

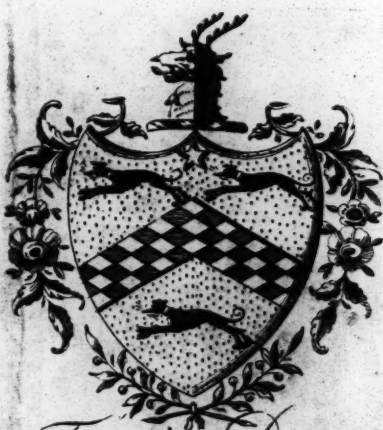
Den Engellschen
SCHOOL-MEESTER, &c.

The Englisb
SCHOLE - MASTER, &c.

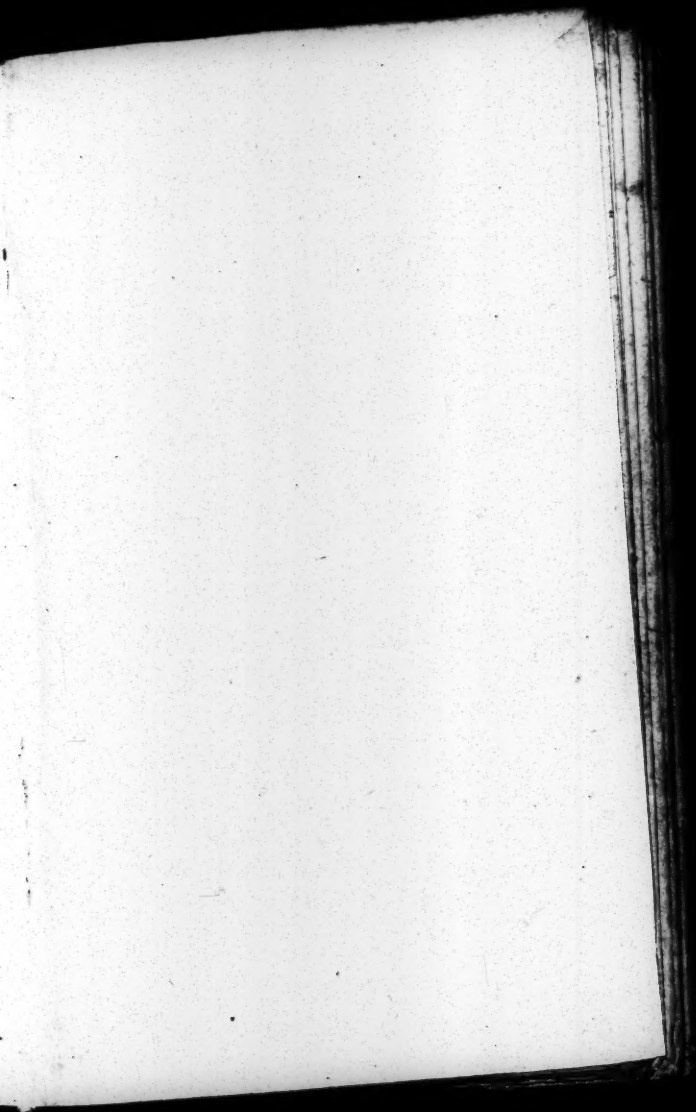

Q

Douce
G. 28.

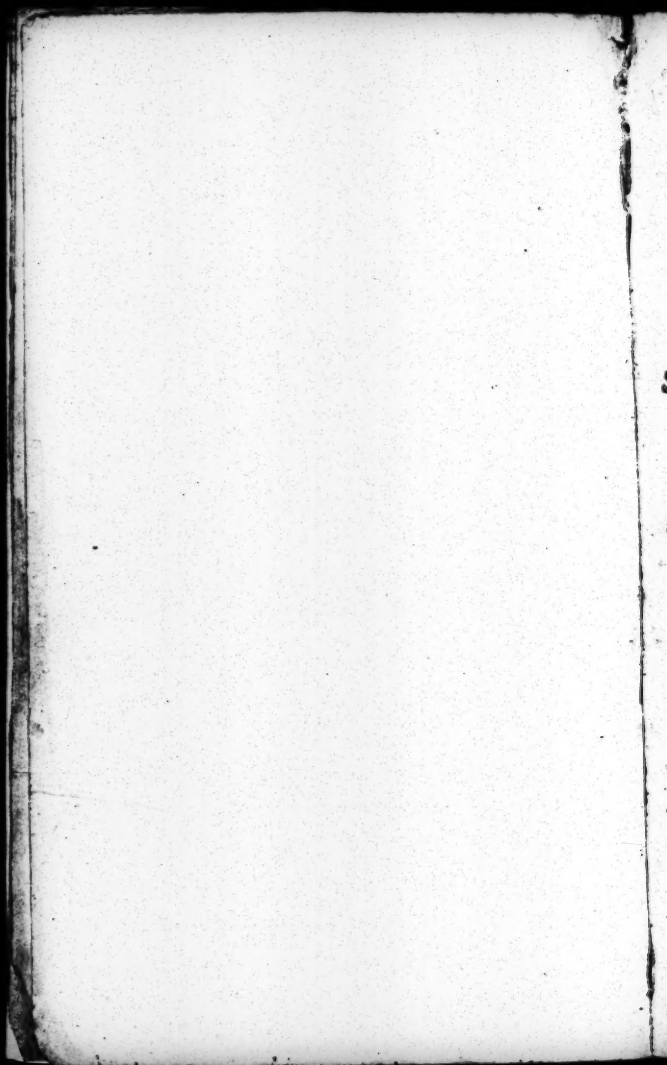
Francis Douce.

Mary Harvard

her Book
July 22

Den Engellschen
SCHOOL - MEESTER. &c.

The English
SCHOLE - MASTER. &c.

The English
S C H O L E - M A S T E R
O R

Certaine rules and helpes , whereby the natives of the Netherlandes , may bee , in a short time , taught to read , understand , and speake , the English tongue.

By the helpe whereof , the English also may be better instructed in the knowledge of the Dutch tongue , than by any *vocabulars* , or other Dutch and English books , which hitherto they have had , for that purpose.

A M S T E R D A M.

Printed in the Year 1646.

Den Engelschen
SCHOOL - MEESTER:

ofte

**Eenighe regulen / en behulpselen/
waer dooz d' ingebozene Nederlan-
ders/ in een corten tydt / geleert kon-
nen worden d' Engelse taele/te lesen
verstaen/ende spzeken.**

**Waer dooz d' Enghelschen oock
beter geleert mogen worden/inde
kennisse van de Neder-duytsche
taele/als dooz eenige Vocabula-
ren of andere duytsche en En-
gelsche boecken/diese tot noch
toe tot dien eynde opt ge-
hadt hebben.**

TOT AMSTERDAM,
Gedruckt in 't Iaer 1646,

To the true naturall inhabitants, and all lovers of the peace and prosperity of the united provinces of the Netherlands, health, wealth, and happines.

Aen de Trouwe natuurlijcke ingesetenen, en aen alle Liefhebbers der vrede en voorspoet der Geunierde Nederlantfche Provintien (wensche ick) heyl, voorspoet, en geluck-salicheyt.

Worthy & welbeloved,

Waerde en seet beminde.

C Onfidering the mutuall relation which is and hath bin for manie years past, between the English nation on the one fide, & the States and people of these Netherlands on the other, both in respect of their Religion, neighborly affection, and the traffique or Commerce which they have had and doe yet hold with one another, by reason whereof many of the English nation are permitted to inhabite in these pates, & many Netberlanders in England; which mutuall relation hath bin of late confirmed and made more sure (as we hope) by the marriage of the eldest son of his highnes Frederick Henry by the grace of God Prince of Orange &c with the eldest daughter of our Sovereigne Charles by the grace of God King of England &c; and feing it is very necessary

O Verleggende d' eenpaertighe dependentie die tegenwoordich is / en voer veeler jaren hertwarts gheweest is / tusschen de Engelsche natie ter eenre / en de Staten nevens d' onderdanen deser Netherlanden ter andere sijden / berde in't regard van hare Religie / gebeurlijke affectie / en traffique diese gehad hebben / en noch tusschen malckanderen onderhouden / waer door veeler van d' Engelse natie toegelaten worden hier te moghen woonen / en veeler Netherlanders in Engelandt; welcke eenpaertighe dependentie (ghelijck wy verhoopen) onlangs bevesticht en sekerder ghemaeckt is door 't huwelijck tusschen d' outste Soone van sijne Hoogherdt Frederick Henryn door Gods genade prins van Orange &c / met de outste Dochter van onsen Soberain Charles door Gods ghenade Coninc van Engelandt &c; En tervyl het hooghnoodich

and profitable for the up-
holding of this union, that either
of these nations bee instructed in
the others language, that when
they come to build together they
may not fall into confusion
through not understanding each
others speech, whereby offences
may come, and their mutuall
Concord and union be disturbed;
& having observed a great desire
in many students in these Coun-
tries, to make use of all such
helpes as our English tongue doth
afford them for to further their
studies and employments, which
they cannot doe without under-
standing our tongue; & having
seen by occasion of myne owne
employments, that there are di-
vers wayes and means wherby
what are of the English na-
tion & inhabiting these Countries
may further and helpe our selves
in attayning to the knowledge
and speech of the Dutch tongue,
with lesse trouble than the Ne-
therlanders can the understand-
ing and speech of our tongue;
I have at length attempted (be-
ing moved partly by the desires
of many persons of quality to
learn our English tongue, who
have bin therein much procras-
tinated by the want of some
Dictionary, Grammar, or (at
least) some rudiments to help
them; and partly by the ear-
nest provocations of some
whom I have my selfe instruct-
ed therein upon their un-
derstanding the method which

en profitabel is om dese unie te
onderhouden dat rdet van dese
Nation onderricht werden in
haere respectijve taelen / op
datse met malckanderen tim-
merende niet in verwarringhe
komen te verballen door het
niet verstaen van elckanders
spraecke/waer door ergernissen
mochten komen te ontsaen /
en d' eenpaerige eendracht en
unie ghesloot worden; Oock
in beele Studenten in dese Con-
treien een groote begheerte
gemerckt hebbende / om alle
behulp middelen te gebruycken
die onse Engelsche Tael haer
meede deelen om haere studien
en beroepinghen te voorderen/
't welck sy niet kunnen doen
sonder onse Tael te verstaen;
oock door occasie van mijn ey-
gen affairen gesien hebbende /
datter verscheyden weghen en
middelen zijn / waer door wy
die van de Engelsche natie zijn
en in dese Landen woonachtich/
ons selven met minder moeite
kunnen voorderen en helpen
in't verkrigen vande kennisse
en spraecke vande Netherlandse
taele / als de Netherlanders
het verstaen en spreken van
onse tael: Heb ick naer lang
wachten (daer toe versocht
zijnde eenfdeels door beele ge-
quaificeerde personen begeer-
tich zijnde onse Engelsche tael
te leeren die daer seet in ver-
achtert sijn door het ghebreck
van een Dictionaris / Gram-
matica/ ofte ten minsten d'eer-
ste beginselen om haer te hel-
pen; en ten deele door de ern-
stighe aenporringhe van som-
mige die ick selfs daer in on-
derwesen hebbe / wien de me-
thoods die ick ghebruyckte om
haer

I observed in teaching them) to set downe some rules and directions, by the diligent observation whereof a Netherlander may, in a short time and with little charge, attaine to the true reading and pronuntiation, and benefit himself much in the understanding and speaking of the English tongue. The which I tender to you in this ensueing frame and modell, as a token of my thankfulness for the friendship and priviledges, which I and other of my Countrymen enjoy in these lands. For which we are also bound alwayes by our prayers to seek the good of this Country, and in any thing we can to doe you service.

I dare not speake any thing, in praise of the work, least it should not prove as it seemeth; but shall leave it to the tryall of those who shall make use of it: whereby if any receive profit or furtherance, I have the reward which I expected for my labour.

But if any more skillfull Masters shall dislike it, I shall leave it to them to amend it; and only make this for myne Apologie, that this is the first attempt which I have made in this kind; neither have I ever seen any grounds to the like purpose, from which I might receive any furtherance or helpe herein; and myne other more weighty

haer te leeren aenmerckte) onderwonden eenighe regulen en aentwysinghen te stellen / dooz het naetlich obserberen van de welcke / sal een Netherlander in een korten tydt en met wernich kosten / verkrigen het wel lesen en pronunceren / en hem in 't verstaen en spreken van d' Engelsche taele veel profyteren. Het welcke ick u. l. op de volgende maniere en fatsoen voordraeghe / als een teycken mijner danckbaerheit wegens de vrientdschap en privilegien die ick en andere mijner Landslieden in dese landen besitten. Waerdoor wy oock altydt schuldich sijn dooz onse gebeden het voorspoet deser landen te versoeken / en u. l. in alles naer vermoghen te dienen.

Tot lof van dit werck en verlick niet segghen / of het anders behonden mochte werden als het schijnt te wesen; maer sal 't die geene laten oordelen die 't selve ghebruicken sullen: waer door indien gemandt profyt ofte boozdeluyt schept / verkrige ick soo veel loons als ick weghens mynen arbeyt verwachtende was.

Maer indiender eenige Meesters van meerder verstandt waren die 't selvige mislagen / geef ick het haer over om te verbeteren; en tot myn verdedinge segghen dat dit d'eerste onderwindinghe is die ick in dierghelycke dinghen ghedaen hebbe; oock en heb ick noyt dierghelycke grondt regulen tot dien eynde gesien / waer uyt ick eenigh boozdeel ofte behulp tot dit werck konde scheppen; oock en laeten myn andere

weight occasions permit me not
be so exact herein as otherwise
probably I should have bin, & it
is a more facile thing to espye
faults in a building, than at first
to contrive the faultick,

It is long since I was first urged
hereunto, but I have hitherto
expected, that some more able
would before this have prevented
me of this labour by their more
fruitfull observations. But seeing
such is not yet come to light, you
have here this meane piece in the
meane time to exercise your
selves upon, which I commend to
your diligent and careful use and
the blessing of Almighty God,
whom I beseech long to continue
the union and peace of these
united provinces and our King-
dome of great Brittain both in
and among themselves and one
toward another; and make them
workers tohither in the uphol-
ding of the Gospell of our Lord
Iesus Christ, and destruction of
that Abaddon or Apollyon i. e.
destroyer (I mean the man of sin)
to the prais of his owne most
glorious name, and comfort of
his elect, Amen.

ghelichtigher affaren niet
toe / dat ick hier so punc-
tueel in kan wesen als ick an-
ders onghetwijffelt soude ghe-
weest hebben / en 't is veel
ghemackelijcker de fouten te
binden die in't timmeracie be-
gaen zijn / als het selfde in 't
eesten wel te fabriceren.

'T is nu een lange tyt gele-
den dat ick hier eerst toe ver-
socht worde / maer tot nu heb-
be ick gewacht op dat een an-
der die beter begaeft is my
met haere profytelijcker aen-
merckingen soude voorge-
komen hebben. Maer alsoo
sulck noch niet booz den dach
ghekomen is / hebt ghy hier
dit ghemeen stuck werck
waerin u. l. sich ondertuschen
kan exerciseren. Het welcke
ick recommandere tot uwen
naerslich en sooghbuldich ghe-
bruyck en de seggen des al mach-
tigen Godts / die ick bidde de
eendracht en vrede tusschen
dese Geunieerde provintien en
onse Coninckrijck van groot
Brutagnien in en onder malc-
kander en tusschen den een en
den ander lang te willen con-
tinueren; en haer mede werck-
kers maecten in't beschermen
des Evangelie onses Heeren
Jesu Christi / ende vertwoes-
tinghe van dien Abaddon of
Apollyon i. e. den vertwoester.
(ick mernde mensche der son-
de) tot prijs synet heerlicker
naeme / en troost synet ugh-
verhoeren. Amen.

Regelen

Regelen tot onderwijfinghe

Van de

ENGELSCH E TAELE.

by een gestelt tot dienste der ghener, die
lust ende begheerte tot de kennis
der selve hebben.

Den Inhoud van't Werck.

In boornemen en is niet / om een volkomen
Grammatica van de Engelsche tale te ma-
ken / ende daerom heb ick vele obserbatien
(die ick aenghemerckt hebbe) met loordacht
overgheslaen; maer alleenlyck den leer-
gierighen soo vele noodwendighe reghe-
len voor te stellen / als moghen ghenoech sin-
haer tot het rechte spreken en verstant
van de selve taele te leyden. Alse 't welcke ick hier stellen sal
onder dese twee Gramaticale hooft-stucken / Etymologie ende
Syntaxis.

Waer van den eersten dient (nae den eyghendom ofte beduy-
dinghe van dien woort) om recht te spreken. Onder de welcke
ick alsulcke obserbatien begripen sal / als diens ick sijn tot ken-
nisse der namen / gheurt / en pronunciatie van de letteren / vo-
calen / Diphthongen / Syllaben / en vocabulen; mitghaders de
ghedeelten der sprake met de aenkleben van dien / soo verre
als ick in dese sake van nooden hebbe / ende niet meer.

Den laetsten dient tot verstant ende Constructie ofte tsa-
men-ordeninge van 't gene ge'esen is ofte ghehoort geschreeven
oft ghesproken door een ander / ende oock tot een oprecht tsa-
men boeginghe der woorden in eens eyghen sprake of geschuyt-
aen een ander.

Vande Etymologie.

Het eerste Capittel.

Vande Letteren en haere verdeelinghe.

Voor eerst hebben wy aen te mercken de namen der Lette-
ren / en hier in accordeert de Engelsche tale met de Lat-
ynsche

tijnsche ende Duytsche / behalven in g, h, i.

De letteren sijn a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, z, u, w, x, y, z.

Dese Letteren sijn verdeelt in twee soorten / vocalen / ende consonanten / gheleyck in alle andere talen.

Onse vocalen sijn dese a, e, i, o, u. van welcke vyve / twee werden dickwils in Consonanten verandert / namentlyck / i, ende u, ende dan ghemeenlyck andersints gheschrieben sijn als I ofte i ende V ofte v. Ende daerom boeghen sommighe in 't schryben van onse Letteren dese by 't Alphabet hoor: de letter van dien name 't welcke altydt een vocael is / als j, i, v, u, &c. Dese vocalen i ende u werden beeltjts in Consonanten verandert wannet een ander vocael na volget als in.

James
Iunijer
Service

interjection
salvation
vocation

rejoyce
verelie
advantage.

Alle de Letteren uytghenomen de vocalen / sijn Consonanten / behalven y die de kracht van beyde heeft.

Wat aengaet 't gheluyt van onse vocalen a, e, i, o, u, al hoe welick daer fatsoens halve wat van spreken konde : Nochtans fertyl ick weet dat sy soo veel vant gheluydt der Duytsche vocalen niet en verscheelen dattet waerdich is het gemoot der 'eer'ingen daer mede te bekommeren ; sal ick hier sulcx overslaen / niet twijfelende of ick sal hier na gelegentheit hebben su'cke regulen te stellen die alle schynende onder cheyt sullen wechneemen.

Oock komt de kracht en gheluydt van alle onse Consonanten in 't Engels / met de Duytsche ende Latijnsche oter een / ofte verscheelen heel wernich behalven dese nabolghende.

Ten eersten is onse d soo krachtich niet ; want de Duytsche 't selbighe dickwils prononcieren als of het di was: Maer wy alleenlyck en slechtelijck d.

g & h Ten tweeden gende h hallen oock swaer in onse tale door breemdelingen gheprononcieert te worden / principaellyck in sommighe woorden : daerom is het hoochnoodich als men begint te leeren een School-meester ofte hient te hulp te hebben / om haere tonghe op het rechte gheluydt van dese letteren te brengen.

i Ten derden al staet onse i als Consonant ofte vocael werdt het volkomender uytgesproken dan de Duytsche ofte Latijnsche tale bereyscht : 't welck den scholier met weynighe hulp in 't leeren van dese nabolgende Syllaben ende Exempelen / beter sal verkrijghen ; dan met alle de regulen die tot dien eynde soude uytgebonden werden.

y Ten vierden heeft y in onse Engelsche tale altydt het gheluyt van ij in Duytsch / ende somtijts bekleedt die de plaets van een

een boeck / a's in thy, my, may, way; ende somtijts van een Consonant / ghelyck als in yeild, yoke, yarne, yetherday, yeare.

Hier is oock aen te mercken / dat in Enghele beel van onse letteren booz Cyfer ghetal (ghelyck in andere talen) gebuyckt werden / als M D C X L V I &c. veel oock van onse letteren staen somtijts booz heele woorden / waer van de leerling betijts kennisse moet hebben / gelijck als y booz the y booz that. y booz thou. Ende wy hebben een ghebuyckelijcke abbreviatioe in onse tale / ghelyck als in 't Latijn / uamentlyck & booz and &c booz and so forth, ofte and so forward. i. e booz that is to say. viz booz to wit oft uamely. q. d. booz as if he should say, ofte as if he would have said, ende veel dierghelycken / als.

Ma ^{tie}	}	booz	{	Majestie	}
Ho ^{ble}				Honourable	
H ^d				Honoured	
Lo ^p	}	booz	{	Lordship	}
R ^d				Reverend	
S ^r				Sir	
Wor ^{pl}	}	booz	{	Worshipfull	}
K ^t				Knight	
Esq ^r .				Esquire	
yo ^r	}	booz	{	your	}
o ^r				our	
m ^t				ment	
W ^t ofte	}	booz	{	with	}
W ^c ofte				which	
W th	}	booz	{		}
W ^{ch}					

School-meester.

Capit. I I.

Van diphthonghen.

Nadien wy ghesproken hebben van 't gheluyt der vocalen en consonanten / soo komen wy tot de Syllaben / 't welck is 't geluyt van een ofte meer letteren. Een Syllabe van een letter is een enkel vocael / die een gheluydt by sich self heeft. Een Syllabe van verscheydene Letteren / is ofte een diphthongus / oft een Consonant Syllabe.

In de Engelsche tale en weten wy niet van de diphthonghen *a* ende *oe*, ten sy in woorden die van de Latijnsche tale gesproken sijn / ofte in eygentijcke namen die haer eyghen letteren moeten behouden / als *Cæsar*, *Aeneas*, *oeconomie*, &c. Doch wy hebben in onse tale menichmaal twee vocalen by malkanderen die de plaetse ende geluyt van diphthonghen bekleeder / ende moghen also genacemt worden. De vertooninghe ende kracht van de welcke den leerlingen in dese na volghende exempelen ende regulen hoop geselt worden bij.

aa als in *Baal*, *Isaac*.

ai als in *braine*, *montaine*, *faire*, *despaire*.

au als *sauce*, *laud*, *applaud*.

aw als *sawe*, *straw*, *law*.

ei als *seize*, *receive*, *weighr*.

ey als *prey*, *valley*.

eu als *leuce*, *rheume*, *Eustace*.

ew als *lew*, *few*, *new*, *brew*.

ou als *ounce*, *montaine*, *trouble*, *bloud*, *gourd*.

ow als *sow*, *Cow*.

oi als *choise*, *oi'e*, *void*.

oy als *joyne*, *destroy*, *annoy*, *imploy*, *boy*, *joy*.

Alle welcke diphthonghen meessen-deel haer gheluydt gheben ghelyck de selve diphthonghen in de Durtsche tale: doch daer sijn eenighe andere waer op wy acht moeten nemen als na menich.

Al d'welcke meer gheluydt gheeft op de *u* dan op de *i* als in dese woorden te sien is / *fruit*, *suire*, ende somtydts meer op de *i* als op de *u* als in *buy*, *build*, *Conduit*.

ie werdt oock in Enghe's effen alleens ghepronunceert als in Durtsche weten *field*, *vield*, *shield*, *friend*: ten sy dat de leste van dese twee vocaelen de Syllabe doet verdeelen / als in *Ezekiel*, *Daniel*, *Gabri-el* &c, oock ten w. ere dese iede leste

School - meester.

5

leste letteren van een woord sijn / alwaer het gheen diphthongus is maer presenteert alleenlijk een vocael gheprolongeert / als ick u. i. op syne bequamer plaetse sal te verstaen gheben.

ea wiens pronuntiatiē ghemeenlijk ober een komt met ee in Duyts als in.

leave
weare
beare
ready
heaven

increase
conceave
beneath
weapon
breasts

beasts
creature
feare
speake &c.

Ten sy de leste deser twee vocalen de Syllabe doet divideert en als in.

Cre-ation.
Cre-at.
Cre-atour.

Chalde-ans.
Idume-a.

Maer somtijts heeft ea 't ghelurdt van ie in Duyts als in yeare, heare, appeare; ende somtijden alleenlijk van a als in heart; doch (mijns bedunkens) waer het beter dat de e daer inne soudē ghelurdt worden.

oo wiens pronuntiatiē ober een komt met ee in duyts // als in foole, stoole, poole, moone, good, food.

ee Dit komt oock met de duytsche pronuntiatiē van ie ober een als in dese woorden blyckt / wheele, feel, thee, see, mee, beer, steple, feed, bleed.

eo heeft 't ghelurdt van ie in Duyts / als in people, behalven in eenighe woorden alwaer sy het distinct ghelurdt van e ende o hebben doch soo volkomelyck niet als wanneer sy apart staen / als in. leopardie, geometrie, George, ende anneer de leste van de twee de Syllabe divideert als in More-over,

oa wiens ghelurdt oock met oo in duyts ober-een komt / als in cloath, cloathed, boate, goale, broad, ten sy wanneer die laetste van dese twee vocalen de Syllabe af-deelt als in Mo-ab, Io-ab,

Maer onder alle onse diphthonghen synder gheen onsekerder om dier regulen van hoer te stellen als onse oe die somtijts ghepronuntiert werdt ghelyck oe in duyts als in Shoe, doe, shoos &c. Maer meermals ghelyck oo in duyts als in.

$\left. \begin{matrix} \text{toe} \\ \text{goe} \end{matrix} \right\} \text{eef} \left. \begin{matrix} \text{too} \\ \text{goo} \end{matrix} \right\} \quad \left. \begin{matrix} \text{foe} \\ \text{ince} \end{matrix} \right\} \text{leef} \left. \begin{matrix} \text{foo} \\ \text{moo} \end{matrix} \right\}$

va wanneer die ghebruyckt werden als een diphthongus / ge-
ben alsdan haer gheluydt ghelyck aa als in guard gaard: Maar
wanneer u achter g ofte q tot beter klang van dese letteren
komt dan luydt het andersints / eben ghelyck de Duytschen
gemeenlyck dese woorden pronontieren Gualter , quarrell.

Dit selte mach van uo gheseydt werden / die de kracht van u
verliest in quest geft: Maer in quest , guerdor , &c. terescht
het de kracht van u.

Niet veel onghelycker is uo als in quoth : doch dese diphthongus
werdt weynich in de Engelsche tale ghebruyckt.

Capit. III.

Van Consonant-Syllaben , ende veel noo- dige observatien aengaende het lesen ende 't geluyt der woorden.

En Consonant-Syllabe / is het ghene welcke neffens een
vocale ofte diphthongus / een o'te meer Consonanten in
sich heeft / waer van woorden gemaect werden ; en daer
van su'len wy nu spreken / met 't onderschert der pronuntiatie
van dien / soo verre als onse tale eenigh verschil met de Neder-
landsche heeft. By occasie van dien sal ick oock alle sulcke obser-
vatien intoeren als tot dese sake noodigh syn / so in 't lesen als
gheluydt der woorden in onse tale : waermede ick het eerste
deel van Enghe'sche Etymologie eyndighen sal: waer dooz het
recht lesen ende gheluyt der woorden gheleert wordt.

Maer hier in en kan ick niet verskeren / dat ick bequame
regulen booz sal stellen tot onderwijsinghe in elcke stuck die in
onse tale booz soude moghen vallen / om dat het swaer valt
exempelen in andere talen te vinden waer mede men het rechte
geluyt van teele Syllaben in de Engelsche tale boopsle'en kan:
Eben wel hope ick daer soo verre in te gaen / datter weynigh
dinghen in onse tale ghebonden sullen worden verscheelende
van de duytsche maer den leerling sulcke goede onderwijsinghe
daerinne hebben sal: waer dooz hy met heel idernighe moeyte
tot goede perfectie sal kunnen geraken.

Ende daerom denckt my goed ten eersten alsulcke exempelen
booz

booz te stellen waerin de pronuntiatio van onse tale eenighsing swaer is: welcke booz eerst wel ghe'eert synde / sal den leerling binden/ dat hy een goeden booztgangh inde pronuntiatio en 't geluyt der woorden ghedaen heeft / ende andere dingen sullen daer booz te eerder begrepen ofte verstaen worden.

Ad, ed, id, od, ud.

Ag, eg, ig, og, ug.

As, es, is, os, us.

Ba, be, bi, bo, bu.

Ca, * ce, ci, co, cu.

Fa, fe, fi, fo, fu.

Ga, ge, gi, go, gu.

Ja, je, ji, jo, ju.

Qua, que, qui, quo.

Sa, se, si, so, su.

Bab, beg, big, bog, bug.

Dad, ded, did, dod, dud.

Dag, deg, dig, dog, dug.

Gag, geg, gig, gog, gug.

Hag, heg, hig, hog, hug.

Jag, jeg, jig, jog, jug.

Cha, che, chi, cho, chu.

Pha, phe, phi, pho, phu.

Sha, she, shi, sho, shu.

Tha, the, thi, tho, thu.

Wha, whe, whi, who;

Ath, eth, ith, oth, nth.

Atch, etch, icht, otch, utch.

Ach, ech, ich, och, uch.

Glad, bled, fid, rhod, chud.

Brad, legge, pigge, log, mug. si.

* Jhes-

ta

datee

en ci

ghe-

luyt

moet

ten

woor-

den

als se

si.

Exempelen booz de pronunceeringhe van ch in 't boozste-deel ch.
van een Syllabe. chap, chapple, chamber, Charles, chest, cherrie, chiese, chose, churle, children, chide.

ch in 't eynde van een Syllabe / als which, watch, such, much, fetch, filch, wrich. preach, match, stretch, pitch, botch, butcher.

Die booz: brennelingen beyde moegelyck ballen vermits het swaer balt eenighe exempelen in andere talen te binden tot onderrechtighe van de rechte pronuntiatio: doch sommighe segghen dat het gheluyt geeft na de Spaensche: daerom sal het den leerling profytelyck sijn eenighe hulpe hier in te ghebruyc-ken / want sonder goede pronuntiatio by dien kan hy swaerlyck van een Engels-man verstaen werden.

Maer ch in 't eynde oft in 't begin van een Syllabe in hebreusche ende Grieksche woorden ende eyghen of propere namen / werden na de Durtsche maniere gepronuncieert / als in Melech, Melchisadech, Alchymie, Catechisme.

c Woor: c ofte i heeft het gheluyt gelyck s, doch seer sijn en scherp / als in faced, center, circle: Maer booz a, o, en u heeft altydt het gheluyt van k, als in came kame / come kome / cuning kuuning.

Maer c in 't eynde van een woord met c daer aen volghende heeft het gheluyt van s als te voren gheseyt is / doch met een fander / dunner / en een maniere van sluytende geluyt / als in place, lice, race, grace, trace, malice, truce, mice, surplace, price, sluice, whence, thence, vice, justice.

de in 't eynde van een woord / een ander d daer booz gaende / d de. is een oberbloedigh ghebruyc van schryben / 't welcke ons dickwils ontmoet inde Engelsche tale; waer booz den leerling
(hem

(hem in ander talen onbekent zijnde) in 't lesen ofte pronuncieeren deser tale seer verabuseert kan worden/ indien hy van te voren gheen generale reghelen tot synder onderwijsinghe ontfangen heeft : Daerom moet den leerling hier aen merken / dat dde in 't eynde van een woordt 't sy van een ofte meer Syllaben / niet meer kracht en heeft als een enckele d of d alleen/ ende mach in 't lesen gheen ander gheluydt hebben / als in de volgende exempelen ghesien kan worden.

adde	}	leest	}	ad	}	ddde	}	leest	}	bed
gladde				glad		adde				pad
fedde				fed		madde				mad

dg Exempelen tooz de pronunciatie van dg.

edge
Silvedge

judgement
knowledge

Sedge
Hedge-hog

e in 't eynde van een Syllabe / een enkel Consonant volgende/indien daer een ander vocael in de selbe Syllabe tooz is/ 't sy in 't eynde of int midden van een woordt / werdt met syn ergheyn krachtigh gheluydt niet gheprononceert/ maer dient alleenlick somtydts tot de verlenginghe der Syllabe / als in dese exempelen blijkt beside, before, life, wise, wise, attire, haire, safety, abode, whereof. d'welcke ghelesen moet worden a's of sy aldus in duytsch gheschrieben waren / namentlick besyd / befooz / lÿf / wÿf / wÿs / attÿr / hayz / saasty / abood / wheerof.

Ende somtydt streckt het wernigh ofte niet tot prolongatie/ tot kennisse van tw. ken onderscherdt den leerling dooz practijcke ofte oeffeninghe haest sal kunnen gheraken.

sawe	}	leest	}	Saw	}	owae	}	leest	}	own
Iewe				Iew		serve				serv
dombe				domb		meane				mean
performe		perform		moone		moon				

Behalten in eenige ergen of propere namen/ofte woorden die haren oorspronck van andere talen hebben; alwaer e in 't eynde van een woordt synen gheluydt bereyscht / als in Penelope, Epitome &c.

ff in 't eynde van een woord / heeft ghemeenlick niet meer kracht noch geluyt als van een enckele f. Daeromme isfet oock een onnoodigh ghebruyck in onse tale / als van dde te voren gheseyt is ghelyck als tooz.

Scoffe } leeft { Scof } graf }
 chaffe } chaf } chaf } muf }
 stasse } stal } stalle } stuf. }

Onse g wert somtijds ghepronuncieert als g in Duytsch / oft g in 't Grieksch / als in glad , God , governe , Gog , Magog Galilee , garher.

Somtijts heeft het meer het gheluyt van j Consonant / ofte nae de maniere van de ffansche tale : als in.

genesis	George	age	marriage
generation	geographie	sage	bondage
ingage	equipage	mortgage	lineage
heritage	strange	chaunge	Savage
prodigious	pigeon	besiege	

Aengaende 't gheluyt van welcke letter g , u. I. dese naebolghende regulen tot u. beter ondertwysinge in acht sult nemen / namentlyck. g voor a , o , oo , u , heeft altydt syn proper of eyghen gheluyt als in Gad , Gamaliel , God , gum , good &c : Maer voor e , i , ofte y , verandert het menichmael in j Consonant / als in gentle , jentle / ginger jinger / generation jeneration.

De destinctie waer van en kan niet kennisse en sekerheydt niet gestelt werden / al hoevel den leerling eenige conceptien bertoont moghen werden op het obserbatie in 't lesen als namentlyck ge voor m , of n . of de diphthongus eo , geeft altydt 't gheluyt van j Consonant als in gem , gentry , George , leeft jem / jentry / jeorge . &c.

ge voor d , l , r , s heeft een variabel gheluyt / als in hanged / estranged estranjed / gelly , jelly / geld geld / finger finger / danger danjer / rangest ranjest / singest singest / &c.

Maer ge voor t ofte w is altyt eygentlyck / als in get , gew , gether . &c.

gg by malkander staende met e daer achter / heeft dickwils gge (jae meestendeel) in 't lesen niet meer gheluyt en kracht als een enckele g , ende schynt een overbloedigh ghebruyc in onse tale te syn gelijk te voren van dde aengemerckt is / als in dese exempelen bertoont wert.

egge } leeft { eg } dogge }
 legge } leg } hogge }
 pigge } pig } dugge } dug }

Woorden is het aen te merken / dat wanneer g de vocael i volght ende n ofte h in 't selve woord den g volght / dan heeft de g syn eyghentlycke ende natuetyck gheluyt so niet.

Maer

Maer dient alleenlyck tot volkomender en stroklinghender geluyt van de Syllabe als in Signe, raigoe, lighe, right, bright, mighry; welcke na de Duytsche tale ghelesen moghen werden sijn / rarn / syh / rÿt / bÿst / mÿty. uytghefent wanneer in een woord van veel Syllaben / de letter n de g volghet ende een i vocael achter de n komt / welcke de n van de g toert / a's in Signification, benignity &c. uytgheuomen eenighe weynighe woorden / die het gheluydt van g ende voeren als ghe'lyck competito:en / als benigae, oppugne, condigne, en dier: ghelyck / welcke met grooter arberdt en morte: ghepronun: ceert werden om dattet woorden sijn van niet meer dan twee: syllaben.

- b. Alhoewel dath in onsen alphabet een ander name heeft / eben: wel heeft het 't selbe gheluyt in onse tale als inde Duytsche wanneer die als een enkel Consonant staet: Maer wanneer die met ofte by andere Con: nanten ghevoeght is / dan balt het de bzeemdelingen moegelycker te pronuncieeren / als hier boven geobferceert kan werden in de pronunciatie van ch ende hier nae in andere saken behonden sal worden.

j. Exempelen voor de pronunciatie van j Consonant / Iacob, Con: Iares, Iesus, Iosaphat, Iohn, Ioshua, Iustice, Ierusalem, jac: son: ker, jade, jag, jakes, jam, janifary, Iaques, jar, joy, julle.

Alwaer aenghemerckt moet werden / dat de ghene die onse g pronuncieeren kan wanneer de selbe van syn eggen propere gheluyt degenerceert / die kan dan onse j Consonant oock pronuncieeren: want die twee sijn by ons van een geluyt.

Ende tegentwoordigh kan ick het nergens naerder by ghe: lycken als by gis in de franche tale / hoewel het noch niet volkomelyck ober een komt met het gheluydt van onse j Con: sonant.

- ke ke achter c wert selden in Engels gepronuntieert / en schÿnt een oberbloedighe maniere van schryben te sijn / om het woort volkomender gheluydt te gheben / en tot vercorringhe van den vocael die tooz gaet. Daerom wanneer dese twee conso: nanten t samen in een Syllabe staen / dan sijn die niet meer in gheluyt van de enckele kof c als in crack crac / brecke brec, rocke roc / mocke meck / mucke muk.

- le Doeders moet het oock aenghemerckt werden / dat le in het eynde van een woort / en somtijts in 't midden / niet gepro: nuntieert wert als in andere talen indien een ander Consonant voor de l gaet: Maer moet dan liever gelyck el gepronuntieert werden / als little, stable, people, visible, bridie, wimble, eagle, troublesome, nimble, Apottle, noble, tabernacle, able, recepticle, circle, &c.

Eventwel en heeft el so volkomen geluyt niet als in het woort bell / maer 't gheluyt van e wertdt (by maniere van spreken) in gheswolghen / gelyck of het moghelyck waere Bl, cl, dl, fl, gl, pl &c. sonder e te pronon: ceeren.

Alwaer

Alwaer u. l. b. menighmael achter m in verschedene Engelse woor-^{ms}
den gheschreven hint a's Combe, donbe, woumoe, tomb-
en diergelycke / daer moet u. l. aanmercken dat b sijn volkomen
geluyt niet en heeft oock isstet woot in't geluyt so niet als het
gheschreven staet / maer of gh in Darts wiloe seggen Coom/
dom / woom / toem &c. Maer indien b de Syllabe divideert /
dan heeftet sijn ghebruyckelyck ende eyghen gheluyt al soude m
voorzaen ; als nom-ber, com-ber, continuation &c.

Oock wanneer m in't samen in een Syllabe sijn / 't welck ^{ms}
sel den in onse taele ghebeurt / dan wert de n niet uytgesproken
als in hymne leest hym.

Dan na in't eynde van een Syllabe met de achter aen daer
van mach gesegt werden als boven handde gesegt is / nament-^{one}
lyck dattet een oberbloedige maniere van schryben is / en heeft
maer 't geluyt van een enckele n als boor henne, penne, Anne,
leest hen / pen / An.

Dan gheluycken ne achter m in't eynde van een Syllabe / heeft ^{mne}
in pronuntiatio gheen gheluyt / als in solemne leest solem.

Ph't s in't begin ofte eynde van een Syllabe heeft het ghe-^{ph}
luyt van t in Dytisch / a's Pharaon leest Farach / Paalziel
faltiel / Phineas fineas / Epitaph / phlegme / phlegmatique, phant-
sie / philosophy filosofie / blasphemy / elephant / Orphan ofan / prophet / triumph
triumf &c.

Somtyts hebben wy in woor- den van de plurael nomber p, pps
met es daer achter in't eynde van een Syllabe 't welck niet
anders uytgesproken wert a's ps, dan soock meene een cor-
ruptie in onse schryben is / als / trappes, whippes, shippes :
leest traps / whips / ships.

Woorder staet het aen te merken dat in de Engelse taele ^{rr}
wanneer r na een ander r volght / het gheluyt van r niet en
heeft : Maer schijnt een oberbloedich ghebruyck in onse taele te
sijn 't welck wel na gelaten mochte werden / als starre, karres,
jarre, warre, carre, deferre, firre, aborre, curre. d'welcke
alsoo wel gheschreven mochten worden ghelyckse ghepronun-
cieert worden / star / stars / jar / war / car / defer / fir / ab-
hor / cur.

Exempelen voer de pronuntiatio van s in't begin van een
Syllabe : Safety, safe, sellie, silt, soit, supper, sommer,
some, same &c.

Dan de s in't eynde van een Syllabe als / this, kisse, thus,
nevertheless, traasgress.

Ende het heeft sijn geluyt wat fynder en dunner dan de sse-
derlanders haere s in het woot sijn pronuncieeren / en by na
ghelyck s de s in Sacrament uytspreeken.

Doch somtyts heeft het de kracht en het gheluydt van z als
in dese woor- den / was, is, his, praise, glafe, grafe, greafe,
picafe,

please, ease, pease, those, nose, whose, guise, wife, cheese, liqueur, sueuse, sueuse, chuse, loose, use, excuse: en beele andere, 't welck den leerling metter tijt erbaren sal.

De Aenmerckt hier oock dat *he* in 't eynde van een Syllabe oock dickwils een oberbloedighe maniere van schryben in onse tale is ghelyck ick te vooren van dde hebbe gheseydt; en heeft niet meer ghelurt als een enckele s ghe'lyck men dooz dese exempel en sen kan/Crosse cros / righteoufness righteoufnes / distresse distres / wildernesse wilderness.

De Exempelen tooz de pronuntiatie van *sh* in 't begin van een Syllabe. shall, shell, sheaf, shift, shirt, shop, shovel, shun shuffle. Van *sh* in 't eynde van een Syllabe. Marth, barth, fish dish, flesh, lash, dash, gash, nash.

De Merckt dat enckel s alser een e boozgaet in 't eynde van een woordt dat den name van eenigh dingh is / gemeenlyck het teeken van 't plurael number (of getal van beele) is als.

sing:	{ part ars widow	}	plur:	{ partes artes widowes	}
sing:	{ dream	}	plur:	{ handes townes dreames	}

Ende somtijts veroorsaeckt het niet dat woordt tot meerder Syllaben in 't plurael als het in 't getal van een was / als inde boozgaende exempel en: Maer somtijts maecht het wederom een ander Syllabe als in dese.

sing:	{ forge place resemblance	}	plur:	{ forges pla-ces resemblan-ces	}
sing:	{ Countenance chance purse,	}	plur:	{ Countenances chaun-ces pur-ses	}

Ende beele andere / die dooz oeffeninghe en obserbatie wel gebonden sullen werden.

De De pronuntiatie van *th* in een Syllabe is een van de swaerste dingen (booz een van een ander natie) die in onse Engelsche tael te binden is; en daerom heeft den leerling daerinne de grootste hulp van doen / om 't rechte gheluydt te bekomen / waer toe hem dese navolgende exempel en dienen sullen. viz the, thing, thither, there, them, though, thorow, through, thence, death, bath, faith, saith, without, with, within, froth, broth, cloath, both, seeth, asfureth, north, south, both, moneth. &c.

ti hoor een vocael in 't midden of corpus van een woort moet ti
gepronuntieert werden ghelyck si, als.

pronuntiation
Congregation
alteration &c.

leest

pronuntiation
Congregation
alteration

&c.

v Consonant heeft in onse taele gemeenschap met f, maer heeft
altijt een grooter en gemaeckelijcker gheluyt als f waer van de
pronuntiatie seer wel by de duytsche v vergeliken mach werden
inde nabolgende woorden/vader/voeten/bier/looben/&c. kan mede
door d'oeffeninge van dese en dierghelycken exempel en gheleert
worden by, live, give, lives, have, gave, twelve, move, grove, above,
brave, grave, wives &c.

Alwaer aen te merken staet, dat wanneer een nomen substan-
tivum met se in 't getal van een eyndicht/so maect het dickwils
't ghetal van beele door de verandering van f in v als sing. wise,
life, theefe, knife plur: wives, lives, theeves, knives &c.

Aenmerckt als u achter g in 't eynde van een woort staet/een gue
ander Syllabe altijt niet en beroofsaeckt/maer dient alleenlijck
om het geluyt te bekrachtigen; als tongue, tongues, plague, rogue
Hague, Prague; die geluyt geve als of se/tung/tungs/ plaag/roog/
haag/ Praag/ &c. geschaeven waren.

Maer u achter g in 't begin of corpus van een woort dient tot ge-
verhardinghe des geluyts/ als guile, guile &c. ende somtijts is het
ghelyck een halve consonant met g ghelyck het oock somtijts ach-
ter q staet als guerdon, language, quarter, quaternion. &c.

Oock so sult ghy somtijts binden que in 't eynde van woorden que
achter den vocael j, alwaer het gheluydt moet hebben als ck als
Catholique, rhetorique, publique, Cinque &c. leest Catholick/
rhetorick/ publick/ Cinck &c.

Somtijts mach de ue in Enghelsche woorden oock gherekent ue
worden door een diphthongus/om dattet het gheluyt heeft van
de diphthongus eu of ew: 't welck so menighmael geschiedt als
de ue de vocaels plaetse bekleedt als due, true, ensue, pursue, leest
dew/ trew/ ensuw/ put ew &c.

wh in 't begin van een Syllabe halt byemdelingen oock
heel swaer als what, where, whit, whome, which, when, whence,
whither, wherefore &c. die door gheene exempel die ick tot
noch toe in de duytsche taele bevonden hebbe konnen uitgeleyt
worden.

Merckt, dat ie in 't eynde van een woort in d' Enghelsche taele ie
dickwils so beele is als y ende moet als ij in Nederduytsch ghe-
pronuntieert werden/ exempel onlie, verelie, trulie, angrie, heartie,
froachie; leest only betely/truly/ angry/hearty/ froathy &c.

Ik bekenne datter beele andere regelen behoorden voorge-
stelt te werden/ indien het mijn oogen-merck ware de Enghel-
schen in haere eyghen taele te onderwijfen: Maer in dese sake
houde ick het ghenoech sulcke dinghen te noteren die een
Nederlander (ofte andere byemdelingen die de Nederlantse
taale

tale gheleert hebben/mogen behulpsaem zyn / in't gene waer-
in onse Engheleſche tale verſchillende is bande naturelycke
ſpraake der ghener die ick hiet door aenghenomen hebbe te
onderrichten. Tot welcken eynde de voorgehemelde obſer-
vatiën aengaende de letteren / vocaelen / diph'onghen / en
Syllaben met haere reſpectybe pronuntiatie / en gheluydt der
woorden(verhoope ick) ghenoegh ſullen zyn. Ende in't voorby
gaen laet den leſer hier (eens voor al) aenmercken / dat indien
hy iets vint waer van hier boven gheen reghel gheſteldt is dat
mach hy na den wiſe ſijner eyghen naturelycke (of Nederlant-
ſche) tale vryelyck pronuntieren / tot dat hy van my ofte je-
mand anders een grond-regel ter contrarie hooren ſal.

Wat de punten/diſtinctien/en andere directien om recht te
ſchryven aengaet ('t welcke Orthographie is) heb ick gheensins
willen aenroeren noch daer van ſpreken / als in deſe ſaecke
onnoodigh zynde / vermits wy daer in gheen andere regu-
len en hebben / als wat de Latynſche / Nederl'andt-
ſche / en andere taelen mede brengen ; ende het voor-
ſtellen van dien ſoude deſe volumen al te groot maecken om
voor een gheringhe penningh te koopen / en de reghelen veel
te veel om in een korten tyd gheleert te werden.

Ende dit voorgeſeyde ſal dienen voor 't eerſte deel van de
Etymologie / 't welcke wel gheleert en in 't werck gheſteldt
ſynde na de meeninghe des Autheurs / ('t welck in een korten
tydt moghelyck is te doen) en twyffele ick niet / of eenigh be-
ſtandich leerlinck alwaer hy van de Enghe'ſche tale noch ſoo
brenndt / eventwel ſal hy machtiogh zyn alles wat hem daerin
ſoude moghen voorkomen durdelyck en promptelyck te eſen en
pronunciieren / en daer door te meer kenniſſe hebben om de
dictionariſſen te ghebruicken tot ſignificatie van woorden / en
ſal met veel meerder ſnelheyt in 't leeren verſtaen en ſpreken
van de Engheleſche tale voortgaen.

Het

Het tweede deel van de Enghelsche Etymologie.

Hebbende in't voorgaende deel van mijnen Enghelschen School-meester/den leerling so verre gebracht dat hy (indien hy hem aen die voorszreben obserbatien houdt) mach- tigh sal syn de Enghelsche tale promptelyck te lesen en pronun- ceeren ; soo sal 't nu raedsaem zyn/ sulcke regelen en insti- tutien vooz te stellen / die behulpsaem moghen zyn tot het ver- staen ende spreken der se' ver / op dat de voorgaende regelen dienstlich moghen zyn om t' gheene dat een ander spreekt of schryft te moghen verstaen; als oock syn ergen sin en meeninghe ygt te kunnen spreken. Tot welcken eynde ick mijnen begonnen methoods verbolghen sal / namentlyck / om van de deelen der sprake en d'aenkleven van dien te handelen / soo verre als in dese sake noodich sal zyn ; ende daer nae van de Syntaxis of Constructie spreken.

Cap. I.

Van den nomen Substantivum en adjectivum.

In onse Enghelsche tale hebben wy acht deelen der sprake ghelyck inde Latynsche / waer van d'eerste ghenaemt wort nomen ofte een naem / om dat het in sich begrypt de namen van alle dinghen die ghesien / gheboelt / ghehoort / ofte ver- staen moghen werden : als a man , een man ; sicknes , sieckte ; the voyce , de stemme ; good , goet ; great , groot ; Edward , Edwardus ; Iohn , Jan &c.

In naemen isst hier noodsakelyck van twee soorten te spre- ken Substantivum en adjectivum.

De substantivum, is sulcken name die by sich selben (of alleen) besaen kan / en vere- scht niet gheen ander woordt vereenicht te werden om synen significatie te toonen : als / an house , een huys ; the dyall , de wijser ; the king , den Koning &c.

Daer zyn drie dinghen den nomen Substantivum aengaende/ die heel noodich zyn om weten / om onse Engelsche tael recht te kunnen verstaen en spreken/als namentlyck/partijcklen/ghes- tallen / en casus.

De ghebruycken in onse tale twee partijcklen / namentlyck a ofte an , waarvoor de Duytschen een ghebruycken; als a man , een man : an house , een huys ; ende the waarvoor de Duyt- schen

schen het en de gebuycken als the horse, het paerdt; the house het huss; the King, de Koning. Ende de ghene die 't gebuyck van een ende het ofte de verslaen als partijcklen by de namen in 't duytisch geboect/konnen oock 't gebuyck van a of an, ende the in onse Ennel'sche tale wel verslaen. Alleenlyck dat wy eenige distinctie of onderschert in 't gebuyck van a ofte an, maken/ 't welck a dus is wanneer de nomen (ofte name) door welcke de partijckel gheselt is met een Complete consonant begint / soo gebuycken wy de partijckel a, als a man, a dog. Maer indien het begint met een letter dat eyghentlyck een vocael is / ofte maer een aspiratende consonant / dan gebuycken wy de partijckel an, als / an ox, an apple, an house.

2 Gelijck in vele andere talen / also in onse Engelsche tale/ weten wy van geen meer als twee ghetallen (of numeri): singularis en pluralis, ofte 't getal van een / en 't getal van meer. De singularis spreekt maer van een / als stone steen / tree boom; de pluralis spreekt van meer; als / stones steenen / trees boomen. 'Tis oock aen te merken dat int keeren van een nomine substantivo int het singular: in plural: soo toechen wy in 't eynde van 't woord: ofte n met sommige veranderinge/ 't welck den leerling door d' oeffeninghe en observantie der volghende regelen haest erbaren sal / als,

Singular:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Horse} \\ \text{face} \\ \text{man} \\ \text{woman} \end{array} \right\}$	Plural:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Horses} \\ \text{faces} \\ \text{men} \\ \text{women} \end{array} \right\}$

Maer hier is aen te merken / dat wanneer de singularis met s, se, se, ce, ge, ch, sh, ofte x eyndicht / dan wordet door de byvoeginghe van s of es pluralis gemaect / als witnesse witnesses, horse horses, cross crosses, place places, pledge, pledges, cage, cages, patch patches, fish fishes, box boxes. Ende in foodanighen ghelegentheit maect het formeeren van de pluralis dat de nomen substantivum een Syllabe meer heeft als het in de singulari hadde / als grace, graces; pledge, pledges, ende alle de boogaende exempelen in desen regel.

Maer wanneer de singularis met eenige andere letteren eyndicht / dan is de pluralis door de byvoeginghe van s geformeert sonder eenighe vermeerderinghe der Syllaben in 't woordt als,

clog clogs,
web webs,
robe robes
rod rods
bee bees
see sees
lee lees
tree trees

key keys
Conney Conneys.
sle flies
toe toes
shoe shoes
pew pews
book books
bell bells.

seal seals
ram rams
game games
gun guns.
bone bones
bar bars
bough boughs

Maer in de formeetinghe van 't pluralis sijn bese anomalie of woorden die geen regel hebben;welcke den leerling wel moet men metcken / als namentlyck.

foot feet
tooth teeth
goose geese
louse lice
mouse mice
slave slaves
calf calves

leaf leaves
sheaf sheaves
beef beefs
thief thieves
knife knives
life lives.
Wife wives

loaf loaves
turf turves
wolve wolves
brother brethren
child children
hose ende pease
betanderen in 't
plurali niet.

't pluralis werdt gelijckertwys door de by-boeginghe van en gesommeert als van.

{
oxe oxen
chick chicken
}

man men
woman women

{
door Contractie
}

3 Daer sijn oock in naemen (of nomina) ses casus in berde getallen / waer van men 't onderschept aldus mach boosstellen.

Casus nominativus gaet altydt door 't verbum / en antwoordt de vraghe wie ofte wat ; als the matter teacheth, de meester leert; the waters doe flowe, de wateren vloeyen ; a man loveth, een man bemint.

De genitivus casus heeft ghemeenlyck dit teecken of (i. e. van) en antwoordt op de vraghe wiens ofte waer van / a's ; the learning of the matter, de gheleertheit van den meester, the crying of frogs, 't ghegryt der kikk-borsten.

Ofte anders is de genitivus casus van de nominativo ghesommeert door de byboeginge van s wanneer han possessie ghesproken woort / als the Master's books, des Meesters boecken / the

mans wijsdome de wijsheydt des mans : an hories strength, de sterckte van een paert: an asses burden, een Esels last : the childrens meat, het eten der kinders : the childrens bread, het broodt der kinderen : my fathers house, mijn vaders huys. 'C welck na de Duytsche maniere van spreken is / Godes sone / of de sone Gods. Ende in sulcken gheballie werdt de casus genitivus altyd hoop de nominativum gestelt / als Abraham's God, in plaets se van the God of Abraham.

De dativus casus werdt ghemeenlyck bekend doop het teeken to (i. e. aen of tot) ende antwoordt op dese vraghe / aen of tot wien ? of aen of tot wat ? als / I give a book to the master, i. e. Ik geve een boeck aen den Meester / I gave 12 pence to the watchmen, i. e. Ik gaf 12 penningen aen de wachters.

De accusativus casus volght d' verbum en antwoordt op de vraghe wie ofte wat / als I read virgil, i. e. Ik lees Virgilius: I love the elders, i. e. ick bemin de ouderlinghen. Ten se wanneer het doop een prepositie (die hoop gaet) de casum accusativum ghemaectt werdt / als I goe towards London, i. e. Ik gae na London toe.

Merckt oock / dat de accusativus casus ende het nominativus ghelyck syn in't maken van Engelsche woorden / en verscheelt alleenlyck doop d' verbum daer het hoop ofte achter komt / als / the Master teacheth the Schollar i. e. de Meester leert den Schollier; (altwaer the Master de nominativus casus wert / en the Schollar de casus accusativus.) the waters did overflow the cities i. e. de waters oerberloeden de Steden: the fire burned the hay-reek i. e. het vier verbrandet den hoy-berch.

De vocativus casus is het ghene waer mede wy tot een ander roepen of spreken.

De ablativus casus is ghemeenlyck bergheselschapt met een prepositie den ablativum casum dienende / als / of ofte from the Master. Ende dese syn ghemeenlyck teekenen van de ablativi casus, te weten / in, with, through, for, from, by, ende oock than nae den Comparativus gradus; als greater than Alexander, Stronger than Hercules. Ende so veel sal wegens den nomen substantivum genoech syn.

Nu daer is een ander soorte van naemen / welcke ghenomt werden adjectiva, om dat de selve sonder een Substantivum niet en kunnen staen: ende dienen om de qualiteyt van de Substantivum te vertoonen. als / a good man : A Rubborne son : faire weather : a prosperous voyage : an angrie woman : stil waters &c. waer van ghy de soym en beduydinghe vinden sult in de dictionaris ofte vocabulaer en andere boecken tot dien eynde behulpsaem.

Doorders staet het hier aen te merken / dat al 't geene hier bozeng wegens de nomen (of naem) in't ghenerael verclaert is / den adjectivum so wel toebehooren a's de Substantivum, hermits de adjectivum altydt met de substantivum gaet / ofte een substantivum in sich selve begrepen ofte verstaen heeft, Ende

Ende daesom sullen de institutien ofte reghelen booz partje-
kien / getallen / ende casus te bozen gestelt / ghebruyckelijck
zijn booz de noimen adjectivum.

Alleenlijck staet het den leerlinck te weten / waerop hy in
sijn Engels spreken sorgghuldelijck moet letten / dat onse ad-
jectivum , 'ty in getal ofte casus / sijn terminatie niet en ver-
andert : Maer behoudt altydt de selve forma en letteren in als
te getallen en casus/dien het in nominativo casu singulari heeft ;
alsmen in dese nabolgende woorden sien can / a good Scholler
learneth good instructions , from a good master , by reading good
bookes , and useing good indeavours , neglecting no good opportu-
nities . waerin u. l. sien kont/dat good die de noimen adjectivum
is / sijn terminatie ofte form van letteren nimmermeer veran-
dert. Ende diergelijck staet het in andere exempelen.

Doek Adjectiben wiens beduydingen vermeerderen ofte ver-
minderen mogen/konnen Comparatie ofte bergelijckinge for-
meren ; ofte vergeleken worden. Van Comparatie zijn daer drie
graden gelijk in 't Latijn/ende andere taelen ; te weten/ positi-
vus , Comparativus en Superlativus.

In onse Engelsche tale boymen wy de Comparativus gemeen-
lijck dooz toe-boeginge van er aen 't eynde van de positivi/ofte
dooz 't gebruyck van de adverbium more met ende booz de posi-
tivum. De Superlativus wert dooz 't toe-doen van est aen 't eynde
van de positivum geformeert ; ofte dooz het stellen der adver-
bium most ofte very booz ende met de positivus ; als in dese na-
bolgende exempelen gesien can worden.

	great	greater. ofte more great.	greatest , ofte most great.
	large	larger. ofte more large.	largest , ofte most large
Woffit:	strong Comp:	stronger. of- te more strong.	Strongest , ofte most strong.
	high	Higher. ofte more high.	highest , ofte very high , ofte most high.
	mighty	mightier. of- te more mighty.	mightiest , very mighty , most mighty.

Wtghenomen eenighe twernighe / die haere Comparativum en Superlativum alsoo uyt haere positivo dooz toeboeginghe van en est niet en konnen vormen; maer maken een verandering van't woordt: als / good, better, best · evill, ill, bad, naught; worse; worst, &c. Een twel moghen se alle vergheliken werten dooz more ende most, houdende de form van de positivus: Behalven much ende many. die een besondere form van verghelykinghe hebben / te weten / much; more, ofte moe, very much ofte most &c. Many; more; very many, ofte most &c. Des gelijcks / little; lesse; least: ende nigh, die haeren Superlativum nighest ofte next maect: mitsgaders / farre; farther; farthest. Ende in sommige adjectiven is most achter de positivum gestelt / als jaer, innermost, ofte inmost: utter ofte outer; uttermost, utmost, outmost, outermost: upper; uppermost: uoder, undermost: nether; nethermost: former; foremost: hinder; hindermost ofte binmost.

Wij hebben oock diminutive adjectiven / die bande boozgaens de gheformeert sijn / ofte dooz toeboeginghe van in in 't eynde van de positivus. ofte dooz het voorstellen van het teeken somewhat, ofte a little aende positivus; als van white komt whitish, ofte somewhat white: van black, komt blackish somewhat black, ofte a little black &c. Ende dooz desen regel werden somtijts Substantiven adjectiven in gelijckenis gemaect / als van child komt childish &c. Desghelijck oock dooz ly ende like: als / van man komt manly: van Christian komt Christianlike, ende meer andere / hier te langhe om te verhalen.

Wij hebben oock privative adjectiven / die uyt de positivus geformeert werden dooz het voorstellen van vn, im. ofte in, aende positivus; als van godly wordt vngodly gemaect: van wise, unwise: van equal, unequal. van patient impatient: van temperate, in-temperate &c. Ende dan is de bedurdinge heel contrarie ofte 'tydich tegens de bedurdinge van de eerste positivus. Wande selfde nature en significatie sijn adjectiven geformeert uyt Substantiven dooz by boeginghe des partickels lesse: als van guilt komt guiltlesse; van blame, blameles &c.

Ende dus vele sal ghenoech sijn in dese ghelegentherdt ghesproken te werden van 't eerste deel der sprake / namentlyck een nomen verbe Substantivum ende adjectivum.

Cap. II.

Van den *pronomen* ofte by-naeme.

Nest aen den *nomen* hebben wy in de deelen der sprake een *pronomen* . om dat het den *nomen* seer ghelyck is ; ende wordt in 't vertoonen ofte 't verhalen eenigher dinghen ghebruyckt / ende heeft inde Enghele taele vierderley soorten / namentlyck / *personale* , *demonstrativum* , ende *relativum* . De *personale* zyn drie / die de drie personen in beide getallen denoteeren. als /

1 I. ick	}	plural:	1 we wy.
2 thou. ghy. u.			2 ye ghy I.
3 he hy.			3 they se I.

Ende werden aldus in haere casen berandert te weten.

1 De *pronomen* I maectt in alle andere casen inde *numera singularime*. met het teeken des casus. als te hooren in de *nomen* geseyt is : ende inde casu *nominativo plurali* we , ende inde andere casen *plurale* us , met het teeken des casus als hooren. Behoudelyck dat waunee in de casu *genitivo* van *possessie* gesproken wort; wert myne ende our in plaetse van of me. of us, ghebruyckt: als in plaetse van the books of me, seggen wy my bookes; ende in plaetse van the books of us segghen wy our bookes.

2 Thou maectt de andere casen van 't getal van een thee, en inde *nominativo plurali* yee ; ende in de andere you , met de tekenen als hooren : tenst dat wanneer in de casu *genitivo* van *possessie* ghesproken wert/alsdan werden thine en your in plaetse van of thee , of you ghebruyckt : als in plaetse van the horse of thee, ghebruycken wy thine horse ; en in plaetse van the land of you, segghen wy your land.

3 He is *genus masculinum* en casus *nominativus* van 't ghetal van een/het welck de *femininum* in de selve casus she ende het *neutrum* it maectt: ende in alle andere casen van 't ghetal van een / het *masculinum* him , het *femininum* her, en het *neutrum* it. Ende in de *nominativo plurali* , altydt they in omni genere, en in de andere casen them : de welcke dooz de hoopighe tekenen onderscherden werden als boven geseyt is.

4 Van dese drie *personalen* zyn ghelycke drie *possessiven* gheskome : de *significatie* en *declineeren* waer van/aldus in 't hoort aengemerckt mogen werden te weten.

	1	my , myne.	mijn
	2	thy , thine	dijn / uwe
ſing:	3	His	zijn.
		her	haer.
		its	
	1	our , ours.	onſe.
	2	your yours	uwe.
plus:	3	their	
		theirs.	haer lieder.

5 Van gelijcke natuere zijn our ende your, wanneer die berde Singulariter en pluraliter ghebruyccht werden / gelijckſe in ſulcke ſaecten ſijn/altwaer meer als een perſoon poſſeſſeuren zijn/ ende als de poſſeſſie of erf-deel van 't getal van een is.

6 My ende myne houden hare form altydt alleens ſo wel in 't getal van een als van meer/ ende betwijſen haer verſchil alleens lijk doo: 't teecken der caſus : uytgheſeydt dat wanneer de Subſtantivum (die volght) met een Conſonant begint/dan ſegghen wy my , als my father , my wiſe , en wanneer het met een vocael ofte met een aſpireerende Conſonant begint/alſdan ſeggen wy myne , als myne aunt , myne hands.

7 Van ghelijcken mach van thy en thine gheſproken werden. Oock wanneer men een vrage beantwoorden ſal/ als whoſe book is this ? dan ſegghen wy it is myne , not thine.

Maer ſoo het doo: her , our , ofte your beantwoort wert/dan ſegghen wy hers , ours , yours : als , it is hers or ours , not yours or theirs. Andersints houden our ende your altydt de ſelfde forme in alle caſen in beyde getallen / ende werdt doo: het teecken van de caſus onderſcheyden.

8 Deſe perſonaalen en poſſeſſyben zijn ſomtijt oock met ſelfe gecomponeert/houdende de ſelve forme in caſen met de perſonalen ofte poſſeſſyben waer van ſe gecomponeert zijn / doo: byvoeginge van 't woort ſelfe ofte my ſelfe in 't getal van een / en ſelues in 't getal van meer als.

ick ſelber	my ſelf		Our ſelves
2 ſing:	I my ſelf	plus:	we our ſelves
	myne owne ſelf.		our owne ſelves.
ghe lieden ſelber	thy ſelf		your ſelves
a ſing	thou thy ſelf	plus:	you your ſelves
	thine own ſelf		your own ſelves.

himſelf

	himself	
	herself	plu : themselves
	it self	
	he himself	plu : they themselves.
3 sing.	she her self	
	his own self	
	her own self	plu : their own selves.
	its own self	

De pronomina demonstrativa zijn drie / en werden so genoemd om dat se op eenige dinghen wijzen. als.

	this	dese / dit	these. dese.
sing:	that	dat / die.	plu : those. die.
	the same	de selve.	the same. de selve.

waer haer selfe oock met self ghecomponeert mach werden/als the self same.

De andere twee met same ofte self same, als / this same, this self same. that same, that self same thing. these same, these self same, those same, those self same things or persons.

De pronomina relativa zijn oock drie; alsoo genoemd om dat se een jetwys refereren daer te horen van ghesproken is/ ende se zijn.

1	who, whom, what.	wie / wat.
2	which, the which.	welcke / de welcke.
3	that.	die ofte dat.

who is het nominativus casus in 't ghetal van een / ende refereert alleenlijck op personen (mannen en geesten) en maect in alle andere casen whom, gedistingueert zijnde door het tercken der casus, als te horen betwefen is. which ende that zijn indifferentelijck een jets gereferent; als the man which spake to me. Ofte the man that spake to me.

That beduyt somtijts so vele als that which als I gave you that you asked. hoor that which you asked. Ende alsoo wordet wat oock menighmael gebuyckt / als I brought what you bade me : hoor / that which you bade me.

Oock staet hier een te merken/ dat wanneer het woort that geheert mach worden in which, dan is het een relativum : andere sijn is het een Conjunctie. als / I have read the book that (which) you lent me: Ik heb het boeck geleesen dat ghy my geleent hebt. I wish that I might goe hence: Ik wensche dat ick van hier mochte gaen.

Hier is oock een te merken dat where, here, ende there, met

een sekere prepositie daer toe geannereert (sulc als about, at, by in, of, unto, with &c.) werdt somtijts *hooz* which, this, en that gesse't; als wherein, *hooz* in which; hereby, *hooz* by this; there-with *hooz* with that.

Who, which, en what, zyn oock interrogatjben: als who brought this cheese? wie heeft dese kaas ghebracht? which is the way to Leyden? welck is de wegh nae Leyden? what doe you say to me? wat seght ghy aen my?

Ende soo beele zy ghenoech *hooz* de pronomina (ofte by-namen) in dit stuck.

Cap. II I.

Van't *verbum*. (ofte woord.)

H Et vo'ghende-deel der spreken is een *verbum* / het welcke een woordt is; dat met *modus* en *tempus* (i. e. maniere en tyd) ghedeclineert werdt; en beteekent actie ofte passie: als I goe; I love; I am loved; it irketh; it is written.

Ende sy zyn ofte personael / als I teach; ofte impersonael / als it behovert. Van beyde welcke soorten den leerling verscheyden exempelen in den dictionario daer te vozen van ghesproken is binden sal.

Werben (ofte woorden) van actie zyn ofte Suppletjbe ofte absoluyte.

Suppletjbe woorden zyn teekenen en supplementen waer door eenighe actie op-ghemaeckt en in allen mooden en tensen onderscheyden werdt: en kan op de volgende manniere uytghesprukt ofte ghesoymeert werden.

Indicativus modus.
tegenwoordige tyd.

I doe.	ick doe	pl:	we doe	wy doen
tu: thou doest.	ghy doet		ye doe	ghy i. doet.
he doeth.	hy doet		they. doe.	sy doen.

Imperfecte tyd.

I did	ick dede.	pl:	we	wy deden
tu: thou didst	ghy dedet.		ye did	ghy dedet.
he did.	hy dede.		they	sy deden.

Perfecte

Perfekte tyd.

I have.	ick hebbe.	we	wy hebben
thou hast.	ghy heeft.	pl: yee have	ghy hebt
he hath.	hy heeft	they	se hebben.

Imperfect.

I had.	ic hadde.	we	wy hadden
thou hadst.	gy hadde	pl: ye had.	ghy haddet
he had.	hy hadde	they	se hadden.

Futuro.

I will or shall.	ick sal.	we	wy sullem
thou wilt or shalt	gy sult	pl: ye shallos	ghy su't
he will or shall.	hy sal.	they will.	se sullen.

In den imperativo modo.

let me.	laet my.	let us.	laet ons.
doe thou.	doet ghy.	pl: doe ye.	doet ghy.
let him.	laet hem.	let them.	laet haer.

In den potentiali modo.
Gegenwoordige tyd.

I may or can.	ick mach of kan.
thou mayst or canst.	ghy mooght ofte kunt.
he may or can	hy mach ofte kan.
we	wy mogen / of kunnen.
ye may or can	ghy mooght ofte kunt
they	se mogen of kunnen.

Imperfecte tyd.

1 I might, could, would, should:	ick moght / kost / wilde / soude.
2 thou might'st, could'st, would'st, should'st.	ghy mooght / kost / troudet / soudet.
3 he	hy moght. kost. wilde. soude.
4 we might, could	wy moghten / kosten / wilden / souden.
5 ye would, should,	ghy mooght / kost / wildet / soudet.
6 they	se moghten. kosten. wilden. soudet.

De perfecte voegt have aen de imperfecte / als,

I might have &c. Ick moghte hebben &c.

De pluperfecte voegt had - als.

I might have had &c. Ick moghte gehad hebben. &c.

De future voegt hereafter (i. e. hier nae) aen de teghentuoo-
dige. als / I may hereafter. hier nae soude ick mogen.

In den infinitivo modo

In de perfecte en pluperfecte.

to have or had. hebben of gehad.

Zoo dat door de kennisse van de voorgaende Suppletiven/ghy
weten kont hoe ghy eenige verbum van actie formeren sult nae
deze volgende maniere / 't sy met ofte sonder het teeken.

In den indicativo modo en de tegentuoo-dighe tijdt.

I love, or I doe love,	ick beminne.
thou lovest, or doest love.	ghy bemint.
he loveth, or doth love.	hy bemint.
we love	wy beminnen.
ye love or doe love.	ghy l. bemint.
they love.	sy beminnen.

Imperfecte tijdt.

I loved, or did love.	ick beminde
thou lovedst, or didst love.	ghy bemindet.
he loved, or did love.	hy beminde.
we	wy beminden
ye loved, or did love.	ghy l. bemindet.
they	sy beminden.

Perfekte tijdt.

I have loved.	ick heb bemint.
thou hast loved,	ghy hebt bemint.
he hath loved.	hy heeft bemint.
we	wy hebben bemint.
ye have loved.	ghy lieden hebt bemint.
they	sy hebben bemint.

Pluperfecte tijdt.

I had loved.	ick hadde bemint.
thou hadst loved.	ghy haddet bemint.
he had loved,	hy hadde bemint.

we		wy hadden bemint.
ye	had loved.	ghy lieden hadt bemint.
they		ſe hadde bemint.

Futuro.

I ſhal or will		ick ſal of wil beminnen.
thou ſhalt or wilt	love.	ghy ſult of wilt beminnen.
he ſhall or will.		hy ſal of wil beminnen.
we		wy ſullen of willen
ye	ſhall or will	ghy l. ſult of wilt beminnen.
they	love.	ſe ſullen of willen

In den Imperativo modo.

1	let me love.	laet my beminne.
2	love thou, or	bemint ghy.
	doe thou love.	
3	love he, or let	dat hy beminne.
	him love.	
1	love we, or let	laet ons beminnen.
	us love.	
2	love yee, or doe	bemint ghy lieden.
	ye love.	
3	love they, or let	dat ſe beminnen.
	them love.	

In den ſubjunctivo modo.

Dese tegentwoordige tijdt is eben alkeens gheformeert als de tegentwoordighe tijt van de indicativi modi, met een conjunctie als vbenac. ofte by aldien het de kracht van wenschinge heeft/ ſos iſſet met would God ofte God graut: ende wanneer het de kracht heeft van de potentialis, dan werden dese teekenen may ofte can daer by geboegt als te voren in de Suppletijben.

De reſte van de tijden (of tenſen) zijn nae de ſelbe regel gheformeert / met de Suppletijbe teekenen als voren. Welcke ick om kortheits wille / nae late in't briede te verhalen/dencken: de dat de ghewe die maer een weynigh kenniſſe in grammatica hebben/het ſelbe lichtelijck ſullen begripen door 't gene ick alreede voorgeſtelt hadde. Ende hoor de gene die daer gheen kennis in hebben ſoudet maer confuſie beroofſaken om de verſcheydenheyt van ſormen te multipliceren.

In den Infinitivo modo.

(Tegentwoordigh ende imperfecte tijdt.

to love.

te beminnen.

Perfecte ende pluperfecte.

ro have

or had

loved.

bemint te hebben.

bemint hadde.

Merckt / dat indien ing aen d' absolute verbum van actie geboeght werdt/soo maecht het in onse tale een participium van de tegentwoordige tijt/als love, loving : teach, teaching : d'welcke als een participium gebuyct mach werden/als he came running: ofte als een adjectivum genomen van een verbum, om dat het dickwils de plaetse van een adjectivum bekleedt/als / a loving man ; a teaching master. Ten se dat het participium een ander adjectivum volght / ende dan mach het de plaetse van een Substantivum bekleeden / als my loving of thee ; thyne hating of mee.

Ma den verbum activum moeten wy leeren hoemen de passieve stemme van een absolute verbum vormen sal.

Dat ghedaen wordt door de Suppletiven am ofte be . toes behoeghende het verbum gelijk het in de perfecte tijdt geformt is (t welck is loved, taught, slain) naes dese volghende maniere.

In den Indicativo modo.

(Tegentwoordighe tijdt.

1 I am

2 thou art.

3 he is

loved.

ick werde

ghy wert bemint.

hy wert

1 we are, or be

2 ye are or be

3 they are

loved.

wy werden bemint.

ghy lieden wert bemint.

sy werden bemint.

Inperfecte tijdt.

1 I was

2 thou wast loved.

3 he was

ick wierde

ghy wierde bemint.

hy wierde

1 we were

2 ye were

3 they were

loved.

wy wierden

ghy lieden wierde bemint.

sy wierden.

De perfecte is gesoemt door have bin , hast bin , hath bin, als te hozen.

De pluperfecte voeght bin aen had , hadst , als te hozen,

Futuro.

I Shall , or will , be	loved.	ick sal of wil bemint werden.
thou shalt , or wilt , be		ghy sult of wilt bemint werden
he shall , or will , be		hy sal of wil bemint werden.
we shall , or will , be		wy sullen of willen bemint werden.
ye shall , or will , be	loved.	ghy i . sult of wilt bemint werden.
they shall , or will , be		sz sullen of willen bemint werden.

Inden imperative modo.

1 let me be		laet my bemint werden
2 be thou	loved.	wert ghy bemint.
3 let him be		dat hy bemint werde.
1 let us be, or be		laet ons bemint werden.
we ,		
2 be ye	loved.	dat ghy lieden bemint wert.
3 let them be, or		dat sz bemint werden,
be they		

Inden subjunctivo modo.
tegentwoordige tijdt.

I am loved.	ick bemint werde
thou art loved	ghy bemint wert.
he is loved	hy bemint werdt.
we are loved.	wy bemint werden.
ye are loved.	ghy lieden bemint wert.
they be loved.	sz bemint werden.

Imperfects.

1 I was loved , or	ick bemint wierd / of ick soude
I should be loved.	bemint werden.
2 thou wast loved , or thou	ghy bemint wiert / of soudet wiert
shoul'dst be loved.	den bemint.
3 he was loved , or he should	hy bemint wierd / of hy soude bes
be loved,	mint werden,

1	we were loved, or
should be loved.	wy bemint werden/of souden wer-
den bemint.
2	ye were loved, or
should be loved.	ghy l. hi mind wiert/of soude wer-
den bemint.
3	They were loved, or
should be loved.	sy bemint wierden / of sy l. souden
werden bemint.

De perfecte ende pluperfecte tijden zijn doop: toedoeninge van
have bin, ofte should have bin, had bin ofte should had bin ghe-
formt; als doop: de voorgaende exempelen gheloert kan werden.
Desgelijcx is de futurum doop: toe-doeninge van shal ofte wil
be hereafter &c.

In den infinitivo modo.

tegenwoordige en imperfecte.

to be loved. bemint te werden.

Perfekte en pluperfecte:

to have, or had
bin, loved.

hebben / of hadde
bemint worden.

Participium præt:

loved, or
being loved.

bemint sijnde.

Ende dus vele sal ghenoech van de verba personalia ghespro-
ken te hebben.

Daer zijn oock eenighe verba die impersonaliter ghebruycht
werden te weten / wanneer daer gheen veranderinge der pers-
soonen is / als I, thou, he &c: Maer werden in de stemme
des derden persoon singularis alleenlijck ghebruycht het teges-
ken is daer doop: hebbende: als.

it raineth, het reghent.

it thunders

het dondert

it snoweth, het sneut.

it becometh

't behoeft

it bloweth, het wayt.

it is certaine

't is seker.

En 't selte ig doop: alle woorden en tijden met het supplement
van het teekken daer van / gekoomt / als vooren.

Ende dus vele van verben ende participien soo verre als in
dese saks noodigh is.

Cap. IIII.

Van de deelen der sprake die indeclinabel
ofte onveranderlijk zijn.

De deelen der sprake daer wy noch van te spreken hebben /
zjn de ghene die ongedeclineert zjn/te weten die hare for-
me doo; getal ofte casus niet en veranderen: waer van daer
hier sijn. Adverbium, Conjunctio, prepositio, interjectio. Van de
welcke het genoeg sal zjn hare forma ende beduydinge doo; te
stellen/mitsgaders sulcke observatien als in dese saecken noo-
dich zjn om haer ghebruyc te verstaan.

Adverbien zjn Sommige
van plaetse / als.

here hier.
there daer
where waer
any where ergens
ellwhere, elders/ op een
ander plaetse.
every where, oter al
within binnen
without buiten. &c.
Van tyd / als.
ever. immermeer/ oys.
never nimmermeer/ noyt.
to day / van daghe/ hedon-
yesterday gisteren
now: nu &c.

Sommige zjn van nomen
als.

once : eens
twice : tweemaal
thrice : driemaal &c.
zjn : als learned, learnedly. valiant, valiantly. happy, happily
ende vele andere soepen.

Van order/ als.
after that, daer nae.
before that : te vooren.
Van vraghen/ als.
howe? hoe?
why? waarom?
how so? hoe so?
Van affirmeringe als.
truly : seker.
y-a : alsoo / ja.
Van ontkennen/ als.
no, not : neen/riet.
no wise: geenfins.
Van vertoonen / als.
behold: siet daer:
Van qualiteyt / als.
learnedly. geleerdelyk.
well. te degen / wel.

Ende alle degene die van
nomina adjectiva doo; toe-
voeginghe van ly gemaect

zjn : als learned, learnedly. valiant, valiantly. happy, happily
ende vele andere soepen.

Noteert oock, dat sommige adverbien doo; terminatie ofte
teecken vergelyken moghen werden : als / oft, often, oftener,
more oft, often, most oft. Seldom, seldom, more seldom, seldomest

Maer

Maer adberbien in ly, werden altydt vergheleeken door het teken: als / wisely, more wisely, most wisely. &c.

Conjunctien hoegen woorden en sententien ofte reden by eens en syn als dese die volgen.

and.	ende	either, or; of / ofte.
also.	ook	although. alhoewel.
moreover.	noch/ook niet	But Maer / doch.
not only.	niet alleen.	Moreover. wyders.
but also.	Maer ook.	Further. booyg. &c.

Prepositien zijn woorden / die in't ghebruyck voor andere geseldt werden, of in appositie, als into Amsterdam, ofte in Compositie / als intollerable. Ende zijn als de navolgende.

to, unto.	na toe / tot.	within.	binnen
at, by.	by.	beneath.	onder.
before.	voor / eer dan	besides.	dichte by.
about.	omtrent.	through.	deur.
against.	tegen.	neare.	nae by.
without.	buiten.	for, om.	
between.	tusschen.	after.	achter &c.

Merckt hier / dat d' Enghelesche somtijds in plaetse van de prepositie to den partickel a ghebruycken; als I goe a field. booymentlyck voor; verbaalen; als / I goe a fishing. I goe a hunting &c.

Den Interjectie is een woordt dat een haestighe passie ofte waghete der sinnen uytheeldt; ende is soodanigh als volght.

oh, alas.	och armen / och iacr.
woe.	wet.
I pray thee.	ey liebe. Ick bidde u.
fy.	foey &c.

Daer syn oock andere reghelen en obserbatien/die ick tot beter perfectie en volkomentheydt van dit werck/hadde konnen booystellen/wegheng accenten / puncten / en andere dinghen / die hier niet eens aengheroert werden / om datse in onse tale meessen deel met andere talen over-een komen / en dat mijn booy nemen alleenlyck is (als ick te vooren verklaert hebbe) de byeendalinghen hier sulcke regulen voor te stellen / waer door neffens

weffens de hulpe die sy in haer eyghen tale hebben/sy tot de rechte kennisse en 't spreken onser Engelsche tale moghen ghesaken. Welcke ick tot hier toe ghedaen hebbe / met soo veel sorghe en onduckelicheit als mijnen tydt ende andere importante affairen wilde toelaten.

Ende soo veel door d' eerste ofte Etymologische deel des Engelschen School-meesters.

Het Tweede deel.

Cap. I.

Van Syntaxis.

H Ebbende tot hier toe bande pronuntiatie der letteren/ der caelen / Syllaben / en woorden ; mitsgaders de ghebeden ten der sprake / soo vele als den Engelsche Etymologia aengaet ghesproken : nu soude wy tot de regelen van Syntaxis komen / welcke is de behooyliche en rechte connexie ende vast bindinghe van de deelen der sprake aen en onder hun seiven / na de rechte boyme ende ordie.

Maer vermits ick onwilligh ben den leerling in syn ghemoet met onnoodighe reghelen te bestwaren / ofte hem op te groots kosten in 't koopen van dit boeckken te jaghen / wilde ick wel / dat het in een woord aenghemercht mochte werden / dat de gene die de Duytsche ofte Latynsche tale / en de reghelen van Etymologie gheleert heeft / en de woorden die hy in Engheleisch spreken moet kent (waerinne hem den Dictionarium vele helpen kan) sal door syn eygen natureljche sprake / ofte de constructie van eenighe andere tale / oock weten hoe hy syne woorden inde Engelsche tale t'samen voeghen moet. Doch hy moet wel toe sien / dat hy syne woorden niet nae de Duytsche ofte Latynsche maniere stelt / in welcke talen menighmael eerste in 't spreken en schryben ghestelt wordt dat inde constructie ofte verklaringhe lest komt. waer tegheng wy in onse Engelsche ta'e onse spraecke ghemeenlycken meest na de ordie van de constructie ordineren / niet anders als of school-jongheng een woord na den andere verbatim moeste verklaren / als.

1 He hath well administr'd his office.

d. i. hy heeft wel bedient syn ampt,
hy heeft syn ampt wel bedient.

2 There is need of diligence.

d. i. Daer is nood van naersticheyt.
Daer is naersticheyt van noode.

3 He is worthy to be loved.

D. i. Hy is waerdigh te worden bemint.

Hy is waerdigh bemint te worden.

4 If myne honour remaine whole and undamished,

I regard not the damage of myne estate.

D. i. Indien mijn eer blijft geheel ende onbeschadicht: ick en passe niet op de schade van mijn goet.

Als mijn eer gheheel ende onbeschadicht blijft; en passe ick op't verlies van mijn goet niet.

Behoudende dat in het schryven ofte spreken van relativen / sulcx als / whom, which, what, whose, &c. ghebruycken wy de selve order in Syntaxis, als de Duytsche en Latynsche doen / als in dese volghende sententien ofte redenen ghesien kan werden.

a Without delay I will doe (what) thou hast commanded.

Dat is:

Dat ghy beholen hebt sal ick sonder vertoeven (ofte upstetel) volbrængen.

a Blessed is he (whose) transgression is forgiven and (whose) sin is covered. Blessed is the man unto (whom) the Lord imputeth not iniquity, and in (whose) spirit there is no guile,

Dat is:

Welgelucksalich is hy wiens overtredinghe vergeven is / ende wiens sonde bedeckt is. welgelucksalich is de mensche / dien de heere d'ongerechtigheyt niet toe en rekent / en in wiens geest geen bedroch en is.

Behalven oock dat wy in 't formeeren van dichten ende rijmen de rijckheit der Woeten ghebruycken / die soo veel op d' order des Syntaxis niet en letten / als op de mate en loope haerer gedichten: en daerom stellen sy de woorden hoop ofte achter / na dat het best in de versen te passe komt.

Cap. II:

Maer om te besluyten en alle de voorgaende reghelen doos
oeffeninghe dienssich te maken / en den leerling tot meerder
perfectie in dese sake te bienghen / soo sal't hem ongetwyffelt
profytelick zyn / dat hy sich in't lesen ende van buyten leeren
der redenen/phrasen / spreekwoorden / en andere volghende
discoursen oeffent. want daer mede sal hy sich behelpen niet al-
leen in 't verstaen en kennisse der naemen van dinghen / en-
de konsten; maer sal de taele oock veel suvberder en eleganter
spreeken. Ende vermits dat de vzeese des heeren de eerste
ende boornaemste dingh is daer wy ons moeten in oeffenen : soo
sal ick den leerling eenige stucken van Goddelijcke leeringe ten
eersten voerste'len/waerinne het seer van noode is dat een yge-
lick sich eperceert : daerna sal ick de sin met herfcheydene bez-
maeckelijcke redenen en spreucken verberschen ; ende eyndes
lick den leser eenige nuttelijcke 't samen / sprekingen dieben/
en anders gomeyns en noodwendighs stucken voerhouden.

Certains;

Certaine common scripture - places, and Christian speeches, very usefull for the practice of the former rules. Eenighe ghemeyne Schrifruer-plaetsen, en Christelijcke redenen, seer dienstich tot het ghebruyck der voorgaende regelen.

The some of the law of God, taken out of Math. 22. 37, 38, 39, 40. De somma des wets Gods, ghenomen uyt Matth. cap. 22. vers. 37, 38, 39, 40.

Thou shalt love the Lord thy God with all thyne heart, and with all thy soule, and with all thy understanding. This is the first and great commandment. And the second is like unto it, Thou shalt love thy neighbour as thy selfe. On these two commandments hang all the law and the prophes.

Ghy sult lief-hebben den Heere utwen Godt met geheel utw' herte / ende met geheel utwe Ziele/ende met geheel utw' verstandt. Dit is het eerste ende het groot ghebodt. Ende het tweede desen gelijk is / ghy sult utwen naesten lief hebben als u selven. Aen dese twee geboden hanght de gantsche wet ende de Propheeten.

The ten Commandments. Exod. 20. Deut. 5. De tien Gheboden. Exod. 20. Deut. 5.

God spake all these words and sayd: I am the Lord thy God, which have brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage.

Godt sprack alle dese woorden ende seide. Ich ben de Heere utwen God, die u uyt Egypten landt, uyt den dienst-huse ghelejt hebbe.

The first commandement.

Dat eerste gebod.

Thou shalt have none other Gods before my face.

Ghy en sult geen andere God den hoop mijn aenghesicht hebben.

The second commandement.

Dat tweede gebod :

Thou shalt make to thy self no graven image , nor any likenes, either of any thing in beaven above , nor of any thing that is in earth beneath , nor of any thing that is in the water under the earth : Thou shalt not bow down to them , nor serve them : for I am the Lord thy God, strong and jelous , who visit the iniquity of the fathers upon the children , (even) to the third and fourth generation of them that hate me; and shew mercy to many thousands of them that love mee and keep my commandements.

Ghy en sult u geen beelden / noch geen gelykenisse maken/ noch ban't gene dat boven in den hemel is/ noch ban't gene dat onder op der aerden is/ noch ban't gene dat in't water onder der aerden is : En buigt u hoop die niet noch en dientse niet : want ick den de Heere utwe God / sterck ende eberigh die de misdied der vaderen be soecke aen de kinderen / tot in dat derde ende vierde lid des ghenet die my haten ; ende doe barmherticheit aen veel duysenden der ghenet die my liefhebben / ende mijn gheboden houden.

The third commandement.

Dat derde gebod.

Thou shalt not take up the name of the Lord thy God in vaine or lightly : For the Lord wil not hold him guiltlesse, nor leave him unpunished, that taketh his name in vaine.

Ghy en sult den name des Heeren utwe Gods niet te verqueefs ofte lichtveerdelyck ghebruycken : want de Heere en sal hem niet onschuldigh houden / noch ongestraft laten/die synen naem misbruyckt.

The fourth Commandement.

Dat vierde gebod.

Remember the Sabbath day , that thou keep it holy : Six daies shalt thou labour , and do all thy work : but the seventh day is the Sabbath of the Lord thy God , in it thou shalt doe no worke , nor thy son , nor thy daughter , nor thy servant , nor thy mayd , nor thy cattell , nor the stranger , which is within

Zijt ghedachtigh des Sabbat daeghs / dat ghy dien heylighet : Ses dagen sult ghy arbeiden / ende alle u werck doen : maer de sebssten dagh is den Sabbat des Heeren utwe Gods / dan sult ghy gheen arbeit doen / noch u Sone / noch u dochter/ noch u knecht/ noch u dienst-maeght / noch u bee / noch de bysmbelinge/die

thy

in

thy gates. For in sixe dayes the Lord made heaven and earth, and the sea, with all that is therein, and he rested the seventh day: wherefore the Lord blessed the Sabbath day, and hallowed it.

The first Commandement.

Thou shalt honour thy Father and mother, that thou mayst live long upon the earth, and that it may goe well with thee in the land, which the Lord thy God shall give thee.

The sixth Commandement.

Thou shalt not kill.

The seventh Commandement.

Thou shalt not commit adultery.

The eighth commandement.

Thou shalt not steale.

The ninth Commandement.

Thou shalt beare no false witness against thy neighbour.

The tenth Commandement.

Thou shalt not covet thy neighbours house: thou shalt not covet thy neighbours wife, nor his servant, nor his mayd, nor his ox, nor his asse, nor any thing, which is thy neighbours,

in uwe stad poosten is. want in ses daghen heeft de Heere hemel / ende aerde gemaect / ende de Zee met alle dat daer in is / ende hy rustede den sebsensten dagh: daerom segende de Heere den Sabbath-dagh / ende heyligde den selven.

Dat vijfde gebod.

Ghy sult u Vader ende moeder eeren / op dat ghy langhe leeft op der aerden / ende dat het u wel gae in den lande / dat u de Heere uwe God geven sal.

Dat sesste gebod.

Ghy en sult niet dooden.

Dat sebensste gebod.

Ghy en sult niet Echt-breken.

Dat achtste gebod.

Ghy en sult niet steelen.

Dat negensste gebod.

Ghy en sult gheen valsche ghetuyghenisse spreken teghen uwen naesten.

Dat tiende gebod.

Ghy en sult niet begeeren uwen naesten huys / ghy en sult niet begheeren uwen naesten wijf / noch syn knecht / noch syn dienst-maacht / noch syn offe / noch syn esel / noch oock eenigh ding / dat uwen naesten heeft.

The Lords prayer. Het ghebedt onses Heeren.

O Vr father, which art in heaven. Hallowed bee thy name. Thy kingdom come. Thy will be done on earth, as (it

is)

O Onse Vader / die daer zijt in de hemelen. Gheheiligt werde uwe name. Uwe rijcke come. Uwe wilte geschiede / op der aerden / als in den hemel

is) in heaven. Give us this day our daylie bread. And forgive us our debts, even as we forgive our debtors. And lead us not into temptation, but deliver us from evill. For thine is the kingdom, the power, and the glorie, for ever. Amen.

Hemel. Geeft ons heden ons dagelijck broot. Ende vergeeft ons onse schulden/ ghe'lyck wy vergeben onse schuldnaeren. Ende en leydt ons niet in verzoekinghe; maer verlost ons van den quaden. Want u is dat rijk / de kracht/ende de Heerslyckheyt / in der eeuwigheyt. Amen.

The Commission given by Christ to his Apostles Math.
28. 18, 19.

Het bevel door Christum aen sijn Apostelen gegeven
Mat. 28. 18, 19.

Goe yee therfore, and teach all nations; baptising them in the name of the Father, and of the son, and of the holy Ghost: Teaching them to observe all things whatsoever I have commaunded you: and loe, I am with you always, (even) unto the end of the world.

Get dan henen / en onderwijst alle de volckeren / de selve doopende in den name des Vaders/ende des soons / ende des heyligen Geests: leerende haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe; ende siet / ick ben met u lieden alle de dagen/tot de voleyndinghe der werelt.

The institution of the holy supper of our Lord, taken out of
1. Cor. 11. 23.
Ec. and 1. Co.
10. 16, 17.

De insettinghe des Heylighen Avontmaels onses Heeren. genomen uyt 1. Cor 11. 23. &c. en 1. Cor. 10. 16, 17.

For I have received of J Lord that which also I delivered unto you, that J Lord Jesus in

the

Want ick hebbe van den Heere ontfangen / tgeen ick oock u overgegeven hebbe, dat de Heere Jesus

in

the same night in which hee was betrayed, took bread: And when he had given thanks, he brake it, and said, Take, eate; this is my body, which is broken for you: this doe in remembrance of me. After the same manner also he took the cup when hee had supped; and sayd, This cup is the new testament in my blood; this doe yee, as oft as yee drink it, in remembrance of me. For as often as ye eat this bread, and drink this cup, yee doe shewe the Lords death till hee come. wherfore whosoever shall eat this bread, and drink this cup of the Lord unworthily; shalbe guilty of the body and blood of the Lord.

But let a man examine himself, and so let him eat of that bread, and drink of that cup. For hee that eateth and drinketh unworthily, eateth and drinketh damnation to himself, not discerning the Lords body.

The cup of blessing which wee blesse, is it not a Communion of the blood of Christ? The bread which we break, is that not a Communion of the body of Christ? For (it is) one bread, (so) wee many are one body: seing we are all partakers of one bread.

in den nacht in welken hy verraden wiert/het broot nam Ende als hy gedanckt hadde / brack hy 't/ ende seyde / neemtet; dat is mijn lichaem dat hoop u ghebroken wordt: doet dat tot mijner ghedenckenisse. Desgelijcx nam hy oock den dinck beker nae het eten des Abontmaels; ende seyde / dese dinck-beker is het nieuwte testament in mijnen bloede; doet dat / soo dickwils als ghy dien sal dincken / tot mijner ghedenckenisse. Want soo dickwils als ghy dit broodt sult eten / ende dese dinck-beker sult dincken / so verkonighet ghy den doot des Heeren / tot dat hy komt. Soo dan wie onweerdelick dit broodt eet/ ofte den dinck-beker des Heeren dinckt / die sal schuldich zijn aen het lichaem ende bloeds des Heeren.

Maer laet de mensche beproebe hem selven / ende eete also van het broodt/ende dincke van den dinck-beker. Want die onweerdelijck eet ende dinckt / die eet ende dinckt hem self een oordeel / niet onderscheydende het lichaem des Heeren.

De dinck-beker der dancksegginge / dien wy segghen / is die niet een ghemeenschap des bloeds Christi? Het brood dat wy breken / is dat niet een ghemeenschap des lichaems Christi? Want een broodt (is het / soo) zijn wy vele een lichaem: dewyle wy alle eenos broodts deelachtigh zijn.

*Rules of Church-disci-
pline, Marth.*

18. 15. &c.

Regelen van Kerc-
kelijcke disciptyne.

Marth. 18 15. &c.

More-over if thy brother
hath trespassed against thee,
goe and tell him his fault
between thee and him allone: if
he heareth thee, thou hast gained
thy brother. But if hee heareth
thee not, then take with thee
one or two more, that in the
mouth of two or three witnesses
every word may bee established.
And if he give them no hearing,
then tell it to the church: and if
he also give the church no hear-
ing, then let him be unto thee as
an heathen man, & a publican.
Verely I say unto you, whatso-
ever ye shall bind on earth, shall
be bound in heaven: and what-
soever ye shall loose on earth, shall
be loosed in heaven. Again I
say unto you, that if two of you
shall agree on earth, as touching
any thing, that they shall ask; it
shall be don for them of my fa-
ther which is in heaven. For where
two or three are gathered toge-
ther in my name, there am I in
the midst of them.

Voorders indien uw' Broe-
der tegen u ghesondicht
heeft / gaet hem ende
bes'ra hem a'ssien u ende
hem a'leen: indien hy u hoort/
so hebt ghr uten broeder ghe-
wonnen. Maer indien hy u niet
en hoort / soo neemt noch een
of twee met u: op dat in den
mont van twee ofte d'r ghe-
tugghen alle twoozt bes'ae. En-
de indien hy de selve gheen ge-
hoor en geeft / so seght het der
gemeente ende indien hy oock
der gemeente geen ghehoor en
geeft / so z' h u als de heyden
ende de tollenaer. Woorwaer
segge ick u al wat ghr op der
aerden binden sult / sal in den
hemel gebonden wesen: ende al
wat ghr op der aerden ontbinden
sult; sal in den hemel ont-
bonden wesen. Wederom seg-
ge ick u / indien daer twee
van u t'samen stemmen op der
aerden / over eenighe sake die
sy souden mo'hen begheeren/
dat die haer sal geschieden van
mijnen Vader die in de hemes-
len is. Want waer twee ofte
d'r vergadert sijn in mijnen
name daer ben ick in't midden
van haer.

*The 12 articles of the
Catholique Christian
faith.*

I Believe in God the Father, the
Almighty maker of heaven and
earth. And in Iesus Christ

his

De 12 Artyckelen des
alghemeynen Chris-
telijcken gheloofs.

Ick ghe'oo'be in Godt den
Vader / den Almachtighen
Schepper des hemels ende
der aerden. Ende in Iesum
Christum

C

his onely begotten son our Lord: which was conceived of the holy Ghost, born of the virgin Mary; who suffered under Pontius Pilate, was crucified, dead, and buried, descended into hell. The third day he arose again from the dead, ascended into heaven. (and is) sitting at the right hand of God, the father Almighty, from whence he shall come, to judge the quick and the dead. I believe in the holy Ghost. I believe an holy Charholike Christian church, the Communion of Saints: forgiveness of sins: resurrection of the flesh: and life everlasting.

Christum synen eenich-gebozenen Sone onsen Heere: die ontfanghen is van den Heyligen Gheest / ghebozen uyt de Maghet Maria; die gheleden heeft onder Pontio Pilato / is ghecrust / ghestorben / ende begraven / neder-ghebaelt ter hellen. Ten derden daghe weder op gestaen van de dooden / opgeharen ten Hemel / sittende ter rechter-handt Gods / des Almachtighen Vaders / van waer hy komen sal / om te oordeelen de levendighen ende de dooden. Ick gheloove in den Heylighen Gheest. Ick geloove een Heylighen algemeyne Christelike Kerk: ghemeenschap der Heylighen: verghebinghe der sonden: opstandinge des bleefschs ende eeuwig leben.

*The Confession of faith
composed in the Council
of Nice, in the
325 year after
the birth of
Christ.*

Belijdenisse des Geloofs, gestelt in het Concilium van Niceen, in den jare na Christi geboorte 325.

WE beleeve in one God, the father Almighty, maker of heaven and earth, and of all things visibler and invisibler: and in one Lord Iesus Christ, the onely begotten son of God, begotten of the father before all worlds, God of God, light of light, very God of very

God,

WY ghelooten in eenen Godt / den Almachtighen Vader / Schepper des Hemels ende der aerde / ende aller dinghen sienlicher ende on sienliche: ende in eenen Heere Iesum Christum, den eenich gebozenen sone Gods, gebozen uyt den Vader voor alle eeuwen / Godt uyt Godt, licht uyt licht / waerachtigh

God

God, begotten and not made, (bring) of one substance with the father, by whom all things were made; who for us men, and for our salvation, came downe from heaven, and was incorporate by the holy Ghost in the virgin Mary, and was made man, and was crucified also for us under Pontius Pilate, who suffered and was buried, and the third day he rose againe according to the scriptures, and ascended into heaven, and sitteth on the right hand of the father. And that hee shall come againe with glory to judge (both) the quick and the dead, whose kingdome shal have none end. And we beleeve in the holy Ghost the Lord and giver of life, who proceedeth from the father and the son, who with the father and the son togither is worshipped and glorified, who spake by the Prophets. And we beleeve one holy Catholike and Apostolike church; wee acknowledge one baptisme for the remission of sins. And we look for the resurrection of the dead, and the life of the world to come.

God uyt waerachtigh Gede/
gebozen ende niet ghemaect /
van 't selve wesen met de Va-
der / door welcke alle dinghen
gemaect zijn; die om ons men-
schen ende om onse Salichheit
is nederghelkomen uyt den He-
mel / ende vleesch ghelworden
is uyt den Heiligen Geest inde
Maegt Maria / ende een
Mensch is geworden / die door
ons oock gecruciget is onder
Pontius Pilatus. Die ghele-
den heeft / ende begraven is/
ende ten derden daghe opge-
staen is na Scriften / ende op-
ghebaren is ten Hemel / ende
sit ter rechter-handt des Va-
ders. Ende dat hy sal wi der
komen met heerlicheit om te
oordeelen de lekende ende de
doode / wiens rijke geen ern-
de en sal hebben. Ende wy ge-
loove inden Heerlijghen Gheest/
den Heere ende ghebet des le-
uens / die van den Vader ende
den Zone uytgekomen is / wie
't samen met den Vader ende
den Zone ghedient ende ghe-
heerlicht is / die ghesproken
heeft door de Propheten. En-
de wy gheloven eene Heerlijghe
alghemeine ende Apostolische
Kercke. Wy belyden eenen
doop tot vergetinghe der son-
den. Ende wy verwachten de
opstandighe der dooden / ende
het leven der toekomende
eynde.

*The form of Creed, and
Confession of Athana-
sius Bishop of Alexan-
dria, written in the
333 year after
Christ's birth.*

Gheloofs-forme, en-
de bekentenisse A-
thanasij Bisschop van
Alexandrien, ge-
schreven in't jaer
nae Christi
geboorte

333.

Whosoever wil be saved, be-
fore all things it is necessa-
ry for him, that he hold the
Catholike faith : which faith
whosoever doth not keep whole
and undefiled, without doubt
he shal perish everlastingly.

And the Catholike faith is this:
That wee worship one God in
Trinity, and Trinity in unity;
without confounding y persons,
or dividing the essence and sub-
stance. For there is one person
of the father, another of the son,
and another of the holy Ghost:
but the father the son, and
y holy Ghost have one godhead,
glory equall, and Majestie coe-
ternall. Such as the father is, such
is also the son, and such is the
holy Ghost. The father is un-
created, the son is uncreated, and
the holy Ghost is uncreated. The
father is incomprehensible, the
son is incomprehensible, and the
holy Ghost is incomprehensible.

The father is eternoall, the son

So wie wil Saligh zyn/ dien
is voor alle dingh noodigh/
dat hy het algemeyn ghe-
loobe houde: het welcke ghe-
loobe so wie niet gheheel ende
ongeschent en betwaert/die sal
sonder twiffel eeuwiglyck
verderben.

Ende het algemeyne geloobe
is dit: dat wy den eenighen
Godt inde dierheydt / ende de
dierheydt in de eenigheyt eeren;
sonder de personen te ver-
mengen / ofte het wesen ende
substantie te verlen. want het
is een ander persoon des Va-
ders/ een ander des soons/ en-
de een ander des h. Geests:
Maer de Vader/ sone ende heyl-
igen Geest hebben een Godt-
heyt / gelycke eere/ ende ghe-
lycke eeuwighe eertlyckheydt.
Hoedanigh de Vader is soo-
danigh is oock de Sone; soo-
danigh is oock de Heylighe
Gheest. De Vader is onges-
chapen / de Sone is ongescha-
pen/ ende de Heyligen Geest is
ongeschapen. Onmetelyck is de
Vader / onmetelyck is de So-
ne/ ende onmetelyck is de heyl-
igen Geest.

De Vader is eeuwiglych
de

is eternall ; and the holy Ghost eternall. And yet they are not three eternals , but one eternall : as also not three incomprehensibles , nor three uncreated : but one uncreated and one incomprehensible. So likewise the father is almighty, the son almighty & the holy Ghost almighty: & yet they are not three almighties, but one almighty. So also the father is God , the son God , and the holy Ghost God : and yet they are not three Gods, but one God. So likewise the father is Lord , the son Lord, and the holy Ghost Lord : and yet there are not three Lords but one Lord. For like as we be compelled by the Christian verity , to call every person by himself God and Lord : so are we forbidden by the Catholique faith, to acknowledge three Gods or (three) Lords. The father is made of none , neither created, nor begotten ; the son is of the father allone , not made , nor created , but begotten ; the holy Ghost is of the father , and the son ; neither made , nor created, nor begotten , but proceeding. So that there is one father , not three fathers , one son , not three sons ; one holy Ghost not three holy Ghosts. And in this Trinity there is neither first nor last, nor greatest nor least: but the whole three persons have equall eterni-

De sone is eeuwighe ende de herlighen Gheest is eeuwighe. Nochtans en zijn 't niet drie eeuwighe / maer een eeuwighe: ghelyck oock niet drie onmetelycke/noch drie ongheschapene: Maer een ongheschapen ende een onmetelyck. Desgelijc is de Vader almachtigh/de Sone a'machtigh / en de h. Gheest almachtigh : ende nochtans en zijn 't niet drie a'machtige / maer een almachtigh. Alsoo oock is de Vader Godt / de Sone Godt/ ende de h. Geest Godt : ende nochtans zijn 't niet drie Goden / maer het is een Godt. Alsoo is de Vader Heere / de Sone Heere/ ende de Heylige Gheest Heere : Ende nochtans zijn 't niet drie Heeren ; maer een Heere. Want gelijc wy door de Christen - waerheydt bedwonghen worden/eenen regelicken persoon by-sonder Godt ende Heere te noemen. Also is ons oock door het alghemeyn gheloove verboden drie Goden oft Heeren te bekenen. De Vaders en is van niemant gemaect / noch gheschapen / noch ghegenerert / de Sone is van den Vader alleen / niet gemaect / noch gheschapen/ maer gegenerert : de Heylige Geest is van den Vader ende den Sone / niet gemaect / noch gheschapen / noch ghegenerert/ maer uytghekomen. So is daer dan een Vader/ niet drie Vaders ; een Sone / niet drie Sonen ; een h. Geest/niet drie h. Gheesten. Ende in desse dreyheydt en is niet eerst / noch laetst / niet meest noch minst : maer de ganische drie personen hebben gelijcke eeuwigheyt

ty, and are in al things coequal. So that in all things as is aforesaid, the vinity in Trinity, and Trinity in vinity is to be worshipped. He therefore that will be saved, must thus think of the Trinity.

Furthermore it is necessary to everlasting salvation, that he also beleve rightly the incarnation of our Lord Iesus Christ. For the right faith is, that we beleve & confesse, that our Lord Iesus Christ the son of God, is God and man. God of the substance of the father, begotten before all worlds; and man of the substance of his mother, born in the world: perfect God, and perfect man; having a reasonable soul, & humane flesh. Equal to the father as touching his godhead, inferior to the father touching his manhood; who although he be God and man, yet is he not two, but one Christ; One, not by conversion of the godhead into flesh, but by taking of the manhood into God; one altogether, not by confusion of substance, but by unity of person. For as the reasonable soul and flesh is one man: so God and man is one Christ, who suffered for our salvation, descended into hell, rose againe the third day from the dead, he ascended into heaven, sitteth on the right hand of God

twigheyt/ende sy ben selben alessins gelijck. So dat alomme ghelijck nu gheseyt is / de eenheyt inde dygherdt / ende de dygherdt inde eenheyt sy te eeren. Daerom soo wie wil Saligh syn / die moet aldus van de dyghuldigheyt geboelen.

Doox is het is tot de eeuwighe Saligheyt noodigh / dat by oock de mensch-werdinghe onses Heeren Iesu Christi trouwelyck gheloobe. Want het rechte geloobe is / dat wy gelooben ende beliden / dat onse Heere Iesus Christus Godts Sone / sy Godt ende mensche. God uryt de substantie des Vaders / doox alle tiden ghegeneret: ende mensch / uryt de substantie syns Moeders / in den tijdt gebozen: volkomen Godt ende volkomen mensche; hebbende een verstandighe Ziele / ende mensche'lyck vleesch. Den Vader gelijck na de Godtheyt / mindet dan de Vader nae de menscheyt: de welcke hoe wel hy Godt is ende mensche / soo is hy nochtans niet twee / maer een Christus: Een / niet doox veranderinge der Godtheyt in het vleesch / maer doox de aenneminghe der menscherdt in Godt: een al t'samen / niet doox de vermenginghe der substantie / maer doox de eenheyt des persoons. Want gelijck de verstandighe Ziele ende het vleesch een mensche syn: also is Godt ende de mensche een Christus. De welcke gheleden heeft om onser Salichheits wil's / nederghedaelt is ter hellen / ten derden daghe weder opgestaen van den dooden / opheklommen ten Hemel / sit ter rechter - handt Gods des Vaders

the father almighty: from whence hee shal come to judge the quick and the dead.

At whose coming al men shall rise again with their bodyes, and give accompt for their own works; and they that have don good, shal goe into life everlasting; but they that have don evil, into everlasting fire.

This is the Catholike faith: which if a man beleeveth not faithfully and certainly, hee cannot be saved.

The 38 and 39 chapters of the book of Iob: and a part of the 40 and 41. chapters.

THen the Lord answered Iob out of the whirlwind, and said, who is he that darkeneth counsel by words without knowledge? Gird up now thy loynes like a man, and I wil demand of thee, and teach thou me. where wast thou when I laid the foundations of the earth? declare if thou hast understanding, who hath laid the measures thereof, if thou knowest it? or who hath stretched the line upon it? where upon are the foundations thereof fastened? of who layd the corner stone thereof? when the morning stars sang joyfully together, and all the children of God shouted for joy.

Or who shut up the sea with

doors,

Daders almachtigh: van daer hy komen sal om te oordeelen de levendige ende de doode.

Tot des welckes komste alle menschen sullen weder opstaen met hare lichamen, ende van hare eggene wercken reeckenschap gheben: ende die goet gedaen hebben/ sullen in het eeuwige leven gaen/ maer die quaet ghedaen hebben/ in 't eeuwige breet.

Dit is het algemeyn ghelooft: hetwelck so wie niet trouwelyck ende vast en ghelooft/ die en sal niet moghen Salich zijn.

Den 38 en 39 capitelen des boecks Iobs: oock een gedeelte des 40 en 41 capitelen.

Daerna antwoorde de Heere Iob uyt den ontveder/ en seide, wie is hy/ die den raedt verdurst met woorden sonder wetenschap? Goet nu als een man utweledenen; so sal ick u bragen/ ende onderricht my.

Waer waert ghy/ doe ick de aerde grondede? gheeft het te kennen/ indien ghy kloek van verstande zyt. Wie heeft hare maten gheset indien ghy weet het? ofte wie heeft over haerden richt-snoer ghetrocken? waer op sijn hare gront besten neder- ghesoncken? ofte wie heeft haren hoeck-steen gheleghet? Doe de morgen sterren 'tsamen vrolick songen/ ende alle de kinderen Gods jucheden.

Ofte wie heeft de Zee met deuren

doors, when it brake forth as if it had issued out of the womb? when I made the cloud the garment thereof, and thick darknes a swadling-band for it: when I brake up for it my decreed place, and set bars and doores, and said, hitherto shalt thou come, but no further: and here shall hee set himself against the pride of thy waves.

Hast thou commanded the morning since thy dayes? hast thou caused the day-spring to know its place, that it might take hold of the ends of the earth, that the wicked might be shaken out of it? that it should bee turned as clay to the seale, and they stand as a garment. And that from the wicked their light is with-holden, and the high arm shall be broken. Hast thou entered into the springs of the sea? and hast thou walked in the search of the depth? Have the gates of death been opened unto thee? and hast thou seen the doores of the shadow of death?

Hast thou perceaved the breadth of the earth? declare if thou knowest it all. Where is the way where the light dwelleth? and (as for) darknes, where is the place thereof? that thou shouldst bring it to the bound thereof, and that thou shouldst know the paths to the house thereof? Thou knowest it, for thou wast then borne: and thy dayes are many in number.

Hast thou entred into the trea-

asures

deuren toeghesloten / doe'se uytbrack als oftse uyt de haer-moeder voortquam? Doe ick de wolcke tot hare kleedinghe stelde; ende de donckerheydt tot haren windel-doeck: doe ick boor haer mijn beslurte plaetse doorbjack / ende settes de grendelen / ende deuren / ende serde / Tot hier toe sult ghy komen / en niet voortder: ende hier sal hy sich stel'en teghen den hoorchmoet uwer goltien.

Hebt ghy van utwe daghen den morgenstont gheboden? hebt ghy den dagheraet sijne plaetse ghewesen? op dat hy de ernden der aerde battien soude; dat de godtloose uyt haer uytghegeschuddet souden worden? dat se verandert souden worden / gelyck segel-lijm; ende se ghestelt worden / als een k'eedt. Ende dat bande godtloose haer licht gheweerdt worde; ende den hooghen arm worde gebroken. Zyt ghy gekomen tot aen de oorsprongen der Zee? ende hebt ghy in het onderste des afgronts ghe-twandelt? Zyn u de poorten des doots ontdeckt? Ende hebt ghy ghesien de poorten van de schaduwte des doods?

Zyt ghy met u verstant ghe-komen tot aen de breedten der aerde? geeft het te kennen / in dien ghy dit alles weet. Waer is de wegh daer het licht woont? ende de duysternisse waer is hare plaetse? dat ghy dat brengen seudt tot syne pale / ende dat ghy mercken soudt de paden sijns huys? Ghy weet't / want ghy waert doe ghebozen: ende utwe daghen sijn vele in ghetalc.

Zyt ghy ghekomen tot de schat-

fures of the snow? and hast thou seen the treasures of the baile, which I have reserved against the time of trouble, against the day of battel and war?

Where is the way where the light is parted, & the east winde scattereth it self upon the earth? who hath divided a water-course for the overflowing of waters: and a way for the lightning of thunder? To cause it to raine on the earth, where no man is; on the wilderness, wherein there is no man; to satisfie the desolate and wast ground, and to cause the bud of the tender herb to spring forth. Hath the raine a father? Or who bringeth forth the drops of the dew?

Out of whose wombe cometh the ice? and who gendereth the hoary frost of heaven? The waters are hid as with a stone, and the face of the deep is frozen.

Canst thou binde the sweet influences of Pleiades, or loose the bands of Orion? Canst thou bring forth Mazzaroth in his season, or canst thou guide Arcturus with his sons? Knowest thou the ordinances of heaven? or canst thou set the dominion thereof on the earth? Canst thou lift up thy voice to the clouds, that abundance of waters may cover thee? Canst thou send forth lightnings, that they may goe and say unto thee, behold, Here we are?

Who hath put wisdom in the inward parts? or who hath gi-

ven

schat kameren der sneeuw: en: de hebt ghy de schat-kameren des hageis ghesien / dien ick opheude tot den tijdt der benuttheit / tot de dach des strits / ende der cox'oghe?

Maer is de wegh daer het licht verdeelt word; ende de coffen-windt sich verspreet op der aerde? wie deelt ick den stoot reghen eenen water-cop urt; ende eenen wegh boog het weerlicht der donderen? Om te reghenen op het lant / daer niemant en is op de woefyne / daer in geen mensche en is. Om het woefse ende het berwoefse te versadighen: en om het onspuytsel der gras schutkens te doen wassen. Heeft de reghen eenen Vader? ofte wie baert de druppelen des dauws?

Wt wiens burck komt het ys voort? ende wie baert den rijm des hemels? Als met eenen steen berberghen haer de wateren: ende het blacke des af-gronts wort om dat.

Kont ghy de lieflickheden van het seben-ghesiernte binden / ofte de stringhen Opions los maken? kont ghy de Mazzaroth voort brengen in haren tijt / ende den waghen met sijn ne soenen erden? weet ghy de opdinantien des hemels / ofte kent ghy de heerschappie des selven op de aerde bevelen? kont ghy uwe femine tot de wolcken opheffen; op dat een over-bloedt van water u bedecke? kont ghy de bliemen uyt laten / dat se tenen baren / ende tot u segghen / siet hier zijn wy?

Wie heeft de wijsgherd in't binnensie gheset? ofte wie heeft

Cs

ven understanding to the mynd? who can number the clouds in wisdom? or who can stay the bottles of heaven? when the dust groweth into hardness, and the clouds cleave fast together.

Wilt thou hunt the prey for the old lyon: or fill the appetite of the young lyons? when they couch in their dens, and abide in the covert to lye in wait? who provideth for the raven his food, when his young ones cry unto God, when they wander for lack of meat?

Knowest thou the time when the wild goats of the rock bring forth? Hast thou marked when the hindes doe calve? Canst thou number the moneths which they fulfill? & knowest thou the time when they bring forth? when they bow themselves, they with Splitting bring forth their young ones, they cast out their sorrowes. Their young ones are in good liking, they grow up with corne: they goe forth, and returne not unto them.

Who hath sent out the wilde asse free: and who hath loosed the bands of the wilde asse? whose house I have made the wilderness, & the barren land his dwellings. He scornerb the multitude of the city, neither regardeth hee the crying of the driver. The raunge of the mountaines is his pasture, and hee searcheth after every greenthing.

Will the unicorne bee willing to serve thee, will hee abide by thy crib? Canst thou binde the unicorne with his band in the furrow: will hee harrow the valleys

heeft den sin het ber'san' ghegeven? wie kan de wolken met wijsheit tel'en? ende wie kan de fleschen des hemels nederleggen? Als het stof dooz, oosten is tot vasticheit / ende de klurten 't samen kleben?

Sult ghy tooz den ouden Leeuw roof jaghen? of de graegheyt der jonge Leeuwen verbullen? Als sy neder-bucken in haer hollen ende in den kuyl sitten / ter loeringhe. wie bereydt de rabe haren kost/a's hare jonghen tot Godt schreuwen / a's sy dwalen / om dat ter geen Eten en is?

Wet ghy den tijt van het baren der steen-geeyten? hebt ghy waer genomen den arbert der hinden? Sult ghy de maenden tellen die sy verbullen? ende weet ghy den tijt van haer baren? Als sy haer krommen/hare jongen met versplytinge voort-brengen / hare smerten uytwerpen? hare jongen worden kloeck/worden groot dooz het kooym/sy gaen uyt/ ende en keeren niet weder tot de se'be.

Wie heeft den wooudt. Ghet hy henen ghesonden? ende wie heeft de banden des wilden Creels gheloft? Dien ick de wilternisse tot sijn huys bestelt hebbe / ende het siltighe tot sijn wooninghen. Hy beslacht het ghewoel der Stadt/ het menigstley getier des d'ijbers en hoopt hy niet. De uytspreutinge der berghen is sijn weyde: ende hy soecht allerley groensel na.

Sal den eenhoorn u willen dienen? sal hy vernachten aen uwe kribbe? Sult ghy den eenhoorn met sijn touto aen de boxen binden? sal hyde leechten

Ieys for thee? wilt thou trust him because his strength is great? and wilt thou leave thy labour to him? wilt thou believe him that he will bring home thy seed, and gather (it) into thy barn?

Gavest thou the goodly wings unto the peacocks, or the feathers unto the Stork, and unto the ostrich? That she leaveth her eggs in the earth, and warmeth them in the dust, and forgetteth that the foot may crush them, and that the beasts of the field may break them. She hardeneth herself against her young ones, as if they were not hers; her labour is in vain because she is without feare. Because God hath deprived her of wisdom, and hath not imparted to her understanding. when it is time, she lifteth up her self on high: she scorneth the horse and his rider.

Canst thou give ye horse strength? Canst thou cloath his neck with thunder? Canst thou make him afraid as a grasshopper? the glory of his nostrils is a terrour. He paweth in the valley, and rejoiceth in his strength: and he goeth on to meet the armed men. He mocketh at feare, and is not affrighted; neither turneth he back from the sword. The quiver rattleth against him, the glittering, iron of the pike and the lance. He swalloweth the ground with fiercenes and rage: and he beleiveth not that it is the sound of the trumpet. He saith among the trumpets

u eggen? sult ghy op hem betrouwen / om dat syne kracht groot is? en sult ghy uwen arbeit op hem laeten? Sult ghy hem geloeven/dat hy u zaet sal weder brengen/ ende vergaderen tot uwen dorck-bloet?

Syn van u de verheugelicke bleughelen der pauwen? ofte de bederen des Or-baers/ ende des Struys voghels? Dat sy hare eyeren inde aerde laet/ ende in het stof die verwarmt.

Ende verghet / dat de voet die drucken kan / ende de dieren des velds die betrappen kunnen? Sy verhardet sich tegen hare jongen / als offe hare niet en waren: haren arbeit is te vergeefs / om dat sy sonder vrees is. want Godt heeft haer van wijsheit ontbloot/ende heeft haer des verstandts niets mede gederlt. Alst tijt is/ verheft sy haer inde hoochste: sy belaght het peert/ ende syn ryder.

Sult ghy het peert sterckte geven? kont ghy synen hals met donder bekleeden? Sult ghy het beroeren / als eenen spinck-haen? de pracht van syn ghesnuyf is eene verschierkinge. Het graeft inden gront/ ende het is vrolick in syne kracht: ende treckt upt/ den geharnaschten te gemoete. Het belacht de vrees/ ende en wort niet ontsieldt / ende en keert niet wederom van weghen het sweert. Tegen hem totelt de pyl-koker; het blammich rser der spieffe/ ende der lance. Met schuddinghe ende beroeringhe sloct het de aerde op/ ende en ghelooft niet dat het is 't ghesluydt der basurne. In 't volke gheklanck der basurnen seyt

ha ha ; and he smelleth the battel
afar off, the thunder of the cap-
taines and the shouting.

Doth the hawk fly by thy un-
derstanding, and stretch her
wings toward the south? Is it at
thy command that the Eagle
doth mount upon high, and that
he maketh his nest on high? Hee
dwellerh & abideth on the rock,
upon the crag of the rock, and the
strong place. From thence hee
seeketh the prey: his eyes be-
hold a far off. His young ones
also suck up blood: and where
the slaine are there is he.

Behold now Behemoth which
I have made with thee, he eateth
gras as an ox. Lo now, his
strength is in his loynes, and his
force is in the navell of his belly.
when he pleaseth his taile is like
a cedar: the sinews of his shame
are wrapt together. His bones
are as strong bras, his bones are
like bars of iron. He is a cheif
part of the waies of God: hee
that made him, can make his
sword to approach unto him.
Because the mountaines bring him
forth food, therefore all the beasts
of the field play there. Hee lyeth
under the shady trees, in the co-
vert of the reeds, and fens. The
shady trees cover him, each one
with his shadow: the willows
of the brook compass him about.
Behold hee doth violence to the
river & basteeth not: hee trusteth
that he can draw up Iordan into
his mouth. Can men take him

serdt het heaha: ende rieckt
de keych van berren / den don-
der der bossen / ende 't ghe-
jurch.

Wlicht de Spertuer door u
verstant / ende bierdt sy hare
bleugelen upt nae het surden?
Is nae u bebel dat den Arent
sich om hooghe verheft / ende
dat hy synen nest inde hoochte
maeckt: Hy woont ende ver-
nacht inde steen rotse / op de
scherpte der steen-rotze / ende
der baster plaetse. van daer
speurt hy de spise op: syne oog-
ghen sien van berren af. Cock
surpen syne jongen bloet / ende
waer verflaghene syn daet is
hy.

Siet nu / Behemoth / welc-
ken ick ghemaect hebbe ne-
bens u / hy eet hog / ghelyck een
runt. Siet doch / syne kracht
is in syne lendenen: ende syne
macht in den nabel syns bycr.
Als 't hem lust / synen steert is
als een Cedar: de senuwen zyn
niet schaemte zyn doornbloes-
ten. Syne beenderen zyn als
vast koper: syne gebeenten zyn
als yfere hant-boomen. Hy is
een hoest-stuck der weghen
Gods: die hem ghemaect
heeft / kan sin swert tot hem
voegen. Om dat de bergen hem
hoeder voerbyenghen / daer-
om spelen alle de dieren des
velts aldaer. Onder schaduw-
achtige boomen leet hy neder:
in een schuyl plaetse des rietg/
ende des slücks. De schaduw-
achtige boomen bedecken hem/
elck een met syne schaduw: de
beek-wilghen omringen hem.
Siet / hy doet de riviere ghe-
weidt aen / ende en verhaest
sich niet: hy vertrouwt / dat
hy de Jordane in synen mond
sude

before his eyes; can men pierce him through the nose with snars?

Canst thou draw out Leviathan with an hook, or his tongue with a cord which thou lettest downe? Canst thou put an hook into his nose, or boare his jawe through with a thorne? wil hee make many supplications unto thee? will hee speak soft words unto thee? will hee make a covenant with thee, wilt thou take him for a servant for ever? wilt thou play with him as with a bird? or wilt thou bind him for thy maidens? Shall the companions make a banquet of him? shall they part him among the Merchants? Canst thou fill his skin with barbed irons: or his head with a fishers spear? Lay thine hand upon him, remember the battel, doe no more. Behold his hope shall faile; shall hee not be cast down at the sight of him? None is so fierce that dare stir him up: who then is hee that will stand before mee? who hath prevented me that I should repay him? what soever is under the whole heaven is myne. I will not conceale his parts, nor the relation of his power, nor the comelines of his proportion. who can discover the face of his garment? or who can come to him with his double bridle? who can open the doors of his face? Round about

soude konnen intrecken. Soude men hem voor sijn ooghen konnen banchen? soude men hem met stricken den neuse doorbozen konnen?

Sult ghy den Leviathan met den anghel trecken / ofte syne tonghe met eene koorde / die ghy laet nederfincken? sult ghy hem eene angel in de neuse leggen: of met een doorn sijn ne kake doorbozen? sal hy aen u vele smeeckinghen maken? sal hy sachtkens tot u spreken? sal hy een verbont met u maken: sult ghy hem aennemen tot eenen eeuwigen slabe? sult ghy met hem spelen / of heluck met een bogelken: of sult ghy hem binden voor uwe jonghe dochteren? sullen de met-gesellen van hem een maeltijt berenden: sullen sy hem deelen onder de koop-lieden? Sult ghy sijn hurdt met haken vullen: of met een visschers kranvel sijn hooft? Legt uwe hant op hem / gedenckt des stryds / doet het niet meer. Siet / syne hope sal verken: sal hy oock niet voor sijn ghesichte neder gheslaghen worden? niemant en is so koen / dat hy hem op twecken soude; wie is dan hy / die sich voor myn aenghesichte stellen soude? wie heeft my voor ghekommen / dat ick hem soude vergelden? wat onder den aantschen hemel is / is myne. Ik en sal syne leden niet versuighen / nochte het verhael sijn stercken / nochte de beballichert sijn: niet geslachtenisse. wie soude het opperste sijn klets ontdekken: ofte wie soude met synen dobbelen bijsdel hem aenkommen? wie soude de deuren sijn aenghesichts open doen? ron-

his

tom

his teeth is terrour. His strong scales are very excellent; each one shut up together as with a close seal. One is so neare to another, that the aire cannot come between them. They are ioyned one to another, they stick together, that they cannot bee sundered. Everie one of his needings maketh a light to shine, and his eyes are like the eye lids of the morning. Out of his mouth goe burning lamps: and sparks of fire leap out. Out of his nostrils goeth smoke, as out of a seetbing pot or caldron. His breath would kindle coals, and a flame goeth out of his mouth. In his neck lodgeth strength, and sorrow it self leapeth for ioy before him. The flakes of his flesh are ioyned together: every one is firm in him, it cannot be moved. His heart is as firme as a stone, yea as hard as a peice of the nether millstone. when hee raiseth up himselfe the mighty are afraid: by reason of his breakings through, they purifie themselves. If any one touch him with the sword, that shal not hold: the spear, the dart, nor the habergeon. He esteemeth iron as straw, and Steele as rotten wood. The arrow cannot make him flie: sling-stones are turned with him into stubble. Darts are counted as stubble: and he laugheth at the shaking of the spear. Sharp Sheards are under him: hee spreadeth

tom sijne tanden is verschijne kinghe. Seer uytnemende zijn sijne stercke schilden; elck een ghesloten als met eenen nauw-druckende zeghel.

De een is so na aenden anderen/dat de twint daer niet en kan tusschen komen. Sy kleben aen malckanderen/ sy batsten sich t'samen/datse sich niet en scheidten. Elck eene sijner niesinghen doet een licht schijnen: ende sijne oogen zijn als de oogen-leden des dageraets. Out sijne mondt gaen sackelen/ ende vterighe boncken raken: der yrt. Out sijne neus-gaten komt roock voort/ als irt eenen ziedenden pot/ of rugmen ketel. Sijnen adem soude kolen doen blammen/ ende een blamme komt irt sijnen mondt voort. In sijnen hals herbergt de sterckte: voort hem springht selve de droefhert van vrechden op. De stucken sijns bleefschs kleben t' samen: elck een is vast in hem/ het en wort niet beweeght. Sijn herte is vast gelijk een steen: jae vast gelijk een deel des ondersten meulen-steens. van sijn verheffen schromen de stercke: om sijner doorbrekkinghen wille/ ontfondigen sy hen.

Raeckt hem ymant met den sweerde/ dat en sal niet bestaen; spieffe/ schicht/ noch pantziet. Hy acht het yser voort stroo/ ende het stael voort verrot hout. De pyl en sal hem niet doen blieden: de slingers-steenen worden hem in stoppelen veranderd. De werpsteen en worden van hem gheacht als stoppelen: ende hy belacht de dillinghe der lance. Onder hem zijn scherpe scherben:

him.

himselfe, on sharp pointed
(things) as upon mire. Hee
maketh the deep to boile like
a pot: he maketh the sea like a pot
of ointment. He maketh the path
to shine after him; one would
think the deep to be hoarie. Vpon
earth there is not his like; who
is made to be without feare. He
beholdeth all high things: he is a
king over al young proud beasts.

ben: hy spreyt sich op het punt-
sachtighe / a's op slyck. Hy
doet de diepte zieden / ghelijck
eenen pot / hy stelt de Zee als
een Apotekers Rokerre. Ach-
ter hem verlicht hy het padt :
men soude den af-grondt booz-
ghysicheyt houden. Op der aer-
den en is niet met hem te ver-
ghelijken : die gemaeckt is/om
sonder schrick te wesen. Hy
aensiet alles wat hooch is/ hy
is een koningh over alle jonge
hooghmoedighe dieren.

*The. 4, 5, and 6 chap-
ters of the epistle of
Paul to the Ephesians:
wherein the duty of
Christians is
largely hand-
led.*

De 4, 5, en 6 capitte-
len des Sendt-briefs
Pauli aen den Ephe-
senen : waerin de
plicht der Chri-
stenen in't breet
verhandelt
wordt.

I therefore beseech you. (even) I
the prisoner in the Lord, that
ye walk worthy of the vocation
wherewith ye are called: with al
lowlines and meeknes, with
long suffering, forbearing one
another in love: Endeavouring to
keep the vnity of the Spirit by
the bond of peace. There is one
body, and one Spirit, even as also
ye are called unto one hope of
your calling: one Lord, one faith,
one baptisme, one God & father of

S O bidde ick u dan / ick de
gevangen in den Heere/ dat
ghy wandelt weerdiglick
der roepinghe / met welcke ghy
gheroepen sijt : Met alle oot-
moedigheyt ende sachtmoedig-
heyt / met lanckmoedigheyt/
verdragende malckanderen in
liefde : u beneerstigende te be-
houden de eenigheyt des Geestes
door den bant des vredes. Een
lichaem is het/ en eenen geest
ghelijckertwijs ghy oock geroe-
pen sijt tot eene hope utwer
beroepinghe : een Heere /
een gheloobe / eenen doop /
een Godt ende Vader van
alles/

all;

all, who is above all, and through all, and in you all.

But to every one of us is grace given, according to the measure of the gift of Christ: Therefore hee saith, when hee ascended up on highe, he led captivity captive, and gave gifts unto men. Now this, he ascended, what is it, but that he also descended first into the lower parts of the earth? He that descended, is the same also that ascended up farre above all heavens, that he might fill all things. And hee gave some to be Apostles, and some for prophets, and some to be Evangelists, and some for pastours and teachers: For the perfecting of the Saints, for the work of the ministrie, for the edifying of the body of Christ; untill wee all come unto the unity of the faith and of the knowledge of the son of God, unto a perfect man, unto the measure of the stature of the fulnes of Christ: That we henceforth bee no more children, who like the flood are tossed to and fro, and carried about with every winde of doctrine, by the sleight of men, by the cunning craftines whereby they lye in wait to deceive: But following the truth in love, may in all things grow up unto him, who is the head, even Christ: From whom the whole body fitly joyned-together and compacted, by that which every joynnt supplyeth, according

alle / die daer is boven alle / ende door alle / ende in u alle.

Maer elck een van ons is de genade ghegeven / na de mate der gave Christi: Daerom seght hy / Als hy opghetaren is in de looghte / heeft hy de gebankenisse ghanghen ghenomen / ende heeft den menschen gaten gegeven. Nu dit / hy is opghetaren / wat is 't, dan dat hy cock eerst is nederghedaelt in de nederste deelen der aerde? Die nederghedaelt is / is de selte cock die opghetaren is verre boven alle de hemelen / op dat hy alle dinghen vertullen soude. En de selte heeft gegeven sommige tot Apostelen / ende sommige tot Propheeten / ende sommige tot Evangelisten / ende sommige tot Herders ende Leeraers: Tot de volmakinghe der Herlijghen / tot het werck der bedieninge / tot opbouwinge des lichaems Christi: tot dat wy alle sullen komen tot de eenigherdt des gheloefts ende der kennisse des Soons Gods / tot eenen selkemenen man / tot de mate der groote der volheyt Christi: op dat wy niet meer kinderen en scuden sijn / die als de vloedt beweeght ende omkeert worden met alle wint der Leere / door de bedrieghetie der menschen / door archifischeyt om listelick tot dwalinghe te brengen: Maer de waerheyt betrachtende in liefde / alles souden op wassen in hem die het looft is / namelijk Christus: ert welken het geheel lichaem bequaemlick t'samen ghevoeght / ende t'samen vast gemaectt zijnde / door alle voeghselen der toebereynginge

to the working of every part in its measure, maketh the increase of the body, to the edifying of it selfe in love.

This I say therefore, and testifie it in the Lord, that you henceforth walke not like as the other gentiles walke in the vanity of their minde, darkened in the understanding, being alienated from the life of God, through the ignorance that is in them, because of the hardness of their hearts: who being past feeling, have given themselves over unto lasciviousnes, to work all uncleannes with greedines. But ye have not so learned Christ, if so bee yee have but heard him, and are taught by him, as the truth is in Iesus: To wit, that yee should put off, concerning the former conversation, the old man, which is corrupt through the lusts of deceitfulnes: and that you should bee renewed in the spirit of your minde, and put on the new man, which after God is created in true righteousness and holynes.

Wherefore put away lying, and speak the truth every man with his neighbour: For we are members one of another.

Be ye angry, and sin not; let not the sun goe down upon your wrath: neither give place to the devill.

Let him that hath stolen, steale
no

nae de werckinge van een yeghelyck deel in syne mate/ den wasdom des lichaems maect/ tot syns selfs opbouwinghe in de Liefde.

Ik segge dan dit / ende betugge het in den Heere/ dat ghy niet meer en wandelt gelyck als de andere Herdenen wandelen in de vdelheyt hares ghemoets / verduystert in het verstant / berijemt zinde van het leven Gods / door de onwetentheit die in haer is/ door de verhardinge hares herten. Welcke ongeboelich geworden zinde / hebben haer selven overghegheben tot ontuchtighert / om alle onreghenicheit dierigheich te bedrijven. Doch ghy en hebt Christum also niet gheleert/ indien ghy maect hem ghehoort hebt / ende door hem geleert zyt / gheleyck de waerheit in Iesu is: Te weten/ dat ghy soudet af legghen / aengaende de boze wandelingeden ouden mensche/ die verdorven wordt door de begeerlycheden der verle dinghe: ende dat ghy soudet een nieuwtworden inden Gheest ulwes ghemoets / ende den nieuwen mensche aendoen / die nae Godt gheschapen is in waere rechtveerdigheit ende heylighert.

Daerom legghet af de leughen / ende spreket de waerheit een yeghelyck met synen naesten: want wy syn malcandergs leden.

Woot toornich/ ende en soncht niet: de Sonne en gaeniet onder oer ulwe toornicheit. Noch en geest den Duijvel geen plaetse.

Die ghy: stolen heeft/ en stele
niet

no more, but rather labour, working with his hands the thing which is good, that he may have to distribute to him that hath need.

Let no filthy communication proceed out of your mouth; but if there be any good communication to profitable edification, that it may give grace to them that heare it.

And grieve not the holy Spirit of God, by whom yee are sealed unto the day of redemption.

Let all bitterness, and wrath, and anger, and clamour, and evill speaking, bee put away from you, with all malice.

But be ye kind one to another, mercifull, forgiving one another, even as also God in Christ hath forgiven you.

Bee yee therefore followers of God, as deare children: and walke in love, even as Christ also hath loved us, and hath given himself up for us, for an offering and a sacrifice to God, for a sweet smelling savour.

But fornication, and all uncleannes, or covetousnes, let it not be once named among you, as it becometh Saints: neither filthy ones, nor foolish talking, or jesting, which are not comely, but rather giving of thanks. For this you know, that no whoremonger, or unclean (person), or covetous (man) who is an Idolater, hath inheri-

taunce

niet meer/maer arbeide liebet/werckende dat goed is met de handen / op dat hy hebbe mede te dee'en den genen die nootd heeft.

Gheen duytle re'en en gaeuyt utwen mondt: maer soo daer eenighe goede reden is tot nuttige sichtiginge / op dat se ghenade ghebe dien wase hoozen.

Ende en bedroeft den Heryligen Geest Godt niet / door welcken gh' verseyhelt zijt tot den da_h der verlossinghe.

Alle bitterhert / ende toornichert / ende gramschap/ende gheroep / ende lasteringhe zy van u geweert/ met alle boosheyt.

Maer zijt tegen malkanderen goedertieren / barmhertigh/ verghevende malkanderen / ghelickertwys oock God in Christo u lieben vergheben heeft.

Zijt dan na-bolgers Godts/ als gheliefde kinderen: ende wandelt in de liefde / ghelickertwys oock Christus onslief gehadt heeft / ende hem selven booz ons heeft overghegeven tot een offerhande ende een slacht offer Gode / tot eenen wel-riekenden reuck.

Maer hoerterre / ende alle onteynichert / ofte gierichert / en laet oock onder u niet ghe-naemt worden / ghelickertwys het den heyligen betaemt: noch oneerbaerhert/noch sot-geklap ofte geckerre / welcke niet en betamen: maer veel meer danck-segginge. want dit weet gh' dat gheen hoerteerder/ ofte onterre / ofte gierigaert / die een af-goden dienaar is / erffenisse

raunce in the kingdome of Christ and of God.

That no man deceive you with vaine words : for becaus of these things cometh the wrath of God upon the children of disobedience. Be not yetherfore partakers with them. For yee were sometimes darknes, but now are yee light in the Lord : walke as children of light : For the fruit of the Spirit is in all goodnes, and righteousnes, and truth. Proving what is acceptable unto the Lord.

And have no fellowship with the vofruitful workes of darknes : but much rather also reprove them. For it is even shamelull to speak of those things which are don of them in secret. But al these things, being reprov'd of the light are made manifest. For whatsoever doth make manifest, is light. Therefore he saith, Awake thou that sleepest, and arise from the dead, and Christ shall give thee light,

See then thae ye walke circumspectly, not as fools but as wise, redeeming the time, because the dayes are evill. wherefore bee yee nor without understanding, but understand what the will of the Lord is. And be not drunk with wine, wherein is excessse, but be filled with the Spirit: Speaking among your selves with psalmes, and hymnes, and spirituall songs, singing, and making melodie to the Lord in your heart : giving thanks

always

nisse en heeft in het Coninckrijcke Christi ende Godts.

Dat u niemant en verleyde met ydele woorden : want om dese dinghen komt de looſne Godes over de kinderen der ongehoorſaemheyt. So en zijt dan hare medeghenooten niet. want ghy waert eertijts duyſternisse / maer nu zijt ghy licht in den Heere ; wandelt als kinderen des lichts : want de vrucht des Geests is in alle goedigheyt / ende rechtveerdigheyt / ende waerheyt. Beſproevende wat den Heere wel behagelijck is.

Ende en hebt geen gemeenschap met de onvruchtbare wercken der duyſternisse/maer beſtraffe oock veel eer. want het gene hermelijck van haer geschiet / is ſchandelijck oock te seggen. Maer alle dese dingen / van het licht beſtraft ſynde/ worden openbaer want alle dat openbaer maect / is licht. Daerom seght hy/ Ontwaecht ghy die ſlaept / ende ſtaet op uit den dooden / ende Christus sal over u lichten.

Ziet dan hoe ghy voorzichtigelijck wandelt/ niet als onwyſe/maer als wyſe den tijt uytrooppende / dewyle de dagen boos zijn. Daerom en zijt niet onberstandigh/maer verſtaet welcke de wille des Heeren is. Ende en wort niet droncken in wijn/ waer in overdract is/maer wort verbult met den Geest: ſprekende onder malkanderen met Psalmen / ende lofſanghen/ ende Gheestelijcke liedekens ſinghende / ende psalmende den Heere in uw' herte : danckende alle tijt

alwayes for al things to God and the father, in the name of our Lord Iesus Christ: being subject one to another in the feare of God.

Ye wives be subject to your owne husbands, as unto the Lord: For the husband is the head of the wife, even as Christ is the head of the church; and hee is the saviour of the body. Therefore as the Church is subject unto Christ, so also (ier) the wives (bee) to their owne husbands in every thing. Ye husbands love your owne wives, even as Christ also hath loved the Church, and hath given up himself for her: that hee might sanctifie it, having cleansed her with the washing of water by the word: that he might present it to himself glorious, a church which hath no spot or wrinkle, or any such thing, but that shee should be holy and vntreprovable. So are men bound to love their owne wives, as their owne bodies. He that loveth his owne wife, loveth himself. For no man hath yet ever hated his owne flesh, but hee nourisheth and cherissheth it, even as also the Lord the church. For we are members of his body, of his flesh, and of his bones. Therefore shall a man leave his father and mother and shall cleave to his wife: and they two shall be one flesh.

tijdt ober alle dingen Gedt ende den Vader / inden name onses Heeren Iesu Christi: Mal-kanderen onderdanigh zijnde in de vreesse Godts.

Ghy vrouwen weest uwe eyghene mannen onderdanigh / ghelyck den Heere: want de Man is het hooft des wijs / gelijck oock Christus het hooft der Gemeente is: ende hy is de behouder des Lichaems.

Daerom gelijck de Gemeente Christus onderdanigh is / also oock de vrouwen hare eygene mannen in alles. Ghy mannen hebt uwe eyghene Vrouwen lief / gelijck oock Christus de Gemeente liefghetadt heeft / ende hemselfen toornlaet heeft overgheschen: op dat hy se heyligh soude / haer ghereynicht hebbende met het badt des waters door het woord: op dat hyse hemselfen soude heerlyck toornstellen / een Gemeente die geen vlekke ofte rimpel en heeft / of yet dieghelucke / maer dat sy soude heyligh sijn ende onbespelt. Also sijn de mannen schuldigh hare eyghene vrouwen lief te hebben / ghelyck haer eyghene lichamen. Die sijn eyghere Vrouwe lief heeft / die heeft hem selfen lief. Want niemant en heeft oyt syn eyghen vleesch gehaet / maer hy boert het / ende onderhout het / gelijckertwijsoock de Heere de Gemeente: want wy sijn leden zins Lichaems / van sinen vleesche / ende van syne beenen. Daerom sal een mensche synen Vader ende Moeder veraten / ende sal syn hooft aenhanghen: ende sy twee sullen tot een vleesch wesen.

This

This myſterie is great : but I ſpeake this , having reſpect unto Chriſt , and unto the church. Therefore alſo let every one of you in particular, ſo love his wife as himſelfe ; and the wife ſee that ſhe reverence her huſband.

Ye children be obedient to your parents in the Lord : for that is right. Honour thy father and mother (which is the firſt commandement with a promiſe) that it may goe well with thee , and that thou mayſt live long upon the earth. And ye fathers, provoke not your children to wrath : but bring them up in the nurture and admonition of the Lord.

Ye ſervants be obedient unto your Maſters according to the Lord , with feare and trembling, in ſinglenes of your heart, as unto Chriſt : not according to eyeſervice , as men pleaſers , but as ſervants of Chriſt , doing the will of God from the heart, with good will doing ſervice to the Lord and not to men : knowing that whatſoever good thing any man doth , the ſame ſhall hee receive of the Lord , whether he be bond or free. And ye Maſters, doe the ſame things to them, forbearing threatening : as knowing that alſo your Maſter is in heaven, and that no reſpect of perſons is with him.

Furthermore , my brethren, be ſtrong in the Lord , and in the power of his might. Put on the whole armour of God ,

weſen. Deſe verborghentheit is groot : doch ick ſegghe dit ſiende op Chriſtum / ende op den Geme nte. Soo dan oock ghy / lieden elck in 't byſonder / een regelick hebbe ſyn eygen Vrouw alſo lief als hem ſelven : ende de Vrouw ſie dat ſy den man breeſe.

Ghy kinderen zijt utwen onseren gehoopaem in den Heere : want dat is recht. Cert uwen Vader / ende Moeder / (het welck het eerſte gebodt is met een belofte) op dat het u wel gae / ende dat ghy langhe leeft op de aerde. Ende ghy Vaders en verweckt uwe kinderen niet tot toorn / maer boedte op in de leeringhe ende vermaninghe des Heeren.

Ghy dienſt-knechten zijt gehoopaem utwen Heeren na den bleefſche / met breeſe ende beben / in eenboudigherdt uwer herten / ghelijck als Chriſto : niet nae ooghen - dienſt / als menſchen behagers / maer als dienſt-knechten Chriſti / doende den wille Gods van herten : dienende met goetwilligherdt den Heere / ende niet den menſchen : wetende dat ſo wat goet een regelick gedaen ſal hebben / by dat ſelve van den Heere ſal ontfangen ; het is dienſt-knecht / t' u bye. En ghy Heeren doet het ſelve by haer / nalatende de drenginge a s die wetet dat oock uw' ſelfs Heere in de Hemelen is / ende dat geen aenneminghe des perſoons by hem en is.

Wouders / mijne broeders / wordet krachtigh in den Heere / ende in de ſterckte zijner macht. Doet aen de gheheele wapen-ruſtinge Gods / op

that

that you may stand against the crafty wiles of the devil. For we wrestle not against flesh and blood, but against principalities, against powers, against the rulers of the world, of the darknes of this world, against Spirituall wickednesses in the aire. Therefore take on the whole armour of God, that you may be able to withstand in the evil day, and having finished all to a bide standing. Stand therefore, having your loynes girt about with truth, and having put on the breast plate of righteousness: and having your feet shod with the preparation of the gospel of peace. Above all having taken on the shield of faith, wherewith ye shall be able to quench all the fiery darts of the wicked: And take the helmet of salvation, and the sword of the Spirit, which is the word of God: praying alwaies with all prayer and supplication in the Spirit, and watching thereunto with all perseverance, and supplication for all Saints. And for me, that Speech may be given to me in the opening of my mouth with boldnesse, to make knowne the mysterie of the gospel for which I am an ambassador in a chaine, that in the same I may speak boldly as I ought to speake.

And that yee also may know

op dat ghy konnet staen tegen de listighe omledinghen des Durbels. Want wy en hebben den strijt niet tegen v' eesch ende bloet / maer tegen de overheden / teghen de machten / teghen de gheweldt-hebbers der werelt / der Dursternisse deser eeuw / terhen de gheestelike boosheden in de lucht. Daetom neemt aen de gheheele wapenrustinghe Godts / op dat ghy konnet weder staen in den boosen dagh / ende alles vericht hebben de / staende blijen. Staet dan / utwe'enden omgegoirdt hebbende met de waerheit / ende aengedaen hebbende de borst-wapen der gerechticheit: ende de boeten geschoeyt hebbende met bereydeheit des Evangeliums des v'eders. Woben al aenghenomen hebbende de schildt des gheloofs / met welcken ghy alle de vyerighe pylen des boosen sult konnen ont-blussen: Ende neemt den helm der Salicheydt / ende het sweerdt des Geestes / het welck is Godts woord: Met alle biddinge ende smeekinghe / biddende tot aller tijdt in den Gheest / ende tot het selve wakende met alle gheduericheydt / ende smeekinghe voer alle de Herlighe: Ende voer my / op dat my het woord ghegeven worde in de openinghe mijns mondts met barmherticheydt / om de bereyghentheydt des Evangeliums bekend te maken / waer over ick een ghesante ben in een keten / op dat ick in't selve barmhertelick mach spreken / ghelick my betaemt te spreken.

Ende op dat oock ghy mooght

myne

myne affaires, & what I do, Tychicus the beloved brother. & faithful minister in the Lord shal make known to you all things: whome I have sent vnto you for the same purpose, that you may know our affairs, and that he may comfort your hearts,

Peace be to the brethren, and love with faith, from God the father, and the Lord Iesus Christ. Grace be withal them, that love our Lord Iesus Christ in incorruption, Amen.

mooght weten het ghene my aengaet / ende wat ick doe / dat alles sal u Tychicus de geliefde broeder ende ghetroutw Dienaer in den Heere bekent maken : den welcken ick tot dien seiben eynde tot u ghesonden hebbe / op dat ghy onse saken soudet weten / ende hy uwe herten soude vertroosten

Wiede 39 den broederen / ende liefde met gheloobe / van Godt den Vader / ende den Heere Jesu Christo.

De ghenade 39 met alle de ghene / die onsen Heere Iesum Christum lief hebben in onberderslyckheyt. Amen.

Psal.91

Psal. 91.

HE that dwelleth in the hiding-place of the most high, he shall rest in the shadowe of the Almighty.

I wil say to the Lord; My refuge and my fortress: my God in whom I trust.

For he shall rid thee from the snare of the fowler: from the grievous destructive pestilence.

He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou trust: his truth is a shield and buckler.

Thou shalt not be afraid for the terror of the night: for the arrow that flieth by day, for the

Die in de schuyt - p'aetse des Alderhooghsten is geseten / die sal vernachten in de schadutve des Almachtyghen.

ick sal tot den Heere segghen; Mijne toeblycht ende mijn burcht: mijn Godt op welcke ick vertruwe.

Want hy sal u redden van den strick des voghel-vangers: van de seer verderslicke pestilentie.

hy sal u decken met syne blercken / ende onder syne vleugelen sult ghy betrouwen: syne waerherdt is een rondasse ende beukelaer.

Ghy en sult niet vreesen boozden schrick des nachts: boozden pyl die des daechs blicht: booz de pestilentie

pestilence that walketh in dark-
ness: for the destruction that wait-
eth at noon-day.

A thousand shal sal at thy side,
and ten thousand at thy right
hand: it shal not come nigh thee.
Only with thine eyes shalt thou
behold it: and thou shalt see the
reward of the wicked.

For thou, oh Lord, art my
refuge, thou hast made the most
high thy habitation: there shal
none evil befall thee, neither
shall any plague come nigh thy
tent. For hee shall give his An-
gels charge of thee, that they keep
thee in all thy wayes. They shall
beare thee upon their handes, that
thou dash thy foot against no
stone.

Thou shalt tread upon the
fierce lyon and the adder, thou
shalt trample under feet the
young lyon and the dragon.

Because he loveth me much (saith
God) therefore will I deliver him:
I will set him on high, for hee
knoweth my name. He shal cal
upon me, and I will beare him:
I will beewith him in trouble,
I will draw him out, and will
honour him. I will satisfie him
with length of dayes, and will
cause him to see my salvation.

die in de donckerheyt wandelt:
voor het verderf dat op den
middach betwoestet.

Aen utwe zyde sullender duy-
sent vallen / ende tien duysent
aen utwe rechter hant: tot u
en sal't niet genaken. Alcen-
lyck sult ghy't met utwe oogen
aenschoutwen / ende ghy sult de
vergeldinge der godtloosen sien.

Want ghy / Heere / zijt mij-
ne toeblycht: den Alderhoor-
sten hebt ghy verheft tot u
vertreck: u en sal gheen quaet
wederbaren / noch geen plage
sal utwe tente naderen. Want
hy sal syne Engelen van u be-
belen / datse u bewaeren in al-
le utwe wegen. Sy sullen u op de
handen dragen / op dat ghy u-
wen voet aen geen en sien en
schootet.

Op den fellen Leeuw ende
d'adder sult ghy treden / ghy
sult den jongen Leeuw / ende de
drake ver treden.

Detwyle hy my seer bemint/
(spreekt Godt) soo sal ick hem
uythelpen: ick sal hem op eene
hoochste stellen / want hy kent
mynen name. Hy sal my aen-
roepen / ende ick sal hem ver-
hooren: in de benaewtgheden
sal ick hy hem zyn / ick salder
hem uyt trecken / ende sal hem
verreerlicken. Ick sal hem met
lanckheydt der dagen versadi-
ghen / ende sal hem myn Salig-
heydt doen sien.

Certaine morall sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasant to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue.

Eenige stichtelijcke spreucken, en gemeene (of proverbiale) spreek-woorden, den Geest seer vermaeckelijck, en voordeljk tot d'oeffeninge der sprake.

I *Of the feare of God.*

Van de vrese des Heeren.

Honour and serve God.
Eert en dient Godt.

Follow piety.

Beherlichd de Godsaligheydt.

The feare of the Lord is the begining of wisdom.

De vrese des Heeren is 't beginn' der wijsheyt.

In all that thou sayest or doest, remember that God heareth and seeth it.

In all' het geen ghy seght of doet / denckt dat God het hoort en siet.

God punisheth evil and rewardeth good.

Godt straft het quade / ende beloont het goede.

Godlines is the foundation of all vertue

Godthuchtheyt is de grondt van alle deuchden.

2 *Of duty to parents and superiours.*

Van 't plicht aen ouders en overheden.

Love thy parents.

Hebt uwe ouders lief.

D

Strive

Strive not with thy parents , although thou hast right in what thou sayest.

En twiſt niet met uw' ouders / al hebt ghy ſchoon ghelyck in't gene ghy ſeght.

Like as thou dealeſt with thy parents , ſo ſhall thy children deal with thee.

Gelyck ghy met uw' ouders handelt / ſoo ſullen uw' kinderen met u handelen.

Yeild ſome what to your elder.

Geeft uwe meerder wat toe.

Reſpect thy friends.

Houdt uwe vrienden in waerde.

Honour them to whom honour is due.

Cert die gheene die eere toe komt.

Fear thy maſter.

Ontſiet uwe meeſter.

Reverence an aged perſon.

Zijt eerbiedigh tegen een oud bejaarde.

Obeey the lawes and ordinances.

Onderhout de keuren en ordonantien.

Elteem thy ſelf little among great ones.

By den grooten hout u kleyn.

3 of duty to a mans ſelf.

Van d' plicht aen eens ſelven.

P Reserve thy ſubſtance.

Bewaerd uwe goed.

Look to preſerve honour and grace.

Siet eer en ſchaamt te behouden.

Preſerve thy good name.

Bewaerd uwe goeden naam.

Know thy ſelf.

Kendt u ſelven.

Be like thy ſelf.

Zijt u ſelfs ghelyck.

If a man cut off his noſe , he marreth his face.

Snyt men ſyn neus af/ſo ſchent hy ſyn aengeſicht.

Every man for himſelf , and God for us all.

Elck booz hem ſelven/en Godt booz ons allen.

Who brings water to his neighbours houſe , when his owne is on fire

Wie brenghet water aen ſyn buer mans huys / als ſyn eyghen brandt ?

Every

Every one wil have the butter on his owne cake.
Elck wil de boter op sijn koeck hebben.

4 of duty to neighbours.

Van de plicht tot d'even-naesten.

W Hat thou would'st not have don to thee, that doe not to another.
't Geen ghy niet en wilt dat u geschiede / 't selve doet
dan oock een ander niet.
With such measure as thou shalt have measured to an other shall be
measured to thee againe.
Met sulcke mate als ghy iemant sult ghemeeten hebben / sal u
weder toe gemeeten worden.

5 of repentance.

Van bekeeringe.

H Ast thou erred ? then chaunge thy counsell.
Hebt ghy gedwaelt so verandert van raet.
Hard jogs (shakings) teach well.
Harde schocken leeren wel.
He that strayerh and quickly returns, is thereby taught better.
Wie dwaelt / en haestigh weder keert /
Die moxter beter dooz geleert.
By falling men learn to goe sure.
Met vallen leert men seker gaen.
A burnt child dreads the fire.
Een verbrant kindt breeft het vier.

6 of vertue.

Vande deucht.

G Lory is the shadow of vertue.
Eere is de schaduwte des deuchds.
Honest men hate evill doring, through love to vertue.
De brome haten 't quaad doen / dooz liefde totte deuchd.
D a 7 Educa.

7 Education of children

Opvoedinghe van kinderen.

T He twig must be bent while it is tender.
 Tertwyle het rÿs swack is moetmen het bukken.
 He that loveth his child well, will chastise him.
 Die wel bemint: castÿt zÿn kint.
 'T is ill leading old dogs in a string.
 'T is quaet oude honden aen banden te leggen.
 Customs is a second nature.
 Gewoonte is de tweede nature.
 Correction bringeth fruit.
 Tucht baert vrucht.

What one in youth well learne can,
 That hangs him all his life time on.
 Wat heeft geleert de jonger man /
 Dat hangt hem al sÿn leven an.
 What is bred in the bone will not out of the flesh.
 Dat int geboente gegroeyt is/wil uryt het bleesch niet
 Teach a child in the way he should go: and when he is old, hee
 wil not depart from it. Pro. 22. 6.
 Leert den jongen de eerste beginselen na den eyfch sÿns weghs:
 als hy oock oudt sal geworpen zÿn / en sal hy daer van
 niet af wÿcken.

8 Of pride and humility.

Van hoovardye, en nedericheyt.

BE not high minded.
 En zÿt niet hoogh-dragende.
 Despise not, nor reject thy inferiour.
 En beracht noch verstoot uw' minder niet.
 The higher the mountaine the lower the vale:
 The greater the tree, the harder the fall.
 Hoe hooger bergh / hoe laeger dal:
 Hoe grooter boom / hoe swaerder val.
 Doeſt thou feare the lightening? then duck.
 Vreesje voo den blicsem? so duyckt.
 He that abideth low, cannot fall hard.
 Die laegh blyft kan niet hard vallen.

Lowlie set, and richly warme.
 Laegh geseten en rijkelycken warm.
 wilt thou not be shor, then stooop downae.
 wilje niet geschoten worden / sou huzck neder.
 A man forgotten, hath the best.
 Een vergeten man / isser best aen.
 God resisteih the proud, but giveth grace to the humble. Iam. 4 6.
 Godt wederstaet de hoebaerdige / maer de nederighe gheeft hy
 genade.

9 *Of covetousnes and liberality.*

Van giericheyt en mildicheyt.

A Miser doth no good, but when he dyeth.
 Een gierigaerd doet niet goeds/dan als hy sterft.
 Deare sea-men oft times stay on shoare.
 Diere Schippers veel tijts aen lant blijven.
 Great fishes teare the net.
 Groote visschen scheuren 't net.
 Men must not swallow such great brocks as to choak them,
 Men moet soo groote brocken niet inswelghen / datmer aen
 wurght.
 Hyred horses mak- short miles.
 Gehuerde peerden maken korte mij'en.
 It's good bidding guelts woere the provision costs
 nothing.
 Daer 't by ghelagh is / is goed gasten noden.
 It's easy to make a good fire of an others turf.
 'Tis licht goed byer maken van een anders turf.
 It's good cutting large girths of an other mans leathers
 'T is goet bpeede riemen snijden uyt een ander mans leer.
 'Tis good to keep seat in an others hall.
 'Tis goed feest houden op een anders sael.
 It's good dauncing on an other mans floore.
 'Tis goed danffen op een ander mans bloer.
 He that hunteth two hares at once gets neither.
 Die twee haesen gelijck jaeght/ kryght geen van beyden.
 Farhome much, but ga-her little.
 Veel om bamen / weynigh versamen.
 Great pears may hurt.
 Groote peeren konken deeren.

10 of hatred and envy.

Van haet en nyt.

S Pite gapes wide.
Spijt gaep't wijt.

when love turneth into hatred, then is it unmeasurable.

Als liefde keert in haet:

Dan gaetse buyten maet.

Envy cryeth of spite where honour rideth.

Nyt krejt van spijt / waer eere rijt.

It grieveth one dog, that the other goeth into the kitchen.

't Is den eenen hont leet / dat d'ander in de keuchen gaet.

Who so prospereth well, is envied.

Wie wel gedijt / die wort benijt.

After honour and dignity, followeth envy and hatred.

Maer eer en staet; volght nyt en haet.

Wrath is cruel and anger is outrageous but who is able to stand against envy? Pro. 27. 4.

Gimmicheyt / ende oberloopinge van toorn is weeteheyt: maer wie sal booz nydicheyt bestaen?

11 of wisdom and knowledge.

Van wyfheyt en wetenschap.

M En must respect wisdom above strength.

Men moet de wijsheyt boven de sterckte aensien.

Wealth is uncertaine and fading: but knowledge abideth alwayes.

Nichdem is onseker en verganchelijck / maer de wetenschap blijft altyt.

Be not ashamed to learne.

En schaamt u niet te leeren.

Remember what thou hast read.

Onthout dat ghy gelesen hebt.

Fooles despise wisdom and learning.

De sotten verachten wijsheyt ende leeringe.

There

There is nothing more excelent than knowledge.
 Wat is niet treffelicker als wetenschap.

12 *Of patience and anger.*

Van lydtlaemheydt en toornicheydt.

IN prosperity think of adversity:
 In boosspoet denckt op tegenspoet.
 Beare that which thou sufferest by thine owne fault.
 Verdraecht het gene ghy doo; u eygen schult lydt.
 Men goe not laughing to heaven.
 Men komt niet lachende inden hemel.
 Be not angry without cause.
 En wild niet toornich wesen sonder oorsaak.
 Anger is a short madness, or a noise that lasteth not long.
 Gramschap is een korte dulleicheydt / of een raserie
 die niet lang duurt.
 A man of little understanding is soon angry.
 Een mensche van kleyn verstandt is haest verstoort,
 A little pot is soone hot.
 Een kleyne pot weest haest heet.
 To a little oven there needs little fire.
 Tot een kleyn oven isser weynich vuer van noode
 Many think it to be great honour to suffer nothing (patiently) but
 sound doctrine teacheth clearly, that there is no greater
 magnanimity than to be able to suffer injury with patience.
 Veel meynen groote eer te sijn niet te verdragen : maer de ge-
 sonde leere wijsst klaerlyck uyt / datter gheen meerder
 grootmoedigheyt en is / als onghelyck met ghedult te
 kunnen lyden.

13 *Of temperance and mediocrity.*

Van maticheyt en middelmaet.

BE neither prodigal nor covetous.
 En weest niet berquiffich noch gierich.

He shund the raine and fell into the ditch.

Hy schoude de regen en viel inde sloot.

Toe pittner goeth so long to the water, till at last it breaks.

De kruyck gaet so lang te water / tot datse eens breekt.

Hee is a fool who suffers much paine for an hare : and yet kills an
horse worth many pounds.

Hy is een dwaes / die om een haer / veel smerten lēt:

En noch een peert veel ponden weert / den hals af rē.

High trees give more shadowe than fruit.

Hooghe boomen geven meer schaduwē a's vruchten.

He that the candle too deep doth cut,

Blowes lightly all her luster out.

Wie de keers te diepe snijt /

Bluft wel licht haere luyf er uyt.

Men must sheare the sheep, according as they have wooll.

Men moet de schapen scheeren na zē wol hebben.

Cut the hearb so that it may continue growing.

If thou wring 't too hard, the nose must bleed.

Snijt soo het kruyt dat het mach blyven groejen.

Snuyt ghy te hart so moet de neuse bloeyen.

When a man is satisfied, then a bony combe tellitheth not,

wanneer men is verfaet.

Dan smaecht geen honig raet.

Drunckennes is sin, losse, and shame.

Dronkenschap is sonde / schade / en schande.

Enough, is as good as a feast.

Genoech is eben so goed als een feest.

Too much of one thing, is good for nothing.

Te veel van eenen dingh is nietwerg nut toe.

They that drink wyne without relish, commit a greater error,

Die wijn drincken sonder smaech:

Doen een onbesuyfde saeck.

Who so drincks without thirst,

and eats without hunger,

He dyeth the younger.

Wie drinckt sonder dorst /

En eet sonder honger /

Die sterft te jonger.

14 Of good and bad Companie.

Van goed en quaedt gheselschap.

Converse with the good.

Gaet met de brone om.

Convers with wise folkes.

Verkeert met wijsen luden.

Eiteem much of honest people.

Hout beel van brone luden.

An evil man is the worst beast.

Een quaet mensch is 't alderslimste beest.

It is good, to have dealing with good men.

Met den goeden is 't goet doen.

Beware of bad company.

Wacht u booz quade gheselschap.

One rotten apple in the basket, spoileth also the sound
fruyt.

Een rotten appel in de mande.

Maect oock het gabe fruyt te schande.

If thou touchest pitch thou shalt be defyled.

Handelt ghy peck: ghy krijght een bleck.

Among wolves and owles, men learne to howle.

By wolven en uylen: daer leert men huylen.

One scabbed sheep spoiles the whole flock.

Een schurft schaep bederft de heele kudde.

One fool makes many.

Eenen dwase maecter beul.

He that dwelleth with cripples, learneth to limpe.

Die by de kreupelen woont / leert hincken.

Het hat lyer: b with dogs gets fleas.

Die met honden gaet te bed /

Deelt van haer bloeyen met.

Foule ground spoils the cables.

Duyt gronden bederven de kabels.

Who so hunteth with cats,

Catcherh nough save rats.

Die jaeght met katten /

En vanght maer ratten.

It's ill working with bad tooles.

Met quaed tugg ist quaet wercken.

He that mingleth himself among drasse, is eaten of the
Swines.

Wie sich onder de dras mengt / werdt van de Swij-
nen gegeten.

Better alone, than with bad company.

Beter alleen als qualijk verfelt.

He that dwelleth neare a mill, is made dusty with the meale.

Die ontrent een molen woont / besuyft van het meel.

He that walketh with wise men shal be wise: but a Companion of
fools shall be destroyed. Pro. 13. 20.

Die met de wise om gaet / sal wys worden: maer die de sotten
met gefelle is / sal verbroken worden.

15 Of Courtesie, and kindnes.

Van beleeftheyt en vriendelyckheyt.

S Alste willingly.

Groot gheue.

Be not hard to those that are under you.

Dalt uwe minder niet hard.

Be friendly in speech.

Zyt vriendelijck in't spreken.

As thou salutest another, so shalt thou againe bee
saluted.

Gelyck ghy een ander sult groeten / soo sult ghy
weder gegroet worden.

Doe good to the good.

Doet den goeden goet.

Honour them which have don thee good.

Eertse die u goed ghedaen hebben.

Doe good even to thyne enemies,

Doet oock uwe vyanden goet.

Recompence a good turne.

Woo een weldaet doet vergeldinghe.

Men lock up no bread from friends.

Men sluyt geen brood voor de vrienden.

16 *Of the tongue , and the good or evill
use thereof.*

Van de tonghe , en het goed of quaad
gebruyck der selve.

Before thou speakest , meditate well what thou wilt
say.

Set ghy spreek / versint wel wat ghy seggen wilt.
Heare much , but speak little.

Hoozd veel / maer spreekt twnich.
Many things befall him that speaketh much.

Die veel halt / die veel onthalt.
To the wise there is soon enough spoken.

Den verstandigen ist haest genoegh geseyt.
A word to the wise is enough.

Aen den verstandigen is een woord ghenoech.
Evill words corrupt good manners.

Woofse reden / bederven goede seden.

Agreement in speech , or officiousnes maketh friends; but
speaking the truth causeth ill will or hatred.

Geseghelijckheit of gedienslicheyt maackt vrienden/
maer waerheydt te spreken beroofsaecht on-
minne of haat.

He that bath gall in his mouth can not spit honey.

Die gal heeft in de mondt en kan gheen honigh spau-
wen.

Little said is soon amended.

Weynigh geseyt is haest verbeetert.

He that would alwayes live at rest ,

Must beare , and see , and say the best.

Die syn tijt in rust wil leben/

Moet hoozen en sien / en't beste spreken.

Silence and thought can hurt no body.

Stijghen en dencken / kan niemant krencken.

Many flags , little butter.

Veel blaggen / luttel boters.

They are empty vessels which make the greatest sound,

't Zyn ledighe baten / die meest bommen.

Still waters have deep bottomes.

Stille waters / hebben diepen gronden.

Full vessels sound not.

Volle baten bommen niet.

A man that speaks not, and a dog that barks not, must
at all times be most narrowly looked to.

Een mensch die niet en spreekt/

Een hont die niet en bast /

Daer dient tot aller tijt /

Een nausien op gepast.

Fooles will first give their judgement.

Dwazen willen eerst oordeelen.

The cripple will be first in the daunce.

Den krepel wil eerst aen den dans.

The worse carpenter, the more chips.

Hoe slimmer timmerman / hoe meerder spaenders.

The worse wheel, the more it crakes.

Hoe slimmer wiel / hoe meer het kraeckt.

One penny in the spare-pot makes more noise, than when it is full.

Een penningh in den spaerpot maecht meer geraets / dan als
se bol is.

An empty fat soundeth most.

Een ydel vat bomt aldermeeft.

Great boast; little roast.

Groot roemen; twernich gebraedt.

Great talkers no great doers.

Groot sprekers syn geen groot-daeders.

The goose bloweth indeed, but biteth not.

De gans blaest wel / maer en bijt niet.

They do not all bite, that shew their teeth.

Sy en byten niet al / die haer tanden laeten sien.

A cat that meweth much, catcheth but few mice.

Een kat die veel magutwt / vangt twernig musen.

Threateners fight not.

Dreigers en bechten niet.

Threats are the weapons of the threatned.

Het drengen is des gedreygden getweer.

When thieves fall out true men come to their goods,

wanneer dieben kiben/bekomen brome lieden hare goederen.

Cowardly dogs bark much.

Bloede honden baffen veel.

Scabbed sheep bleat most.

Schurfsche Schapen bleeten meeft.

Still fowes eat up all the drasse.

Stille seugen eeten al de draff op.

A threatened man, liveth seaven years.

Een ghedreygt man leeft seben jaeren.

Long of tongue, short of hand.

Langhe tonghe kort van handt.

Dissembling cats take the flesh out of the pot.

De luypende katten halen het vleesch uyt de pot.

The more love the lesse speech.
 Hoe meerder liefde hoe minder spraeck.
 Full ears of corne hang lowest.
 De volle koren-ayen hangen laegst.
 Every bird singeth according as he is beacked.
 Elcke vogelke singt soo het gebeckt is.
 Men see whether the Hog be measeld by his tongue.
 Men siet aen de tonge oft bercken goetich is.
 Fowle mouths fowle bottoms,
 Duyse monden duyse gronden.
 The vessel giveth out such as is in it.
 Het vat geeft uyt soo het in heeft.
 Men know trees by the fruit, and a wanton hart by his sport.

Men kent de boomen aen de vruchten /
 Een weeldigh hertje bⁿ de kluchten.
 Unclean birds seldome crow good weather.
 Onreyn vogels kraeyen selden goet weder.
 A cuckow cryeth out his own name.
 Een koeckoeck roept sijn eygen naem uyt.

17 Of back-biting.

Van achter-klap.

Speak none evil of any one behind his back.
 Een spreekt geen quaad van iemandt achter sijn rugge.
 He must have a great deal of fromity that wil stop every ones mouth.
 Hy moet veel bys hebben die elck den mondt sal stoppen.
 He must rise betimes who wil please every body.
 Hy moet vroegh op staen die alleman believen wil.
 Its bad straightening all crooked timber.
 'Tis quaet alle krom houten rechten.
 Men can hardly take care of all.
 Men kant qualijck al besorgen.
 It's bad hanging yarne before all holes.
 Dooz alle gaten is't quaet gaten hangen.
 With holding ones tongue all things may bee overcome:
 but not with wrangling.
 Men kan alle dingh doot swijgen/niet doot klyben.

He is truly a skilfull man who can make all well.
 'Tis bootwaer een kunstigh man.
 Die het al wel maken kan.

18 *Of Corruption , and nature,*

Van verdorventheyt , ende aerdt.

M En will be alwayes thwart in the way.
 Altijt wilmen dwars in de weghen.
 None among men is wise at all tymes.
 Niemand onder de menschen is t'aller uren wijs.
 An old hunter delighteth to heare of hunting .
 Een oudt jager hooft geerne van de weyery.
 It hath soone rayned enough in a wet pool.
 In een natten poel is haest genoegh geregent.
 The hoarie frost cometh quickly on old ice.
 Het rijpt haest op een oudt ys.
 A wolf catcheth at the sheep , when he is a dying ,
 Een woef hapt noch na 't schaep / als hem de Ziele
 ert gaat.
 He is not yet wholly free , that draweth a peece of his
 bands after him.
 Hy is niet geheel by die noch een stuk van syn banden
 nae-sleept.
 Not only the leaf but the root must be plucked up of
 weeds.
 Wan't onkruid dient niet het loof alleen / maer de
 wortel ertgetogen.

19 *Of riches and poverty.*

Van ryckdom en armoede.

P Overty seeketh craft.
 Armoede soecht list.
 Riches long in getting are wholsome.
 Langsaem ryckdom is salig.

Light gaine maketh a heavy purse.
 Licht getwin maectt sware beursen.
 Where there is much goods, there are many that eat it,
 Waer veel goetd is / daer sijn veel die het eten.
 Great house, great crosse.
 Groot huys groot kruys.
 Little ship, little saile.
 Kleyn schip / kleyn seyl.
 Little house, little care.
 Kleyn huys / kleyn soogh.
 Many Cowes, much trouble.
 Veel koeven / veel moegen.

A little heart, though cold (is good)
 That hath allone but little wood.

Een kleynen heert al is hy kout/
 Die heeft alleen maer weynigh hout.

A young Courtier, an old begger.

Jongh hobeling: out schobelingh.

He that nothing wanteth is rich:
 Although he dwelleth on the ditch.
 Wie niet ontbreect is rijk:
 Al woont hy aen den dijk.

Rich with little, is like God.

Niet weynigh rijk: is Godt ghelyck.

Little with honour, what need you more.

Weynigh met eer / wat hoeftje meer?

Every one knoweth where the shoe wrings him.

Elck weet waer hem de schoen twingt.

All is not gold that glisters.

Een is geen goudt al watter blinckt.

No happines, without adversity.

Geen geluck / sonder druck.

What glistereth that wringereth.

Wat blinckt / dat twingt.

A new shoe can cause paine.

Een nieuwe schoen / kan pijn doen.

Even there where men it can not see.

Will oftentimes great sorrow be.

Oock daer men't niet en siet /

Is dickmael groot berdziet.

Every man wil wipe his feet upon the poore.

Aen den armen wil alle man sijn voet wiffen.

Every one wil goe over the longest garden.

Daer de tuyn langst is / wil yder ober.

When the Salmon is taken the eele sucketh him out.

Als de Salm ghebaughen is / so sugghet hem den ael uyt,

When

When a dog lyeth under, all the world will scratch him.
 Als den hont onder licht / al de werelt wil hem kretsen.
 Men deat ill with him with whom it goes ill.

Men misdeelt die't misgaet.

The last man is bitten of dogs.

Den lesten man byten de honden.

Vpon a leane or scabby beast,

All the flies most take their rest.

Op een schael of schurft beest:

Sitten al de bliegen meest.

Where the cauly is lowest the water runneth soonest
 over.

Daer de dyck laeghste is / loopt het water eerst ober.

When the stream changeth his course men set the beacons in ano-
 ther place.

Als het diep verloopt versetmen de bakens.

When the wolfe growes old, then the crows ride him.

Als de wolf out woet / soo regen hem de kraegen.

Every one is better pleased with a rising than with a falling market.

Mer houdtet meer met de rijfende markt als met de afgaende.

There is but little sorrow for an old cove.

Kleyn is de rou / om een oude koe.

Even hares pull a lyon by the beard when he is old.

Oock hasen trecken een Leeuw by den baert als hy out is.

What smarterer teacher.

Wat verfeert dat leert.

No man learneth but by hurt or shame.

Niemant leert als met schade of schande.

What doth not sowre men, doth not sweeten them. Le what men get
 not with trouble is not sweet to them.

Watmen niet en besuert / en besoetmen niet.

What costs nothing is good for nothing.

Wat niet en kost en deught niet.

Blowes make wise.

Slagen maken wijs.

After sowre comes the sweet.

Naer het zuete komt het soet.

Short branches long vintage.

Korte takken / langen wijn oegst.

Little wood much fruit.

Weynich hout is veel vruchten.

20 *Of prosperity.*

Van voorſpoet.

O Ne that bath all after his wiſh (or will)
Accompt him an unhappy man (till.)

Een die't al heeft na ſynen wenſch/
Acht dien een ongeluckigh menſch.

Men can beare all thinges, except good dayes.

Alle dingen kan men dragen/
Wtgeſondert goede dagen.

When proſperity ſmileth on thee, ſtand then on thy watch.

Als't geluck u lacht :

Staet dan op de wacht.

Men in good condition give good adviſe.

Menſchen in goeden ſtaet / geven goeden raet.

It's pleaſure to ſee it raine, when one ſtands in the drye.

'Tis geneughelijck te ſien regenen / als men in drooge ſtaet.

The beſt pilotes are a ſhoare.

De beſte Stuer-luyden zijn aen landt.

It is good ſteering before wynd and tide.

Wooz wint en ſtroom is't goed ſtieren.

21 *Of thriftines.*

Van ſuynicheyt:

S Et thy expence according to thy trade.

Set u teeringe / na u neeringe.

Sparingnes is a great revenue.

Suynicheyt is een groote rente.

Cur your cloak, according to your cloth.

Snyt u Mantel naer u Laken.

Spoiling is a bad custome, Sparing is a ſure revenue.

Spillen is een quae gewente :

Sparen is een wiſſe rente.

Green wood, hot bread, and new wine, can not be profitable for the houſe.

Groen hout / heet broot / en nieuwe wijn /

En kan koop't huys niet dienſigh zijn.

The

The throat costs much.

De keel kost veel.

When the season gives new increase, Bee not then
too hastie in buying: But tarry
a little if thou be wise For it
differeth the half in prise.

Wanneer de tijdt geeft nieu getwas/

Woeft dan in 't koopē niet te ras.

Maer toeft een weynich sy de wijs.

Want 't scheelt de heft wel in de prijs

Velvet and silk are strange beards, they blowe the fire out of the
kitchen. To be lazie, dainty, and to love to eate much, are
three things which are good for nothing.

flutweel en Zijde is zeltzaam kruyt/

Het bluft het brer de keuchen uyt.

Lux en lecker en veel te meugen/

Zijn drie dingen die niet en deughen.

Spare some money in the half empty vessell: But saving will not help
when the vessell is empty.

In 't halfleegh vat / gelt sparen wat/

Maar booz lege baten kan 't sparen niet baten.

22 of labour and diligence.

Van arbeyt en naersticheyt.

VV Ildome increaseth by diligence.

Wijfheyt neemt toe dooz bliticheydt.

He that esteems not a penny, will not be matter of gul-
dens.

Die geen penning / en ach'; en woçdt geen gulden
heer.

Stockfish is made soft with much beating.

Met veel slagens woçdt de stock visch moçter.

Small fish sweet fish.

Kleyn visje / soet visje.

Little gain brings in wealth.

Kleyn ghewin / brengt rijkdom in.

By little and little striking, the tree falls.

Allengse slagen / valt de boom.

Many handes make light worke.

Weele handen maechen licht werck.

Many littles make a mickle.

Veel kleyntjes maken een groot.

Soft and faire goeth farre.

Sachtgeng en soetgeng gaet bettere.

Nothing so hard but by diligence may be overcome.

Niet soo swaer of men kant met neersligheydt overs-
winnen.

Labour is profitable for the body.

Arbeyt is boos het lichaem profytelick.

God giveth the sowles meat but they must flie for it.

Godt geeft de voghelen de kost / maer se moetender
om blienhen.

He becometh poor that dealeth with a slack hand : but
the hand of the diligent maketh rich. Pro 10.4.

Dis met een bedrieghelijcke handt werckt / woxt arm:
Maer de hant der blytighen maect rijk.

23 of Idlenes.

Van ledigheyt.

P Overty is the reward of idlenes.

Armoede is luyghets loon.

He that in his land no corne doth sowe :

Shal truly (none other but) chistles mowe.

Wie in syn lant geen koren saet :

'T is seker / dat hy distels maect.

Of idlenes cometh no goodnes.

Van leedigheyt komt niet goedts.

An idle person is the devils pillowe.

En ledigh mensch is duyvels oorkussen.

No sheep runs into the mouth of a sleeping wolfe.

Den slaepende wolven loopt gheen schaep in den
mont.

A flying crow catcheth some what.

En vliegende kraey vangt wat.

Idlenes nourisheth all evill :

To doe some what is better Counsell.

Leedigheyt boet alle quaet :

Wat te doen is beter raet.

If the mill stoderh no corne, it grindeth stoner.

Indt de meul geen koren / so maeltse steenen.

Idlenes is famines mother.

And of theft (it is) full brother.

Leedigheyt is hongers moeder :

En van diefte volle broeder.

Rest makes rustie.

Rust maecht roest.

A plough that worketh, glistereth:
But the still water stinketh.

Een ploegh die werckt / blinkt:
Maer 't stille water stinckt.

To doe nothing teacheth to doe evill.

Niet doen / leert quaet doen.

Because of the winter the sluggard will not plow: therefore shall hee
beg in harvest, but there shalbe nothing (for him) Prov.
20. 4.

Om den winter en sal de lugaert niet ploeghen: daerom sal hy
bedelen in den oogst / maer daer en sal niet zyn.

24 Of jesting.

Van jockinge.

HE that jesteth inticeth.

Die jockt / die lockt.

It's ill jesting with edged tooles.

'Tis quaet gecken met scherp gereetschap.

He that wil: jell must beare jesting, els it were better let
alone.

Die jocken wil / moet jock verstaen:

'T is anders beter ongedaen.

An ape wil be mocking with every one although she can
not cover her owne arse.

Een aep wil met een reder gecken:

Maer kan haer eygen aers niet decken.

25 Of rebukes.

Van berispinge.

A Scabbed head fears the combe.

Een schuttrist hooft ontsiet de kam.

Touch a gald horse and he will kicke.

Raecht een besetert peert aen/en hy sal slaen.

Clawe me; and Ile claw thee.

Graewt my en ick kraeuw dy.

He that buildeth upon the high way hath many that carpe at him.
 Die aen den wegh timmert / heeft veel berichts.
 He had need of a good advocate that is called to every mans sessions.
 Die behoeft wel een goede boopspraec / die boop alle mans
 byerschaet betrocken wort.

Who is it that remaines uncensured, if hee speak or write for the
 world

Wie ist die sonder op spraec blift /
 Die boop de werelt spreeket of schrijft ?

He is wise that is alwayes wise.
 Hy is wijs / die altyt wijs is.
 A master may misse.
 Het mist een meester wel.
 No pier so crafty but her nest may be once robbed.
 Geen so loofen eyter of haer nest wort wel eens ghe-
 rooft.

No hen so wittie but she layeth one eg lost in the nettles.
 Geen so suegen hin / of sy leyt wel een ey verloren in
 de netelen.

A good fisher may let slip an eele.
 Een goede visscher ontghipt wel een ael.
 A shod mare may stumble.
 Een beslagen merrie struyckelt wel.
 A good gunner may misse.
 Een goet Schutter mist wel.
 None so wise, but hee may fail.
 Niemant soo wijs / of hy kan falen.
 It happeneth (some time) that a good Seaman falls over
 board.

'tGebeurt wel / dat een goed Zeeman over boort valt.
 He is a good gunner who alwayes hits the mark.
 'tIs een goet Schutter die altyt het wit raecht.
 He that hath an head of butter wil come neare none oven.
 Die een hooft van boter heeft en wil by gheen oven
 komen.

Bad eyes can endure no light.
 Quade ooghen kunnen geen licht verdragen.
 Slight gold will not be touched.
 Slecht goud en wil niet getoutst wesen.
 He that hath a Scabby head will suffer no combing.
 Die een schurft hooft heett / wil geen kammen lyden.
 He that doth evil hateth the light.
 Die quaet doet / haet het licht.
 A scabby horse fears the curry combe.
 Een schurft-paert vrees den rog-kam.
 An unsound body will suffer no shaking.
 Een meeps-lyf wil geen beweginghe lyden.

He that reproveth a scorner, getteth to himself shame and hee
that rebuketh the wicked, (getteth himself) his blot. Rebuke
not a scorner least hee hate thee: rebuke a wise man and
he will love thee.

Wie den spotter tuchticht / behaelt sich schande: ende die den
Goddloosen bestraft / syne schand blecke. En bestraft
den spotter niet/op dat hy u niet en haete: bestraft den
wyzen / ende hy sal u lief hebben/ 30:6. 9. 7, 8.

26 Of injury.

Van ongelijk.

NO man shall prosper long with evill doeing.
Niemand sal lang boosspoet hebben/ met quaad
doen.

Doe no man wrong first.

Doet niemant eerst ongelijk

It's better to suffer wrong, than to do it to another.

'Tis beter ongelijk te lyden / als een ander aen te
doen.

V unjust Substance enricheth not.

Onrechtbeerdich goet en ryckt niet.

So gotten, so spent.

Zoo gewonnen soo versteert.

Lightly come, lightly gon.

Licht gekomen licht gegaen.

Men get no profit by coulenage.

Men doet geen boosdeel met bedrog.

A false ballance is an abomination to the Lord: but a just weight
is his delight. Pro. 11. 1.

Een bedrieghelijcke weech-schale is den Heere een groutwel:
maer een volkomen weech-steen is syn wel geballen.

27 Of time, and opportunitie.

Van tijdt en gelegenthey.

THe time that's past, cometh not againe.

De tijdt die voorby is / en komt niet weer.

First come, first served (grinderb.)

Die eerst komt / die eerst maelt.

Men must catch when the time is.

Men moet grijpen als tijt is.

Men must let out their tubs while it raineth.

Men moet sijn tobben uyt setten tertwyl het regent.

Men must saile while the wind serverth.

Men moet seilen tertwyl de wint dient.

The opportunity stands not still before any mans door.

Het geluck en staet niet stil boes yemants deur.

Land purchase, and good marriage, happeneth not every day.

Land kopen en goet houwelijck doen / en verschijnt alle dagh niet.

Vse time while time is.

Schuyckte den tijt tertwyl het daer is.

The cat will eat fish, but she will not touch the water.

De kat wil visch eeten / maer sy wil het water niet raecken.

It's bad combing where there is no haire.

'T is quaat kemmen daer gheen haeren is.

It's bad making fromity of water ailone.

'T is quaat by maken van water a'leen.

It's bad making cakes without fire or fat.

'T is quaat hoecken backen sonder byer of bat.

A good fire makes a quick cooke.

Een goed byer maecht een snellen kock.

It's bad grinding without water.

'T is quaat slijpen / sonder water.

When old dogs barke, its time to look out.

Als oude honden bassen ist tijt uyt te sien.

When thy neighbours house burneth its time to look about thee

Als a buermans huys brant / ist tijt uyt te sien.

28 Of Contentation.

Van vergenoeginghe.

E All. west, at home is best.

Cost / west / t'huy is best.

Often removing costs much bedstraw

Veel verhuysen kost veel bedstroo.

There grows no cobweb upon thecombe of a mill that is alwayes turning.

Daer wast gheen raegh aen een draeyende meulen ham.

A Rolling stone gathereth no mosse.

Een rollende steen woxt niet geen groen gewassen.

Trees

Trees that are often replanted prosper seldom.
 Boomen diemen veel verplant gedeyen seldom.
 An unconstant man prospereth not.
 Een looper en gedijt niet.
 Stability cauſeth prosperity.
 Blyben doet beclijben.
 Not to throw away our old Shoes before wee have new,
 Geen oude Schoenen wech werpen/voeren nieuwen
 heeft.
 Godlines is great riches if a man bee content with what
 he hath.
 Godtsalicheydt is groote rijkdom als men te vreden
 is met het geene men heeft.

29 of Contention and unity.

Van twist en eenigheyt.

Love peace.
 Hebt de vrede lief.
 Shun contention and pleading.
 Schut het twisten en pleyten.
 The truth is lost with too much contention.
 Met a' te veel krackeelens/ wordt de waerheyt
 verlozen.
 Contention bringeth decaye.
 Twist verquist.
 Concord (or agreement) maketh strong.
 Eendracht geeft macht.
 Agreement can doe very much
 Eenigheyt bermacht veel.
 Better is a dry morsell, and quietnes therewith, than an house full
 of sacrifices with strife Pro. 17. 1.
 Eene drooghe bete/ende rust daer by is beter/dan een huys vol
 van geslachte beesten/met twist.

30 of lying.

Van leugen.

H Arelving.

Haat de leugen.

The mouth that lyeth, killeth the soule.

De mont die lieghet / die doodt de Ziel.

Shew me a liar, and I'll shew thee a thief.

Wijst my een leughenaer / en ick wijs u een dief.

A liar must have a good memorie.

Een leugenaer moet een goede memorie hebben.

The getting of treasures by a lying tongue, is a vanity tossed to and fro of them that seek death. Pro. 21. 6.

Te arbeiden om schatten met een valsche tonghe, is een voortgedrebene ydelheyt der gener, die den doot soeken.

31 *Of women, love, woeing, marriage, and duties of man and wife.*

Van vrouw-menschen, liefde, vryen, trouwen, en plichten tusschen man en wijf.

A Vertuous woman is a Crown to her husband: but she that maketh ashamed, is as rottenness to his bones. Pro. 12. 4.

Een kloecke hurg-broutwe is een kroone hares heeten: maer die beschaemt maecht / is als bertrottinghe in syne beenderen.

A woman faire and wine that's sweet.

Are full of povson (though) secret.

Een schoone Broutw' en soete wyjn /

Die zijn vol venemich fenijn.

Married in haste repented at leisure.

Haest getrouwt / lang betrouwt.

e

of

Of early breakfast, and late marriage, men get not lightly the
head-ach.

Van broeg ontbyten / en laet te trouwen / en krijght men niet
licht den hooft sweer.

He that asketh timorously learneth to denie.

Wie beschromelyck vraecht / die leert wegeren.

By labour men get fire out of a stone.

Met arbeit krijghmen byt uyt den steen.

The constant hunter catcheth the deere.

De stadighe jagher vangt het wilft.

Importunity doth obtaine.

Aenhouden doet verkrighen.

That who is gotten with trouble is possessed with love.

Dat met mogte vercregen is / wordt met minne beseten.

He that will lay out but little, seldom buyeth good flesh.

Die weynigh besteden wilt / seldom goed vleesch koopt.

They who with loves dart pierced be,

Can neither spot nor defect see.

Die van de liefde syn gesteecken /

En sien noch vleden noch ghebreen.

In love is no lack.

In liefde en is gheen ghebreeck.

Love is blinde and cannot see.

Liefde is d'int en kan niet sien.

It's best to woe where a man can see the smoake.

't Is best te byen / daer men de roock kan sien.

Beauty is but dirt if honesty be lost.

Schoonherdt is maer d'ec als d' eerbaerherdt verlos
ten is.

Women and pears that doe not crack men esteem to
tast the best.

Vrouwen en peeren die niet en kraecken.

Die achten alderbest te smaken.

Bad legs and good wives, ought to stay within doores.

Quade beenen en goede wijven.

Dienen wel in huys te blijven.

Much on the street causeth a bad Name.

Veel op de straet : licht op de praet.

Cleanly cloth'd, and not too gawdie.

Reyn gekleedt : en niet te breedt.

See not husbands, be blind ye wives, that shall preserve
the house in quiet.

En siet riet mannen, weest blint ghy Vrouwen,

Dat sal het huys in rusten houwen.

Good speeches for bad words, set many a froward pace
at peace.

Op quade woorden / goede reden /

Stelt menigh kopsel hooft te bye gden.

No wagon rides so softly, which sometimes suffereth
not a jog.

Geen waegen opt so sacht en reet/
Die somtijts niet een stootje leet.

It's a great sorrow in the house, where the hen crows,
and not the cock.

'Tis in het huys een groot verbuët/
Daer 't hintje kraept/ en't haentje niet.

The wives vertue is the husbands honour.

Wants eere Vrouwen deught

Neither reprove nor flatter thy wife, where any one
heareth or seeth it.

En straft of streelt u Vrouwe niet/

Daer 't jenant hoort of jenant siet.

The eye of the master makes the horse fat?

The eye of the mistres makes the chambers neat.

Het ooge van den heer dat maect de peers-
den vet/

Het ooge van de Vrouwe dat maect de kamers
net.

They that use the looking glas often, spin seldome.

Wie beeltijts spiegelen selden spinnen.

A continuall dropping in a very rainy day, and a con-
tentious woman are alike. Hee that hideth
her hideth the wind, and the ointment of
his right hand which bewrayeth (it self) pro,
27. 15. 16.

Eene geduyrige durpinge ten dach des slach-regens
ende een kysachtighe huys-vrouwe zijn eben
gelijck. Elck een diese verberghet / soude den
wint verberghen/ ende de olye syner rechten-
hant die roept.

32 Of hast and sobriety.

Van haesticheyt en sachtmoedicheyt.

Hast maketh wast.

Haest berquist.

Hasty speed is seldome good.

Haestige spoedt / is selden goet.

Folly hath eagles wings but owles eyes.

De dwaesheit heeft arents vleugelen / maect uyls ooghen.

Hasty questions must have slow answers.

Op haestige vragen dient traech geantwoordt.

Hastie men ought to ride on asses.

Rechtige menschen dienen op Es te ryden.

He that crespeth falleth not.
 Die krupt en valt niet.
 Men come to their journies end with going easily.
 Met goed gemak raectmen oock boopt.
 Soft and faire goeth farre.
 Al sachtgens en soetgens gaende / raectmen
 verre.

A soft fire maketh sweet malt.
 Een sacht beertjen maect soets mout.
 Ride on, but look about.
 Rijt boopt maer fiet om.
 Halt is no speed.
 Haest is geen spoet.
 More hast than good speed.
 Meer haest dan goeden spoet.
 Speedy Counsell seldom profitable.
 Snelle raet / seldom baet.
 Of hasty advise, never (came) good action.
 Van snellen raet / noyt goede baet.
 The taylor that maketh no knot, looseth his stitch.
 De nayer die geen knoop en leyt / verliest syn
 steek.

Measure thrice ere thou cut once.
 Meet diemaet eer ghy eens snijt.
 Who so oveneth in hast, gets horned bread home.
 Wie in der haest obent / krygh t gehoende broo:
 den t'huys.

Before you ryde on look to your girths.
 Eer ghy boopt rijt / fiet na de linze.
 Make trial first, and then weigh.
 Eerst twickt / dan waegt.
 The candle that goeth before giveth best light.
 De keerse die voorgaet / licht best.
 Nothing in hast but to catch fleas,
 Geen dingen metter haest als vloen te vangen.
 With time and straw the medlers ripen.
 Met tijt en stroo rijpen de misspelen.
 In tyme a mouse wil bite a cable in pieces.
 Metter tijt bijt de muys een kabel in stucken.
 Time bringeth roses forth.
 De tijt brengt roosen boopt.
 In time the corne ripeneth.
 Metter tijt rijpt het koren.

The diligent hand and sparing tooth buyeth other
 folkes land.

De needstige hand / en spaige tant/
 coopt ander luy lant.

The water in time maketh a hole in an hard stone.

Het water doot tijt holt een harden steen.

He that will make a golden gate, must every day, bring a naile
(thereto).

Die een goude poorte wil maken / brenghter elcken dagh een
naghet.

The thoughts of the diligent tend only to plentiousnes: but of every
one that is hasty, only to want. Pro. 21. 5.

De gedachten des bligtigen sijn alleen tot overschot: maer eens
yeders die haestigh is / alleen tot gebreck.

33 of promises.

Van beloften.

Promise not lightly.

En belooft niet lichtelijck.

Performe what thou hast promised.

Houd dat ghy belooft hebt.

An honest man is as good as his word.

Een eerlijck man is soo goede als syn woord.

An honest mans word is as good as his bond.

Het woordt van een eerlijck man is so goet als
syn obligatie.

It's certainly a poor man that cannot promise faire.

Het is booswaer een armen man /

Die niet wat schoons beloben kan.

Faire promises, fowle performances.

Schoone beloften buyle volbrēngingen.

34 of friendship and confidence.

Van vrientschap en vast-betrouwen.

P Prove thy friend and try thy sword, which will be worth great
treasure to thee.

Beproeft u vrient / beproeft u sweett:

Dat is u groote schatten weert.

Losse breaketh friendship.

Schade schent vrientschap.

That dog from whom men take a bone respecteth no friends.

Die hond diemen een been ontnemt en kent geen vrienten.

In the parting of the inheritance friendship standeth still,
In't deelen van't erf/ staet de vrientschap stille.
Nephew so long as I give.

Neef soo langhick geef.

A friend is known in need, the richer are known after death.

Den vrient die kentmen in der noot /

Den rijcken kentmen na de doot.

A friend in need is a friend indeed.

Een vrient in noot/ is een vrient inder daet.

Thrust not thy finger in a fools mouth.

Steecht uinger in geen dwaasens mont.

With fools men must not play the fool.

Met gecken en moet men niet dwafen.

If thou give a staff to a foole, surely hee will strike thee in the neck.

Soo ghy een stock geeft aen een geck/

Getwis hy slaet u in den neck.

Too much trusting maketh many to repent.

Te veel betrouwen : doet veel berouwen.

Before thou trust a friend, eat a peck of salt with him.

Al eer dat ghy een vrient betrouwt /

Soo eet hem met een mudde sout.

If thou offer a fool thy fingers, it's strange if he take not the fist.

Soo ghy een geck de vingers biet/

'Tis vrientd neemt hy de vursen niet.

Give a fool an inch, and hee'l take an elne.

Geeft een sot een tael/ en hy sal een elle nemen.

35 Of discretion.

Van bescheydenheydt.

I T's bad catching hares with drums.

'Tis quaet haren met trommels vangen.

All birds shun the open net.

Alle vogels schoutwen d'openbare netten.

He that spits against the wind, maketh his beard sovv'e.

Wie tegen de wint spouwt/maecht syn baerdt buel.

36 of secrecy.

Van verborgheden.

T Here is nothing secret that shal not be revealed.
Daer en is niet verborghen / dat niet openbaer
en worde.

The truth that lay in the darke cometh clearly to light.

De waerheit die in duystert lagh/

Die komt met klaerheit aen den dagh.

Although a lye be finely clothed, yet it hideth its maske.

Al is de leugen schoon bekleet:

So doet noch haren meester leet.

That cometh to light at last that laye hidden under the
snowe.

Het komt ten lesten aen den dagh/

Wat in de sneeu verholen lagh.

Men seer at last by the dung who hath eaten the medlars.

Men siet ten lesten aen den stont wie de mispels
gegeten heeft.

37 of necessity.

Van nootlakelijckheyt.

Need causeth the cat to put forth her foot.

Wot noot roert de kat haer poot.

The birings of dying beasts are mortall.

De beten van sterbende gedierten zijn doodelijck.

To force an enemy into a strait,

Makes him many times escape:

In engte zijnen vyand dungen/

Doet hem menichmael ontspringen.

When thyne enemy retreateth, make freely a golden bridge for him.

Als u vyand gaet te rugh/

Maect hem by een gulden brug.

E 4.

Necessity

Necessity hath no lawe.

Het nood wendigheit heeft geen wet.

Need maketh the old wife trot.

De noot doet een out wijf draven.

Need driveth.

Stoot stoot

When the water runs into any ones mouth, then learns he first to swim.

Als gemandt 't water in den mond loopt / dan leert hy eerst swimmen.

No gold so red; but it must out for bread.

Geen goud soo rood: of moet uyt om brood.

Hunger eats through stone walls.

Honger eet door steene mueren.

No better masters than poverty and need

Geen beter meesters als armoeden en noot.

Diligent searching cometh from poor folks.

Naen onderzoeken komt van arme lieden.

38 of retribution.

Van weder-looning.

W Hat thou doest to another shalbe don to thee.

Gelijck ghy een ander doet / sal u geschieden.

As thou halt sowed so shalt thou reap

Gelijck als ghy sult ghesaeyt hebben / soo sult ghy oock maeyen.

He that doth well, shal synd well.

Die wel doet / die wel sint.

He is fallen into the pit which himself hath made.

Hy is in de kuyl gheballen / die hy selfs ghemaect hadde.

He hath plucked the net over his owne head.

Hy heeft hemselfs het net over het hooft gehaelt.

So gotten, so spent.

Soo gewonnen / so verteert.

As it came, so it is gone.

Zoo 't quam / zoo't voer.

39 of service.

Van dienst.

T Here is much to be learned of froward makers.
By moeyelijke Heeren / is veel te leeren.
It must bee a wise hand that shall sheere a fools head
well.

't Moet een wijse handt zijn die een sotten kop wel
scheere sal.

What hindereth that teacheth.

Wat let dat leert.

Men have need of great skill to give content to a fool.

Men heeft groote kunste van doen /

Om een narre te voldoen.

He must rise betimes that will please every body.

Hy moet vroegh op staen die alle man believen wil.

40 Iournie-speeches.

Reys-spreuken.

N O man is esteemed in his own Countrie.

Niemand is in tweerd; in sijn eygen eerd.

He that is nipped here and there, and often pulled by
the nose; though hee were dull, hee should bee
sharpened.

Die hier en daer eens wordt genepen /

En dickwils by de neus gegrepen;

Al is hy plomp / hy wort gheslepen.

Hard stones sharpen iron:

Hard thrusts make wiser.

Harde steenen slÿpen yser:

Harde stooten maken wijser.

Everie bird praiseth its owne nest.

Een yder voghel prijft sijn nest.

Home is home though never so homely.

't huys is 't huys al ist noch so slecht.

Travail east or travail west,
 A mans own hous is still the best.
 Daert gh; dan oost / of waerje west/
 Cens eygen huys is alderbest.

Dogs have teeth in all Countries,
 Honden hebben tanden in alle landen.
 A man must not ride a free horse to death.
 Een willigh paerdt en moet men niet over ryden.
 A tyred horse seeth a fowle stable rather than a faire way.
 Een vermoert peert siet lieber een buglen stal als
 een schoonen wegh.

41 of imitation and likeness.

Van navolginge en gelijckheyt.

The servaunt is like his master.
 De knecht gelijckt sijn meester.
 Like master, like servaunt.
 Sulcke heer / sulcke knecht.
 Birds of one feather, will flie together.
 Vogelen van eender veeren blieden geen t' sa-
 men.
 Like will to like, be they poor or rich.
 Elck sijns gelijck / 't sy arm of rijck.
 Unequall horses draw badly.
 Ongelijcke peerden trecken qualijck.
 Young cats will mouze:
 Young apes will louze.
 Katte-jonghens willen muysen:
 Ape-jonghens willen lusen.

42 of honour, offices, and matters of state.

Van eere, ampten, en saecken van State.

VV Hen apes will (adventure to) climbe too high,
Then men their naked buttocks first espie.

A's apen hooge klimmen willen/
Dan sietmen eerst haer naechte billen.

A man is not knowne before that he cometh to honour.

Men kent een man niet eer/
Woo dat hy komt tot eer.

Set a beggar on horse-back and he will ride a pace.
Set een bedelaer te Paert en hy sal draven.

Men know a mans	{	wisdome payment patience humility riches	}	when hee is.	{	an head trusted in need great dead.	}
--------------------	---	--	---	-----------------	---	---	---

Men kent een mans	{	wijsheyt betalen gedult nedericheyt ryckdom	}	als hy	{	een hooft geloofd in noot groot doot	}	is
----------------------	---	---	---	--------	---	--	---	----

Smiths children are used to sparks.
Smitz kinderen sijn wel boncken getwoon.
Many cookes salt the pottage.
Weel kochen versouten den by.
As much command, is least don. or Least is don when many command.

Men vele belast wordt minst gedaen.
Common goods are ofteneft lost.
Gemeen goed gaet meest betloren.
Coupled sheep drowne (one another).
Gehoppelde schapen die verdiencken.

Many shepheards with the sheep ,
Will but the longer sleep.
Dee' herders by de Schapen/
Sul' en maer te langer slapen.

Common estate , none estate :

Gemeen goet/geen goet.

It's needles to have two great masts on one ship.

Twee groote masten op een Schip en dienen niet.

The pastor and Sexton seldome agree.

Wassoo; en Coster zijn selden eens.

Who so climbeth higher than becomes him , hee
falleth lower than he wisheth.

Wie hooger klimt a's't hem betaemt/

Die valt wel lager als hy'taemt.

After high floods (come) lowe ebs.

Naee hooge bloeden diepe ebben.

He that exalteth his gate seeketh destruction . Pro.

17. 19.

Die sijn deure verhoogt / soecht verberkinghe.

Favour feedeth arts.

Gunst doet kunst.

What is shamefull though it bee bidden , yet can it
not at all be accompted honourable.

't Gene dat schandelyck is / alhoewel het ver-
borgten wordt / soo en kan het nochtans
geensins eerlick geacht werden.

Honour once lost returns no more.

Verlozen eer/keert nimmermeer.

When gentlemen begin to domineer then country-
men come to losse.

Als de jonckers b'indt rouwen / dan moeten de
boeren hant laten.

When a Prince leaps out of the band:

Oft therfore suffers all the land.

Wanneer een Prins springt uyt de band.

Daerom lijdt dickmael al het landt.

Men bang the little theeves , and let the great ones
escape.

De klerne diefjens hangtmen / de groote laet-
men loopen.

What the sowe doth , the pigs are punished for.

Wat de seught doet : wordt by de bigghen ghe-
boet.

It's good fishing in troubled waters .

In troubel water is 't goed visschen.

The camell loveth to drinke when the water is
stirred.

De kemel d'inct liefst als 't water geroert is.

where

Where churning is there is fatnes.

In de rommelinghe is vet.

Men cannot heare laws when the drum is beaten.

Onder den trommel en hooftmen geen wetten.

Robb masters make rich servants.

Heroyde meesters maecken rycke knechten.

Dignity loadeth.

Staet belact.

Care and watchfulnes are the matters of lords.

Sozen en waken / zyn Heeren saken.

No crowne cureth head-ach.

Gheen kroon heelt hooft sweer.

43 Mingled speeches.

Gemengde spreucken.

THe wrath of God goeth forth with a soft pace to the vengeance
of it self.

De gramschap Godes gaat met een langsaem tred hooft tot
het wreken hares selfs.

Honesty is little accompted of.

Wromicheyt woert weynich geacht.

Money is very much esteemed.

't gelt woert seer wel gheacht.

Thou labourest in vaine.

Ghy doet ver'ozen arbeyt.

We are al the worse for too much liberty (too much
will).

hoy syn allegaert doot te veel wijs te slimmer.

Reports are as well feigned and fals as true.

De gheruchten zyn soo wel verfierd ende leuge:
nachtigh als waer.

Although strength faile, yet the wil is to be praised.

alhoewel de krachten ontbreken / nochtans
moet men de wil prisen.

Those things are most desired which cost most.

Die dingen zyn meest begeerd / die meest kosten.

The dearer, the acceptabler.

Hoe dierder / hoe lieber.

Farre fetched and deare bought is meat for ladies.

Dan verre ghehaelten dier gekocht is eeten
hooft de-bontwen (of edel Duffroutwen:)

There

There is nothing that sooner dryeth up than a teare.

Daer is niet dat eerder opdrooght als een traan.

He that hath once bin perjured, must not againe bee credited.

Die eens een valschen eedt ghedaen heeft / die moet men daer na niet meer ghelooven.

'Tis an honourable shame to dye for a good cause.

'Tis een eerijcke schande / voor een goede saecke te sterben.

If thou art feared by many, then hast thou also many to feare.

Indien ghy van vele wordt ontsien / soo hebt ghy oock vele te vrezen.

He who nameth any man unthankfull, he nameth all evill in him.

Die jemant ondanckbaer noemt / die noemt alle ghebeken in hem.

The ungodly cannot prosper.

Den godloosen en kan't niet wel gaen.

To erre is humane; but they are fools that persevere in their error.

Dwaelen is menschelyck: maer 't sijn sotten die in haer doolinghe volherden.

One mischance cometh not alone.

Een ongeluck komt niet alleen.

A good beginning is good: but the end must beare the burden.

Een goed begin is goed behagen: maer 't eynde sal de last dragen.

We live all by one God, but not by one mynd.

Wij leven al by een Godt / maer niet by een sin.

Many men have many mindes.

Weele menschen hebben vele sinnen.

No man can content all men.

Niemant kant alle man te pas maecken.

He that thrusts his head in every hole may lightly lose his eares.

Die 't hooft licht steect in alle gaten /

Die kander licht sijn oopen laten.

What the eye sees not, the heart desires not.

Wat het ooge niet en siet /

Dat begeert het herte niet.

There is no hunting with unwilling dogs.

Met onwillige honden is't niet te jaghen.

He that hath an ill name is half hanged.

Die in een quaedt geruchte komt / is half gehangen.

Money answereth all things.

Het ghelt berantwoopt allen.

Penny's reason sounder best.

Denmincy reden klinckt best.

Money that 's dombé , makes that which is crooked straight.

Gelt dat strom is : maect recht dat krom is.

One quill is better in the hand,

Than seven geese upon the strand (More).

Een schaft is beter in de hant/

Als seven gansen op de strand.

One bird in the hand is worth two in the bush.

Een vogel inde hant is beter als twee in't bos.

An old cat plays with no ball.

Een oude kat speelt met geen balcken.

It's hard cosening an old foxe.

Een oude vos is qualijck te bedriegen.

An old rat will not into the trap.

Een oude rat wil niet in de val.

It's ill catching old birds with chaffe.

Men can oude vogelen qualijck met kaff bangen.

Although the dog seems not to be too great: yet he taketh a mighty swine.

Al schijnt den hont niet te groot te zijn/

Noch bangt hy wel een machlijgh swijn.

A cat may look upon a King.

Een kat siet wel op een Koning.

He is little indeed , that can doe no hurt.

Hy is wel klerndie niet kan schaden.

It's better to have a dog ones friend than foe.

'Tis beter een hont te vriend / als te vyant hebben.

That which hath hornes will ring.

Wat hooren heeft wil slingen.

A very gnat can hurt the sight of a Lyon.

Een mugghe kan selfs aen de Leentu' het ghesichte quetsen.

Little undertaking great rest.

Luttel oudenwints / groote rust.

The nobler the hart is the more bending wil the body be.

Hoe edelder hert / hoe bughsamer hals.

Liberty is Ioyfulness.

Wapheyt blyheydt.

Death spareth neither young nor old.

De doot spaert jongh noch out.

It is appointed to all men once to dye but after that the judgement. Heb. 9. 27.

'Tis alle menschen geset eenmael te sterben / ende daer na het oordeel.

44 *Good counsell in severall cases.*

Goede raden in verscheyde saken.

TAke not that in hand, which thou mayst repent here -
after.

Neemt niet by der hant, dat u hier na mocht rouwen.
Never give thy mynd loit.

Geef nimmermeer de moet verlopen.

i. e.

Give not over to hope well.

Laet niet af wel te hoopen.

Forbeare to ask narrowly after that which concerneth thee not.

Hout op van scherpelick te braghen na't gene u niet
aan en gaat.

All that thou	{	seest hearest knowest canst	}	doe not	{	judge beleave. speake doe.	}
------------------	---	--------------------------------------	---	---------	---	-------------------------------------	---

al dat ghy	{	siet hooft weet. meught	}	en	{	oordeelt gelooft seght doet	}	niet
------------	---	----------------------------------	---	----	---	--------------------------------------	---	------

War with young, but advise with old.
Met jonge te krügen / maer met onde te raden.
Never esteem an enemy too small.
En acht geen vyant oyt te kleyn.
Play with the hope.
Spee'd mette hoepe.
Plie the dice.
Schut de dobbel-steen.

45 *Christian remembraunces.*

Christelijcke bedenckinghen.

T He dog bites the stone , and not him that throwes it.
 De hond bít den steen / en niet die hem werpt.
 The horse pisseth most where it is wet.
 Het peerd stalt meest daer 't nat is.
 When every one sweeps before his owne house , then are all streets
 clean.

Als elck boos syn huys beeght / so worden alle straeten schoon.
 That which burns thee not , coole not.

Wat u niet en baant / dat en koel't niet.
 where every one searcheth himself , no man is lost.
 Daer elck hemselfs soeckt gaet niemant terlozen.

Consider before thou beginnest.

Ver sint/eer ghy begint.

Counsell before action.

Laet boos daet.

Late repentance is seldome good repentance.

Laet berou seldom goed berou.

Its profitable for a man to end his life before he dye.

'T is dienstigh syn leven te eyndighen eer men sterft. Seneca.

Fear God. honour the King. & in al thy works remember thine end.

Wreesst Godt/eert den Koning/en in alle utwe wercken bedenckt
 utwen eynde.

Remember now thy Creatour in the dayes of thy youth. while the
 evill dayes come not, nor the years draw nigh. of which thou
 shalt say , I have no pleasure in them. Eccles. 12. 1.

Gedenckt nu aen utwen Schepper inde dagen utwer jongelincs-
 schap / eer dat de quade daghen komen / ende de jaeren
 naederen / van de welcke ghy seggen sult / ick en hebbe
 genen lust in de selve.

The head-number.

Het hooft-getal.

O Ne , two, three , four, five,
 six , seven, eight, nine, ten,
 eleven , twelve , thirteen, four-
 teen , fifteen , sixteen , seventeen,
 eighteen , nineteen, twenty, one

and

E En / twee / drie / vier/
 vijf / ses / seven / acht / ne-
 gen / thien / elbe / twaelbe/
 dertien / veertien / vijftien/
 zestien / sebtien / achten/
 neghtien / twintigh/ een
 en

and twenty, two and twenty &c.
thirty, fourty, fiftie, fixue, seventy,
eightie, ninety, hundred, two
hundred, three hundred, four
hundred, five hundred, sixe hund-
red, seven hundred, eight hund-
red, nine hundred, thousand, three
thousand, thousand thousand,
or one million, &c.

en twintigh/twee en twintigh/
&c. Dertich / veertigh / vyftigh /
tseftigh / tsebentigh / tacht-
tenti h / negentigh / honderd /
twee honderd / drie honderd /
vier honderd / vyf honderd / ses
honderd / seven honderd / acht
honderd / negen honderd / duy-
send / drie duysent, duysent
mael duysent / ofte een mil-
lioen. &c.

The ordinall number.

THe first, second, third, fourth,
fifth, sixth, seventh, eighth,
ninth, tenth, eleventh, twelfth,
thirteenth, fourteenth, fifteenth,
sixteenth, seventeenth, eighteenth
nineteenth, twentieth, thirtieth,
fortieth, fiftieth, sixtieth, seventi-
eth, eightieth, ninetieth, hundredth
two hundredth, three hundredth,
four hundredth, five hundredth, sixe
hundredth, seven hundredth, eight
hundredth, nine hundredth, thou-
sandth &c.

Het order-getal.

DE eerste / tweede / derde /
vierde / vyfde / sesse / se-
vende / achtste / negenste / thien-
ste / elfste / twaelfste / der-
thienste / veertienste / vyf-
thienste / seftienste / seven-
thienste / achtthienste / negen-
thienste / twintichste / dertichste
veertichste / vyftichste / seftich-
ste / sebentichste / tachtentich-
ste / negentichste / honderdste /
twee honderdste / drie honderd-
ste / vier honderdste / vyf hon-
derdste / ses honderdste / seven
honderdste / acht-honderdste /
neghen honderdste / duy-
sentste / &c.

The dayes of the week, and moneths of the yeare.

The Lords day, Sunday: Moon-
day: Tuesday: Wednesday:
Thursday: Friday: Saturday.

January

De daghen van der weke; en maen- den van den jaere.

DEn dach der Heeren / Son-
dach: Maendagh: Dinsdag:
woensdag: Donderdag:
Vrydag: Saterdag.

Janua:

January :	February :	March :	Januaris (Nou-maendt) / fe-
April :	May :	June :	buaris (Sprockel) Martius
			(Meert): Aprilis: Mayus (Bloe-
July :	August :	September :	maent): Junius (twiede maent):
			Julius (Hoo - maendt) : Aus-
			gustus (oogst-maendt) : Sep-
			tember (Herfst - maendt) :
			October (wijn-maent) : No-
October :	November :	December :	vember (nacht-maendt) : De-
			cember (winter-maendt).

*Dialogues and ordi-
nary discourses a-
mong men.*

'T samen-sprekingen
engemeyne cou-
tingen onder de
menschen.

Morning salutations.

Morgen groetenissen.

A	Good morrow Sir.	A	G Oede morgen heer.
B	And you also Sir.	B	Ende u oock mijn heer.
A	Good morrow neighbour.	A	Goeden dagh beerman.
B	And to you also my loving neighbour.	B	Ende u alsoo mijn liebe naesten.
A	God give you good morrow Bernard.	A	God ghebe u goeden dagh Bernard.
P	And you also Austin : God give you good morrow.	B	Ende u mede Augustijn : goeden dagh gebe u Godt.
A	Good morrow be to you.	A	Goeden dagh zj u. I.
B	I thank you Sir.	B	Ick bedancke u mijn heer.
A	I wish you a good morrow.	A	Ick wensch u goeden dagh.
B	I wish the like also to you.	B	Ick wensche u desghelijcx.
A	I wish this day may be pros- perous to you.	A	D moet desen dagh wel zijn.
B	And I wish it may not goe ill with you.	B	'Ten moet u oock niet qua- lijck gaen.
A	What doe you up so earlie?	A	Wat maecht ghy so bloegh op?
B	Is it not time to be up?	B	Isst niet tijdt op te zyn?
A	Wherefore doe you rise so soon?	A	waerom staet ghy soo bloegh op?
B	To rise betimes in the morn- ing is the wholesomest thing in the world.	B	S'morghens bloegh op te staen is het ghesondste ding in de werelt.

2 *Salutations at meeting and parting.*

2 *Groetenissen in't gemoeten en van malcanderen scheyden.*

C God save you David.
D And you also Clemens.

C God save you heartily.
D And you also, as heartily.
C How doe you?

D I am well I thank God; at your service: and you Clemens, how is it with you? well?

C I am also in health: how doth your father and mother?
D They are in health praised be God.

C How goes it with you my good friend?

D It goeth well with me, goes it but so well with you.

C I wish you good health.
D I wish the same to you also.

C I salute you.
D And I you also.

C Are you well? Are you in good health?

D I am well. Indeed I am in good health, I am healthfull, and in prosperity.

C That is good. That is well. That is pleasing to me. That maketh me glad. I love to heare that. I beseech you to take care of your health. Preserve your health.

D I can tarry no longer now. I am in hast to be gone.
I must

C Hoeft gegroet David.
D Hoeft ghy oock ghegroet Clemens.

C Hoeft seer gegroet.
D Ende ghy oock sou seere.

C Hoe baert ghy?
D Ick bare wel Godt danck;

tot / ulven dienst. Ende ghy Clemens / hoe ist met u? wel?

C Ick bare oock wel: hoe baren u Vader, en u Moeder?

D Sy sijn Godt lof / ghesont.
C Hoe gaet het met u mijn goede vriend?

D Het gaet my wel / gaet't maer so wel met u. l.

C Ick wensche u gesontheyt.
D Dat selve wensche ick u oock.

C Ick groete u.
D Ende ick u oock.

C Daert ghy wel? zyt ghy wel te passe?

D Ick bare wel. Ick ben boopwaer wel te passe.

Ick ben ghesondt / ende welbarende.

C Dat is goet. dat gaet wel. dat is my lief. dat ber-

blidt my. Ick hoope dat gaerne. Ick bidde u draeght soege boopwte

gesontheyt. Beware u gesontheyt.

D Ick mach nu niet langer toeten. Ick ben haestich

I must goe. I have need of
of my time. I cannot abide
standing here. Fare you
well. God be with you.
God keep you still. I wish
your health may continue

C And you also my loving
friend God protect you.
God guide you. God be
with you. May it please
you in my behalf, hartily
to salute your wife and
children.

D I will doe your message :
But I pray commend me
also to your father and
mother.

sich om gaen. Ik moet
gaen. Ik heb mijn tyt
tandoen. Ik kan hier
niet blybe staen. Daert
wel Adieu. Wilt Gode
betolen. Blyf gesent.

C Ende u oock mijn liebe
vrient. God behoede u.
Godt ghelede u.
God zy met u. Verliest u
mijnent wegghen u l.
huysvrouw en kinderen
van herten te groeten.

D Ik sal de boodschap wel
doen: Maer segget hoop
mij oock uwen Vader
ende moeder goeden
dagh.

3 Salutations for the evening tide and night.

3 Groetenissen voor den avond-stont, ende nacht.

E Good even my friend.

F you are wel come Edward:
I am glad to see you. How
is it with your whole fa-
mily? come you now from
home?

E yea, I came even now from
home, and have left al in
good health for so much
as I know: and am come
hither to visit you myne
old acquaintance.

E Goeden abont vrient.

F Ghryt welckerom Ede-
ward: het is my lief dat
ick u sien. Hoe ist met u
heel huysghesin? komt
ghy nu van huse?

E Ja / Ik komen soo eben
van huse en hebbe alle-
gaet in gesontheit ghe-
laten voor soo veel als
ick weet: en ben hier
gekomen / om u l. mijn
oude kennis te besoe-
ken.

F Dat is heel wel ghedaen:
vrienden behooren vrien-
delijcke te zyn. Ik heb
u hoogelijck te bedan-
ken weghens uwen soo
grootte liede en gedach-
tenis v'onswaeris: Ik
wensche

F That is very wel don: friends
ought to be friendly. I
am bound highly to thank
you for your so great love
and remembrance of us; I

wish

wish that I may deserve,
and if it be possible, a-
gain require it.

E Forbeare I pray you to com-
plement so. I have don you
no such great friendship,
but you have done ten
times more for me. But I
can not tarry here, I must
returne home, for it be-
ginnoeth to be late and
darke. My friend Francis,
I wish you a good even.

B I thank you hartelic: and I
wish you the same with a
good heart. But what halt
have you? It is not so late
as it seemeth to be: for the
dayes begin to shorten.

E Although it were not late,
yet I must be at another
place of an errand, be-
fore I can goe home.

F Goe to, I will not detain
you. Only I wish this
evening may be prosper-
ous to you.

E And I wish it may not be un-
prosperous to you.

twensche dat ick het be-
dienen / ende soo het mo-
ghelyck is weder ver-
geliden mach.

E Laet af bidde ick u soo te
complementeeren. Ick
hebbe u. I soo grooten
vrientschap niet gedaen
of ghy hebt my thien-
mael meer gedaen. Maer
ick en kan hier niet bey-
den / ick moet weder
t'huys gaen / want het
begint laeten doncker
te worden. Mynen vrient
Francoy ick twensche
een goeden avond.

F Ick bedancke u herte'lyck:
ende twensche u. I. Desse-
lycks urt goede herten.
Maer wat haest hebt
ghy? Het en is so laet
niet als 't schijnt: want
de dayen beginnen te
vertkorten.

E Al waer't niet laet / noch
tans moet ic op een an-
der plaats om een boe-
schap wesen / eer ic
t'huys kan gaen.

F Welken / ick en sal u niet
ouyouden. Alleenlyck
twensche dat u
een geluckighen avond
mach syn.

E Ende u en zy het niet on-
geluckigh.

Another.

Een ander.

E What is the clock? what time
a night is it?

B It is ten a clock. It hath
strucken ten. It is almost
ten a clock.

E I know it not. I think it is
not so late. It cannot be
so

E Hoe laet isst? wat tijt
isst?

B Het is thien uren. Het is
thien gheslagen. Het is
by thien uren.

E Ick weet 't niet. Ick me-
ne niet dat het soo laet

so late.

is. Het kan so laet niet wesen.

H It is indeed. It is surely. I have heard it strike.

H 't is immers. 't is hoor seker. Ick hebbet hooren slaen.

G Then it is time to goe to bed. We must then goe to sleep. We must then depart, and goe to rest.

G Soo is het tijdt om te bedde te gaen. So sal men gaen slaepen. Wy moeten dan van malckander scheyden en gaen rusten.

H I am not sleepe. I have at present no need of rest. I am not sleepe. I am very wakefull.

H Ick en heb geen en baeck. Ick heb rechte boogheen ruste van doen. Ick ben niet slaperigh. Ick ben heel wacker.

G But I am verie sleepe. I have great need of rest. I am very sleepe. I cannot hold open mine eyes. I bid you therefore good night my friend. God give you good night.

G Maer ick ben vol baeck. Rust is my seer noodich. Ick ben heel slaperigh. Ick kan myn oogen niet open houden. Daerom wens ic u goeden nacht mynen vriend. God geve u goeden nacht.

H Goe then to sleep : and God keep you. I wish this night may be prosperous to you. I wish you a good night. I wish this night may further you, and that you maie sleep soundly.

H Gaet dan slapen : ende Godt beware u. Wens nacht zy u geluckigh. Hebt eenen goeden nacht. Wens nacht biddere u / en slaep ghy gesondelick.

G I thank you for al your kindnesses. God be with you.

G Ick bedanck u boog alles goets. God sy met u l. Maer wacht een weynich. My dunckt dat ghy u selfs by wat verghet. Behoopen wy met malckanderen Godt niet eerst aen te bidden?

H But stay a little. We thanks you doe much forget your self. Ought we not first to pray to God together?

G Ick bedancke u weghend d' indachtichmakinghe. so het u l. beliest te doen. Ick sal u gheerne gheselschap houden.

G I thank you for your remembrance. If it please you to performe the duty, I shal ioyne with you willingly.

H Goe to. I will doe it for this time by Gods helpe.

H Wel aen ic sal 't boog dees tijt met Godts hulpe doen.

Evening prayer. Het avondt ghebed.

O Mercifut God, eternal light shining in darknes, thou who expellest the night of sin and all blindnes of heart: seing thou hast ordained the night to rest, as the day to labour, wee beseech thee graunt, that our bodies may rest in peace and quiet, that afterwards they may be fit to undergo the labour which they must endure. Moderate our sleep, -that it be not disorderly, that we may remaine unspotted both in body and soule: yea that our sleep it self may be to thy glorie. Enlighten the eyes of our understanding, that wee may not sleep in death, but alwaies expect our redemption from this miserie. Defend us also against all assaults of the devill, taking us into thyne holy protection. And forasmuch as we have not passed this day without sinning greatly against thee, wee beseech thee to cover our sins by thy bottoneles mercy, like as now thou hast covered all things on earth with the naturall darknes of the night; that so wee may not therefore bee cast from thy presence. Graunt also rest and comfort to all sick, sorrowfull and assaulted hearts, through

O Barmhertighe Godt/ ewich licht schijnende in de duysternisse / ghy die berdyft den nacht der sonden ende alle blintheit des herten: na dien ghy den nacht verordineert hebt om te rusten / gelijck den dagh om te arbeiden / wy bidden u geeft / dat onse lichamen in vrede en stilheyt rusten / op datse daer na bequaem zijn moghen / den arbeidt te lyden dien se draghen moeten. Maticht onsen slaap / dat die niet onordentlick en zy / op dat wy aen lijf ende siele onbebleekt mogen blijven: ja dat onse slaep selfs gheschiede te utwer eere. Verlicht de ooghen onser verstandts / op dat wy in den doot niet en ontslagen maer alijt verwachten op: se verlossinghe wt dese elcdichheyt. Beschermt ons oock teoer alle aenbechtinghe te duybels / ons in uw' heylighelerydenemende. Ende na dien wy desen dach niet toeghebracht en hebben / sonder te seghen u grootelijck ghesondicht te hebben / wy bidden u wilt onse sonden bedecken door uw' grondeloose barmherticheyt / ghelijck ghy nu alle dinghen op aerden mette naturallijcke duysternisse des nachts bedeckt hebt; op dat wy daerom van uw' aenschijn niet verfooten en werden.

Gheeft oock rust ende troost aen alle kranken / bedroefden ende aenghebochten herten

our Lord Iesus Christ, who hath taught us to pray: Our Father. &c. door onsen Heere Iesum Christus / die ons alsoo heeft leeren bidden: Onse Vader &c.

3 *Childrens talke, of rising up in the morning, and going to schoole and other familiar things* 3 Kinder gespreck, van s'morgens op te staen, schoole gaen, en andere gemeynsame saecken.

I H Hare you not? rise. I H Oordy niet? het op.
K Let me sleep a little yet. K Laet my noch een weynigh slapen.

I How long will you sleep? I Hoe lang wilt ghy slapen?
It is time to rise. Het is tijdt om op te staen.

K It is not yet day. K Ten is noch geen dagh.
I Open your eyes, and you will see that it is late. I Doet uwe oogen op / ende ghy sult sien dat het laet is.

K Tell mee truly I pray thee, what a clock it is. K Ick bidde u seght my in waerheyt wat ure isst.

I It will suddainly strike seven: therefore rise presently, or otherwise you will be chidden of the master. And as you rise, look to it, that you trusse up your hose close, and tye them round about, so shall you take the lesse cold. I Het sal haest seven slaen: daerom staet datelijck op / of anders sult ghy van den meester bekeken worden: Ende in't opstaen / se tot / dat ghy uwe kousen vast op trecht / nusselse rontsom / also sult ghy te min couwe hebben.

K Myne eyelit-holes are all in peeces. K Mijn neselgaten yn alin sucken.

I Why have you not caused them to be mended? I Waerom hebt ghy die niet doen hermaecken?

K I thought not on it. K Ick dacht niet op.

I See that it be don to morrow. I Maecht dattet morgen gedaen wort.

K I wil ff K Ick

- K I will take care of it.
I Doe you put on your best coate?
K I thought it had bin my working dayes one.
I Fit your cloths well. you stretch them too highe.
K That adornes well.
I Let us goe downe now; and let us look before us. But thinke you not on our loving Lord?
K We will doe that by and by, when we are at church.
I What if some evill befall you in the meane time? Truly you are unthankfull.
K Whence doe you gather that?
I Know you not that hee hath preserved you this night?
K What ought a Christian to doe herein?
I You must kneele, and with great devorion pray after this manner.
- K Ick sal't besorgen.
I Doet ghy u besten rock aen?
K Ick meynde dattet mijnen dagelijckschen hadt ge- weest.
I Schickt u klederen wel. Ghy stretchte te hooch waerts.
K Dat ciert wel.
I Laet ons nu afgaen/ende laet ons hoor ons sien. Maer denckt ghy op onse lieben Heer niet?
K Dat sullen wy vlns doen als wy in de kercke zijn.
I Of u daerentusschen yet quaet ghebeurde? Goopt waert ghy jyt ondancbaer.
K waer uyt neemt ghy dat?
I Weet ghy niet dat hy u desen nacht betwaert heeft?
K wat behoort een Christen hier in te doen.
I Ghy sul't gaen knielen / u met groot debotie suldy aldus bidden.

Morning prayer.

Het morgen-gebed.

Lord God, heavenly father, wee thanke thee that thou hast so faithfully watched over us this night; and beseech thee to strengthen us by thy holy Spirit, who may henceforth guide us; that we may devote this day and all the dayes of our life unto all righteousnes and holynes, and that whatsoever we take in hand our eyes may alwaies look to the

spreading

Heer Godt, Hemelsche Vader, wy dancken u dat ghy desen nacht so ghetroouwelyck hoor ons getwaacht hebt; ende bidden u dat ghy ons wijsde stercken met uwen Heylighen Gheest / die ons voortaelen gelyde: dat wy desen dagh misgaders alle de dachen onses lebens moghen besteden tot alle gherechticheydt ende heylicheydt / ende wat wy in handen neemen / dat onse ogen

preading abroad of thy glory ; yea that we expect all the success of our intendements only from thy bountifull hand. And that we may obtaine such grace from thee , be pleased according to thy promise to forgive us al our sins, through that holy passion and blood-shedding of our Lord Iesus Christ : for wee are hartily sorrowfull for them. Illuminate our hearts , that we having put off all the works of darknes may walk as children of the light in a new life in all godlynes. Give also thy blessing to the preaching of thy divine word. Destroy all the works of the devil, strengthen all church-officers, and governors of thy people. Comfort all persecuted and distressed hearts , through Iesus Christ thy beloved son , who hath promised us, that thou wilt assuredly give us all that wee beg in his name, and therefore hath taught us to pray after this manner, Our father &c,

ghen altijt sien / om utw' eere te verbierden ; alsoo dat wy alle den boosspoed onses boosnemens van utwe mi' de handt alleen verwachten. Ende op dat wy sulcke ghenade van u berktghen / wi'dt ons nae utwe beloftenisse / vergheben alle onse sonden / door dat Heylighe liden ende bloedvergieten onses Heeren Iesu Christi : want sy sijn ons van herten leedt. Verlicht onse herten / op dat wy alle wercken der duysternisse afgelerdt hebbende / als kinderen des lichts / in een nieuwt leven moghen wandelen in alle gods salicherdt. Geeft oock utwen segghen totte verkondighe uwer goddelicken woordts. Verstorft alle wercken des duyvels / sterckt alle Kercken-dienaers ende oberheden utwes volcks. Troost alle verholghde ende benaude herten / dooch Iesum Christum utwen lieben Soone / die ons beloofst heeft / dat gh' ons alles wat wy in synen naam bidden / secker iick ghebensult / ende daerom ons alsoo heeft leeren bidden : Onse Vader &c.

K Is that enough?

K Ist soo ghenoech ?

I Yea , if you could doe that with good understanding true faith, and an upright heart.

I Jaer / indien ghy dat met goet verstandt / waere ghe'oote , ende een oprecht herte kost doen.

K Let us then go to schole now.

K Laet ons dan nu ter scholen gaen.

I You must first wash your hands , and rinse your mouth: you must also rinze

I Ghy moet eerst u handen wasschen/ende u mont spoelen

oet

ff 2

oock

out your throat wel with
gorgelling ; after that
dresse your head if it bee
tangled, and buckle your
shoes, if they be unbuck-
led.

K That is don already.

I Let us now goe strait for-
ward through the church,
to schoole.

K But I would break my fast
first, for I am yet fasting.

I Doe that freely, and forget
not first to call upon Al-
mighty God.

K I pray you teach me that also;
for I would faine doe it
alwaies.

I After this manner shall you
doe it, if you please.

oock moet ghy gorgelen:
de utwe keel wel uyt-
spoelen; daer na reedt
u hoest / soo het ver-
werret 32 / ende utwe
schoenen ghespen/in-
dienze onghespet 33n.

K Dat is al gedaen.

I Laet ons nu recht uyt
dooz de kercke nae der
schoolen gaen.

K Maer eerst soude ick wel
ontbyten / want ick bast
noch.

I Doet dat by / ende ver-
geet niet eer den Al-
machtighen Godt an-
te roepen.

K Ick bid u. I leert my dat
oock / want ick soude
het gaerne altijt doen.

I Aldus sult ghy het doen /
als u belieft.

A short prayer before break fast. Een kort gebed eer- men ontbyt.

Feed our souls, oh Lord
Christ, with thy love, who
by thy goodnes doest sustaine all
things that have receaved life.
Graunt, Lord, that these thy
gifts may bee holylye used by us,
asthou the giver of the same art
holy. Amen.

S Wilt onse zielen / Heere
Christus / met utwe liefde/
die dooz utwe goedtheydt alles
onderhout dat leven heeft ont-
fangen. Geeft / Heere / dat
dese utwe gaben heylighlyck by
ons genutt igt mogen worden/
ghelick ghy der selfde ghebet
heyligh 33t. Amen.

K Come now and eat some-
thing with mee, if you
please: you are very wel-
come.

K Komt nu ende eet wat
met my / so het u belieft:
ghy 33t seer wellevcom.

I Not I, I thank you hartily,
it is yet too early for mee
to break my fast. I doe

I Neen ick. Ick danck u
hertelick / het is booz
my noch te vroegh om
te ontbyten. Ick ben
niet

not

not use to eat so soone.
O I have broken my fast
an houre agoe, I can not
fast so long. But I will
attend you for your com-
pany so long while you
eat if you please.

K I am sorry Sir to make you
wait so long upon mee,
but you know the pro-
verb, Necessity hath no
law: and I hope to recom-
pence your patience ere
long with the like atten-
dauce, if I can but rise
soon enough.

I It is no matter Sir, the service
is not so great as to have
a word spoken of it.

K Now God bee praised for his
good gifts; I have eaten
enough till noone.

I Much good may it doe you.
Shall wee goe now?

K Yea willingly. what a clock
is it think you?

I About eight.

K That is the right time for to
goe to schoole. How much
am I obliged to you, that
you have furthered mee so
much this morning? It is
surely a token that you
beare good affection to
mee: God graunt that I
may in some kinde de-
serve it from you.

niet gelwent so broech
te eeten. ofte Ick hebbe
overt een ure onbeeten.
Ick en kan soo langhe
niet vasten. Maar soo
het u belieft sal ick soo
lang als ghy eetet na u
geselsch ap wachten.

K Het is my leed Sr. u l. so
lang op my te doen
wachten/maer ghy kent
het spreck-woort/noot
breeckt twet: oock hope
ick eerlanghe dese utwe
geduldigherdt met ghe-
lyck optwachten te ver-
ge'den / indien ick maer
soo broegh kan opstaen

I Het is geen nood heer. het
dienst is soo groot niet
datter een woordt van
behoorde gesproken te
worden.

K Godt zy nu gheloofst hoor
syne goede gaten; Ick
hebbe tot aen den mid-
dach genoegh gegeten.

I Wel mach het u bekomen.
sullen wy nu gaen?

K Ja gaerne. wat ure is het
myn dy?

I Omtrent acht.

K Dat is de rechte tyd om
na schoole te gaen. Hoe
seer den ick aen u l. ver-
obligeert / dat ghy my
desen morgen so veel ge-
boordert hebt. Het is
een seker teken dat
ghy my goede genegent-
heyt draget: Godt ge-
be / dat ick het van u
eenighsins verdienen
mach.

4 Schoole-talke, about
writing, lessons, and
the things thereunto
belonging.

4 School - praetghe
wegens schrijven,
lessen, ende 't ge-
ne daer aen be-
hoort.

L Y Ou make good letters,
and write very brave-
ly: but doe you write
now in earnest, or
doe you scribble?

Y G hy maect goede let-
teren / ende schrijft
heel treffelijck: maer
schrijft ghy nu met
eernst / of beuselt
ghy?

M Truly I write in good ear-
nest, for why should I
mispent the tyne? But
wherfore doe you aske me
that?

M Doo:waer ick schrijf ern-
stelijck / want waerom
soude ic de tijt misbruy-
ken? Maer ghy/waerom
bzaecht ghy dat?

L Becaus I have once seen, that
you wrote better, and
therfore I marvaile how it
cometh to passe that now
you write worse.

Y Om dat ick eens ghesien
heb / dat ghy beter
schreeft / ende daerom
ben ick verwonderd, hoe
het komt / dat ghy nu
qualijcker schrijft.

M That is worthy of no admira-
tion, for I want the helps
to write well.

M Dat is geen wonder waer-
dich, want my ontbree-
ken de behulpfelen om
wel te schrijven.

L Which be they?

Y Welcke zynse?

M Good paper, good inke, a
good pen: for this my pa-
per (as you see) doth mi-
serably fleet, the ink is
waterie and whitish, the
pen, is soft and il prepared:
moreover I have also lost
my copie.

M Goedt pampier / goeden
inckt / een goede penne:
want dit mijn pampier
(ghelijck ghy siet) slaet
ellendigh deur den inckt
is waterich ende wit-
achtich/de pen is weech
ende qualijck bereydt:
boozders heb ick oock
mijn boozschrijft verlo-
ren.

L Wherfore have you not pro-
vided al these things in
time?

Y Waerom hebt ghy alle dese
dinghen niet in tijt
boozsien?

M I wanted money, and that I
want now also.

M Het gelt ontbrack my/en-
de dat ontbreekt my
nu oock.

L You

Y Ghy

- L** You are fallen into that common proverb, Hee that wanteth money wanteth all things.
- M** It saereth so with me.
- L** But when doe you hope that you shall get it?
- M** At the next market my father will send it mee, or els hee will come himself.
- L** I will helpe you in the mean time.
- M** If you can doe that, you wil doe me a great favour.
- L** Take these fixe styvers which I lend you, to provide you paper and other things.
- M** How truly is that spoken, A sure friend is tryed in a doubtful matter? But what is in your mynd, that you doe so wel for me of your owne accord?
- L** The love of God, which (as Paul sayth) is shed abroad in our hearts.
- M** The power of Gods spirit who is the author of that love is wonderfull in our hearts. But I must consider in the mean time how I may be thankfull to you.
- L** It is a small matter: let those thoughts passe, least they hinder you from sleeping quietly; restore but to mee what have lent you, when It is convenient for you.
- M** I shall I hope returne it to you with the first.
- L** But what say you of the
- L** Ghy icht in dat ghemeene spreek-woordt verballen / die gheelt ontbreect ontbrecken alle dingen.
- M** So gast het met my.
- L** Maer wanneer hoopt ghy dat ghy het su't krijgen?
- M** Op de toecomende merct sal het mijn Vader my senden of hy sal selver komen.
- L** Ick wil u ondertusschen helpen.
- M** Soo ghy dat vermencht / ghy sult my een groote weldaet gedaen hebben.
- L** Neemt dese ses styvers te leen om pampier ende andere dinghen te versorgen.
- M** Hoe waerlyck is dat gheseyt / Een seecker buent werdt in een onsekere saeck gesien? Maer wat hebt ghy in u sin dat ghy my van selfs soo wel doet?
- L** De liefde Godts / de welcke (gelyck Paulus seyt) in onse herten uytghefloet is.
- M** De macht des Goddelijcken Gheestes is wonderlyck in onse herten die de aenheer van die liefde is. Maer ick moet ondertusschen over leggen hoe ic u danchbaer sal syn.
- L** 't is een kleyne saeck: laet die gedachten barren / op dat se u niet en belet / dat ghy te geruester slaapt; gheeft my maer weder't geen ick u gheleent heb als 't u te pas komt.
- M** Ick sal't so ic hoop u eerst daegs weder gheben.
- L** Maer wat seght ghy van

the pen-knife which I sold
you the day before yester-
day? Is it not good
enough?

M Yes, it is very good, but
(wretch that I am) there
wanted little but I had
lost it.

L How, what say you? how
happened that?

M When I came without, it
fel from me on the street.

L From whence did it fal from
you?

M Out of my sheath, which un-
wittingly I had left open.

L How did you get it againe?

M I stuck presently a note on
the gates of the door: after
dinner a boy out of the
sixt forme brought it mee
again.

L Oh that they were every one
so faithfull who find lost
things.

M Indeed there are few which
restore, if the matter bee
but of any worth.

L And yet that is expressly com-
manded by the word of
God.

M Wherefore not? for it is a
kind of theft, if any man
keep an other mans mat-
ter that is found, if hee
doe but know to whom
he must give it againe.

L But many think that they do
rightly enjoy whatsoever
they have found that is
lost.

M They

het pennemes dat ic
u eetgisteren verkocht
hadde? Ist niet goet
ghenoeg?

M Ja het is seer goed/maer
(my ellendiche) het isse-
werlich afgheweest of
ick had het verlozen.

L Hoe / wat seght ghy? hoe
is dat ghebeurt?

M Als ick buyten quam/maer
het my ontballen op de
straet.

L Van waer was het u ont-
ballen?

M Out mijn koorker / die ick
onverstaens open ghela-
ten hadde.

L Hoe hebt ghy 't weder ge-
creghen?

M Ick had terstont een brief-
ken aen de poosten van
de deur ghehecht: nae
het noemmaal heeft een
jonghen uyt het sess-
school het my wederge-
briocht.

L Och of se alle te samen so
getrou waren / die ver-
lozen dinghen vinden.

M Dooftwaer daer zijnder
werlich die wederge-
ben/indien de saeck man-
van eenighe waerde is.

L Ende dat word nochta-
doof 't woord Gods by-
namen geboden.

M Waerom niet? want het is
een manier van dieverij
soo yemands een ander
mans saeck die gebo-
den is / houdt/soo hy
maet weet / wien hy
het wedergeven moet.

L Maer bee'e mennen dat se
met recht besitten / al
wat se ghebonden heb-
ben dat verlozen is.

M Die

- M They erre very grossely. M Die dwaelen seer swaerlyck.
- L But (that wee may return to our begun discourse) what did you give the boy which found your pen-knife? M Maer (op dat wy wederkeeren tot onse begonnen reden) wat hebt ghy de jonghen gegeven die u pennemes gebonden had?
- M I gave him an ortgie and some wall-nuts: moreover I praised him, and in few words admonished him that hee must doe the same alwayes. M Ick heb hem een oortgen ghegheben ende eenighe ocker-nooten: ick heb hem daer en boben ghepriesen / ende met weynigh woorden hebbe ick hem vermaendt dat hy het selve altydt moeste doen.
- L You did well, for so another time hee will restore the rather, if hee have found any thing. But what if you had lost it? M Ghy hebt wel ghedaen / want soo sal hy op een ander tydt telieber wedergeheben / soo hy yets ghebonden heeft. Maer indien ghy het verlozen hadde?
- M I should have borne it with good courage, and I would have bought an other. M Ick soude het met een goet gemoet verdragen hebben / ende ick soude een ander ghekocht hebben.
- L Should you so have borne it with good courage? M Soud ghy het also met een goet ghemoot verdragen hebben?
- M Certainly not without some trouble. M Doopseeker niet sonder eenighe moeyelichheyt.
- L Not with a good courage then, but I will not urge you more strictly. M Niet dan met een goet gemoet / maer ick wil u niet nauwer dvinghen.
- M wee are no divines (Theologants). M Wy sijn gheen Godts geleerde.
- L What then? M Wat dan?
- M Grammar-boys. M Grammaticas jonghens.
- L And indeed unskilfull. M Ende oock onerbaren.
- M So much the more diligently must wee pray to God, that he would deliver us by his gospell from the darknes of ignorance, where in
- M Soa veel te neetsigher moeten wy Godt bidden / op dat hy doop sijn Evangelie ons verlosse van de duyfternissen der onwetentheyt in de welcke

wherein we have walked
and doe yet walke.

L We will doe that if we obey
his holy admonitions,
which wee daylie heare
from the master, and of-
ten times of the preachers
the administers of the
word of God.

M Behold how much the losse
of my pen-knife hath pro-
fited us.

L For that cause I am doubly
glad in your behalf, first
for that I had sold it wel,
then that you have gotten
again that which you lost.

M I thank you my Lambert.

L To our heavenly father also
be prais & thanksgiving.
And now seing you have
your pen-knife againe.
what if you did make me
two or three pens of these
quils?

M Let it content you, if for the
present I make one for
you. Are they new?

L They are indeed new, but
ready except cutting, for
I made them all smooth
but now, I cut off the tail
and pluckt off the feathers.

M Let me see them. Truly they
are very good and very fit
for writing.

L Whereby knowe you that?

M Becaus they have a great, stiffe,
and cleare Ralke, for
the

twelcke wy berkeers
hebben / ende noch ber-
keeren.

L Dat sullen wy doen so wy
sine Heylighe berma-
ninghen ghehoorsamen/
die wy dagelijck hooren
van de meester / ende
dickmaels hande predi-
canten bedienaers des
Godelicken woordes.

M Siet hoe veel ons de ber-
liesinghe van mijn pen-
nemes gebaet heeft.

L Om die oorsaek ben ick
dubbelt van utwent we-
ghen bli / eersielijck om
dat ick het wel vercocht
hadde / daer nae om dat
ghy 't gheen verlozen
was weder gekregen
hebt.

M Ik dank u mijn Lambertus.

L Oock sy onsen Hemelschen
Vader lof ende danke-
segginge. Ende nu de-
wile ghy utwe penne-
mes weder hebt / wat so
ghy my twee of drie
pennen van dese schaf-
ten versneet?

M Laet het u genoegh zyn / so
icker een boor teghen-
woordich sal versneden
hebben / zynse ooc nieuwt

L Sy zyn wel nieuwt / maer
beerdich als sy versneet-
den zyn / want ick hebse
nu al glat ghemaect /
ick heb de steert afghes-
neden / ick heb de beer-
kens afghetrocken.

M Laet sien. boortwaer sy sin
seet goet ende tot het
schrijven seer bequaem.

L Van waer weet ghy dat?

M Om dat sy een groote
stijbe ende heldere steel
hebben /

the soft and such as have a shorter stalk are little fitting for the use of writing.

L I am glad that I bought them profitably.

M Not without cause, but for how much?

L I gave two doys for these three; it is a smal price considering the worth of the matter.

M Of whom have you bought them?

L Of a certaine pedlar.

M By the merchaunts of this city each and yet not so good is sold for two pennies.

L And yet they dare sometimes say, that they cost them more at Lions.

M That is in a manner the custom of mer chaunts. For they gaine nothing except they lye much (as Cicero saith).

L But goe to, that I may not longer delay, let us doe what we have to doe.

M I shall presently dispatch it, marke me diligently, that you may learne it some time or other.

L I observe you with a diligent eye: but I have longer space.

M That shall be in the chamber if you will visit me.

L When?

M After the going forth of the schoole, that is at eleven of the clock in the morning, or four of the clocke in the after noon. Now you have

hebben / want de twee-ke ende die een korter steel hebben zijn weynigh tot het ghebuyck van schryven bequaem.

L Ik ben blyde dat icse profij- telijck ghekocht hebbe.

M Niet sonder oorsaeck/ maer hoe veel?

L Voor dese dry hebick twee duysen gegeven / het is een kleyn prijs nae des saeckx waarde.

M Van wien hebt ghyse ghekocht?

L Van een seecker kramer.

M By de cooplyuden van dese Stad wert elck en noch so goet niet/ voor twee penninghen verkocht.

L Ende nochtans dueren se somtijts segghen / datso haer te Lions meer kosten.

M Dat is by na de gewoonte der coop lyuden/ want se doen gheen profijt / ten se se seer lieghen (ghelijck Cicero seyt).

L Maer wel aen/ op dat ick niet langer en vertoebe/ laet ons doen dat voor handen is.

M Ik sal't haest beschiet hebben siet my naerssich aen/ op dat ghy't d'een tijdt of d' ander eeren mogen.

L Ik sie u aen. met opmerkende ooghen: maer ick heb langer tijdt.

M Dat sal inde kamer geschieden / soo ghy my wilt besoecken.

L Wanneer?

M Nae het uytgaen van de Schoole: dat is s'morghens ten elf uren / ofte vier uren nae de middagh. Na

have two pens well fitted
(if I be not deceaved) for
your use. This third you
shall preserve whole for
your self untill an other
time.

L Take it you, if you please.

M Keep it rather for your self.
There are enough brought
to me from home.

L Have you also good inke?

M Why aske you that?

L That you may give me a little.

M Why, have you none?

L Yea, but I can not write
with it.

M What is the matter?

L Becaus it is too thicke.

M Can you not mixe it?

L I have no water.

M Mixe it with wine.

L Much lesse.

M What if you mixed it with
vineger?

L That would make the paper
fleet.

M How know you that?

L I have heard it from a cer-
taine master who taught
me to write.

M But I have heard somewhat
els.

L Tell it me, I pray thee.

M What will you give me?

L A good quill.

M Heare then what I have lear-
ned of a certaine usher of
myne: The ink which is
thinned with vinegar is
hardly wiped out.

hebt ghy twee pennen/
(ten sy ick bedrogen ben)
tot u ghebruyck wel be-
rext. Dese derde sult
ghy tot op een ander tijt
heel voo: u betwaren.

L Neemt ghy het / soo 't u
belieft.

M Betwaert het lieber voo: u
selben / daer werdender
my ghenoech van huys
gebracht.

L Hebt ghy oock goeden
inckt?

M waerom vraecht ghy dat?
L Op dat gh' my een wey-
nighsken geeft.

M Hoe/en hebt ghy geen?

L Jae / maer ick en kan daer
niet me schrijven.

M Wat schooter aen?

L Om dat het al te dick is.

M Kunt ghy het niet men-
gen?

L Ick heb geen water.

M Menght het met wijn.

L Deel minder.

M Of ghy het met edick
menght?

L Daer soud het pampier van
deur slaen.

M Hoe weet ghy dat?

L Ick heb dat ghehoort van
een seecker meester / die my
leerde schrijven.

M Maer ick heb wat anders
gehoort.

L En lieve vertelt het my.

M Wat sult ghy my gheben?

L Een goede schaft.

M Hoort van wat ick van
een seecker onder-mee-
ster van my gheleert heb-
be: Den inckt die met
edick dun ghemaect is/
wert nauwelijcx uyt ghe-
brecht.

- L That may bee , but in the
meane time give mee a little
for my present use.
- M Hold up your inck - borne
well : I wil powre some
in to it.
- L Loethere, powre in: fye! how
thin it is.
- M Possibly becaus there is not
gall enough in it.
- L But how pale is it?
- M Vse it if you pleas for such
as it is ; for I have no bet-
ter.
- L What shall I doe then?
- M Ah fool , can you not mixe
it well with your pen ?
- L I have mixed it enough: what
can I doe more ?
- M Powre it againe into myne
borne .
- L Hold it close to is there
enough ?
- M Presse the cotton with your
pen.
- L I have pressed it so much that
it is almost dry , what wil
it be at length ?
- M Good inck, or at least between
: both.
- L The rule of mediocrity is
good , as wee have learned
of the master. But can any
good be brought out of two
evill things ?
- M When I shall have mixed it
and powered it in againe ,
you shal see the tryall.
- L I am inflamed through desire
to see that.
- M Reach
- L Het kan gheschieden/maer
onder tuschen gheeft my
een wernich booz mijn
teghen - woo: dich ghe-
burch.
- M Houdt u inckt-koocker te
degghen op : ick sal u daer
in gieten.
- L Siet daer / giet in / sege! hoe
dun isse ?
- M Moghelick om datter niet
gals genoegh by is.
- L Maer hoe bleek :
- M Gheburcht het soo ghy
wilt booz het geene dat
het is / want ick en heb
geen beeter.
- L Wat sal ick dan doen ?
- M Ho beuselaer / kunt ghy
het met u pen niet wel
menghen ?
- L Ick heb het ghenoech ge-
menght : wat soude ick
meer konnen ?
- M Giedt het weder in mijn
hoorn.
- L Houdt het dicht aen / isse
ghenoech ?
- M Duickt de boom wol met u
pen.
- L Ick hebt so gbedrukt dat
het by nae droog is / wat
sal't eyndelick wesen?
- M Goeden inckt / ofte ten
minsten middel-matighe.
- L Den regel van middelma-
tigherdt is goet ghelick
wy van de meester ghe-
leert hebben. Maer kan
daer uyt twee quade
saecken iets goets ghe-
maecht werden?
- M Als ick het ghemenght
ende weder in ghegooten
sal hebben / sult ghy de
proef sien.
- L Ick ben vierich door ver-
langhen om dat te sien.
- M Langht

- M Reach now hither your inck-
borne.
- L Loether powrein, oh the e
is enough now : wt t
wait is toat? you have g-
ven me more than you
have kept for your self.
- M Mixe it once or twice togeth. r.
- L A Cook were never able to
confound his pattages and
sauces better together.
- M Try it now at length.
- L Rehearse before me some pro-
verbe that I may learn some
thing in the mean time.
- M Experience (as men common-
ly say) is the mistres
of things. Have you it?
doe you understand it?
- L I rehearse it sooner.
- M To wit, becaus you could
say it before.
- L Who should not know that,
which is so common?
- M Let us see now.
- L The matter wil appeare better
when the writing is dry.
- M Wherefore will you tarry?
It is now more than dry
enough.
- L How see how black it is.
- M Have not I spoken true?
- L You bad tryed it at some time
or other.
- M It will be then sure that ex-
perience is the mistres
of things.
- L By this wee also finde, that
by mixeing things togeth
a good medicirly is
made
- M Lught nu hier u' inckt-
kooker.
- L Siet daer/giet in. Oh 'tis
nu ghenoegh : wat is
dat booz een verquiflin-
ghe? Gh' hebt my meer
ghegheben als ghy booz
u selfs behouden hebt.
- M Menght het eens of twee
mael t'samen.
- L Een kock en soude nimmer-
meer syn soppen ende
saufen beter konnen
t'samen storten.
- M Versoeckt het nu eyndelijc.
- L Verhaelt my eenige spreuc-
ken booz/op dat ick on-
dertusschen wat leere.
- M De erbaretheit (gelijck
men gemeenelijcke seyt)
is de meesterse der din-
ghen. Hebt ghy't? ver-
staet ghy't?
- L Ik segh het rasser.
- M Nametlijck om dat ghy
het te horen kont.
- L Wie sou dat niet weeten/
dat soo ghemeen is?
- M Laet ons nu sien.
- L De saeck sal beter blijcken
als het schrift gedroogt
sal sijn.
- M Wat wilt ghy wachten?
het is nu meer als
droogh ghenoech.
- L Ohe siet hoe swart dat het
is?
- M Heb ick niet waer geseyt?
- L Gh' had het al op d' een
of d' ander tijt versocht.
- M Het sal dan seecker sijn
dat de erbaretheit
een meesterse der din-
ghen is.
- L Hier dooz proeben wy oock
dat u't de t'samen men-
ginghe der dinghen een
goede middelmatichheit
ghemaect

made.

M Now you begin to philosophate higher, therefore I have begun. For wee have written long enough. I must goe to my book.

L That is we'l said: let us goe and repeat together.

M What should I repeat?

L That which the master hath this day written out.

M Is it not sufficient that I have repeated allone?

L If you have repeated but once or twice, it is little to learne without book.

M Yea, I have repeated neare ten times.

L And yet that is not enough.

M What will you more then?

L If you will say your lesson perfectly to the master, it is necessary that you have repeated with some body?

M I knew not that: but I assent willingly to you. Begin you then who have admonished mee.

L Goe to, attend diligently, and suffer me not to misse.

M I am more ready to heare than you are to pronounce.

L But if the observatour cometh in the mean time, he will thinke that we prate.

M Why doe you feare where no feare is? If he comes hee shall not find us in idleness

ghemaectt wordt.

M Nu begint ghy hooger te filosofheren / derhalven gae ick wegh. Want 'tis langh ghenoech gheschreben. Ik moet aen myn boeck gaen.

L Dat is wel gheseydt: laet ons t' samen gaen verhaelen.

M Wat soude ick verhaelen?

L 't gene heden van de meester is voorgeschreben.

M En ist niet ghenoech / dat ic alleen verhaelt heb?

L So ghy maer eens of tweemaal verhaelt hebt dat is wernigh om van buyten te leeren.

M Ja ick heb by nae thien maal verhaelt.

L En dat is noch niet ghenoech.

M Wat wilt ghy dan meer?

L Soo ghy tegens de meester seer sekerlick wilt opseggen / so ist van noode / dat ghy met yemant verhaelt hebt.

M Dat en wist ick niet: maer ick staet u gaerne toe. Begint ghy dan die my vermaent hebt.

L Wel aen, letter op/ende en laet niet toe / dat ick afdwale.

M Ik den verdrighet om te hooren / als ghy om te spreken.

L Maer indien ondertusschen de toessender quame / hy soude meynen dat wy klaptē.

M Wat vreesst ghy daer niet te vreesen is: so hy komt hy sal ons niet in loze

idleness or a bad matter :
let him if hee will heare
our discours.

leedicheydt ofte in een
quade saeck bebinden :
laet hem onse t' samen
spreekinge hooren soo
het hem belieft.

L You speak very well : let us
sit aside somewhere in a
corner, that no body may
hinder us.

L Ghy spreekt seer wel: laet
ons elders in een hoek
afschicken op dat ons
niemand en belette.

M But I feare that it is too late
for us to benefit our selves
by so doing, for we must
presently say our lesson to
the matter.

M Maer ick bese dat het te
laat is om ons so doende
te helpen / want wy
moeten strax aen de
meester op seggen.

L For your good companie, and
all your good deeds to
mee I give you as great
thanks as I can. Fare wel.

L Ick weet u booz u goet
gheselschap ende all'u
welbaeden aen my/soo
grooten danck als ick
kan. haertwel.

M God preserve you in health.
But heare, never spare my
labour.

M Godt spare u ghesondt.
Maer hoor / en spaet
nimmermeer mijn ar:
beydt.

L And doe you use me and my
things againe, if there bee
any need. Againe fare
well.

L Ghy oock/ ghebruycckt my
ende mijn dinghen we:
derom / so der yets van
noode sal sijn. wederom
haert wel.

5 *A child relateth
orderly to his ussher
what hee and his
school-fellowes have
don in their riseing
up, clothing them,
and other things.
wherein the names
of many things be-
longing to the body
are spoken of. After
that they discourse
of divine matters.
A sermon is heard
but nothing remem-
bred of it.*

5 Een kindt verteldt
ordentlijck aen
sijn ondermeester
al wat hy ende sijn
mede - ghetellen
gedaen hebben in
haren opstaen, be-
kleedinghe, ende
andere dinghen.
waerinne van de
namen van veele
dingen het lijf aen
gaende gesproken
zijn. Daerna spre-
ken sy van God-
delijcke saecken.
Een predicatie
wordt ghehoort:
maer niets daer
van onthouden.

V A T what houre were you
awakened this morning?

S Before day, but at what
houre I know not.

V Who awakened you?

S The weekly awaker came
with his lanthorne; knoc-
ked hard at the chamber
doore, some body opened
(to him), the awaker

lighted

D O W at ure sit ghy huy-
den morghen opghe-
weckt?

S Door den dagh/maer wat
uizen weet ick niet.

D wie heeft u opgetweckt?

S Den weeckelijcken opwe-
cker is met sijn lanteern
gekomen/ heeft hert op
de deur van de kamer
geklopt/ yemant heeft
opgedaen/ den opwe-
cker

lighted our candle, called
out with a loude voice,
all were awakened.

V Relate to mee orderly what
you have don from that
time untill the end of
break'ast. You children
attend diligently with ears
and hearts, that you may
learn to imitate this your
school-fellow.

S Being awakened I arose out
of my bed, I put on my
coat with my dublet, I
sate me down on a foot-
bench, I got my breeches
and my stockings, I put
them both on, I put on
my shoes, I made fast my
breeches to my dublet
with points, gartered my
stockings above my knees.
I put on my girdle, com-
bed my head diligently, I
put my hat on myne head
I put on my gowne, after
that being gon out of
the chamber, I went
down, I made water in the
yard against the wall, I
got cold water out of the
paille, washed both myne
hands and face, rinzed my
mouth and teeth, I wiped
myne hands & face with a

ker heeft onsen keers
opgescreken/ heeft met
een verheben stemme
uytgeroepen/ altemael
werden opghetweckt.

D Vertelt my opdentlyck wat
ghy gedaen hebt van die
tyt af tot het eynde des
ontbytens. (Ghy kinde-
ren hooft met ooren en-
de herten naerstelijck
toe / op dat ghy lieden
leert dese uwen mede-
discipel na te volgen.

S Opghetweckt zijnde ben ick
uyt het bed opghestaen/
ic heb mijn rock aenge-
trocken met mijn wam-
burgs ick heb geseten op
een banckenic heb mijn
broec ende mijn kouffen
gecregen ick hebse be-
de aengeetrocken/ ic heb
mijn schoenen geschoert
ick heb mijn bloeck aen
mijn wamburgs met ne-
sielenbaft gemaect, mijn
kouffens boven mijn
knien gebonden/ ick heb
mijn gordels omgedaen
mijn hooft naerstelijck
gekemt/ ic heb mijn hoer-
tgen op mijn hooft ge-
voeght/ ic heb mijn tab-
bert aengedaen/ daerna
uyt de kamer ghegaen
zijnde/ ben ick nae bene-
den gegaen/ ic heb mijn
water op de plaets le-
pen de muert gemaect/
ick heb coudt water uyt
den emmer ghecreghen
bey mijn handen ende
aensicht ghetwasschen/
mijn mondt ende tanden
ghespoelt / ick heb mijn
handen ende aensicht
met een doogh-doek
af-

nowell, in the mean time the token to prayer was given with the little bell, thay came into the private hall (parlour) we prayed togithær, we receaved our break-fast orderly from the servant of the kitchen (Cooke), we breakfasted sitting at the hearth, and that still, without murmuring, without noise: Such as I heard prating unseemly, or speaking idle words, or have seen wanton, I admonished friendly, and such as were not obedient to my admonition I brought them to the observatour that he might note them.

afgetwist/ ondertusschen woet het teecken om te bidden gegeven met het kleyne kloecken / men komt op de bysondere zael / tw' bidden t' samen/ tw' krügen orden- telijc onse ontbyten van de keucken knecht/ wy ontbeetenaen den heer s sittende ende dat stille/ sonder gherugs / sonder geraes: die ick gehoort hebbe onbequamelijck k'appen / ofte leedighen woorde spreken / ofte oock dertel gesien heb/ die heb ick vriendelijck hermaent/ ende die mæn hermaninghe niet hebben ghehoopsaem ghe- tweeft / heb ick aenghe- brocht by den opsiender op dat hy haer teykenen soude.

V Did no body oversee you, whl'e you were at break-fast

S Yea, the ussoer.

V What did he in the mean time?

S He walked along in the midst of the hall, holding a book in his hands, and some times exhorting the observatour, that he should note those that did prate unseemly.

V Is it not then permitted to let fall a word?

S Yea, it is permitted, but they use only to be noted, who prate long, and with many words unseemly and without any fruit. But it is lawfull for every

D En was niemant ober u. L. doen ghy ontbeet?

S Ja, de ondermeeſter.

D Wat deed' hy ondertusschen?

S Hy wandelde midden ober de zael / houdende een boeck in de handen/ende somtijds en toesiender bermanende / dat hy die onbequamelijck klaptē soude teykenen.

D Is het dan niet geoorlooft een woordt uyt te laeten gaen?

S Ja, het is geoorlooft/maer die plegghen alleenelijck geteykent te worden/ die langhende met veelē woorde onbequame- lijck ende sonder eenighē brucht klappen. maer het is een yder ge-

one among themselves to
bold pleasaunt discourses
of good and honest mat-
ters, yet so as it bee don
quietly, without cry-
ing out and brawling.

V You have satisfied me hither-
to. But you, have you
pronounced already the
context against to mor-
row morning?

S I have repeated it.

V Well enough?

S Enough God be thanked.

V Who hath heard you?

S The matter.

V It's well. but there is some
thing which I wil admon-
ish you.

S I desire much to heare that.

V You must often meditate, how
much you are indebted to
God the giver of all things
who hath given you un-
derstanding and such an
happy memory.

S what am I not indebted to
him, who hath given me
all things?

V Tell some of his especiall
benefits, as I have some-
time taught you.

S That heavenly father hath gi-
ven me a body, a soul, life,
a good mynd, good pa-
rents, rich, noble, well
affected to me; and who
doe not only abundantly
supply mee with all
things needfull for this
life; but also (which is the

geoorlooft onder maa-
kenden gheneugelijc-
ke redenen te handelen
van goede ende eerlijc-
ke saken / soo nochtans
dat het stillekens ghe-
schiet / sonder gheroep
ende kebagie.

D Tot hier toe hebt ghy my
bo daen. Maer ghy/hebt
ghy nu al den inhoud te-
gen morgen voegh
opgeferdt?

S Ik heb het opgeferdyt.

D Te deegh ghenoech?

S Genoech Godt is dank.

D Hoe heeft u ghehoort?

S De meester.

D 'T is wel / maer daer is
iets dat ic u wilde be-
manen.

S Ik begeere seer dat te
hooren.

D Ghy moet dickwils den-
ken / hoe veel dat ghy
Godt den verleener van
alle dinghen schuldigh
ist / die u verstant en-
de soo gheluckighen me-
morie ghegeben heeft.

S Wat sal ick hem niet schul-
dich zijn / die mi alle
dingen ghegeben heeft?

D Verhaelt eenighe van sin
voornaemste weldaden/
gheluck ick u t'eenigher
tijt ghe'eert hebbe.

S Dien hemelschen Vader
heeft my ghegeben een
lichaem / een ziel / het
leven / een goeden sin/
goede ouders / rijcke/
edele / wel tot my ge-
negen; ende die my niet
alleen overbloede ick
alle dinghen nootich tot
het leven beschaffen:
maer oock (het welcke
bren

greatest of all by far) take care to have mee so diligently instructed in good languages and good manners, that there is no more to be desired.

V You have said al those things truly: but you have omitted one thing, which is an especiall blessing of God. Doe you know what it is?

S Let me meditate a little.

V Meditate at leasure.

S Now I remember it, but by reason of the greatnes of the matter, I know not with what words I shall expresse it.

V Say it nevertheles in so good a manner as you can.

S I bethink me more and more.

V Speak it at last.

S Innumerable are the benefits of the most great and good God towards me in my body and soule in externall things; but there can be no greater said or thought, than that of his grace he hath given mee his only son, who hath redeemed me most miserable sinner, and captivated under the tyranie of Satan, and that by his death (which was) of all (deaths) the most

betre het aldergrootste is) myn goede talen / ende goede manieren versorghen soo naestelijck onderwisen te werden / datter niet meer te bereyschen is.

D Ghy hebt alle die dinghen waerlijck gheseyt: maer ghy hebt een dingh achter gelaten / het welcke een besondere wel-daet Gods is. weet ghy wat het is?

S Laet my een weynigh bedencken.

D Denckt met ghemack.

S Nu gedenck ick het / maer door de grootheid van de saeck en weet ick niet / met wat woorden dat uytgedruken sall.

D Seght het nochtans op so dani en manier als ghy keunt.

S Ick dencke voort ende voort.

D Seght het eyndelijck.

S Ontallick zijn des seer goeden ende grooten Gods twee daden tegens my in mijn lichaem / in mijn ziel in de uiterlijcke dingen; maer daer harder gheen grooter ghesent noch ghedacht worden / dan dat hy synen eenighen Zone uyt ghenade my ghegheben heeft. die my seer elsendighe sondaer ende ghebanghen onder de tyrannie des Satans verlost heeft / ende dat door syn doot van alle de wereltste ende schandelijckste.

cruell and shamefull.

V You have said it wel enough, and very neare just with so many words, as I have taught you at other times. But hath God don those so great benefits to you only?

S No truly.

V To whom more?

S To all as many as God out of his pure grace hath chosen to eternall life in Christ, and accordingly doe faithfully and truly beleve the gossell.

V Go to, produce a place out of the gossell of Iohn to that purpose.

S God so loved the world, that he gave his only begotten son: that every one that beleeveth in him should not perish, but have everlasting life. For God sent not his son into the world, that hee should condemne the world, but that the world through him might be saved. Hee that beleeveth in him is not condemned: but hee that beleeveth not is condemned already: because hee hath not believed in the name of his only begotten son.

V Hitherto enough. But whose wordes are they?

S Christs himself, speaking of himselfe.

V To

delijckste.

D Ghy hebt het bequaem genoeg gheseydt/ ende by nae met eben soo veel woorden/als ick u 't anderen tijden gheleert hadde. Maer heeft Godt u alleen die soo grooten weldaet betwefen?

S Geen sijn booswaer.

D Wie daer en hopen?

S Allen so veel alser Godt uyt syn loutere genade uytverkozen heeft tot het eeuwighe leuen in Christus / ende nadien het Echange'ium getrouwelijck ende waer'lijck gelooften.

D Wel aen, brengt voort een plaats uyt het Echange'ium Johannis op die sin.

S Also heeft Godt de werelt lief gehad, dat hy synen eenigen gebooren soone gegeven heeft: op dat alle die in hem ghelooft niet verlozen en ganc/ maer het eeuwighe leuen hebbe. want Godt heeft synen soone niet in de werelt gesonden op dat hy de werelt verdoeme/ maer op dat de werelt behouden worde door hem. Die in hem ghelooft en wort niet verdoemt: Maer die niet en gelooft die is nu alreede verdoemt / om dat hy niet ghelooft en heeft inden name van syn enighen gebooren soone.

D Tot hier toe genoeg. Maer wiens woorden zijn die?

S Christi selfs: van sich selven spreckende.

D Wien

- V To whom doth he speake? D Wien spreekt hy aen?
- S Nicodemus, who came to him by night. S Nicodemus / die tot hem in de nacht ghekomen was.
- V Christ himself our only Saviour graunt, that you may grow more and more in the knowledge of him. D Christus selfs onsen eenige Saligmaker maect dat ghy meer ende meer in syn kennisse toeneemt.
- S He will doe it, I hope. S Hy sal't doen/so ick hoop.
- V Go forward then chearsfully, as you have begun, which I pray God prosper to the glory of his name. D Gaet dan ghelyck ghy begonnen hebt waackerlyc voort/het welcke Godt ter eeren syns naems wel wil doen gelucken.
- S That is my desire. S Soo bidick.
- V Let us goe to supper. But in the meane time let me aske you one thing more. Have you not bin to day at the holy sermon? D Laet ons gaen om het abontmael te houden. maer ondertusschen laet my u. i. noch een dinghe vraeghen. yst ghy hyden niet in de Heilige predicatie geweest?
- S I was there. S Ik vander gheweest.
- V Who are your witnesses? D Wie syn u ghewungen?
- S Many of the schoole-fellowes who saw me can witness it. S Deele van de mede discipulen / die my gesien hebben/konnen't getuogen.
- V But some must be produced. D Maer men moet eenighe voortbrengen.
- S I shall produce them when you commaund it. S Ik salse voortbrengen/als ghy het sult ghebieden.
- V Who did preach? D Wie heeft ghepreect?
- S Master N. S Den Heer N.
- V At what time began he? D Wat u't heeft hy begonnen?
- S At seven a clock. S Te seivenen.
- V Whence did he take his text? D Waer u't heeft hy syn text ghenomen?
- S Out of the epistle of Paul to the Romanes. S Out den brieft Pauli tot den Romeynen.
- V In what chapter? D In het hoe beeste capittel?
- S In the eighth. S In het achste.
- V Hitherto you have answered well: let us now see what follows. Have you remembered any thing? D Tot noch toe hebt ghy wel geantwoort: laet ons nu sien waer volght. Hebt ghy iets onthouden?
- S Nothing that I can repeat. S Niets dat ic vertellen kan.
- V Nothing D Niet.

- V Nothing at al? Bethink(your self) a little, and take heed that you bee not disturbed, but bee of good courage.
- S Truly'master I can remember nothing.
- V What, not one word?
- S None at all.
- V I am ready to strike you, what profit have you then gotten?
- S I know not, other wise than that perhaps I have in the mean time abstained from evill.
- V That is some what indeed, if it could but so be that you have kept your self wholly from evill.
- S I have abstained so much as I was able.
- G Graunt that it bee so, yet you have not pleased God, seeing it is writzen, depart from evill and doe good, but tell mee (I pray thee) for what cause principally did you goe thither?
- S That I might learne something.
- V Why have you not don so?
- S I could not.
- V Could you not knave? yea you would not, or truly you have not addicted your self to it.
- S I am compelled to confesse it.
- V What compelleth you?
- S My Conscience, which accuseth
- D Niet met al? Bedencht een weynigh ende siet toe dat ghy niet ontroert en wort/maer zyt goets moets.
- S Wootwaer meester ick en kan niets bedencken.
- D Niet een woord?
- S Gantsch niet.
- D Ick slaec by kans: wat boopdeel hebt ghy dan ghe-daen?
- S Ick en weet niet/ dan dat ick misschien ondertus-schen van quaedt my onthouden heb.
- D Dat is wel wat/seo het maer heeft konnen geschieden/ dat ghy gheheel van't quaet u hebt onthouden.
- S Ick heb my onthouden soot veel als ick heb ghekonnen.
- D Seght dat het so zy/ghy en hebt nochtans Godt niet voldaan / dewil daer gheschreben staet/ wyckt af van het quaet: ende doet 't gorde: maer seght my (bid ick) om wat oorsaeck waert ghy daer boornamentlyk ahegaen?
- S Op dat ick iets soude leeren.
- D Waerom en hebt ghy dat niet gbedaen?
- S Ick heb niet ghekonnen.
- D Hebt ghy niet ghekonnen boef? iae ghy hebt niet ghe wilt / ofte boopsket ghy hebt u niet nae geschickt.
- S Ick werde het gedwongen te bekennen.
- D hoat dwinght u?
- S Myn ghewisse / die my boop

causeth me before God.

V You say well : oh that it were from the heart.

S Truly I speak it from myne heart.

V It may bee so : but goe to , what was the caus that you have remembred nothing ?

S My negligence: for I attended not diligently.

V What did you then ?

S Sometimes I slept.

V So you use to doe : but what did you the rest of the time ?

S I thought on a thousand fooleries, as children are wont to doe.

V Are you so very a child , that you ought not to be attentive to heare the word of God ?

S If I had bin attentive , I should have profitted something.

V What have you then meritted ?

S Stripes.

V You have truly meritted them, and that very many.

S I ingenuously confes it.

V But in word only I think.

S Yea truly from myne heart.

V Possibly , but in the meane time prepare to receave stripes.

S O master forgive it , I beseech you , I confes I have sinned, but not of malice.

V But such an evill negligence

comes

boos Godt beschuldicht.

D Ghy seght wel : och of't van herten waer.

S Dooxtwaer ick seght van herten.

D Het kan geschieden : maer wel aen/wat is d'oorjaeck gheweest / waerom ghy niet onthouden hebt ?

S Mijn onachtsaemherdt : want ick hoorde niet naerssich toe.

D Wat deed' ghy dan ?

S Sontijts sliep ick.

D Soo pleeght ghy : maer wat deed' ghy in de overige tijdt ?

S Ick docht om dursent beselighen / ghelyck de kinderen pleghen.

D Zyt ghy soo seer een kint / dat ghy niet en behoort de aendachtigh te wesen om Godes woord te hoozen ?

S So ick aendachtich ware geweest / ick soude iets kunnen voorden hebben.

D Wat hebt ghy dan / bedient ?

S Slaghen.

D Dooxtwaer ghy hebtse bedient / ende dat by wat beel.

S Ick beken het byvelick.

D Alleenlick met woorden meen ick.

S Iae dooxtwaer van herten.

D Noghelyck / maer ondersussen maect u beregt om slaghen te ontfangen.

S O meester verghaest het / bid ick / ick heb ghesondigt ick beken, maer ert geen quaetheit.

D Maer soo een verkeerde onacht-

- comes very neare wickednes (malice).
- S** Truly I strive not against that: But nevertheles I implore your clemencie through Iesus Christ.
- V** What will you then doe, if I shall forgive you?
- S** I will doe my dutie henceforth, as I hope.
- V** You should have added thereto, by Gods helpe: but you care little for that.
- S** Yea master, by Gods halp. I will hereafter doe my duty.
- V** Goe to, I pardon you the fault for your teares: and I forgive it you on this condition, that you bee myndful of your promise.
- S** I thank you most Courteous master.
- V** You shall bee in very great favour with mee, if you remember your promise.
- S** The most good and great God graunt that I may.
- V** That is my desire, that hee would graunt it.
- onachtsaemheydt komt seer na by de doofheyt.
- S** Dooftwaer ick en sijn daer niet tegen: Maer nochtans bid ic om u goederlieten: heyt doot Iesum Christum.
- D** Wat sult ghy dan doen/indien ick het u vergeeven sal.
- S** Ick sal hier na mijn ampt doen / soo ick hoop.
- D** Men behoorde daer by gedaen te hebben met Gods hulpe: maer daer byaenght ghy weynigh nae.
- S** Ja meester / met Gods hulpe / sal ick hier nae mijn ampt doen.
- D** Wel aen / ick vergeef u schult doot uwe tranen: ende ick vergeef het u op dese conditie/dat ghy u beloften gedachtigh sijt.
- S** Ick bedanck u seer beleefde meester.
- D** Ghy sult by my in een seer grooten aenghenamenheyt zijn / indien ghy uwe beloften gedencken sult.
- S** De seer goede ende groot Godt maecht dat ick kan.
- D** Dat by het maecht / dat wensch ick.

6 *Certaine short dialogues wherein Schollers ask their master leave to goe forth on severall occasions.*

6 Eenige korte t'samen sprekingen waerinne Scholejongens van haren meester verlot ey-schen om ver-scheydene oor-saecken uyt te gaen.

S **A** M I permitted to goe out with my Brother?

S **I** S het my gheoorloft uyt te gaen met mijn Broeder?

M What is the occasion?

M **W** hat is de oor-saeck?

S That our mother may buy us shoes: afterwards that we may go to the barbers.

S **D** at onse moeder ons schoenen koopt: daerna dat wy nae de barbers gaen.

M What to doe there?

M **W** hat daer?

S To cut off our haire.

S **O** m ons haren af te snijden.

M What need is there of y now?

M **W** hat is dat nu van noode?

S That to morrow we may goe and visit our uncle if the Lord permit.

S **O** p dat wy morgen (so het de heer sal toeghelaten hebben) onsen Oom bezoeken.

M Goe, and betimes in the morning bring me a testimony or witness with you.

M **G** aet ende brengh morgen broech een ghetuygenisse ofte een ghetuyge met u.

S I will diligently take care of that by God's helpe. Will you have any thing more Sir (master)?

S **M** et God's hulp sal ick dat naetselick versorgen: wilt ghy noch iets meer meesier?

M That you remember my service to your mother.

M **D** at ghy van mijnent wesen u moeder ghebiedt selijcken groet.

Another.

Een ander.

S **M** After, may I have leave to goe forth?

S **I** S het gheoorloft burten te gaen meester?

M **W** hi-

S **a**

M **W** aert

- M Whither.
S First to the taylor, then to the barber.
M Why to the taylor?
S That I may put my hose to be amended.
M Are they torne?
S Yea so torn that I can hardly draw them on.
M Wherefore to the barber?
S That I may shew him a sore which is risen this day on my thigh.
M Uncover it, that I may see it.
S See it when you please.
M It is a hyle.
S I guessed it so.
M When you shew it to the barber, desire him to lay a fit plaister thereon.
S I will follow your Counsell.
M But is there no body that will goe with you?
S Yes, Iohn Flavian.
M What hath he to doe?
S He will goe to the barber also.
M Go then together, and return in like manner.
S Will you have any thing els?
M That you make hast to come againe, that you lose not your after-noons drinking.
M Waer henen?
S Eerst na de snyer / daerna tot de barbier.
M Waerom tot de snyer?
S Dat ick mijn kouffen te bermaken besorghe.
M Sijnse ghescheurt?
S Also ghescheurt / dat ickse wantwelijc kan aentrecken.
M Waerom tot de barbier?
S Op dat ick hem toone een gezweer / het welcke my desen dagh op mijn dyt ontsaen is.
M Ontdeckt het / op dat ick het sie.
S Siet het wanneer 't u belieft.
M Het is een pursten.
S Soo giften ick.
M Als ghy 't ontdeckt sulst hebben / so begeert dan dat hy een bequame pleyster daer op leyt.
S Ick sal doen dat ghy my raet.
M Maer isfiet oock niemant die met u gaen wil?
S Ja / Joannes Flavianus.
M Wat heeft hy te doen?
S Hy wil oock na de Barbier gaen.
M Gaet dan t' samen / ende keert te ghelijc wederom.
S Hoilt ghy iets meerder?
M Dat ghy u haest weder te komen / op dat ghy u achterdenmael niet en verliest.

Another:

Een ander.

- S M After, may I speak a little to you?
M Say
S M Eester/isfet geoor'of een weynigh te spreken?
M Spreek

M Say on.

S We twoe have propounded if you think so good, to walk abroad while the ice doe play.

M whither will you goe?

S In the next suburb.

M But what wil yee doe as you are walking?

S wee will discourse (handle some dialogue).

M But it must be of some good and honest matters.

S This clearnes of the season, and the beautifull face of the earth, will afford us an honest subject.

M There never wants matter to prais God, only it must be by his faithfull servants.

S Truly never. But to retorne to the matter propounded, doth it please you master to permit us to goe without the city?

M Voles your constant fidelity, and true love of learning were known to mee, I would never suffer it: especially for that wicked youths have often deceived me in this way. Goe yee therefore hence, and come againe, betimes to supper.

M Speeckt.

S Icy twee sie'den doop / soo het u alsoo goet dunckt / buypen te gaen wandelen / terwyl de andere speelen.

M Waer wilt ghy lieden heenen gaen?

S In de naeste hoozen.

M Maer wat sult ghy al wandelen doen?

S Icy sullen eenige t'samen-sprekinghe landelen.

M Maer van goede ende eerlycke dinghen.

S Dese he'derbydt des tijts / ende soo schoonen gelaet des aerdyck sullen ons een eerlycken inhoudt gheben.

M Daer en onbreekt nimmermeer stoffe om Godt te lofen / alleen doop syne ware dienaers.

S Nimmermeer hoopwaer: maer op dat wy tot onse boopghesfelde reden weder keeren / laet ghy het ons toe meester buyten de Stadt te gaen?

M Ten waer dat my bekend waer uwe geduerighe ghetroutwicheydt ende ware liefde tot de talen / ick en soude het nimmermeer toelaten: broynamentlyck nadien loofse jonghelinghen my dickmaels in dese maniere bedrogghen hebben. Ghy lieden dan gaet heenen en keert broeggh wederom tot het abontmael.

An other.

Een ander.

S May it pleas you to give me
leave to goe out ?

M Whither ?

S Home.

M How is it that you goe so
often home ?

S My mother commanded that
I and my brother should
come to her this day.

M For what cause ?

S That our mayd may beat out
our clothes.

M What is that to say ? Are you
louzie ?

S Yes very louzie.

M Wherefore have you not told
my wife of it ?

S we dare not.

M You speak as if shee were so
churlish, she keeps a mayd
principally for that cause,
that she may take care to
keep you all clean, and
you know that well
enough, but you are
glad when you can have
an opportunity to visit
your mother. Tarry ther-
fore, to morrow I will
take care that your clothes
shalbe beaten out.

S But our mother will chide
us.

M I will satisfie her. Beeyou
still.

S Is het niet ghesoofst wt
te gaen ?

M hoer henen ?

S Na hys toe.

M Hoe so dickwils t' hys te
gaen ?

S Myn moeder had gheboden
dat ick ende myn broe-
der op huyden tot haer
soude gaen.

M Om wat oorsaecks wille ?

S Om dat de meyt onse klee-
deren soude wyt-cloppen.

M Wat is dat te segghen ?
hebt ghy lieden luyfen ?

S Ja seer veel.

M Waerom hebt ghy 't myn
huyfbrouto niet ber-
maent ?

S hy durben niet.

M Al eben eens of sy so stuerd
waer / sy heeft een
merdt aldaermeest om
die oorsae wil / op dat
sy sorghe draeght boos-
uwer allen teyndelich-
herdt / ende ghy lieden
weet dat wel / maer ghy
ziet blijde dat u ghele-
ghentherdt ghegebeu
wordt om u moeder te
versoeken. Ghy lieden
blijft dan / morgen sal
ick versorghen dat uwe
kleederen uytgheklopt
werden ?

S Maer onse moeder sal' ons
berispen.

M Ick sal haer versoenen,
Afs u. I.

7 A Scholler inviteth
his master in his
fathers name to
walke to the gar-
den.

7 Een School-jon-
ghen noodight
sijn meester uyt
naem van sijn Va-
der in den hof
te gaen.

S God save you master.
M You are well come, what
message have you?

S Zyt ghe-roet Meester.
M Met ghe'uck moet ghy
ghetomen zyn / wat
bootschapt ghy?

S My father desireth that wee
may goe together on plea-
sure into his garden with-
out the city.

S Myn Vader bid dat wy
t'samen on geneught/in
sijn turn / buyten de
Stadt moghen gaen.

M The fairnes of the weather
inviterh us thereunto, and
we have now leasure, but
what shall we see there that
is pleasant to be looked
upon?

M Tot die saeck noodicht
ons de helderheydt des
weers/ ende wy hebben
nu tyt / maer wat sullen
wy daer sien p'neuge-
lijck om te aenschou-
wen?

S Divers and faire trees with
their fruits, also a wonder-
full variety of hearbs and
flowers.

S Verscherden ende schoone
boomen met hare vruchten
item een wondere vers-
scherdenheyt van cruyden
ende bloemen.

M There is nothing more plea-
saunt than those things.

M Daer en is niet geneuge-
lijcker als die dinghen.

S That is the bounty of God
toward us.

S Dat is de mi'daedigheydt
Gods teghen ons.

M Which wee must prosecute
with continuall praises.

M Die wy met gedurigen lof
moeten nabolghen.

S But I feare that we make my
father tarry for us.

S Maer ick vreesse dat wy
myn vader naer ons doen
wachten.

M Tarry so long till that I put off
my gowne, that I may bec

M Wacht soo lang tot dat ic
myn tabbaert veran-
dere / op dat ick te
begrijp

the

G 4.

the fittes to walke. now I
am ready, let us goe, but is
your father at home?

S He tarryes for us at the doore.

M That's well: See that you
salute him decently.

S Wee have bin often warned
of that by your teaching.

beerdiger 37 om te wan-
delen. Nu ben ick be-
reydt / laet ons gaen.
maer is u vader t'huys?

S Hy wacht ons voo de
deur.

M Die saeck is goet: Siet dat
ghy hem bequamelijck
groet.

S Daer van zijn wy doop u
leeringhen dickmaels
bermaent ghetweest.

8 *The diligence of a
learned father in
teaching of his chil-
dren at home.*

De neersticheyt
van een geleerden
Vader in't onder-
wijfen van zijn
kinderen binnens
huys.

N **W** Hen came you again
from home?

O I came but even now.

N Where is your brother?

O He stays at home.

N Why doth he tarry?

O That he might dine with his
mother.

N But wherefore did you not
tarry also?

O I had dyned before with my
father.

N Who served you?

O The maide.

N What did your mother? where
was she?

O At home also, but busy.

N About what busines?

O In

M **W** Anneer zijt ghy we-
der van huys ghe-
komen?

O Ick kom nu eerst weder-
com.

M Waer is u broeder?

O Hy is t'huys ghebleben.

M Waerom is hy ghebleben?

O Op dat hy met sijn moeder
het middachmael soude
houden.

M Maer ghy watom zijt ghy
ooch niet ghebleben?

O Ick / had mijn middach-
mael al ghehouden met
mijn vader.

M Wie dienden u?

O De merd.

M Wat deed u moeder? waer
was die?

O Oock t'huys/maer besigh

M In wat saeck?

O In

- O In receaving wheat , which was brought to us. O In tarte te ontfanghen die ons toegheboert werde.
- N when shall you goe home againe? J. wannen sult ghy weder na huys keeren?
- O When I shalbe sent for by my father. O als ick van mijn vader onthouden sal worden.
- N On what day will that be? J. Op wat dach sal dat zijn?
- O It may be foure daies hence. O Moghelijck ober vier da-ghen?
- N wherefore goe you home so often? N waerom gaet ghy lieden so dickmaels t' huys?
- O Our parents will have it so. O Soo willen 't onse ouders.
- N What doe ye at home? J. wat doet ghy lieden t' huys?
- O That which our parents bid us. O Dat ons van onse ouders beboelen werdt.
- N But in the meane time. your time of learning is lost with you. J. Maer ondertusschen gaet hy u de tyt der leeringen verloren.
- O It is not altogether lost. O By en gaet niet gheheel verloren.
- N What then? J. wat dan?
- O As often as my father is not very busie, he exerciseth us at all houres, in the morning, before and after dinner, before supper, long enough after supper. lastly also before we goe to bed. O So menighmael mijn vader niet noodsaecke ick besigh is / so oeffent hy ons tot allen uren smorgens / voer ende nae het middachmael / voer het abontmael / nae het abontmael langh ghe-noegh / eyndelyck oock eer wy te bedde gaen.
- N In what things doth he exercise you? J. In wat dinghen oeffent hy u?
- O He asketh of us principally those things which wee learned the whole week at schoole, he looketh into our theams, and questioneth us from the same: Often times doth he give us something to write out sometimes in latin sometimes in our mothers tongue. Some-
- O Hy bereyscht van ons als dermeest die dinghen die wy de ganische tweeck in het school nbeleert hebben / hy siet in onse themata / ende vraecht ons van de selve: dickwils gheeft hy ons nu iets in latin ofte in onse moeders tael uyt te schryven / somtijts sie dt hy ons oock boor een korte spreucke

146 t' samen-spreckinghen.

times also he propoundeth to us a short sentence in our mothers tongue, which we translate into latin : Sometimes on the other hand he bids us translate some thing out of latin into our mothers tongue. Lastly before and after meat, doe we read something out of the English or French bible and that in the presence of the whole family.

N Doth hee ask you nothing of the Catechisme ?

O He doth that every Sunday, unless perhaps he be from home.

N You tell me wonderful things if they be but true.

O Yea there are many more than I have told you : For I have forgotten the civility of manners, of which he useth also to admonish us at the table.

N Why doth your father take so much paines to teach you ?

O That so hee may understand whither in the schoole wee doe cast away his labour, and mispend the time.

N wonderfull diligence and providence of man ! Oh how much are you bound to your heavenly father, who hath given you such a father !

● God graunt, that wee may never forget that and al his other benefits.

N It is a good and godly thing to wish that : Take heed that

spreucke in onse moeders tael/ die wy in het Latijn oersetten somtijts daerenteghen ghebiert hy pets latijns in onse moeders tael oersetten. Eyndelijck hoop ende nae den eten / lesen wy alstijts pet uyt de Engelsche of franssche Bijbel ende dat in het bewesen van het geheele hursghesin.

¶ En vraecht hy niet van de Catechismus ?

G Dat doet hy alle Sondaghten sy dat hy misschien tan hurs 32.

¶ Ghy vertelt wonderlijcke dinghen / soose maer waerachtich zijn.

O Jae daer zijnder noch veel meer als dien ick u vertelt heb : want ick heb vergheeten de beleefte hert der manieren / van de welcke hy ons oock pleeg te vermaenen o: ver de taefsel.

¶ waerom neemt u Vader so veel arbeit om u te leren ?

O Op dat hy also verstaet / of wy in het School syn arbeit verdoen / ende de tijdt misbrucken.

¶ Wonderlijcke neersicheyt ende voorsichtigheyt des menschen ! O hoe seer zijt ghy lieden verbonden aen den hemelschen vader / die u sodanighen vader ghegeven heeft !

● Godt gebe dat wy dat ende sine andere weldadennims mermeer vergheeten.

¶ Het is goet ende Godt bruytig dat te wenschen Maech

that you have it not only in your mouth, but more also in your heart.

Q I thank you, that you admonish me so faithfully.

N We owe the duty of good admonition to all men, but most of all to our brethren.

Q Doe we then owe that to our brethren allone?

N I call them chiefly brethren here, who are made one with us by faith in Christ.

Q You judge well. But I will goe and see whither my brother be also come from home at last - for hee is more than too ready to loyter.

9 *Two boys compare their age together. The diligence of a learned pedagogue is praised.*

P How old are you?
Q Thirteen years, as I have understood from my mother: but how old are you?

P Truly I am not so old.

Q How old then?

P I want one yeare of it.

Q You are then twelve.

P That accompt is ready.

Q But your brother, what yeare doth he goe in?

P In

Maeckt dat ghy het niet alleen inde mondt hebt/ maer oock noch meerder inder harten.

Q Ick bedanck u dat ghy my so getrouwelijc vermaent.

N Den dienst van wel te vermanen zijn wy schuldigh aen alle menschen maer aldermeest aen onse Broeders.

Q Zijn wy dat dan aen onse broeders alleen schuldich?

N Ick noem die hier voorsz. namelijk broeders, die wt het gheloof in Christum met ons vereenight zijn.

Q Ghy oordeelt wel. Maer ick ga sien of mijn broeder ten laetsten oock weder van hys gekomen is: want hy is meer dan al te beerdigh om te bertoeben.

9 *Twee jonghens vergelijcken hare jaeren. De naerstigheydt van een gheleerde kindermeester wert gepresen.*

10 H De veel jaren hebt ghy?
Q Dertien / ghelijck ick van mijn moeder verstaen hebbe: maer ghy?

10 Wootwaet ick hebber soo veel niet.

Q Hoe veel dan?

10 Daer ontbrecker een.

Q So synder dan twaelf.

10 Die rekeningh is beerdich:

Q Maer u Broeder, in syn hoe veelste jaer gaet hy?

G 6

10 In

P In his fist,

Q What say you? Hee speaks latin already.

P Why doe you marvaile? wee have alwayes apedagogue at home, who is both learned and diligent, he teacheth us alwayes to speak Latin, and speaketh nothing in our mothers tongue except to expound somthing: also we dare speak none other to our father but latin.

Q Doe you then never speak English?

P Only with our mother, and that at a certaine house when shee bids us come to her.

Q What doe you with the household?

P We have seldome speech with the household, and that only as they go by: and yet the men servants them selves speak to us in latin.

Q What doe the mayds?

P When occasion is offered that we speak to them, then we use our mothers tongue, like as we use with our mother herself.

Q Oh happy are ye, who are so diligently instructed.

P God be thanked, by whose grace wee have a father, that taketh care to have us so well taught.

Q Truly the praise and glory of that matter belongeth only to the heavenly Father.

JD In sin by ffe.

Q Wat seght ghy? hy spreckt nu al Latijn.

JD Wat verwondert ghy u? alstj hebben wy t'huyg een kinder-meester die gheleert ende neerslich is / hy leert ons alstj latijn spreecken / oock en serdt hy in onse moeders tael niet ten sy om yet te verklaren: oock en derben wy onsen Wader niet dan in't Latijn aensprecken.

Q Spreeckt ghy lieven dan nimmermeer Engelsch?

JD Alleen met onse moeder ende dat op een seker ure als se ons ghebiedt tot haer te komen.

Q Wat doet ghy lieven met het huysghesin?

JD Met het huysghesin hebben wy selden reeden / ende oock alleen in het boosken gaen: ende nochtans de knechten selfs sprekken ons in 't Latijn aen.

Q Wat doende menskens?

JD Soo wanneer het te pas komt dat wy haer aensprecken / so getuycken wy onse moeders tael / ghelijck wy met onse moeder selfs plegghen.

Q Ghy gheluckighe die soo naechstghelijck onderwysen werdt!

JD Godt is danck doot miens gratie wy een Wader hebben / die versoght dat wy so fraey geleert werden.

Q Doozwaer den lof ende de eere van die saeck komt alleen den hemelschen Wader

ther.

P But wybat doe wee? I heare
the roul called.

Wader toe.

Maer wat doen wy? ich
hoope de naem-rollen nu
al opsegghen

Q Let us then make hast.

Q Laet ons dan haesten.

IO *Two boys count
their books. Men
must read extraor-
dinary books some-
times. It is better
to learn late than
never. A book
that is finely bound
is shewed. Some
questions about it.
we must not provoke
God in our jests.*

IO *Twee jonghens
tellen malckan-
ders boecken.
Men moet som-
tijts onghewoone
boecken lese. Het
is beter te laet als
nimmermeer te
leeren. Een boeck
dat fraey gebon-
den is werdt ver-
toont. Eenighe
vraeghen daer o-
ver. In onse boer-
tinghen moetmen
Godt niet ver-
toornen.*

R *Have you many books also?*

S *Not very many.*

R *But which have you?*

S *The grammar rudiments, the
schoole dialogues Terence,
Tullies epistles. Caro, a
dictionary, the high*

dutch

R *Hebt ghy oock veel boe-
ken?*

S *Niet seer veel.*

R *Maer welke hebt ghy?*

S *De beginselen van de gra-
matica / de Schoo'sche
t'samen-spreeckinghen/
Terentius / de bueken
van Cicero / Caro / een
dictionarium / het hoogh-
dutchsche*

dutch testament, the
Psalms with a catechisme
besides a writing boock to
write our the matters
dictates. But what books
have you?

R I have all them which you
reckoned except Cato, Te-
rence, and Tully's epistles.
For wherefore should I have
books that are not read in
our Schoole?

S But I read those sometimes
when wee are at leasure,
that I may alwaies take on
some new thing especially
in the latin tongue and
goodmanners.

R You doe wisely my Solomon.
O wretch that I am, who
have never yet learned, what
it is to be studious.

S Learne therefore, for it is better
to learne late than never.

R But what is that new gilded
book which you shew so
stately?

S A Terence.

R Where was it printed?

S At Paris.

R Who gave it you?

S I bought him with my money.

R Where got you the money?

S You ask that foolishly, as
if I had stolen it.

R. Far

duytsche testament / de
psalmen met een Cate-
chismus / daerenboven een
schryf boeck / om de uyt-
legginghen des meesters
in te schryben. Maer ghy
wat boecken hebt ghy?

A Ik hebse al die ghy getelt
hebt behalven Cato/
Terentius / ende de
brieven van Cicero.
Want waerom soude ich
boecken hebben die in
onse School niet hoor-
geleesen en werden?

S Maer ick lees die somtijt
terwyl my leedich zijn / om
dat ick alijt wat nieuws
aenneeme / boornaement-
lyck inde latynsche taal
ende de goede zeden.

A Ghy doet voorzichtig myn
Solomon. O myn ellendige
die nimmermeer gheleert
hebbe wat het zy blygh
te zijn.

S Leert dan / want het is be-
ter te laet als nimmer-
meer te leeren.

A Maer wat is dat hoor een
nieuw vergult boeck dat
ghy so heerlyck vertoont?

S Een Terentius.

A Waer ghedrukt?

S Te Paris.

A Wie heeft u die ghegeven?

S Ik heb hem hoor myn
reel ghekocht.

A Van waer hadt ghy het
gelt ghekreghen?

S Sottelyc vraecht ghy dat /
al' eben eens of ick het
gestoolen hadde.

A. Dat

- R. Far bee it from mee to think
so, but I asked that for
my mynds sake.
- S. Neither do I reprove your
words in good earnest:
but we are wont to jest
so with our good friends.
- R. Iesting is not forbidden, if
God bee not provoked
thereby. Bur goe to, let
us returne to our purpose.
Of whom did you buy
that Terence?
- S. Of Clement.
- R. Of that pedler?
- S. Yes indeed.
- R. How much did it cost?
- S. Ten styvers.
- R. No more at all.
- S. Not at all.
- R. Truly a price small enough.
- S. Espetially seeing it is gilt &
bound so finely.
- R. were there other such like
books also?
- S. Two or three.
- R. Conduct me I pray thee to him.
- L. Let us goe.
- A. Dat zy bette ban my dat
te dencken: maer ick
braeghde dat om de ghes
neught.
- S. Nochte ick en berispe n
woorden niet ernstelijc:
maer op die manier
pleeghen wy te spotten
met onse goede vrienden
- A. Niet verbieter te jocken
als Godt maer niet bets
toont en werde.
Maer wel aen/ laet ons
tot onse boornemen
wederkeeren: ban wien
hebt ghy dien Terenti-
us ghekocht?
- S. Van Clement.
- A. Van dien Kramer?
- S. Jaee voortwaer.
- A. Hoe veel heeft hy gekost?
- S. Thien stuyvers.
- A. Niet met al meer?
- S. Gantsch niet.
- A. Voortwaer een prijs secke
genoech.
- S. Doornamentlijck dewyl het
bergult ende so fraey ge-
bonden is.
- A. waerender oock andere
diergelijcke boecken?
- S. Twee ofte drie.
- A. Geleyt my bid ick tot hem.
- S. Laet ons gae.

- II** *All things ought to bee set after heavenly matters. It is shamefull for one to reprove another of that whereof hee himself is guilty. A father giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholasticall discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole.*
- II** Alle dinghen moet men achter de Goddelijcke saken stellen. Het is schandelijc voor yemant een ander te berispen voor't ghene hy selver doet. Een vader beveelt syn Zoon, aende meester. Tucht is noodtsaeckelijc endaerom moet men't verdragē. Loff der school tucht. Een uytnemend exempel van een jonghen die van sich selfs in't school begheert te wonen.

T **W**herfore were you not at the sermon to day?

V I was busy in writing letters.

T Could you not defer that busines?

V The hant of the Carrier forced me.

T But

T waerom zijt ghy heere niet in de predicatie ghesweest?

D Ik was besich met brieven te schrijven.

T ont ghy die saeck niet uytstellen?

D De haefte jeydt des boechdijnghe my.

T **M**ars

- T** But the master teacheth us that we must set all things after Gods matters.
- V** He teacheth it indeed, neither doe I make dout of it: but we are never so perfect, but wee often set God after earthly things.
- T** That is naught.
- V** Yea very evil: but we are allwayes men, untill God doe change us by his spirit. But tell mee (I pray thee) was the auditory full?
- T** Not very full, according to the wonted manner.
- V** Whereby comes that?
- T** Know you not that the people are now busie in gathering grapes?
- V** I know it well: but can not men spend one houre in divine matters?
- T** It belongeth not to mee to give you a reason of that; Only this I say, It is a shame to a teacher when the fault doth reprove himselfe againe.
- V** Ho: what a blow hast thou given mee on the cheek! Farewell, I wil not add a word more.
- T** Be more circumspect then an other time. But I heard even now that your father came to schools to day.
- V** You have heard the truth.
- T** For what cause came he?
- T** Maer de meester leert ons datmen alle dingen achter Gods saken moeten stellen.
- D** Hy leert het wel / daer twijfel ick oock niet aen: maer wy en zijn nimmermeer soo vol: maect / of wy stellen dickmaels Godt achter de aertliche dinghen.
- T** Dat is quaed.
- D** Ja seer quaed: maer wy zijn altijt menschen / ten se dat Godt ons doot: sin gheest verandere: Maer seght my (bid ic) was de hoor-plaets vol?
- T** Niet seer vol / nae de gewoone manier.
- D** Waer doot komt dat?
- T** Weet ghy niet dat het volck nu besich is in de wijnpluckinghe?
- D** Ick weet het wel: maer kunnen de menschen in Goddelijcke saecken niet een ure besteden.
- T** Het en komt my niet toe u daer tiden van te geven: Ick seghe alleen; dat het schandelijck is voor een leeraer als de schult hemselfs weder berispt.
- D** Ho: wat een kinne-backslaghe hebt ghy my ghegheben! Daert wel/ ick en salder niet een woort by doen.
- T** Zijt dan op een ander tijt booschthigher. Maer terstont heb ick gehoort dat u Wader huyden in 't School gekomen is.
- D** Ghy hebt de waerheydt gehoort.
- T** Om wat oopsaek, was hy

- be?
- V To pay the master money for my dyet: and with one to give him charge of me.
- T Had he never given him charge of thee?
- V Yes very often.
- T What meane then so many-fold admonitions?
- V He loveth me truly.
- T What then?
- V Therefore he desires that I may be taught diligently.
- T What if he give charge that you should be often beaten?
- V It may bee that is the cause, but what of that? hee doth not therefore love me the lesse.
- T whence doe you draw that?
- V Becaus correction is so necessary for a child as food.
- T Indeed you speak true: but few judge so. Also there is no body but he would rather have t read than the rod.
- V That is naturall to everyone, who denyeth it? but yet men must beare punishment patiently, especially when it is just.
- T This sentence is in the little book of manners: Remember to beare patiently that which you suffer justly. But what if the punishment bee unjust?
- V Wee must beare that also notwithstanding.
- hy ghekomen?
- D Op dat hy tooz mijn host de meeser gheft sonde tellen: Met eenen op dat hy my aen hem sonde be be'en
- M Had hy nimmermeer bes tolen?
- D Aae seer dickwij's.
- T Wat wil ghy die so menichvuldige bermaninghe?
- D Hy heeft mijn waerlijc lief.
- T Wat dan?
- D Daerom begeert hy dat ic naerselijck onderwesen werde.
- T Wat indien hy bebee'e/dat ghy dickmae's ghy slaghen werde?
- D Dat is missechien de oorsaeck / maer wat daer van? hy en sal mi daerom niet te minder lief hebben.
- T Waer uyt treckt ghy dat Om dat de bestraffinghe den kinde soo noodigh is als voedsel.
- T Ghy seght wel waer: maer wernich coordeelen soo. Daer is oock niemandt maer hy wil liever byvoel als de garde.
- D Dat is natuerlijck by een yeder/ wie loochent het? maer nochtans moetmen de straffe lijsamelijck verdragen / voornamentlyck alse rechtveerdigh is.
- T Dese spreucke staet in't boecken van demanieren: Dat ghy met recht lijdt, gedencckt dat lijsamelijck te dragen. Waer wat soo de straffe onrechtveerdigh is?
- D Die moetmen oock niet te min verdragen.

T For

C Om

- T** For whose sake ? **A** Om wiens wil ?
- V** For Iesus Christ , who hath suffered an unjust and cruell death for our sins. **D** Om Ihesum Christum / die een seer onrechtbaerdige ende tweede doot voorszonden geleden heeft.
- T** Oh that that came into our mynds so often as we suffer any thing. **A** Och of ons dat inde sin quame / soo menighmael wy vetslijden.
- V** The master doth often teach us that , so often as the occasion serveth : but he knocketh at a deaf mans door as the proverb is. **D** De meester vermaent ons dat dierkwils so menighmael de ghelegentherdt boozkomt : maer het is booz een doofmans deur gheklopt / ghehoort in het spreekwoordt staet.
- T** Let us then doe our indeavour that wee may be more diligent hereafter. **A** Laet ons dan alle blide aentwenden / op dat wy hier nae naerslijghen sijn.
- V** God graunt it. **D** Dat gebe Godt.
- T** But doe you not know what came into my mynd a while since ? **A** Maer weet ghy niet wat my dese daghen in den sin gekomen is ?
- V** What is it , I pray ? **D** Wat is dat bidick ?
- T** I thinke to betake my self to the Schoole. **A** Ick gedenc my in 't schoole te beueben ?
- V** What in the schoole ? to dwell ? **D** Wat in 't schoole ? om te woonen ?
- T** Not that I would dwell there as an hireling , but that I may learne with you at the master's table. **B** Niet op dat icker als een huerlinck woone / maer op dat ick met u. l. loere aen de tafel des meesters.
- V** O would to God that you spake that heartily and truly. **D** O och ofte ghy dat van herten ende waerlyck serde !
- T** By our mutuall acquaintance and friendship you ought sufficiently to understand , that I am not wont to feigne or dissemble any thing with you. **A** Dat onse onderlinghe gheswoonte ende vriendtschap behoorde ghy het genoegsaem te verstaen / dat ick niet ghewenten ben by u. l. vets te beynsen ofte te betswighen.
- V** I understood that plainly long since , but when I heard that word from you , my **D** Dat verstonde ick oerlangh claerlyck. Maer als ick van u dat woordt ghehoort hadde / heeft my de genegents

my affection caught me into
that exclamation, so wholly
was I forgetfull of my self.

T I take your speech none other-
wise, but to the purpose,
My father truly doth not
compel me; but I per-
ceive wel enough by his
countenance and words
that it pleaseth him very
well.

V Namely that is, becaus your
father being a very prudent
man knoweth well, that
liberall wits will not bee
compelled, but will be easily
led. But yet I doubt not but
that it happeneth by the in-
stinct of Gods Spirit. But
what doe you think?

T I am of the same mynd: espe-
cially sith that I am bent
thereto of myne own accord.

V It is a great argument, that
that counsell is of God.

T I believe that, for they who
are compelled to that thing
by their parents. doe for the
most part seekrefuges (excuse-
ses) by which they may
avoyd the command.

V To speak the truth, I have found
it sometimes in my selfe,
namely before I entred ther-
in. For what thinkest thou?
I heard of those slaves of

genegentheyt gherucht
tot die yrtroepinghe/ &
was ick gheheel mijner
tergeeten.

T Ick en neem u reden niet
anders / maer tot de
saecke / mijn Wader en
winght my wel niet
maer nyt syn ghelaet
ende worden sie ick ge-
noecht dat het hem seer
wel behaeght.

V Namentlic dat is daerom
u Wader een seer hoop-
sichtigh man weet wel
dat hye geboorne be-
sanden niet en willen
ghedwonghen worden
maer datse lichtelijc
gheleydt worden / maer
nochtans en twijfel ick
niet of dat sulcx ghe-
beurt dooz ingeben des
Goddelijcken Ghesins.
Maer wat oordelt
ghe?

T Ick ben in het selve ghe-
toelen: boornament-
lijc detwijl ick oock nae
die zy van selfs helle.

V Het is een groote betwij-
reden / dat die raet van
Gode is.

T Dat gheloof ick wel want
die tot die saeck van haer
ouders ghedwonghen wor-
den / soecken by nae yrt-
luchten dooz de welcke sy
de gebeden ontgaen.

V Ick (op dat ick het bije-
lijc bekenne) heb dat
somsyts in mijn selfs
bevonden / namentlic
eer dat ick daer in ghe-
sreden was. Want
wat ghevoelt ghe? ick
hoorde van die slaven
des

So han,

Sathan, so many evil speeches
what of the matter. & what
of the discipline, what mee
thoughts I rather went into
a prison or a bakehouse than
into a schoole. If you also
should fall into such a plague,
it is no marvail if hee
doe with hands and feet and
al his power attempt to ter-
rify you from so holy a pur-
pose.

T I have not yet made it known
to any body.

V what you say to me is not to
make it knowne.

T I know it wel enough, but
that happened to mee out of
Terence, let us now proceed
to the things which remaine.

V What remayneth, but that
you pray to God, and that
you goe forth manfully with
your purpose?

T You shall heare of your daily
dye at your table, of the fa-
miliarity of the master and
ussher in hearing the repeti-
tion of the lessons, of ma-
sters gentlenes while wee
are eating togither, of that
friendly strife of the learn-
ing after supper, of the free-
dome of speaking of honest
things when there is leasure
time, of the free reproofe
which is among you. I
say of all these things you

des Satand / soo veel
schelt-woorden so van
de meester / als van de
tucht / dat my docht
dat ick waerlijcker een
ghebanghenisse oft een
backhu-s inginck als
een school. Indien ghy
oock in eenighen sooda-
nighen peste verballen
waert / het en is gheen
twyfel of ic hy soude u
oock met handen ende
voeten ende alle cracht
getracht hebben te ver-
beeten van een soo hey-
lighen boornemen.

T Ick had het noch niemant
gheopenbaert.

D Dat ghy my seght / dat en
is geen openbaren.

T Ick weet het ghenoech /
maer my is dat ontballen
urt Terentio / laet ons
nu voortgaen tot de aer-
dighe dinghen.

D Wat isser ober van dat ghy
Godt bidde / ende dat ghy
kloeckelijck in u boorne-
men voortgaet.

T Ghy sult hooren van u da-
ghelijcker kost ober utwe-
tafel van de gemeensamen-
herdt des meesters ende
ondermeesters in het bet-
hooren van de verhalinge
der lessen / van de goeder-
tierentheyt des meesters
in het t'samen eten / van
dien vriendelijcken strijde
der leeringhen nae het
abondinael / van de by-
herdt om t'samen te
sprecken als het leeghe
tijdt is van eerijcke din-
ghen / van de byre betispin-
ge onder u. i. Van dese
dinghen al (segghick) hebt
ghy

have told mee enough at an other time, all which pleas me very well: yet me thinks there is nothing more profitable than that continuall exercise of speaking latin; For what greater fruit is there of study? what more honest? what more pleasant? especially where one doth freely reprove another without hatred or envy.

- W What is in that, that the conquered in the strife of those things are only punished with shame, and the conquerours rewarded with a prize?
- T In a word, all your exercises doe delight mee marvellously, by the very hearing of them.
- W How much more would you say that, if you saw those things, if you were present when they are done?
- T I will God willing bee present,
- W would to God it might bee shortly.
- T I hope so truly: But there remains one scruple, whereof you can easily free me if you will,
- W I will doe it in good truth if I am able, but in the mean time take heed that you bee not too inquisitive, as wee have heretofore seen in Terence. Goe to, tell mee at length what that difficulty is?
- T I have evil thoughts of your Scho.

ghy my ghenoegh bertelt op een ander tijdt; de welcke my al t'samen seer behagghen: mijn dunckt nochtans niets profytelicker/dan die gedurighe oeffeninghe van latyn te spreken / want wat isser grooter hucht der leeringhen? wat eerlijcker? wat gheneugherlijcker? boornamentlijck als den een den anderen sonder haet ofte nydie: hert barelijck betispt?

W What is daer aen / dat de overwonnene inde strijd van die dinghen / alleen met schaemte ghestraft werden, ende de overwinners met prijs begaest?

T Erndelijck alle uwe oeffeninghen / verheughen my wonderlijck / selfs doop het ghehoop.

W Hoe veel te meer sount ghy dat seggen so ghy die dinghen saegt / so ghy ertwil se gedaen worden tegenwoonigh waert?

T Ick salder indien het so wil / by wesen.

W Och ofte eerst daeghs.

T Soo heop ick wel: maer daer is nochtans een zwaericheyt daer ghy mi lichtelijck van sult bebheden (so ghy wilt).

W Ick sal't ter goeder trouwen doen soo ick sal kunnen / maer siet ondertuschen toe dat ghy niet al te naetosiende zijt / gelijc toe te horen ghesien hebben in Terentio: we aen / wat is dat eyndelijck boel een swaericherdt?

T Ick heb quaet vermoeden op

Scholastical discipline, not
I will therefore desist from
my begun work : but that
when I have heard of that
matter I may come the more
cheerfully and pleasantly.

V Vales you were one who (as
I know) esteeme me nei-
ther vain nor a liar , I
would verely bee rather
wholly silent of that , than
tell those things to you
which I conceave.

T why so ?

V Because it is difficult to make
those things seem true, albeit
they are otherwise very true,
so long as y Common people
speak and judge very evill
things of them.

T why so , I pray ?

V For by the lyes of the ungodly
our discipline soundeth so
ill among those idiots, that
it is a wonder that any one
will dwell in our schoole :
Nevertheless (which is the
work of God) how worse
name wee have , so many
the more come to us.

T There is no need of so long
an introduction : Tell mee
all things plainly, and feare
not : you shal not deceive
mee . I have understood all
things , and pondered them
in my mynd before.

V Attend therefore: I wil breifly
tell all that seems to bee
of any worth. First
I would that you did
perswade your self this
that

a School tucht niet dat ic
wil van mijn begonnen
werck afftaen : maer op
dat ic te wackerder come
ende te ghenueghelycker/
a's ick van die saeck ghe-
hoort sal hebben.

D Ten waer dat ghy die gene
wert / die (ge'yck ic ken)
my niet yd. l. nochte een
leugenaer achtete/ ic wil-
de voortwaer liever daer
van gheheellyck swygen/
dan die dinghen u verha-
len die ick ghevoele.

T Hoe so eynde'ghick ?

D Om dat het swaer is die
dinghen waerschynelyck
te maken / hoewel sy an-
dersins seer waerachtigh
zyn/detwyl van desedingen
het ghemeene volck seer
quade dinghen segt ende
oordeelt.

T Waerom dat / bid ick ?

D Want onse tucht luyt so qua-
lyck doot de leughens des
godloosen onder die slechte
bloets/ dat het wonder zy
datter een eenighe in onse
school woonen/ alhoewel
wy (het welcke een werck
God's is) hoe wy quader
naem hebben / hoe veel te
meer tot ons komen.

T Daer en is so langen inley-
dinge niet van doen: seght
my opentlyc alle de dinghen
en breekt niet: ghy en sulc
my niet verbeeten/ ick heb
alle dinghen verstaen/ ende
met mijn ymoet te horen
overlept.

D Letter dan op: ic sal het seer
kort segghen al wat van
eeniger waerde sal schij-
nen te wesen. Doot eerst/
wilde ick wel dat ghy
u selven

that the master is much more courteous to us than in the schoole hee maketh shew of before us. For he converseth so familiarly with us, as a wise father useth to doe among his children. But you will say then, why is he so severe in publike? I answer, becaus that without such a severity (as I have heard from himself when he once told it to a good friend) so great an heap of schollers endued with so many different fashions, can neither be kept under, nor held to their bounden duty, for every one would live after his own fashion, after his own mynd.

u selben wijs maecte dat de meester veel be eefder tegens onsig als hy in het School booz ons schijnt, want hy gaet so gemeen: saem met ons om / als een boozsichtighe vader pleeght onder syne kinderen. waerom (sult ghy dan segghen) is hy in het openbaer soo gestrengh? Ick antwoorde: om dat sonder (soedanigen ghesitengheert) (gelijck als ick wt hem ghehoort hebbe / als hy 't eens een ced brient vertelde) so grooten school hoop / begaest ynde met so verscheiden manieren / noch bedwonghen / noch in haer schuldighe plicht ghehouden konde worden / want een yder soude op syn manier / een yder soude na syn gheboelen willen leten.

T Besides that I have by my self often admired that there is in the Schoole such great reverence, so great silence, lastly so great modelty.

V You would wonder much more, if you had ever seen the Country schooles.

T I have seen them sometimes, and have diligently considered them. There is more quietnes in our schoole of sixe hundred, than of forty children, yea thirty in those petty schooles. But goe forward I pray thee; I feare that you will bee an Asian Ormour for your speech begins

Daerenboven so verwonderde ick my by my selven seer dickwils / datter in het school soo grooten eerbiedichert / soo grooten stilswijgentheyt / eyndelijck soo grooten zedichert is. Veel meer soude ghy u verwonderen / soo ghy immer meer de dorp-schoolen gesien haddet.

Ick hebse somtijts ghesien ende hebse naetselijck overleydt. Daer is meer stille in onse school van ses hondert / als van beertigh kinderen / jaer als dertigh inde gemeyne schoolen: Maer gaet voort (bid ick) ick sojge dat ghy een Asiaen Orateur sult zyn: want

begins already to digres
too far.

V But you doe interrupt my
speech your self.

T I have spoken nothing besides
the purpose; but goe on
now.

V Shall I tell you in a word?
This domesticall discipline
although it seems odious to
a few ungodly ones, yet it
very well liketh the good
and diligent children for
the profits sake. For if our
matters were loose at home
what should we have then
against the assaults of those
wanton and saucie fellows?
what rest should we have?
what stillnes of our studies?
Therefore the discipline it
self is to the true lovers of
study a refuge & as it were
a bulwark, none otherwise
than as a haven is to seamen
in a storme. To conclude,
whosoever among us is
peaceable, & alwaies ready
to doe well, he is preserved
by the discipline. For the
master doth not busy him-
self to draw us by stripes to
the study of learning; but
he rather indeavoureth to
bring us therto most chieflly
by these things, by an honest
and new entertaynment, by
good wil, Courtesie, and
gentlenes of manners, by

want u reden begint nu
ghelijck als beerder af
te dwalen.

D Maet ghy balt selfs in
mijn reden.

T Ick heb niet byten my
boornemen geseyt: maek
nu verbolghse.

D Wilt ghy dat ic het u met
een woord segghe? Dese
binnenshuyfighe tucht al-
hoewel sy weynige Gods-
loosen hatelyck schijnt/so
behaegte nochtans de
goede ende naerssige kin-
deren seer om het profijts
wil. Want indien t'huyg
onse saeck ongebonden
waer / wat soude ons dan
teghen die dertele ende
broodronckene een aen-
sroot zyn? wat rust soude
ons zyn? wat stilicheyt
van onse leeringen? Der-
halven soo is de tucht
selfs den waren lief-heb-
bers der leeringhen een
toeblucht ende gelijc een
bolwerck / niet anders
als de schippers een ha-
ven in onweer. Eyndelijc
al wie onder ons vreed-
saem is/ende here dt om
alstet wel te doen / die is
van de tucht seer behou-
den. Want de meester is
daer ober niet besich /
op dat hy ons met sla-
ghen ende straffen treckt
tot de letterconssen:
maet hy tracht ons lie-
ver in te lerden alder-
meest dooz dese dinghen/
dooz een eerlijck ende
nieu onthael / dooz goets
willichert / be'eefthe dt
ende goedicheit der ma-
nieren / dooz we'daden/
b eyndelijck

benefits, and lastly by the love of virtue and learning, whence it comes to pass, that the greatest part of us are so affected that we study how to obey him heartily.

T Orberwise yee would not discharge the bounden duty of schollers.

V But there are some knaves, who fear neither God, nor their parents, nor stripes: who doe also hate study worse than a dog and snake that I may use the words of Horace: Against such (I say) severe discipline is some times used; namely because necessity constraineth.

T I have enough. For now I see to what end the severity of your discipline tendeth.

V Namely, that it may defend good manners, but either to amend or drive out the bad.

T Truly I doe salute that discipline very much, so far as it from mee to fear it. And I love you my Valentine for this freedom of speech of those things, whereby you have given me sharper provocations.

V But I give immortall thanks to our heavenly father who

erndelijck door de liefde des deuchts ende der leeringhen / waer uyt dat volght / dat het meeste deel van ons also genegen is / dat wy hem van herten trachten te ghehoorsamen.

T Anders soudet ghy lieden de schuldighe plicht der discipulen niet onderhouden.

V Maer daer zijn sommige leckers / die noch Godt breefen / noch haer ouders noch de slaghen die poek de studien haten slimmer als een hont ende slangh / op dat ic de woorden van Horatius ghebruyc ket: gens de sulcke (segh ick) werdt somtijts een ghescrenghe tucht gebruyct: namentlijck om dat de noodsakelijcheit dwinght

T Ick heb genoeg. want nu sie ick waer heen / dat de manier van de gestrengicheit uwer tucht sie.

V Namentlijck op dat hy de goede manieren beschermte / maer de quade beteret ofte yrdijche.

T Doorwaer ic kusse die tucht seer / soo beer is het daer af dat ickse soude breefen. Ende u mijn ba'entyn / beamin ick / om de bryicheydt van die dinghen te spreken / waer door ghy my scherper pickenen hebt ghegheben.

V Maer ick weyt onsterflicken danck den hemelschen Vader / die een goeden sin ghegheben heeft

bath given you a good
mynd & sincere judgment.

T Farewell then , and expect me
the next week if God per-
mit. Againe farewell , and
earnestly commend the
work which we have begun
unto God in your prayers. :

V I wish you a quiet night , and
sound sleep.

heeft ende een oprecht
oordeel.

T Daert dan wel / ende ver-
wacht my soo het Godt
sal toegelaten hebben/
tegen toekomende weec-
baert wederom wel/ ende
beveelt onse begonnen
werk Gode seer doo; uwe
ghebeden.

V Ick wensch u een gerusse
nacht ende een stille slaep.

12 A meale of ten 12 Een maeltijdt persons. van thien persoo- nen.

H From whence come you ?
I From Schoole. From
Church. From the exchange.
From the market.

H Whither goe you ? whither
are you going ?

I I goe home. I am going home.

H What a clock is it? what houre
is it ?

I It is almost twelve a clock. It
is past twelve a clock.

H Is it so late?

I Yea surely, and therefore I
must goe hence , for I feare
that my mother wil be dis-
pleased with me. I shalbe I
doubt shent of my mother.
God with you Hermes.

H Have you such great hast? hath
not our master asked for me?

I I have not heard him : I can
tarry no longer.
Fare-

H Van waer komdy ?

I Vander Schoolen. vander
kercken. van de beurse.
banden merckt.

H Waer gae dy ? waer gaet
ghy heen ?

I Ick gaet' hys. Ick gae
na hys toe.

H Wat ure ist? wat tijdt ist?
Hoe laet isset ?

I Het is by den twaelf uren.
Het is ober den twaelf
uren.

H Ist also laet ?

I Ja boosseker/ende daerom
moet ick heene gaen /
want ick vrese dat mijn
moeder quaet op my sal
zyn. Ick twijfel dat ick
van mijn moeder bekeken
sal syn. Gode Herman.

H Hebdy soo grooten haeste?
en heeft ons meestet na
my niet ghebraecht ?

I Ick en hebt niet gehoozt.
Ick en mach niet langer
by a toec

Farewell. I goe.

H Goe your way. God guide you.

I God give you good even mother, and al the company.

M Whence come you Iohn? where have you tarried so long? wherfore come you so late? Is 't well don? I bade you to come at foure of the clock: it is now almost sixe. Tell mee now where you have bin? For you have bin long out of the schoole, I know that well: I will tell your master.

I Pardon me I pray, I come even now from the Schoole. I knew not that it was so late. I have tarried nowhere. you may send and aske our master, if you please whither it be not so.

M I will doe that. I will know the truth. Goe now, cover the table, (lay the cloth) prepare the table, and hast you quickly.

I well mother, I will doe it. I will set all things well. But where is the tablecloth?

M The tablecloth is within there upon the cupbord. Set on the salt first. Can you not remember that? I have told you of it more than twenty times: you learne nothing. It is a great shame. Goe fetch trenchers, goblets, and napkins.

I Well mother, where bee they?

toeben adieu. Ick gaer.

Gaet. Godt gheleyde u.

Godt gebe u goeden abont my moeder / ende al het geselschap.

M Van waer komt ghy Jan? waer hebby soo lang ghebeyt? waerom komdy so laet? Ist wel ghedaen? Ick hebbe u bevolen ten vier uren te komen: het is nu by den seffen. Seght my nu waer ghy getweest hebt? want ghy hebt lange uytter Schoo'en ghetweest / dat weet ick wel: ick sal 't uwe meester segghen.

I Behoudens u gratie / Ick kome nu terstont hander schoolen: Ick en wiste niet dattet so laet was. Ick en hebbe nergheens ghebeydt. Ghy moghet onse meester doen bjaegen / soo het u beliest / oft also niet en is.

M Dat sal ick doen. Ick sal de waerheyt weten. Gaet nu / dect de tafel. Bereyt de tafel. ende haest u seer.

I Wel moeder ick sal 't doen. Ik salt te rechte beschicken. Maer waer is de ammelaken?

M D' ammelaken is daer binnen op't trefoor. Settet sout eerst op / Condy dat niet onthouden? Ick hebbe u meer dan twintigh reysen gheseyt: ghy en leert niet. 't is groote schande. Gaet halen telloiren / kroesen / ende serbietten.

I Wel mijn moeder. waer sijne?

they ?

M You can finde nothing. There they bee, was it not well sought ? Go fetch bread.

I well, give me money. How much shall I bring ?

M Bring two styvers worth, for one styver of white and for one styver of browne, half one and half an other. Bring that which is new baked.

I well, I goe. Loe here is bread mother.

M You have don wel. wash the beere pots.

I I have washed them a good while since.

M Bring hither the spoon-basket.

I That hangeth there on the naile.

M Set on the platter-ring. And goe fetch wood to make a fire. Goe whet the knives. Put water into the laver, and hang up a white to wel there. And then come and make the fire burne.

I Hitherto mother I have don what you have commanded. what now is your further pleasure ?

M Come now to me, and I will teach you manners which you ought to observe at the table.

I I pray you teach them me, and I willarken diligently to you without interrupting a word in your speech: and I hope that I shall also observe what you give me in charge.

M Goe

zjnse ?

M Ghy en kont niet binden / daer zjnse. Is 't niet wel ghesocht ? gaet broodt halen.

I Wel gheeft my ghelt. booz hoe veel sal ick byen-ghen ?

M Bxenght booz twee styvers / booz eenen sturber wits / en booz eenen sturber bruns / half een half ander / en bxenghet al nieu backen.

I Wel / ick gae. Siet hier is broot moeder.

M Ghy hebt wel ghedaen. wascht die drinc potten.

I Die heb ick langh ghe-wasschen.

M Bxenght hier den lepel-korf.

I Die hangt aen den naghel.

M Set op den Schotel-rinck. Ende gaet nu hout halen / om een bier te maken. Gaet twet de messen. Siet water in't labooz ende hanght daer een witte handdoeck. komt dan ende doet het bier bxanden.

I Moeder tot nu toe heb ick gedaen t' gheene ghy my beholen hebt. wat ist dat ghy nu verder begeert.

M Komt nu by my / ende ick sal u manieren leeren / die ghy ober de tafel be-zoozt te houden.

I Ick bidde u leertse my / ende ick sal u neerstelijck toehoozen sonder met een woord tusschen u reden te vallen : Ick verhoope oock dat ick onderhouden sal 't ghene ghy my bevelen sult.

I 3 M Wel

M Goeto, first of all you shall cleanse your nailes. After that wash your hands. Presently after that blesse God. Then set your selfe handsomely downe. Take the meat with your fingers, and grasp it not with the fist. offer not to eat first. Also drink not first. Lean not on your elbowe. Sit upright. Spread not out your armes. Drink not greedily. Also eat not hastily or greedily. Take that which lyeth next before you. And keep not your trencher too long. Gape not on other folkes. wipe your mouth when you will drink, not with your hand but with the napkin. What you have bitten of dip not again into the dish. Lick not your fingers. Gnaw also no bones. Cut your meat in peeces with your knife. Graze not your mouth. Wipe your fingers often. Pick not your nostrills. Be silent when no body asketh you any thing. Eat so much as you desire. when you have eaten enough then rise from the table, and bow submissively to the Company. wash your hands againe. Take away the table cloth, and give thanks to the Lord.

I I thank you forsooth. I shall iodeavor God willing to observe al that you have bidden

me.

M Wel aen / In den eersten sul't ghy u naghelen reynighen. Daer na waschet u handen. Tersont daerna gebenedijt Godt. Dan stelt u properlyck neder. Gript de spise met de vingheren aen / en batse niet met de vurst. En bestaet niet eerst te eeten. Dinckt oock niet eerst. Leeniet niet op dynen elleboghe. Sit recht op. Spreyt de armen niet uyt. Dinckt niet begheerlyck. Oock en eet niet haestelyck of begeerlyc. Neemt dat naest booz u leyt. En houdt u telliooz niet te langhe. Gaeyt ander lieden niet aen. Daegh dynen mont als ghy dynken wilt / niet metter handt maer mettet serbet. Daer ghy aen gebeten hebt en sopt niet weder. En lecht u vingheren niet. knaecht oock gheen beenders. Snijt u spise metten messe ontwee. En besmeert dynen mont niet. Daeght u vingheren dickwils. En peutert u neusgaten niet. Stuyght als men u niet en braeght. Eet soo veel als ghy begeert. Als ghy ghenoech ghegbeten hebt staet dan van de tafel op / en burgt u onderdanichlyck booz 't geselschap. Wascht u handen weder. Neemt de tafel laken op ende dancet den Heere.

I Ic bedancke u. Met Godts hulpe sal ick trachten al t' gheene ghy mi beholen hebt na te comen. Daer wat

me. But in the meane time
what further service have
you for me to doe?

M Behold your father is coming
and your cousin David with
him: Goe meet them, put off
your hat, and bow your
self handsomely.

I well mother, I goe. you are
well come my father, and
your Company.

D Peter is that your son?

P Yes, it is my son.

D It is a goodly child. God
make him a good man. I pray
God make him alwaies to
prosper in vertue. God blesse
him.

P I thank you cousin.

D Dorth he not goe to Schoole?

P Yea, hee learneth to speak
french.

D Dorth hee so? It is very well
don. Iohn can you speak
good french?

I Not very good cousin: but I
learne.

D Where goe you to Schoole?

I In the Lombard street.

D Have you gon to Schoole long?

I About halfe yeare.

D Doe you learne to write also?

I Yes cousin.

D That is well don, learne al-
waies well.

I well cousin, if God please.

M Cousin, you are wellicome.

D I thank you Cousin.

M Cousin, wil you tarry there?
why come you not in? Come
warmeyou and then wee'll
goe eat.

D Doe you think that I am
a cold? That were great
shame for me.

M Cousin, how doe you?

D well,

mat hebt gy onderfuschen
booz boozderen dienst booz
my te doen?

M Siet u Vader komt / ende
David u nebe komt met
hem gaet henlieden tegen/
doet u bonette af / ende
burcht eerlijck.

I Wel mijn moeder / Ik gae.
weest wel ecom mijn Va-
der / ende u gheselschap.

D Dieter is dat u sone?

P Jaet, het is mijn Soon.

D 'Tis een schoon kint. Godt
maeck hem een goed man.
God laet hem altijd in
deuchden toenemen. Godt
seghene hem.

P Ik danck u nebe.

D En gaet hy niet ter schoolen

P Jaet hy / hy leert francors
sprecken.

D Doet hy? het is seer wel
ghedaen. Jan kondt wel
francors sprecken?

I Niet seer wel nebe: maar
ick leere?

D Waer gaedr ter schoolen?

I In de Lombaerdt straete.

D Hebdy langhe ter schoolen
ghedaen?

I Omtrent een half jaer.

D Leerdy oock schryben?

I Jaet ick nebe.

D Dat is wel ghedaen/ leert
altoos wel.

I Wel nebe / be'iebet Godt.

M Nebe/ weest wellicom.

D Ick dancke u nichte.

M Nebe wi dy daer blijen?
waerom en komdy niet
binnen? Comt u wete-
mon dan sulen wy gaen
eten.

D Meyndy dat ick coude heb?
het zonde my groot
schande zyn.

M Nebe hoe ist met u?

D + D Wel

D well, I thank God.

M where is my neece (my cousin) your wife? wherefore have you not brought my cousin with you?

D She is sick.

P Is it true? Is she sick? what disease hath she?

D She hath an ague.

M Hath she had it long?

D About eight daies.

M I knew that not. I will goe see her to morrow if it please God. Francis bring hither a stool for your cousin. Cousin come to the fire. Francis, goe to the doore, some body knocks. Look who is there. It is Roger, I know very wel.

F well mother, I goe. who is at doore there?

R A friend. Open the door.

F Are you there Roger?

R Yes, I am here. Is your father at home?

F Yes, and my mother too. Come in I'll tell my father that you are come.

P Francis, make all ready that wee may goe eat.

F Father, All is ready. you may goe eat when you please.

P Well, I come presently. Call the children.

F well father, Iohn where are you? you must come to supper (or to dinner). where doe you tarry? what doe you there?

I what should I doe? I have busines here.

F Know

D wel Godt danck.

M Waer is mijn nichte? waarom hebby mijn nichte niet mede ghebacht?

D Sy is sieck.

P Hiet waer? Is sy sieck? wat sieckte heeft sy?

D Sy heeft de kooitse.

M Heeft sy die langhe ghehad?

D Omtrent acht daghen.

M Dat en wist ick niet. Ik false moghen gaen besoecken soo't God be-
lieft. Francys brengh
eenen stoel voor u nebe.
Nebe comt by den biere.
Francys gaet daerboe-
ren/Men klopt daer/be-
siet wie daer is. Het sal
Kogier zijn/dat weet ic
wel.

F Wel moeder, ick gae. wie is daer binnen?

R Het is een vriendt. doet de deure open.

F Zijdy daer Kogier?

R Ja/ ick ben hier. Is u Dader t' huys?

F Ja by / ende mijn moeder oock. komt binnen, ick sal mijn Dader seggen / dat ghy ghekomen zijt.

P Francys maect al ghereede / om te gaen eeten.

F Dader 'tis al ghereet. Ghy meught gaen eeten alst u belieft.

P Wel / ick kome terstondt. Roep de kinderen.

F Wel mijn Dader. Jan waer zijdy? ghy soudet komen eeten. waer blijft dy? wat maect ghy daer?

I Wat soude ick maken? Ik heb hier wat te doen.

F En

F Know you not that wee are going to supper? Come say the blessing. J En weet ghy niet dat men gaet eeten? Comt seght de Benedicite.

I well, I come. J Welick kome.

P Iohn, why come you not? Must you be called? Bring hither chaires. J Jan waerom en komdy niet? Moetmen u roepen? brenghet hier stoelen.

M Peter, let us sit downe. it is time. M Dieter laet ons gaen sitten. het is tijt.

P well, I am content. J Welick beng te breden.

M David, sit in there. M Dabid/ sit daer inne.

D I be not displeased, I wil not doe that. let Peter sit there I pray. D Jek! en belgt u niet/dat en sal ic niet doen/ laet Dieter daer sitten/ dat bidde ick u.

M Peter is not wont to sit there. Hee will sit here, it is his place. Iohn give thanks. M Dieter is niet getwont daer te sitten. Hy sal hier sitten / het is syn plaetse. Jan seght de benedicite.

I No mother, excuse me I pray you. It doth not become me to doe that worke when my father & so many wise friends are present: For I am but a youth, and wee must give to God the best wee have, when wee serve him. J Neen mijn moeder/ behoudens u gratie. dat werck te doen en betaemt my niet int bywesen van mijn Vader en soo veel wijse vrienden / want ick maer een Jonghen den / en als wy Godt dienen/ moeten wy hem het beste gheben dat wy hebben.

D The lad speaks very wisely. Peter, you are master of the house. I pray desire a blessing of the Lord. D Den Jongelinck spreeckt seer wyselyck. Dieter ghy zijt meester van 't huys. Jek verfoecke dat ghy den Heere om een segghen bidden wilt.

P well, let us then doe it. J Wel aen. Laetet ons dan doen.

Prayer before meat. Het ghebedt voor
den eten.

Lord God almightie, who
hast made al things of nothing
and yet preservest them by thy
divine power, and hast led the
people of Israel in the wilderness:
Be pleased to extend thy blessing
over us thy poor servants, and
sanctifie to us these thy gifts,
which we receive of thy bounti-
full hand, that we maie use them
soberly and holylie according to
thy good will, & therby acknow-
ledge that thou art a father and
the fountaine of all good to us.
Graunt also that we may alwaies
and before all things seek that
Spirituall bread of thy word,
whereby our souls may bee fed
unto everlasting life, which thou
hast prepared for us through the
holy passion and bloodshedding of
thy beloved son our Lord Iesus
Christ. Amen.

I God blesse you my father and
mother, & al your company.

M Francis, bring us the victuals.
Bring the salad, and the sal-
ted flesh. Fill us some drink.
Fill for your cousin, and then
round about. Francis sit
down with us. Iohn, goe
fetch some pottage for your
brother: and let the other
be made ready. Run quick-
ly.

I, Bro.

Heer almachtighe Godt/
ghy die alles ont niet ghe-
schapen hebt/ ende noch doop
uts' Goddelijcke kracht onder-
hout/ end' het volck Israel in
de woestijne gespijst hebt: wil
uwen seegen strecken oer ons
uts' arm dienaers/ ende ons
heylighen dese uwe gaben/ die
wy van uts' milde handt ont-
fangen/ op dat wyse matelijck
ende heylighelijck / nae uwen
goeden wille mogen ghebrue-
ken/ ende daer doop beken-
nen dat ghy ons een vader ende
oorspronck alles goeds sijt.
Geeft oock dat wy al tijt ende
baop alle dinghen soecken dat
geestelijcke broot uwer woorts
met welcke onse sielen gespijst
worden ten eeuwighen leven/
't welck ghy ons bereydt hebt
doop 't heylig lyden ende bloet
bergieten uwer liebens soons
onser Heeren Iesu Christi
Amen.

I Godt segghen n mijn Vader
mijn moeder/ ende al u
geselschap.

M Fransoys / brengh onse
t'eten. Brengh dat salact
ende 't gesouten vleesch.
Schenct onse te duncken.
Schenct uwen nebe ende
broort allomme. Fransoys
sit by ons. Jan gaet po-
tagie halen/ broort uwen
broeder: ende doet d' an-
der getref maken. Loopt
seet.

I Bro.

- I Brother, take your pottage. Have you too much? **I** Broeder houdt u potagie. Hebbys te veel?
- F Yea I have too much. **F** Jae ick / ick hebbs te vele.
- I Eat it not all: leave that which you have too much. **I** On eetet niet al / laet het ghene dat ghy te vele hebben sult.
- P wherefore eat you not your pottage while they be hot? **P** waerom eet ghy utwe pottagie niet / dewyle dat se heet is?
- F They be yet too hot. **F** Se is noch te heet.
- M Iohn, bring hither some bread. Roger hath no bread. Fetch a trencher, and bring some mustard. **M** Jan brengh hier brood. Rogier en heeft gheen brood. Haelt een tellioze en brengh hier mostaert.
- P Give me the beere pot. **P** Geeft my den bier pot.
- R Hold there. Hold it fast. **R** Houde daer. Houdt hem wel.
- P Let goe. I hold it well. **P** Laet hem gaen. ick houde hem wel.
- M Peter, drink not after your pottage for it is unwholsome: Eat first a little before you drink. Peter cut me some meat. Cut me some bread too. Cut Francis some meat, for hee hath nothing to eat. **M** Pieter / en drinckt niet na utwe potagie / want het is onghesont: Eet eerst een luttel eer ghy drinckt. Pieter snijt my vleesch. Snijt my oock brood. Snijt francors te eten / want hy heeft niet t'eten.
- P Must I serve him? Can hee not serve himself? Cwt for your self, you are big enough. Help yourself: for I will not serve you. I serve no body but my selfe. **P** Moet ick hem dienen? Can hy hem selven niet dienen? Snijt selba / ghy sijt groot: ghenoech. Helpt u selven: want ick en sal u niet dienen. Ick en dien niemant dan my selven.
- M Give him some meat; for he is ashamed: hee dareth not eat, that I see well. **M** Geeft hem wat t'eten / want hy schaemt hem: hy en derft niet eten, dat sie ick wel.
- P well, hold there. Bring some what else. **P** Wel / houdt daer: brengh hier wat anders.
- I It is not yet ready. **I** Ten is noch niet ghereet.
- M Looke whither the pyes and the tarts bee brought. **M** Besiet oft de pasteyen ende de taerten gebacht sijn.

Goe fetch the roast meat, & fill wine here. Fill for your father. Fill it full. Fill it not so full. See you not what you doe? you spill. Roger hath no wyne. See you not that?

I Make room there for to set on the platters.

M Now you are all together welcome.

A Here is indeed wherewithal. you have bin at too much charge.

M I have not truly. I am sorry that there is no more. But you must be content.

A Truly it is well said.

M Peter, carve up the shoulder. Bring hither radishes, Carrots, and capers. Give David some of that hare and of the Conyes. Carve up the partridges. you carve not to us. Be merry I pray you.

R Here is enough to make merry withall.

P John, fill us to drinke.

I Here is no more wine.

P Goe fetch more. How like you this wine?

D Me thinks it is good.

P Shall we bid him bring of the same?

D Even as it pleaseth you.

I where shall I goe fetch it?

P where you fetched this. Or goe fetch it on the market at the white floure do

Gaet hale't gebraet/ende schenct hier wijn. Schenct hoor utmen Dader. schenct al vol. En schenckt niet so vol: En siet ghy niet wat ghy doet? Ghy stort. Roger en heeft geen wijn. En siedy dat niet?

I Maecht daer plaetse om de schotelen te setten.

M Nu zijt t' samen alle welkom.

A Hier is wel waer mede. Ghy hebt te veel kosten gedaen.

M Ik en hebbe seecker niet. Het is my leed datter niet meer en is. Maer ghy moet te breden wesen.

A T'is seecker wel gheseyt.

M Pieter ontgint de schouder. Breynght hier radijzen/karotten/ende capers. Dient David van dien hare/ en van de Conijnen. Ontgint de partrijzen. Ghy endient ons niet. Maecht alle goede ciere ick bidg u.

R Hier is wel om goede ciere te maken.

P Jan schenckt ons te drincken.

I Hier en is ghenen wijn meer.

P Gaet anderen halen. wat dunckt u van desen wijn?

D My dunckt dat hy goet is. willen wy banden selben doen brenghen?

D Alsoo't u belieft.

I Waer sal icket gaen halen? Daer ghy desen ghehaelt hebt. ofte halet op de merckt/inde witte kelie/ ofte

- de luce, or where you wil.
- I How much shall I bring ?
- P Bring two quarts . or three pints. Goe apace, and come againe quickly.
- I I wil run al the way father.
- M Francis , rise you now up & serve at the table. See if there be any thing lacking. will you yet have any more meat ? Speak boldly.
- F No mother: I have eaten enough, God be praised.
- M Drink now. Is there any beere in your pot ?
- F Yea mother , there is enough in it.
- M If there be none in, goe fetch some.
- A Doth not some body knock at the door ? goe look.
- F Is there any body ?
- M Yea , open the door, I have been here more than half an houre.
- F What is your pleasure? (what would you have ?)
- H Good even friend. Is your master at home ?
- F Yes, wherefore ? would you speak with him ?
- H Yes , where is he ?
- F He sits at table. would you have any thing with him? I wil doe your errand. who shal I say askeib for him?
- H I must speak with himsele. Tell him that I am his uncles servant. (Or) tell him that I come from his uncle.
- F well I will goe tell him so, Tarry here a little. Father
- ofte daer gh' wilt.
- Hoe vele sal ick brengen ?
- Wrenges twee potten/ oft die pinten. Gaet rasch/ en komt haest weder.
- Ick sal altoos loopen Dader.
- fransors / staet nu op/en dient ter tafelen. Besiet ofter niet en ghebreect. wilby noch t' eten hebben ?; Segghet stoute-lyck.
- Deen ick moeder. Ic hebbe ghenoech ghegheten Godt is ghelooft.
- Drinckt nu. After bier in uwen pot ?
- Jaet moeder. Daer is ghenoech in.
- After niet in / gaet haelt wat.
- Cloptmen niet aen de deure ? Gaet besiet het.
- Is daer yemandt ?
- Jaet/ doet open. Ic hebbe hier meer dan een half ure ghetweest.
- Wat beliest u ?
- Goeden abont brient. Is de meester t'huyz ?
- Jaey : waerom ? wilby hem sprecken ?
- Jaetck / waer is hy ?
- Hy sidt ter tafe'len. beliest u yet ? ick sal de bootschap wel doen. wie sal ick segghen die nae hem braeght ?
- Ick moet hem selve spreken. Seght hem dat ick sijn ooms dienaar ben. (oft) segt hem dat ic kome van sijn oome.
- Welick sal't hem gaen segghen. Werdt hier een luttel. Dader hier is een man

here is a man would speak
with you.

man die u spreken wilft.

P What man is it?

JO Wat man is?

I I know him not. He saith that
he cometh from myn: vncl.

J Ick en ken hem niet. Hy
seydt dat hy komt van
mynen oom.

P Ask him what his pleasure is.

JO Vraecht hem wat hem be-
lieft.

I He saith that he must speak
with you.

J Hy seyt dat hy u spreken
moet.

P wel, let him come in.

JO Wel / doet hem binnen kom-
men.

P Come in friend.

F Myn tuijnt komt in.

H who is there within? Are
there many folks?

H Wie is daer binnen? isser
bete volck?

I No, but three or foure.

J Neen / maer drey ofte viere.

H God blesse all the Company.

H Godt seggen a'let ghesel-
schap.

P welcome Henry. What good
news bring you?

JO Weltekom Hendrick. Wat
segde goetis?

M Peter, my master hath sent me
hithet intreating you, that
you will please to come to
dinner to him to morrow
at noone.

H Pietet / myn meester heeft
my hier ghesonden / u bid-
dende / dat u beliete mor-
gen middaghe met hem te
komen eten.

P How doth my uncle?

JO Hoe taert myn oom?

H He is in health thanks be to
God.

H Hy taert wel Godt danck.

P And all his household?

JO Ende al syn huysgesin?

M They are al very wel.

H 'T is al in goeden doen.

P I am glad to heare it, but you
must tell him, that I thank
him with all myne heart,
& that it is impossible for
me to come at noone: for
I was foure dayes ago
invited forth. If that
were not, I would come
willingly. But I wil come
to him to morrow after
noon without faile.

P Dat hoer ick gaerne. maer
hy sult hem segghen, dat
ick hem bedancke met
goeder herten / ende dat
my onmoogelijc is te mid-
dach te komen want ic ben
ouer vier daghen ertghe-
noot. Ten ware dat ick
soudet geerne gaen. Maer
ick sal morgen na de mid-
dach sonder eenighe faute
by hem komen.

H Wel, I wil tel him. God give
you good night.

H Wel / ick salt 't hem seg-
ghen. Godt ghebe u
goeden nacht.

P Tarry Henry. Drink before
you goe.

JO Werd Hendrick. Drink
eer hy gaet.

H I am

H Ick

- H I am not a thirst, I thank you. H Ick en heb ghenen dorst/
ick bedancke u.
- F Tarry. you must drink. f Verdt. Ghy moet eens
drincken.
- H I must goe. H Ick moet gaen.
- M Is not Iohn come yet? where tarryest he so long? M Is Jan noch niet ghekos-
men? waer toeft hy soo
langhe?
- F He comes. (He is coming.) f Hy komt.
- P Iohn what is the reason that JD Jan / hoe koemt het dat
you tarry so long? ghy soo langhe toeft?
- I I could not come sooner Father, I Ick en konde niet eer kos-
There were many folkes. men vader. Daer was
I have run all the way. heel volck. Ick hebbe als-
toos gheloopen.
- M Wel, fill some wine here. M Wel / schenckt hier wijn.
- P David tast it whether it be JD David / proeft oft hy goet
good. is.
- D That I will. Fill me some D Dat sal ick doen. Schenck
therein. The other was myn dier inne. Den ander
better. ren was beter.
- R It was not. This is better R Hy en was niet. Desen is
in my iudgement. na mijn oordeel beter.
- M Anna, you are not merry. M Anncken ghy en zyt niet
How cometh it that you vroolick. Hoe komt het
say nothing? dat ghy niet en seght?
- A What should I say? It is better A Wat soude ick seggen? 'Tis
to be silent than to speak beter te swijghen dan
badly. I cannot speak En- quaelick te sprecken. Ic
glish wel, therefore I hold en kan niet wel Engelsch
my peace. sprecken, daerom swijghe
ick.
- M what say you? you speak as M Wat segdt? Ghy spreeckt
well as I do, and better soo wel als ick doe / ende
too. beter oock.
- A I doe not. I would I did it, A. Ick doe niet. Wat soude ic
although it cost me twenty wel wilen: al kostent my
gulden. twintich guldens.
- M David. you eat not. Cut me M David ghy en eet niet / Snijt
of that. That is sodden too my daer af. Dat is te seer
much, and this is roasted too ghesooden / ende dit is te
little. is it not? luttel ghebraden. ist niet?
- D I think so too. D Dat dunckt my oock.
- A Roger, lend me your knife, I A Rogier / leent my u mes/
pray you. Ick bids u.
- B Take it, but give it me againe B Neemet / maer ghebet my
when you have dined. weder als ghy gheghe-
ten hebt.

176 t' samen-spreckinghen.

- A If I doe not give it you again, A En ghebeic'tu niet weder/
lend it me no more. en leenet my niet meer.
- R No truly. A Menick secker.
- A It is a good knife, how much A 'Tis een goed mes. hoe veel
did it cost you? heeft 't u ghekost?
- R It cost me three styvers. A Het heeft my drie stuyvers
ghekost.
- A It is good cheape: Let mee A Het is goetd koop. Laetet
have it for that price: I my booz dien prijs heb:
will give you your money ben: ick sal u gelt we:
againe. der gheben.
- R I am content. A Ick beng te breden.
- MRoger, you do eat nothing. Me A Rogier / ghy en eet niet.
thinks you mince it. Helpe My dunct dat ghy pront.
your selfe. Are you asha- Helpt u selven. Sijt ghy
med? beschaemt?
- R Doe I not eat well? I eat A En eet ick niet wel? ick
more than any one at the eet meer dan remandt die
table. ter tafelen is.
- M That doe you not. A Ghy doet niet.
- A You eat nothing your selfe. A Ghy en eet selve niet.
- M I have bin eating all this M Ick heb altoos gheghes:
while. ten.
- P Let us drink well, if wee JO Laet ons wel dvincken/ist
have not enough to eat. dat wy qualijck t' eeten
hebben.
- A What say you? Is not here A wat segdy? is hier niet wel
enough to eat? Here is t' eeten? hier is booz
enough for twenty per- twintich personen ghe:
sons to eat. you have put roech t' eeten. Ghy hebt
your selfe to too much al te groote kost ghe:
charge. dien.
- P I have not. Now I drink to JO Ick en doe niet. Nu
you. and I beseech you brenghet icket u. i. ende
for all the company, and ick bidde u booz alle't ge:
first for your next neigh- selschap / ende in den eer:
bour. wil you p'edge me? sten booz utwen naesten
ghebuer. Suldy my be:
schert doen?
- A Yes, with a good will if it A Ja ick / met goeder herten
please God. Drink now: indien 't Godt belieft. Nu
you have not drunck all dvinckt: ghy en hebt
out. I will fill it you yet niet utghebdroncken Ick
once againe. sal 't u noch eens vol:
schencken.
- P Wherefore should you do so? JO waetom soudy dat doen?
Have I not drunk it out? En heb icket niet utghe:
How dronck

How much lacketh it? I
will drink it out. Look
there, now it is out. Pledge
me now, you seek nothing
but to beguile me.

A I shall not bee able to drink
this out. I have too much.

P What should bindes you? I
have drunck it out.

A You had not so much as I:
your cup was not full.

P But it was.

A It was not.

P 'Tis true, but my cup is grea-
ter than yours.

A Well, let us chaunge.

P I am content, give me yours.

A I will not. I will keep myne
own, keep that which you
have.

P Drink then.

A well presently. Look now
if it be not cleane out.

M Yea, wherfore must you be so
much intreated? To whom
did you drink? Drink to
me once. Are you angry
with me?

A why should I be angry with
you?

M Becaus you doe not drink to
me.

A I have drunk to you.

M I did not heare it. There is
enough of drinking. It
were a comendable thing
if the law of Abasuerus
were well observed a-
mong Christians in their
feast.

droncken? hoe veel schil-
let? Ik sal 't uytdrin-
ken. Siet daer het is
nu uyt. Doet my bescheyt:
ghy en soect niet dan my
te bedrieghen.

A Dit en soude ick niet kon-
nen uytdrincken: ic heb-
be te veel aen.

Wat soude u ghebraken?
Ik hebhet wel uytghe-
droncken.

A Ghy en hadt so veel niet als
ick: uwen kroes en
was niet vol.

W was immers.

A Hy en was niet.

W Is waer / maer mynen
kroes is grooter dan den
uwen.

A Wel laet ons manghelen
(rursen).

W Ik ben te bieden / gheeft
my den uwen.

A Ik en sal niet / ick houde
my aen den mynen / des
waert dat ghy hebt.

W Dinckt dan.

A Wel, tersond. Siet nu oft
niet schoon uyt is.

M Jae 't / waerom laet ghy u
soo bidden? wien hebby
't gebracht? Bzenghet
my eens: Zydy gram
op my?

A Waerom soude ick op u. I
gram zyn?

M Om dat ghy 't my niet en
bzenghet.

A Ik hebhet u ghebracht.

M Ik hebt niet ghehoort.
'Tis ghenoech van
drincken. Het waer
een piff-weerdigh dingh
indien de wet Abasueri
wel onder de Christenen
gehou-

feastings, where none were compelled to drink more then he desired, or he found good for him, Wee must eat also, I am very hungrie. Cut me a peece of meat there.

gehouden werde in't houden harer gast-malen daer niemandt ghedwonghen werde meet te drincken als hy begheerde oft hem goed dorchte. Wy moeten oock eeten / ick hebbe grooten honger. Enydt my daer een stuck vleesch af.

A Have you no handes,
M Yea but I cannot reach to the dish.

P Well, I will serve you, have you enough?

M I have nothing yet.

P Hold there. Have you enough now.

M Look what he giveth me, what is that good for? Keep it you, and eat it your selfe. Roger, cut me some of that shoulder.

R well, hold there.

M I thank you.

P Iohn bring bread, and fill wine, fill round about.

M Some-body knocks at door, Heare you not Iohn?

I I goe inother. It is Luke, Andrews servant.

M what would he have with me?

I He bringeth somewhat.

M Doth he? bid him come in.

I Luke goe in.

L God blesse the Company.

P Luke are you there?

L Yea Peter.

P what news bring you,

L Not much Peter.

P How doth your Master.

L He is well Peter, he wissheth you a good night, he commends him to you, and hath sent you this, intreating you
to

A heb ghy ghene handen?
M Jaa ickmaer ick kan niet wel aen de schottel ghe-taken.

P Wel / ick sal u dienen. hebt ghy ghenoech?

M Jek en heb noch niet.

P Hout daer / hebt ghy nu ghenoech?

M Besiet wat hy my gheeft. wat mach dat helpen? Hout het hoor u / ende est ghy het selve. Rogier / sijt my van die schouder, wel / neemt daer.

M Jek dancke u.

P Jan / bringt broodt / ende schenckt wijn. Schenckt rontomme.

M Men klopt daer toren. En hoort ghy niet Jan?

J Jek gae moeder. Het is Lucas Andries knape.

M wat wil hy my hebben?

J Hy brengt wat.

M Doet hy? doet hem binnen komen.

J Lucas gaet binnen.

L Godt seggen 't gheselschap

P Lucas wat ghy daer?

L In ick Dieter.

P wat seght ghy nieuws?

L Niet veel Dieter.

P Hoe vaert u meester?

L Hy vaert wel Dieter / hy doet u goeden nacht seggen hy gebiedt hem in u goede gratie / ende serndt u dit

to accept it lovingly ; and
that you would not onely
receave the small gite , but
also his good will ; for he
senderth it you as a token of
his love, therefore vouchsafe
to receave it in good part.

u dit/u biddende dat ghy't
ontfangen wi't met goe-
den herten/ ende en wilt
niet alleen de k'eyne gif-
te ontfanghen / maer ooc
synen goeden wille want
hy sendtet u l. in tercken
van liefde/ daerom wil'et
in dancke ontfangen.

P Thank your master , and tell
him, that I will deserve it if
God please.

D Ghy sult utwen meester be-
dancken / ende sult hem
seggen dat ick't verdienen
sal / b'liebet Godt.

L well Peter.

A Wel Dieter.

P Fill Luke some drink, and light
him foorth.

D Schenckt Lucas te drin-
cken/ende icht hem uyt.

L Good even Peter , and your
Companie.

A Goeden abont Dieter/ende
u geselschap.

P Good even Luke. Have you
drunck?

D Goeden abont Lucas. hebt
ghy ghebroncken?

L Yes Peter I thank you.

A Ja ick Dieter/ ick bedanck-
ke u.

M John snuffe the Candle, look
if the o'ber be ready , Take
all this away , and bring
some thing els. Bring cleane
trenchers, and bring us the
fruit with the cheefe.

D Jan snuyt de keertse. Wes-
siet of o'ander ghereet is.
neemt dit altesamen
wegh / ende brenghet wat
anders. Brengh schoone
telloozen / ende brengh
ons't fruyt met de keese.

F It is all here Father.

A 'Tis hier al vader.

P Take away the dish.

D Neemt de schottel wech.

A David drink to me.

A Dabio / brenghet my eens.

D That will I doe gladly , I
drink to you with all myne
heart.

D Dat sal ick gheerne doen.
Ick brengh u met goeder
herten.

A Much good may it doe you,
I expect it earnestly : I will
pledge you.

A Wel moetet u bekomen/ ick
wachts gheerne: Ick sal u
bescheyt doen.

D Roger know you no news?

D Rogier / en weet ghy niet
nieuws?

R No truly, I know none but
good.

A Neen ick seker ic en weet
niet dan goet.

D Doe not men talke of peace.

D Spreeckt men niet van de
breede?

R I cannot tell what to say of
any peace. I beleave that
peace is yet far to seek.

A Ick en weet van gheenen
brede te spreken. Ick ghe-
loobe dat de breede noch
verre te soecken is.

D Have

D Hebs

- D** Have you not heard tell how that the king of Fraunce hath lost a battaile against the Spaniards?
- R** I have heard such a report indeed, but men speak so falsely, that one can not tell what to beleve. Men speak indeed of great wonders, but God only knowes what shal happen.
- D** You say true.
- R** If wee would make peace with him, the war should not long continue.
- D** That is true indeed.
- P** Iohn, take all this away, and come let us give God thanks for all his benefits.
- D** Hebt ghy niet hooren segghen hoe de Coninc van Danckrijck den strijd verloozen heeft teghen de Spaniaerden?
- R** Dat heb ick wel hooren seggen/maer men liecht soo vele / dat men niet en weet wat men ghe looven sal. Men spreekt van groote wonderen/maer Godt weet alleene watter gheschieden sal.
- D** Ghy seght waer.
- R** Waer 't dat wy pers met hem wilde maecten/souden d'oorlooge niet lange dueren.
- D** Dat is seker waer.
- P** Jan / doet dit al wech/ende komt laet ons Godt danken voer alle synen weldaden.

Thankes after meat. Danck - segginghe na den eeten.

LOrd God heavenly father, we thank thee for all thy benefits, which we continually receive of thy bounteous hand: that it is thy divine will to susteine us in this temporall life, and to supply us with all things necessary for us; but esppecially, that thou hast begotten us againe to an hope of a better life, which thou hast revealed to us by thy holy gospel. we beseech thee mercifull God and father, not to suffer our hearts to be rooted in these earthly and fading things, but that we may

always

Heerē Godt hemelsche Vader / wy danken u voer alle u weldaden / die wy sonder ophouden van u' milde hand ontfangen: dattet uwen goddelijcken wille is / ons te onderhouden in dit tijdelijcke leven / ende ons te versorgen met alle onse nooddrift; maer insonderheyt / dat ghy ons herbozen hebt tot een hope van een beter leven / 't welck ghy ons hebt gheopenbaerd door u' heylige Ewangeliū. Wy bidden u barmhertige Godt ende Vader / dat ghy niet toe en laet / dat onse herten in dese aerdtische ende vergankelijcke dinghen

always looke upwards to heaven dinghen ghewortelt zyn/ maer
expecting our Saviour Iesus dat wy alst mogen opwaerts
Christ untill hee shal appeare in sien ten hemel / verwachten:
the clouds for our redemption. de onsen Sa'ighmaker Iesus
Amen. Christus / tot dat hy in de
wo'ken verschynen sal tot ons
ser verlossinghe Amen.

I Much good may it do you, my
father, my mother, and all
the Company.

P Let us now drink round be-
fore we rise.

R That is well said, but then
wee must also give thanks
the second time. Peter how
much wine have we had?
we will pay for the wine.

P Indeed you shall not, you
shall pay nothing, one
word for all. If I be able to
make you eat, I shall also
have wherewithall to
make you drink.

R What is that to the purpose?
The wine is now deare.

P You heare what I say.

D Well then, wee thank you
Sir. It stands us in hand
to deserve it.

M It's deserved already.

P I thank you also that ye came.
Francis bring hither a sa-
got, and make a good fire
for to warm us.

F The fire is kindled farther.

D We are not a cold. we will
goe hence, for it is time.

M what hast have you?

A It is almost ten a clock.

M 'Tis

I hoel moet u bekomen mijn
Vader/mijn moeder ende
alle het geselschap.

D Laet ons nu eens om din-
ken/eer dat wy opstaen.

R Dat is wel gheseydt/maer
dan moeten wy oock de
tweede reys danckseg-
ghen. Pieter hoe veel
wyns hebben wy ghe-
had? wy willen de wyn
betalen.

D Ghy en sult seker niet/ghy
en sult niet gheben eens
woort al. heb ick de
macht gehabt u teeten
te gheben / ick salse ooc
wel hebben om u. l. te
drincken te gheben.

R Wat soude dat zyn? de wyn
is nu diere.

D Ghy hooft wat ick u seg-
ghe.

D Wel dan / wy dancken u.
l. het staet ons te ver-
dienen.

M 'Tis al verdient.

D Ick dancke u oock dat ghy
ghekomen sijt. francoys
brenge eenen mitsaert/
ende maeckt goed bier/
om ons te warmen.

F 't bier is ontfleken mijn
Vader.

D wy en hebben geen coude/
wy willen heenen gaen/
want het is tijt.

M wat haest hebt ghy?

A Het is wel thien uren.

M Ten

M Tis not yet.

R But it is.

M Iohn, fetch the Lanthorne.

D we will not have the lant-
thorne. It is cleare weather,
there is no need of it.

H God give you good night.

P And you also, I commit you
to God.

M Ten is noch niet.

R 'T is immers.

M Van haelt de lanteerne.

D Wy en willen de lanteerne
niet hebben : het is klaer
weder / ten is genen noot.

H God ghebe u goeden nacht.

H Ende u oock : te Gode be-
beleick u.

13 How to learne to buy and sell.

13 Om te leeren coopen ende ver- coopen.

L God give you good morrow
Gossip, and your Company.

M And you also gossip.

L What doe you here so early in
cold ? Have you been here
long?

M About an houre.

L Have you sold much to day?

M What should I have sold al-
ready : I have not yet taken
handfell.

L Nor I neither.

M Be of good cheare, it is yet
early : God will send us
some merchants (or chap-
men.)

L I hope so. Here comes one, he
will come hither, Friend
what will you buy ? Come
hither. Doe you pleas to
buy anything ? Look if I
have any thing for your
turne. Come in, I have here
good cloth, good linnen
cloth of al sorts, good silke,
Chamlet, damaske, vel-
ver. I have also good

L Godt gebe u goeden dach
ghebader / ende u ghe-
selschap.

M Ende u also ghebader.

L Wat maect ghy hier soo
vroegh in de koude ? heb-
dy langhe hier geweeft ?

M Omtrent een ure.

L Hebt ghy veel van desen
daghe verkocht ?

M Wat soude ick alreeds hers
kocht hebben ? Ik en hebbe
noch gheen hantgift onts-
fangen.

L Noch ick oock.

M Hebt goeden moet / 't is
noch vroech : God sal ons
eenige Coopluden senden.

L Ik hoop het. Hier coemt
eenen / hy sal hier ko-
men. Wiendt wat wildt
gh-koopen ? Coemt hier
belieft u reys te coopen ?
Wesiet of ick niet en heb
dat u dient. Coemt han-
nen. Ik hebbe hier goet
laken / goet linnen laken
van alle soorten / goede
de lacken / Camelot / da-
mas / fluwel. Ik hebbe
oock

flesh, good fish, and good Herrings. Here is good butter, and good cheese also, of all sorts. will you buy a good cap? or a good book, in French, or in dutch, or in Latin, or English, or a writing book? Buy something. Look what you please to buy, I will sell it you good cheape. Aske for what you please, I will let you see it: the sight shal cost you nothing.

oock goet bleesch/goeden visch / ende goeden haringh. Hier is goede boeter / ende oock goeden keese / van alle soorten. wilde een goede bonette koopen? oft een goeden boeck in francors/ ofte in duytsch/ oft in Latijn / oft Engelsch / ofte eenen schrift boec? Coopt wat. Besiet wat u belieft te koopen / ick sal u goeden coop geben. Escht wat u belieft/ Ik sal 't u laeten sien: 't ghesichte en sal u niet costen.

D How much shall I pay for an ell of this clothe?

L You shall pay for it five shillings.

D How much must an ell of this cloth cost me?

L It must cost you twenty stivers.

D How much is a pound of this cheese worth?

L A pound will cost a stiver,

D How sell you a quart of this wine?

L The quart will cost three stivers.

D How much hold you the peece?

L I hold it at five guildens, at one word.

D what shall I give for this? but set me not too high a price.

L No truly, I will not set you too highe a price: I wil tell you at one word: you shal pay for it seventeen stivers and an half if it please you.

D It is a great deal too much.

L It

D Hoe veel sal ic voor den elle van dit laken betalen?

L Ghy sulter vijf schellingen voor betalen.

D Hoe veel sal my d'elle van dit laken kosten?

L Het sal u twintich stuivers kosten.

D Hoe veel ghelt het pondt van desen keese?

L Het pont gelt eenen stuiver.

D Wat gelt den pot van desen wijn?

L Den pot gelt drie stuivers.

D Hoe veel loof ghy 't stuk?

L Ik looft/ met een woort/ vijf guildens.

D Wat sal ick daer voor geben? Maer en betlobet my niet.

L JNeen ick seker / ic en sal u niet berloben: ick sal 't u seggen met eenen woorde. Ghy sulter voor betalen sebentien suivers ende eenen halben soo het u belieft.

D Het is veel te veel.

L Ten

- L** It is not truly. How much doe you bid mee? Bid something. I will not sel it for that which you bid me. Bid me something.
- D** what should I bid you? you have set it at too highe a price.
- L** I have not: but I did not say that I would not give it for lesse than I told you. Tell mee what you will give me for it.
- D** I will give twelve styvers for it.
- F** For that price it is not to bee sold, you proffer me lesse, you bid me too little. I have some here which I will sell you for that price: but it is not so good as that. I will shew you that which I will sell you for lesse price; but the lowest price is not alwayes good to bee sought, you can not doe better than to buy that which is good. If you were my brother I could not give you any better.
- D** will you take my money?
- L** Not so.
- D** You shall have two styvers and an half more.
- L** I can not, I should then lose by it.
- D** I can give no more.
- L** well, God guide you. Goe try elsewhere if you can buy better cheap: you shall have it no where for
- L** 't en is seker niet. Hoe veel biedt ghy my? biet wat: Ick en sal 't niet gheben voer 't gene ghy my biedt. biedt my wat.
- D** hoat soude ick daer op bieden? ghy hebbet my te vele gheloofst.
- L** Ick en hebbe niet: maer 't is niet gheseyt dat ic 't niet minder gheben sal als icket gheloofst hebbe. Seght my wat ghyer voer gheben wilt.
- D** Ick salder twaelf styvers voer gheben.
- L** Voer dien prijs ist niet te coop/ghy biedt my verlies/ ghy biedt my te luttel: ick hebt hier wel dat ick u voer dien prijs gheben wil / maer 't en is soo goet niet als dat. Ick salder u wel laeten sien/ die ick voer minderen prijs gheben sal; maer den minsten prijs en is niet altoos goet ghesocht. Ghy en meucht niet better doen / dan wat ghyt koopen. Alwaert ghy mijn broeder soude ick u niet beter konnen gheben.
- D** wilde ghy mijn ghelt hebben?
- L** Alsoo niet.
- D** Ghy sult noch twee styvers ende eenen halten hebben.
- L** Ick en kan niet / ick sonder dan aen verliesen.
- D** Ick en mach niet meer gheben.
- L** Wel / Godt ghelerde u. Gaet elders besien of ghy beter koop kondt koopen / ghy en sult het nietgens

for lesse price ; I am able to sell you as good cheap as an other ; but I will not lose by it. I offer it you very deare for the same price that it cost me , I must gain somewhat , I sit not here to get nothing , I must live by it. You know well enough that every thing is deare , the one must follow the other , if you will not give the fifteen styvers I cannot helpe you, you are too hard (too wise.)

neeghengsbooz minder prijs bē komen; ic hebbe de macht u so goetd coop te gheben als een ander/maer ick en wil niet verliesen. Ick berlaet 't u by nae booz dien prijs dattet my ghes kost heeft. Ick moet wat winnen / ick en sit hien niet om niet te winnen / ic moeder af leben. Ghy weet wel dat alle dingh dier is / d'een moet d'ander volghen / ist dat ghy de bijschien stuybers niet geven wilt kan ick u niet helpen / ghy zyt als te broet.

D That I am indeed.

D Dat ben ick seker.

I One can gaine nothing by you: If every one were so hard as you are , I might well shut up my shop , for I should not get bread to eat.

I Men kan aen u niet winnen dat een yegelyck so broet waere als ghy / soude ick myn winckel wel mogen sluyten / want ick en soude de het broet niet winnen dat ick eeten soude.

D It is your pleasure to say so.

D Het beliest u soo te segghen.

I It is true verely.

I 'Tis secker waer.

D Now heare one word.

D Nu hoorst een woordt.

I Well , say on.

I Wel / seght.

D I will give you another styver, & no more: I can bestow no more , I shall be shent.

D Ick sal u noch een stuyber gheben / ende niet meer : ick en mach niet meer geven / ick soude bekeben worden.

I That were a small matter, I should also bee chidden , if I sold it for lesse : Are you within a styver? It is a shame that you stand so long for a styver : what will a styver or two avale you ?

I Dat waer een kleyne sake / ick soude oock bekeben worden dat icket minder gabe : zyt ghy op eenen stuyber na ? 'Tis schande / dat ghy my soo lange om eenen stuyber tempo teert : wat mach u een stuyber of twee helpen ?

D Yes , you say well , here one styver, and in an other place

D Ja / ghy seght wel / eenen stuyber hier / ende eenen daer

another, that is two flyvers.
wel, shal I not have it?

daer en sijn twee sturbers.
wel/sal ick's niet hebben?

L Not for that price.

I Om dien prijs niet.

D Farewel then, I am gone.

D Adieu / Ick ga.

L God guide you. Now come
hither, take it, I may not
refuse my hand-sale, it is
too good cheape.

I Godt gheleyde u. Nu komt
hier neemtet / ick en mach
mijn handtgift niet ont-
segghen / 'tis te goeden
coop.

D You say so, but I say it is too
deare, you have beguil-
ed me.

D Dat seght ghy / ick segghe
dat't te dier is / ghy hebt
my bedrogen.

L I wil free you of it, if you be
not contented.

I Ick scheide u quijt ist dat
ghy qualijck te bidden sijt.

D It would be a shame for me
to doe so. Hold there is
your money, how much
must you have?

D Het waer my schande dat
ick dat dede. Hout daer u
ghelt / hoe veel moet ghy
hebben?

L you know that wel enough,
thirteen pounds & an half. Is
it not so?

I Dat weet ghy wel / der-
thien pondt ende een
half. Ist soo niet?

D Wel, hold there: give
me ten flyvers back again.

D Wel / houdt daer: gheeft
my thien. sturbers we-
der.

L I have no smal money. For
how much doe you give
me this?

I Ick en hebbe geen kleyn
gelt. Dooz hoe veel geeft
ghy dit?

D For foure shillings and sixe
pence.

D Dooz vier schellingen en
de ses penninghen.

L I wil not take it at that rate,
it is not worth so much.

I Dooz dien prijs en sal icket
niet ontfanghen / 'ten is
soo veel niet weert.

D But it is, asks ch.

D 'T is immers / vraghet.

L Give me other money. I shal
not be able to put off this.

I Gheeft my ander ghelt / ick
en soude dit niet konnen
begheben.

D You may very wel, I will
make it good to you: If
you cannot put it away,
bring it me again I will
give you other money.
Hold there is an other.

D Ghy sult wel / ick doet u
goet: Ist dat ghy 't niet
uyt gheben kont / bren-
ghet my weder / ick sal u
ander ghelt geben. Houdt
daer is een ander.

L Now I am content. Will you
have it carried for you?
I Will cause it to be carri-
ed

I Nu ben ick te bidden. wilt
ghy 't gedragen hebben?
ick sal 't u doen dragen.
Ghy

ried for you. Take that
Sirra and goe with him.

Ghy knecht neemt dat
ende gaet met hem.

D There is no need of it, I can
carry it my self, farewell
mistres.

D 'Ten is gheen noodt / ick
sal't wel daghen / adieu
Woutwe.

I I thanke you hartily my friend,
when you have need of
any thing come to me, I
will sel you good cheap.

I Grooten danc mijnen vriend:
a's ghy iets van doen
hebt komt by my / ic sal
u goeden coop gheben.

D Well mistres, I will doe it
willingly. Now God be
with you.

D Wel Woutwe / Ick sal't
gheerne doen.ijt Gode
beholen.

14 How to demand a debt.

14 Om een schuldt te eysschen.

M Good morrow my friend

M Goedden dach mijnen
vriend.

G And you also.

G Ende u oock.

M You know wherefore I am
come hither. Doe you not?

M Ghy weet wel / waerom
dat ick hier come. Doet
ghy niet?

G No truly.

G Neen ick seker.

M How so? know you not who
I am? Doe you not know
me?

M Hoe? en weet ghy niet
wie ick ben? en kent ghy
my niet?

G No who are you?

G Neen ick / wisijt ghy?

M Have you forgotten that you
had lately merchandize
of me?

M Hebt ghy vergheten / dat
ghy laetst Coopmanschap
van my hadt?

G It is so indeed.

G Het is seker waer.

M Well, when shall I have my
money?

M Wel wanneer sal ick mijn
gelt hebben?

G Truly I have no money now,
I have paid away all
the money I had, you
must have patience yet
for eight dayes.

G Ick en heb secker nu geen
ghelt / ick hebbe al uitge-
gheben dat ick hadde / ghy
moet noch acht daghen
patientie hebben.

M I can not tarry any longer. I
will be paid, I have tarryed
long

M Ick en kan niet langer wacht-
sen: ick wil betaelt zijn.
Ick

long enough : Make shift
that I may have my money
or I will cause you to be
arrested , or give me secu-
rity.

G How much is it that I owe
you ?

M You know that wel enough.

G Truly I have forgotten it : I
have set it downe , but I
cannot tell where.

M You owe me ten pounds and
fourte shillings , is it not
true? is it not so ?

G I beleave surely that it is so,

M You did promise me to give
me money two moneths
since , you know it wel,
but you have not kept
your promise.

G That is true indeed , but I
could not get any money of
them that are indebted to
mee.

M I have nothing to doe with
that , make them pay you.

G Yes , and when the people
have no money, what should
I doe to them? I must be faine
to tarry untill they have it.
We ought not to be so rigo-
rous , wee ought to have
compassion one with an
other , as God hath com-
maunded us.

M That is true indeed , but I
have tarryed long enough, I
can tarry no longer, for they
to whom I am indebted

will

ick hebbe ghenough ghe-
berden: Maect dat ic gelt
hebbe oft ick sal u doen
arresteren / of gheeft me
borghe.

G Hoe veel ist dat ic u schul-
dich ben ?

M Dat weet ghy wel.

G Ick heb't seker vergetten :
ick heb het gheschreven
maer ick weet niet
waer.

M Ghy sijt my schuldich thien
ponden en vier schellin-
ghen/ ist niet waer ? ist
niet soo ?

G Ick gheloobe seker dat het
soo is.

M Ghy hadt my beloofd oer
twee maenden ghelt te
gheven / dat weet ghy
wel: maer ghy en hebt
uwe belofte niet nagh-
komen.

G Het is wel waer/ maer ick
en hebbe gheen ghelt
konnen krijghen vanden
gheenen die me schul-
dich sijn.

M Daer mede en heb ick niet
te doen / doet haer be-
talen.

G Ja: en als de lieden geen
ghelt hebben / wat sal ic
haer doen ? ick moet wel
berden tot dat se't heb-
ben. Men behoort soo
straf niet te sijn / wy be-
hooren medelyden met
malckanderen te hebben/
also Godt ons bevolen
heeft.

M Het is wel waer/ maer
ick hebbe lang ghenoech
getwacht: langer en kan
ick niet berden/ want de
ghene die ick schuldich
ben/

will also tarry no longer: if
that were not so, I would
tarry willingly.

G Now come with mee. I will
pay you, or I will give
you security.

M Well, let us goe, I am con-
tent. well, what say you?

G Come hither my friend, this
man shall stand surety for
me.

M Will he doe that? Is it true
my friend? will you bee
surety for this man?

F Yea, how much is it that hee
oweth you?

M It is twelve pounds Flemish.

G How? Is it so much? it is
not so much.

M But it is.

G It is not truly, I dare sweare
that it is not so much.

M How much is it then?

G It is no more then ten pounds
and foure shillings: you
your self told me so even
now.

M Did I tell you so? I did not.

G But you have.

M wel, so be it then: Neverthe-
les I thinke that it is twelve,
but I am content seing
you say that it is no more.
When shall I be paid?

G Within ten dayes.

M I am content: but keep your
word.

G That I will doe without faile.

F If

ben: en willen eock niet
langher berden: als dat
niet en waere/ soude ick
wel berden.

G Du komt met my / ick sal
u betalen / oft ick sal u
borghe stellen.

M Wel / gaen wy / ick ben
te bieden. Wel / wat
seght ghy.

G Comt hier mynen vriendt/
desen man sal borghe booz
my blijen.

M Sal hy dat doen? ist waer
mijn vriendt? wilbt ghy
booz dese man borghe
blijjen?

F Ja ick / hoe veel ist dat
hy u schuldich is?

M 't is twaelf ponden
blaems.

G Hoe? ist so vele? ten is so
veel niet.

M 't is immers.

G 'Ten is seker nietick derf
sweeten dattet soo veel
niet en is.

M Hoe veel ist dan?

G 'Ten is niet meer dan thien
ponden ende vier schellins
ghen/ ghy hebt my tetsont
selbe soo gheseyt.

M Heb ick u dat gheseyt? ick
en hebbe niet.

G Ghy hebt immers.

M Wel / het is dan / soo/ my
dunct nochtans dattet
twaelve is / maer ick ben
te bieden na dat ghy seght
dattet niet meer en is.
wanneer sal ick betaelt
werden?

G Binnen thien daghen.

M Ick ben te bieden: maer
houdt u woort.

G Dat sal ic sonder faute doen.

I a

f Indien

➤ If so be that he doe not
pay you, I wil pay you.

† Indien hy u niet Betaelt
sal ick u betalen.

Ⓖ I am content. fare wel.

Ⓖ Ick ben te vreden. Adieu.

Ⓕ Farewel my friend.

ff Adieu mijn vriend.

*The forme of writing
letters, and making
obligations, acquit-
tances, and other
such like things.*

De maniere hoemen
brieven schryven,
Obligatien, en
quijt-scheldingen,
en dierghelijcke
dingen, maken sal.

Ⓐ A letter from a son to a father
in acknowledgment of his care-
full education of him.

Ⓐ Een brief van eenen soen
aen syn Vader de soughe
weghens sijne opboedinge
bekennende.

The superscription.

Het opschrift.

To my much honoured and be-
ving father M. Iohn Jackson
merchaunt in London.

Aen mijn veel ghe-eerde en be-
minde Vader M. Jan Jack-
son Coopman.
tot London.

Sir,
God and nature have obliged me
to an humble acknowledgement
of your great love and care of me,
who have not only bin the secon-

Mijn Heer.

Godt en de nature hebben
my tot een ootmoedighe er-
kentenisse uwer groote liefde
en soughe t' my waerts ver-
bonden; wie niet alleenlyck
de tweede oorsaecke myner
wereldtschen wesen sijt/maer
oock een groote oorsaecke mij-
nary

dary cause of my being in this world, but also a great means of my comfortable estate. For what is a man (being a reasonable creature) but miserable, yea worse than the beast that perissheth, if he be not taken care of, that the reason and understanding which God hath given him above the beasts of the field, be exercised & imployed in some honest & good way? Truly Sir, not to flatter you, I have much to say to you in respect of my conception, feeding, cloathing, and countenance; which the light of nature ingatherd me alwayes to acknowledge with much thankfulness to you under God; but in my weake understanding, we think, there is nothing wherein you have more manifested your self a father to me, than by the education and learning, which it pleaseth God to move and inable you to bestow upon me. Now I have nothing, whereby in any sort to testify my gratefulnes, but onely a childlike confession of your fatherly love: which I shall desire continually to make manifest not onely in word but in deeds as the Lord shal in mercy give me ability. Thusd. firing your loving acceptance of this humble tender of my duty, which I desire may be also presented from me to my dear mother:

ner troostelijcken stants. want wat is den mensche (een redelijck schepsel sündē) anders als ellendich / jae slimmer als de beesten die vergaen / so vooz hem gheen soeghe werde gedraghen / dat de reden en verstandt dat Godt hem boven het ghedierte des belts ghegheben heeft / in eenighe eerlijcke en goede saecken gesesent werde? Dooitwaer Heer / sonder u l. te blyen / heb ick u l. beele te segghen / weghens mijne ontfanckenisse voedinghe / kleedinghe / ende gheneghentheydt; d'welcke my het licht der nature altydt verbindt (onder Godt) aen u e. met groote danckbaerheydt te erkennen: maer nae mijn swack verstandt / dunckt my / datter niet en is waerinne u e. sin vaderlijcke gunste meer hebt laeten blycken als in d'opvoedinghe en leere / waer toe Godt u e. betwoghen en macht ghegheben heeft om aen my te besteden. Dooz my ick en hebbe niet waermede Ick in eenigher wijsē mijn danckbaerheydt betuyghen kan / als alleensich een kinderlijcke bekentenisse utwer vaderlijcke liefde: hetwelcke Ick (nae de macht en ghenade die my den Heere gheben sal) altydt niet alleenlijck met woorden maer inder daedt trachten sal te doen blycken. Aldus versoekende dat dese mijne ootsmoedighe aenbiedinghe mijner schuldighen plicht u e. mach aenghenaem sijn / versoekende dattet selve mijn geliefde Moeder mijnenthalven

192 *Epistles.*

Sendt-brieven.

I commend you to the Almighty
and rest, Sir,

mede aengedient mach tweden:
bevele ic u e. den Almachtigen/
en blyve/ myn Heer/

Your dutifull and
loving Son.
Robert Jackson.

W e. beëplichte
en beminde soan
Robert Jackson.

Amsterdam this
2 of August
new stile. 1646.

Amsterdam den
2 Augustij 1646:
nieuwen stijl.

*The answer to the for-
mer letter.*

*Antwoordt op de
bovengeschreven
brief,*

To my loving son Robert Jack-
son at the house of Master
James, Dunckens Schoole master
in Amsterdam.

Aen myn beminde soan Robert
Jackson ten huysse van :Me-
ster Jacob Dunckens school-
meester.

tot Amsterdam.

Son
Robert,

I Have received thy letter of the
second of August, and am very
glad to perceave that the Lord
hath given thee grace to con-
sider the love and care of thy fa-
ther towards thee.

Thou art not altogether ignor-
ant what great charge the Lord
hath layd upon parents in re-
spect of the education of their
children; and experience hath
taught thee in some measure how
tender the love of mee and thy
mother is to thee wards, and I
have from time to time indeavou-

Soon
Robbert.

V oen brief van tweede Au-
gustij heb ick ontfanghen/
my seer verheughende te be-
staen dat u de Heere die ghe-
nade ghegheben heeft/dat ghy
de liefde ende sojge die u De-
der t'utpaerts is draeghende/
ter herte neemt. De groote
last die de Heere d' ouders we-
gens d'opboedinghe harer kin-
deren op gheleert heeft en is u
niet gheheellyck onbekent; oock
heeft d'erbarentheydt. u eeni-
gher maten gheleert/ hoe
teeder mijn en u moeders
liefde t'utwaerts gheweest is/
hebbende (als u wel betuust
is) van tyt tot tyt neerslijghet
ghet

red as thou knowest to shew thee what the Lord also requirerh of thee in respect of honouring thy parents, and that God hath bin pleased to set that as the first commandement with a promise. Now my deare child, there is nothing which I doe more earnestly desire than the good of thy soule. It therfore it shall please God of his infinite grace to continue and increase his feare in thine heart, that thou doest hate the vanities and evils whereby youth is too often brought to destruction, and doest take pleasure in such things as may bee for thy comfort before God and thy credit before men: assure thy self whilest that I have any thing to dispose of, thou shalt not want any thing that may be usefull or advantageous to thee. And this is the mutuall good will and affection not of my self alone, but also of thy deare mother. Thus having nothing else at present but the commending of thee unto the favourable protection of the Almighty, wishing thee herewith to remember our kynd respects to thy Schoole-master, thanking him, for his paynes with thee, I rest.

Thy loving father
John Jackson.

London this,
3 of Septemb.
1646.

gepleeght om u bekend te maeken / wat de heere van u wegens het eeren uwer ouders is eysehende/ en dat Godt dat gebodt belieft heeft te stellen als het eerste met een belofte. Nu dan mijn waerde kint / daer en is niet daer ick meer nae verlange dan dat het u Ziele wel gae. So het Godt dan urt syn oneyndelycke barmherticheydt ghelieven sal / syne blyese in u herte te doen blyben en aenwassen / op dat ghy de ydelheden en doosheden haetet waer doot de jeught alte dicmaels tot verderf gebracht wordt. En u behagen steldt in die dinghen die voer Godt aengenaem sijn en eerlyck voer de menschen: weest dan verskert dat ghy niets ontbreken suldt dat u noodich of voordelyck sal sijn / soo langhe ick iets hebben sal om u by te setten.

En dit is het onderlinge welbehaghen en liefde niet alleenlyck van my / maer oock van u gheliefde moeder. Voerders tijdt niet anders hebbende als u inde gunstige bescherminge des almogende te bevelen/hier nebens begheerende dat ghy onse behoorlycke groetenisse aen u meester doet / hem bedanckende voer de moeyten die hy met u l. neemt/ blyve ick

W Beminde Vader
Jan Jackson.

London/desen
3. Septembris.
1646.

2 From a son to his father longing to hear from his parents, and to have some money sent him.

2 Van een soon aen zijn Vader verlangende van sijne ouders te hooren, en dat hem eenich gheldt toeghesonden worde.

Loving and deare father after myne humble duty remembred to you and to my beloved mother, you may hereby vnderstand that I am at present in healt&prosperity God be praised, & do greatly desire to know how it is with you. I have of late written unto you two or three several letters but have as yet received no answer from you, whereat I marvaile greatly, not knowing what may be the reason of it; wherefore my mynd is in great perplexity for you fearing least some avill or misfortune hath happened to you, which you wil not let me know of. I pray you therefore deare father not to let me be any longer thus troubled, but of all love be pleased to certifie me by the bearer hereof or by the first convenient messenger,

Beminde en geliefde Vader/ nae het ghedencken mijne ootmoedighen plicht aen u.l. en aen mijn beminde moeder/ ghelieft hier mede te verstaen/ dat ick tegenwoordich (waer: voer Godt ghepresen moet syn) in goede ghesontheydt en boozspoet den / grootelijc: verlangende om te hooren hoe't met u l. is. Ick hebbe onlanghs twee of drie brieven aen u. gheschreben/ maer hebbe al noch geen antwoordt van u l. bekomen waerover Ick grootelijc: verwondert ben / niet wetende wat d' oorsaek daer van wesen mach; waeromme mijn Sheest uventhalben seer becommert is/ bresende of u l. eenich ongeluc of quaet mocht te overgekomen syn dat u l. my niet begeert bekend te maken. Ick bidde u l. derhalben/ ghe: liefde Vader / myn niet la: ghet in dese benaetheyt te laten / maer ghelieft my volghens de liefde die ghy my sijt toedraghende / met binger des: of met d' eerste ghe: shenthet te laten weten hoe het.

of your estate and how you doe.
Be pleased also (Sir) to understand
that I have great need of three or
four guildens to supply some ne-
cessities which I have at present
on me: I pray be pleased to send
so much to me suddainly; and do
not think that I spend my money
prodigally, or vnprofitably: For
I will give you an accompt of all
the mony which you have sent me
how I have laid it out in needful
expences. May it please you also
to commend me to my Brothers
and sisters, Vncles, and Aunts, and
all the rest of my friends.

This is all which I have at
present to write, and so I leave
you and them to Almighty God
to whom my prayers shal be con-
tinually directed, for the raine of
his liberalities to be powred
down upon you, and rest,

Your obedient and
loving Son. A.B.

Amsterdam May
13 new stile
1646

het weghens uwen standt en
welbaert gelegghen is. Het sal
bl. mede ghelieven te verstaen
dat ick drie of vier guldens aen
geldt nodigh bandoen hebbe/
om eenighe behoefstigheden te
bezullen/die my teghentwoor-
digh ontbrecken. Ick bidde
bl. ghelieft my met den eersten
so veel te senden / niet wens-
kende dat ick mijn gelt onpro-
fytelick uyt-gheben ofte be-
quisten sal/ want ick sal u. l. res-
keninge doen van alle het gelt
dat v. l. my ghesonden hebt/hoe
dat icket hoop noodighe dingen
besseet hebbe. Laet het v. l.
medegelieven mijne groetenisse
te doen aen mijn Broeders en
Susters / aen mijn Ooms en
Nuren/en alle andere vrienden
Dit is al het geene ick hoop
dees tijt te schryuen hebbe / bl.
en haer altesamen Gode bebes-
lende/aen wie ick mijne ghebes-
den altydt richten sal / dat hy
de reghen zijner mildadigherdt
oer bl. gheliebe te storten/en
sullen blyten/

Bl. gehoorzame en
beminde sone A.B.

Amsterdam den
13 Mey nieuwen
styl 1646

The

Ant.

The answer to the former letter. Antwoordt op de voorgaende brief.

BEloved and deare child, I have received thy letter of the thirteenth of May by which I understand that you are in health, which is an occasion of great joy both to me and thy mother. And it pleaseth us well that you have so great a desire to heare from us, it is a token of naturall affection and childlike respect which you beare to us; which the more you doe beare, the more God will blesse you. As for that you write of two or three letters which you sent me before, understand for certaine that I have received none other but this last. I would have written oftener unto you, but I could meet with no messengers, by whom I might send safely and conveniently to you; neyther had I indeed any needfull matter to write unto you of. As touching our estate it is no worse than formerly, we are in good health blessed be God: your mother indeed hath bin sick, two or three dayes of late, but is through the mercy of God now well recovered againe. I send you now by this messenger and friend foure gold guildens according to your desire, but take heed that you spend them not

Beminde en geliefde kindt/ u brief van den dertienden. Men heb ick ontfangen/ waer uyt ick verstaen hebbe dat ghy gesont sijt/ het welcke eengroot te oorsaecke is van blijfchap beide in my en in uwe moeder.

Het behaecht ons oock wel dat ghy sulcken grooten beslangen hebt om van ons te hooren; het is een teecken van een natureljcke liefde en kinderlijcke eere die ghy ons sijt toedraghende/ het welcke hoe meer ghy doet/ hoe meer u Godt segghen sal. Hoeghens het gheene ghy schrijft van twee of drie brieven aen my gesonden te hebben/ twee si verskerkt dat ic gerne als dese lesse ontfangen hebbe: Ick soude meer malen aen u geschreven hebben/ maer konde gheen bode binden met wie ick seckerlijck en bequaemlijck aen u konde senden: oec hadde ick in waerheyt niet nootsaekelijck aen u te schrijven. Hoeghens onsen standt ten is Godt lof niet ergheer als voer desen / wy sijn Godt lof in goede gesontheydt. 'Tis waer/ u moeder heeft onlangs twee of drie daghen sieck gheweest; maer is nu door de genade Godes wederom volkomen gesont. Met brenghe der ses onsen vriendt sende Ick u volghens u verfoeck/ vier goudgulden/ maer siet toe dat ghy die niet onnuttelijck verteert; want het soude qualijck van u geden

vainly : for it would be ill done of you to cast that lightly away which I your poor Father have earned with the sweat of my browes. Follow your busines well , bee diligent in your studies , seek to give content to them that have the oversight of you , and above all things labour to please God almighty, which you shall the better doe if you avoyd evill company. You have begun reasonably well , but that profiteth not if you doe not persevere. To which end I pray God blesse you. All your friends with us do remember their loves to you. So I rest.

Your loving father
B B.

gedaen sijn / het gheene licht-
beerdelyck te verwerten / dat
ick u arme Vader met het
sweat mijnes aenschijns bet-
dient hebbe. neemst uwe saec-
ken wel waer / weest neersich
in't leeren / tracht die geene te
bergenoeven die d'opzicht over
u hebben / en boven alle din-
gen / arbeert den almachtigen
Godt te behagen / het welcke
ghy te beter su't konnen doen
so ghy quaet geselschap schijnt
Ghy hebt redelycke wel begon-
nen / maer dat sal u niet booz-
delijck sijn / indien ghy niet en
hothert. Tot welcken eynde ic
Godt bidden sal dat hy u wil
segenen. Alle uwe vrienden
ontrent ons groeten u. Hier
mede blijvende.

D Beminde Vader.
B. B.

3 *From a son to his
father asking his
Counsell and consent
in way of marriage.*

3 *Van een soon aen
sijnen Vader sijn
raedt en bewilli-
ginghe om te hu-
welycken , ver-
soeckende.*

Sir.

Being absent from you in per-
son, and detayned by my many
great and important affaires
wherewith you and others have
intrusted mee , that I can not
come to speak with you face
to face : I have made bold in

Myn Heer,

Al soo ick persoonlijck absent
sijnde / en door de groote en
veelderhande ghewichtige
saecken waermede be en ander
re my vertrouwt hebben achten
ghehouden werde / soo dat ick
by be niet komen kan / om aen-
gesichte aen aenghesichte met
be te spreken ; heb ick my
verstaoudt

pur.

pursuance of the honour and
 childlike duty which I owe
 to you, thus by writing to crane
 advise of you in a matter that
 doth highly concerne me. Sir, it is
 so, that being come by the bles-
 sing of God to mans estate by your
 & care & furtherance in a way to
 live of my selfe, and considering
 that God Almighty hath so or-
 dained that it is not good for
 man to be alone, and therefore
 would seek an help meet for him,
 and that my occasions now are
 such as that it is not so good for
 me to continue in a single and un-
 married estate, I have had of
 late some thoughts and by the
 advise of friends that wish me
 well, great encouragements to
 look out for a wife, and by the
 good hand of God so guiding of
 me have begun to set my affec-
 tions upon one whom I could wil-
 lingly if it were the will of God
 enjoy in that way. The mayd
 whom I have minded is of myne
 own knowledge in part, and as
 I heare from others that know
 her, a very godly and vertuous
 woman, one that is comely of per-
 son, a good housewife, and very
 meek and affable of disposition.
 She is the only daughter of mr.

herffout / volghens de eere en
 kinderlijcke plicht die ick u e.
 schuldich ben / aldus door schij-
 ben utwen raet te versoeken
 in een saecke die mijn ten
 hooghsten aengaet. Mijn Heer /
 het is alsoo / terwyl ick door
 Godes segen tot mannelycken
 staet ghekomen ben / en door
 u e. sorghe en hulpe op den
 wech om van mijn selven te
 kunnen leven / en aengemercht
 hebbende dat Godt almachtich
 gheordineert heeft / dat het
 niet goet is dat de mensche al-
 leen zy / sochte daeromme een
 hulpe die hem bequaem soude
 syn; en dat mijn gelegentheden
 tegentwoordich sulcx syn dattet
 voer my onbequaem is een ee-
 nich leven te leyden en onge-
 trout te blijven / so heb ick ons
 langhs eenighe gedachten ge-
 hadt / en door raedt en moet
 getinghe van vrienden die mijn
 welst aert wenschen / nae een
 wyf uyt te sien / en door de
 goede hand Godes my gheley-
 dende / heb ick mijn liefde be-
 ginnen te stellen opeene / die
 ick so het de wille Godes waer-
 te geerne op die manniere sou-
 de ghenieten. De Jonge doch-
 ter die ick besint hebbe is / ten
 deele door mijn eyghen weten-
 schap / en door de geturgenisse
 van andere die haer kennen /
 een Godt-salige en deucht-same
 jonge dochter / een die schoon
 en sierlyck van persoon is / en
 een goede huysvrouwe / seer
 sachtmoedich / en van eenen
 vriendelicken aert. Sy is de
 eenighe dochter van Mr. D. A.
 een Godtsalich man / en in dese
 stadt een eer'ich coornman / ee-
 ne die de macht heeft om een
 werckelijcke somme ghelt met

D.R. a godly man & credible merchant in this city, one that is able to give a considerable estate with his daughter, and one who may be no small furtherance to me in way of my trading. But without you Sir I can doe nothing, for God hath required children to honour their parents, and I having bin hitherto sustained and prospered by Gods blessing upon your fatherly care, dare not be so unthankfull as to take in hand so great a business without your counsell and approbation. Wherefore Sir I beseech you, to ask counsell of God for me, and your self seriously to take the matter to heart, and with what convenient speed you can to send me your mynd in writing: Vntil which time I shall forbear any motion or further proceeding there in. I doubt not of your tender and fatherly care of me in this: and therefore need use no friends or arguments to perswade you there to. God I hope, who hath the hearts of al men in his hands, will perswade you to that which shall be for his glory: and if he seeth it good for me he wil in his good time accomplish it. At present I have nothing els but my humble service to your self, my mother, and the rest of my friends, Only that I desire to approve my self to be;

Your obedient
son .R. S.

syn dochter te gheben / en eene die my in mijnen handel gheen kleyn boordeel soude connen doen. Maer sonder u e. Heer/ kan ick niet doen / want Godt heeft begheert dat kinderen haere ouders souden eeren/ en vermits Ick door Godes seggen en u e. Vaderlycke soeghe tot nu toe onderhouden en boordeel spoedich gheweest ben/ en derf ick soo ondancbbaer niet wesen / om soo een swaeren saeck by der handt te nemen / sonder u e. raet en bewillinge. Waers omme versoek ick Heere / dat u e. mijnentweghen met Godt wilt te rade gaen / en selfs de saecke ernstelyck ter herte nemen / en my u e. schryftelyck antwoort met alle moghelycke spoet toefenden: tot welcken tijt toe ick het selbe niet boord sal stellen maer alle boordere boordgancb saecken. Aen u e. teedere en vaderlycke soeghe mijnenthalten in desen twyffl I ick niet: daeromme behoef ick geene vrienden of beweegh redenen te ghebruycken om u e. daer toe te bewegen. Ik hoore dat Godt / die aller menschen herten in sijne handen heeft/ u e. bewegen sal te doen dat tot sijner eere strecken mach: het welcke by in synen tijdt boord brenghen sal soo het tot mijnen boordeel is. Teghentwoordich heb ick anders niet als mijn ootmoedigen dienst aen u e. aen mijn Moeder/ en de reste mijner vrienden / alleen ick dat ick wensche te bewysen dat ick ben/

De ghehoorsaeme
soon. A. S.

The

Antwoort

The answer to the former letter. *Antwoordt op den voorighen brief.*

Son R.

I Have receaved your last , and taken into serious consideration the weightie matter by you therein propounded to mee. As for Mr D. R. whose daughter you desire to marry , I know him wel, and would be glad that hee and wee might bee so neare in affinity. As for his daughter I know her not, shee being but a child when her Father went out of England. But if she bee such a mayd as you write me , surely I should not doe well I think, any way to discourage you therein. For my part , being so far distant from you, and so little able to helpe you , I can not take so much upon me as otherwise I should think my self bound to doe. This therefore I give you for answer. So long as you were a child , and under myne hand , I took the best care I could of you to guide you ; but now you are a man and for your selfe , I may I conceive leave matters more to you , only my advise and counsell I may give you as occasion serveth and you shall doe well to follow it ; for you can no longer expect God's blessing to goe along with you , than you doe honour your parents in all good things. As for the mayd and her parts and

Soon R.

Voer leffen brief heb ic ontfangen / en hebbe de ghetwichtige saecke my doer u daerin voorgeselt in ernstighe bedenckinge genomen. Heggens Mr. D. R. met wiens dochter ghy geerne huwelicken sout / die ken ick heel wel / en soude my verheugen dat hy en wy so nae aen malkanderen vermaechschappen souden. Heggens sijne dochter/haer en ken ick niet / alsof maer een kint was doen haer Vader uyt Engelandt trock Maer indien het sulcken Dochter is als ghy my scheyfte / dunct my waerlick, dat ick niet wel sou doen u dat af te raeden,

Mijnenhalven / also ick so verre van u gelegen ben / en so twernich macht hebbe om u te helpen / en kan ick soo veel over my niet nemen als ick my anders soude verplicht houden te doen waeromme ick u dit tot antwoordt gheben. Terwyle ghy een kindt waert / en onder mijn gebied stont / droegh ick de beste soorge die ick konde om u te regeren ; maer nu ghy een man geworden sijt / en moet u selven / vertroeb ick dat ick eenige saken aen u overlaten mach ; eventwel mach ic mijnen raedt gheben alst pas geeft / en ghy sult wel doen het selve nae te komen ; want lang her als ghy u ouders in alle goede dinghen eeret / en kont ghy de segghen

qualifications, I leave that wholly to you to look to it, that there be such a one as you say, and such an one as you may live a godly peaceable and comfortable life with all: and herein I charge you to take what helpe you can of your friends in my absence, to advise you that you be not deceived by youthfull lusts and conceits, for favour is deceitfull, and beauty is vaine, but a woman that feareth the Lord she shalbe praised. As for the matter of outward estate, you shall leave that to mee to manage it between her father and my self, which I shal doe by letters and friends, so soon as I understand that you are any way acceptable to the mayd, and that you have farther encouragements to goe forward in this business. In the mean time and so alwaies I shall not cease commending you and al your lawful undertakings to Almighty God in my daylie prayers. And so I bid you hartily farewell, desiring you to remember my hearty salutations to all our friends.

Your loving father

T. S.

segghen den Heeren niet bewachten. Hoeghens de jonghe dochter / hare deuchden / en bequaemheden / dat laet ick gheheelijck aen u om toe te sien / dat sy soo is als ghy van haer ghetyght / en sulcken een met wien ghy een godtsalich breedsaem / en troostelijck leven mooght lerden: en hier in beveele ick u / dat ghy soo beele hulpe alst moghelijck is van vrienden in mijn absentie wilt nemen / om u also te raeden / dat ghy doot de lusten en inbeeldinghen des jeuchts niet bebrogen en wort: want de behallickheyt is bedroch ende de schoonheyt ydelheyt maect eene Woutwe die den Heere breeft die sal geprefen worden. Hoegens de saecke van uytelijcke middelen / daer sult ghy my en haer Dader mede laten begaen / het welcke ick doot brieven en vrienden sal doen soo haest ick verstaen sal hebben dat ghy de maget eenighsints aengenaem zijt / en dat ghy meerder moet sult hebben om in dese saecke boort te haeren. Middelertijt jae gheduerich sal ick niet af laeten u en alle uwe wettighe onderwindinghen den Almachtigen Godt in mijne dagelijcse gebeden te bevelen. Waer mede ick hertelijcke affcheyt van u neme verfoeckende dat ghy mijne / hertelijcke groetenissen alle onse vrienden wilt doen.

W. Beminde Dader,
T. S.

4 A father sends his son to a Schoolemaster, and gives him charge to feed and instruct him, and promiseth to pay him for it.

4 Een Vader sendt synen loon aen een Schoolmeester, wien hy beveelt te voeden en te onderwyfen, waer voor hy hem betalinghe beloofst.

Loving friend mr F. G. I was with you (you know) a while since, and had some communication about placing my son with you, but then we could not agree about the wages I should give you. Now so it is that since I have considered of it, and have thought it not best that I should stand upon a small matter for my child's good. I have therefore now sent my son over to you by this good friend the bearer, with all things which for the present I or my wife have thought necessary for him, and what you shall further find needfull either send to me and I will provide it or if you pleas to provide it I will pay it you againe. My earnest request therefore to you is, that you will please to take charge of him, and look well to him, that he want no thing needfull for him? and also that you will diligently instruct him in all necessary things wherein youth

Verde vriendt. Mr. f. G. Ik ben onlangs (als u l. bekent is) by u l. ghetweest/ eenige reden t'samen hebbende wogens het besieden van mijn soen by u l. maect konden alfo doen over het loon dat ick u l. gheben soude niet accorderen. Het is nu so / dat ick het t'sedert dien tijt overleent hebbe/en ons geaden ghehouden terwyl het tot nut van mijn kindt soude strecken opeen cleyntgen te staen. Ik hebbe daerom nu met mijn goede vriendt bronger deses mijn soen aen u l. over ghesonden / met alle dinghen die ick of mijn Huys-ghoutve teghentwoordich konde bedencken hem noodich te wesen/ ende het gheene u l. bebindt hy noch van noode soude moghen hebben / gelieft dat te ontbieden en ick sal t'besorgen/ of so ghy het besorgt / sal ick het u l. tweeter betalen. Daeromme is mijn ernstigh versoek aen u l. dat ghy hem beliebe ondergebiedt te nemen, en wel toe to sien/dat hem niet en ontbreke/dat noodich is; alsmede dat ghy

should

Should be taught, as namely, reading, writing, ciphering, casting up of accompts, keeping of merchants books, understanding and speaking the latin, french, dutch, English, Italian, and Spanish tongues, and what els you see good: but especially I pray neglect not to traine him up in the leare of God, and good manners and behaviour toward men. that by Gods blessing in time he may be fit to traffique and hold commerce in the world as other men doe, and maie behave himself worthily therein, so as God almighty may have prais, you credit, himself peace of conscience, and we his parents comfort: and for your paines and labour herein I shall pay you yearly, so long as he is with you, two hundred and sixtie guildens, as you demanded and you shall alwayes have your money before hand; in token whereof I have now sent you by him one quarters payment which is Sixtie and five guildens, and what extraordinary expences he puts you to besides his dyet and education in your house, that I will pay you over and above when I shall understand by you that you have disbursed any thing for him. Sir, what you doe for him I shall take it as don for me, and shall studie all wayes whereby I may any wise requite or deserve the love and care which

ghy hem neerstelijck wilt onderwijfen in alle noodighe dinghen waerinne: de seught behooren geleert te worden / als namentlijck / int lesen, schrijven cijferen / rekeninghe op te nemen / coopmans boeckhouden / het verstaen en spreken vande Latynse / franse / Duytse / Engelsche / Italiaense / en Spaense taelen / en wat ghy meer nootdich acht: maer insonderheydt (bidde Ick u) en versuymt niet hem op te brengen in de vreesse Godes / en in goede Zeeden en ghelaet teghens de menschen / op dat hy namaels doot Godes seeghen bequaem mach worden om handel en coopmanschap inde werelt te drijben als andere menschen doen / en hem daer so bromelijck in draghen / dat Godt almachtich lof / u l. de eere / hy een gerustte consciencie / ende wy sijne ouders troost / mogen hebben: en voortuwaert arbeit in desen sal ick u l. jaers loyt / soo langh; hy by u l. in / twee hondert sessich guldens volgens u l. ersch / betalen / en u ghelt sult ghy altydt van te booren hebben; in tecken waer van / ick u l. nu nevens hem betalinghe sende voort een vierendeel Jaers / te weten vijf en sessich guldens / ende alle onghetwoone onkosten die hy u l. burten sijne mondt-kosten ende opboedinge in u huys aen doet / sal ic daerenboven betalen / soo haest ick van u l. verstaen sal hebben dat ghy iets voort hem verschoten heft. Myn Heer / het geene u l. aen hem doet / sal ic achten als voort my gedaen / en sal altydt den eerstigen / waer mede ick de liefde en forge die ghy aen hem betwisen sult

you shall shew to him. Thus desiring your loving entertainment of him and usage according to his demerit, and as you in wisdom shall find most for his good, and praying the Lord to bless your labours to him, I take my leave, and rest,

Your assured loving
friend M. N.

The superscription.

To my loving friend Mr. F. G.
Schoolmaster dwelling at M.

5 *One friend counsel-
leth another howe to
proceed wel in mer-
chandizing which
hee hath newly be-
gun.*

The superscription.

To my esteemed good friend Mr.
F. P. merchant in Ham-
borough.

MY deare friend F. P. having heard that you have begun to trade for your selfe, and that you have taken upon you so great and weightie a calling as a merchant adventurer, I have thought
my

sult / verdienen en vergheiden sal. Aldus verseeckende dat ghy hem vriendelijck wilt ont-haelen / en na sijne verdiensten en als u l. nae utwe wysheyt booz hem bequaem sult binden / wel wilt doen / en de Heere bidende / utwen arbejdt aen hem te willen segghenen / neemich mijnen afschert / en blijbe.

W l. Vriendt. M. N

Het opschrift.

Aen mijn beminde vrient. Mr.
F. G. Schoolmeester woon-
ende tot. M.

5 *Eenen vrient geeft
den anderen raet,
hoe hy in sijnen
handel dathy eerst
begonnen heeft
wel voort sal va-
ren.*

Het opschrift.

Aen mijn hoch-gheachten en
goeden vriendt Sen : f. P.
coopman / Tot Hamburg.

Mijn geliefde vriendt. f. P. ghehoort hebbende / dat ghy booz u selfs begonnen hebt te handelen / en dat ghy so grooten en ghewichtighe ber-
roep aenghenomen hebt een
coopman aventurier te wesen / heb

my self bound as a professed friend of yours, and an old friend and familiar of your deare Father deceased, to congratulate you in your estate, and to give you the best advice I can for your better managing of your affaires. It is that which I promised your father on his death bed, and therefore I hope that you will take it in good part from me. First therefore let me advise you, not to bee too hastie to be rich, for Solomon sayth he that haltereth to bee rich shall suddenly come to povertie. Be sure in the first place that you feare God, and serve him incessantly night and day, and let not your cares for this life hinder you of doing any part of your duty to God. Be not too greedy of falling into much busines: for great merchandize soone makes a man either rich or poore. Acquaint your selfe much with the uncertainty and fading condition of outward things, and be strong in faith and hope of eternall life: for Merchants run many hazards feares, and adventures, and often undergoe great losses; and if you have not a foundation layd up for the life to come, you may possibly meet sometimes with such changes here, as may make your heart to quake. Whatsoever

heb ick my als verbonden gelyck / my als u. l. blyndt u. l. gebende / oock een out bekent blyndt van u geliefde overleden Vader / my nabens u. l. in uwen staet te verbliden / en u. l. de beste raet te gheben dat my moghelyck is / tot beter uythoeringhe van uwen handdel. Dat is het gheene ick aen u. l. Vader op syn doot bedde beloofte hebbe / en daeromme hoope ick dat ghy sulcx van my int goede sult aennemen. Laet my u. l. dan int eerste raden / dat ghy u niet al te seer en spoet om ryck te worden / want Salomon seght / die sich haestet om ryck te worden sal metter haest tot armoede verballen. Siet ten eersten wel toe / dat ghy de blyfde Gods hebt / hem sonder ophouden dach en nacht dienende / en laet oock de sorgen van dit leven u van gheen ghedeelte der plicht die ghy Godt schuldich sijt / beletten. Weest niet al te gierich om alte veel te doen te hebben: want grooten coophandel beroofsaeckt een mensche haest ryck of arm te worden. Van de onsekerheyt en verganckelicheyt van aertliche dinghen sult ghy u versekeren / en siere inden geloofte en hoope van het eeuwige leven wesen: want coopliden loopen groote perickelen / breefen / en abontueren / en moeten dickwils groote berliesen draghen; en so ghy dan geen fondament voor het toecomende leven geslegt hebt / waert moghelyck dat ghy hier altemets sulcke veranderingen souden ontmoeten die u herte soude doen zitteren en beben. Wat ghy by

veroutake in hand or do, be sure
 to deal iustly wth al men; for il got-
 n goods seldome prosper long.
 Rob not the prince of his cus-
 tomes: for many times a pound
 that way gotten costs ten. Trade
 not in deceitful, unmerchantable,
 and false wares. Keep iust
 waights, equal ballances, and law-
 full measures. Take good notice
 of all that you receave in, and pay
 out, in the way of your trade.
 Keep your books and accompts
 exact & in good order: for there-
 in stands much the credit of a
 merchant. Be often perusing your
 books, acquaint your self well
 with your estate: for many
 through neglect of that have not
 only bin undone, but great ly dis-
 graced. Adventure no more at any
 one time than what if you lose
 you can by Gods blessing beare.
 Make your adventures in many
 parcels, that if one should faile
 the other perhaps may helpe the
 losse. Take heed with whom you
 trade, and whom you trust. Trust
 no man but try him first. And
 seek not without great necessity
 to be credited of others: for the
 more you stand on your own
 feet the lesse care and more ho-
 nour you have. Bee not lightly
 surety for any, for many thereby
 suffer great damage: neither
 lightly desire any to be surety

der handt neemt of doet/ weest
 verskeret dat ghy alle men-
 schen recht doet: want het
 beurt selden dat goederen met
 onrecht vercregen langh voer:
 spoedich zijn. Ontroost den
 Prince van syn tollē niet:
 want een pont op die maniere
 ghetwonne kost dickwils wel
 tien. Handelt niet met bedrie-
 ghelijcke/valsche/ of datgheen
 koopmans waer en is. Houdt
 rechte gewichten/gelijcke wa-
 ren/en wettige maten. Neemt
 goede acht van al het gheene
 ghy in ulwen handel ontfanght
 en uytgheeft. Hout ulwe boeck-
 ken en reckereningen bequaem
 en in goede orde: want daer
 besaet d' eere van een coop-
 man grootelyc in. Oerfiel
 ulwe boecken dickwils/maect
 dat ghy ulwen staet wel kent:
 want voer het versuyen van
 dien / syndet veelē niet alleens-
 lyc bedorven / maer in groote
 schande verballen. Waeght op
 eenen tyt niet meer dan so ghy
 het quam te verliesen ghydoet:
 Gods seggen soude konnen
 draegen Maecht dat het geene
 ghy abontuert in veelē gedeel-
 ten sy / op dat so d' eene quam
 te verongelucken / het andere
 de schade mogelijck soude con-
 nen helpen draeghen. Siet toe
 met wien ghy handelt/ en wien
 ghy vertrouwt. Vertrotwt
 niemant/of beproeft hem eerst.
 En tracht oock niet sonder
 groot ghebreck / van andere
 vertrouwt te worden: want
 hoe hafter ghy in u eyghen
 schoenen staet hoe minder sou-
 geen hoe meerder eere sult gy
 hebben weest voer niemant
 lichtelijck borghe: want veelē
 lyden daer groote schade door:
 verfoecht

for you :for one good turne will ask an other. What you have once promised be careful to perform: for merchants suffer much by not keeping their word. When therefore you have payments to make provide in time: have the somes and daies in continuall remembrance. Relye on no other man to the last for your owne payments: for so you may be deceived and crack your own credit. Be as carefull as may be not to trade above the compasse of your stock. Leave not your busines to much to others but have a continual oversight of it your self. Live not in fashion either above your rank, or too much inferiour to it: but keep in a middle way, so as your conscience may not be wounded if you should faile. Love more your honour than riches. Seek not to be credited for all that you can. When you have gained, praise God and remember the poore. Be not prodigal, for that is wast- ing: nor yet niggardly, for that is base. Keep still a noble & generous mynd guided by a good understanding. Shun by all means evill company, and among other things take heed of horses, wine, and women: which have bin the overthrow of many young merchants. Have a certain time ordinarily of being at home, and misse no

besoect oock lichtelijck nien- mant boeghe booz u te blijen: want d'eenen brientschap erfcht den andere. Weest soeghbuldich na te comen dat gy eens beloof- hebt: want coopliden lyden groote schade dooz dien sy haer woort niet en houden. Daers omme wanneer ghy eenige be- stalinge te doen hebt/versoeghe het in tyt: de sommen en verbaal daehen altdit in u ghedachten hebbende. Verlaet u tot op het lest op niemant wegens u beta- linge: want daer dooz sout ghy konnen bedrogen worden/ en u eygen geloof breken. Weest so soeghbuldich alst moghelijck is/ boven de streec van u vermogen niet te handelen. Laet utwe din- gen niet te veel op andere staen: maer hebter selve een gestadi- ghe ooghe op. Gaet in uwen bracht/noch boven utwen staet/ noch alte veel onder utwe staet: maer hout u inde middelwegh/ op dat utwe conscientie niet ge- quetst en worde/ indien ghy quaemt te salgeren. Hebt u eere lieber als rijdom. Tracht niet booz so veel vertrouwt te worden als ghy kondt. Als ghy winste gedaen hebt/looft Godt/ en gedenckt den armen. Weest niet overdadich: want dat is verterende noch te gierich: want dat is verachtelijc. Hout alijt een edel en doornlich gemoet dooz een goet versiant geleert sijnde. Schuw quaes geselschap dooz alle middelen/ en onder andere dingen wacht u booz paerden/wijn/en vrou- wen: dewelcke veel jonghen copliden bedorven hebben. Siet een sekeren tijt om ge- meenlijck t' huys te wesen / en so het mogelijck is selt niemant

man if it be possible at times appointed. Frequent the exchange and meeting places of merchants: for absence makes a man sometimes suspected. If you deals for others, doe for them as for your selfe: you thereby gaine friends and reputation. Be sure your advise be good, or have it altered and when it is right follow it punctually. Reckon often with your masters or Chapinen, for short reckoning makes long friends. There are many other things doutles which are needfull to be taken care of, which are not possible for mee to think on: but time and experience will teach you them. And think it not strange if you learne something by shame and losse: for things so learned usually are best remembred. So hoping that myne advise to you herein shall not be altogether cast off, I leave you to God and rest,

Your faithfull
friend, T D.

te leue op gesette tijden. Deze keert op de beurse en andere plaetsen daer coopliden by een komen: want afwesen veroorsaect somtijts dat een mensche in twijffel getrocken wordt. So ghy booz anderen handelt / doet booz haer als booz u selven: daerbooz bekijght ghy vrienden en goeden naem. weest verskeret dat uwen advijs goet is / of dattet berandert worde: en wanneer het recht is / komt het sonder missen nae. Merckent beeltijts niet u meesters of coopliden: want cozte rekeninghen veroorsaect langhe brientschap. Daer sijn ongetwijfelt veel andere dinghen / die noodich sijn waer genomen te worden / die my onmogelijck sijn te bedencken: maer tijdt en erbaerentheydt sullen u die wel leeren. En dunckt het niet breemt te wesen / dat ghy iets booz schande en schade leert: want dinghen op die wijs gheleert / werden best onthouden. Dus hoopende dat mijnen raedt aen u l. in desen / int gheheel niet verworpen sal worden / bebele ick u l. den heer / een blijbe /

D l. getrouwen brient.
C. D.

6 From one friend to another in way of advice about sale and returne of goods.

6 Van eenen vrient aen den anderen, raedt ghevende weghens het vercoop en enwederkeeringe van goederen.

LOving friend mr. P. after salutations &c, I give you to know that I have sent you by I N master of the Elizabeth of London, who is now bound for Holland, and to set saile within two dayes if God permit, the severall goods mentioned in the bill of lading here in closed, which I pray you receive for my use, and let this be your sufficient order and advise to sell and dispose of them for me with all fidelity. And make returns to me in sugars or Indigoes, or tobaccot, or french wines, or beaver hats and boots, as you shal best be able to accommodate your selfe for mine advantage, paying your self all charges and factorage concerning them. I have also charged you with a bill of exchange to pay to mr N at double usance three hundred pounds sterling. If you please to accept it and pay him, you shall doe me a favour, and if the former goods sent you be

Waerde bajiendt. Mr. P. na groetenisse &c. Ick laet u l. weten dat per. J. N. schipper handen Elizabeth van London die tegenwoordich nae Hollandt meent te seilen 'en so hec Godt toeliet/ binnen twee of drie dagen meent te vertrecken / Ick een u l. de verscheyden goederen in dese ingesloffen cognossement verhaelt/ghesonden hebbe / u l. versoeckende die minnenthalben te willen ontfangen/en ael desen eenen genoeghsame ordre ende raedt syn om die voorsz. mijn te bercoopen en in alle getrouwicherdit te beseden. En doet mijn wederkeeringhe in suckeren / of Indigo/of toback / of france wijnen / of bever hoeden / en boecken / soochs ghy best tot mijnen voordeel te rechte sulst kunnen komen/u selvs betalende voorsz. alle de onkosten en factoren die angaende gedaen. Ick hebbe u l. oock belast met een wijsel brief van drie hondert ponden salmer te betalen aen Mr. N. op dubbel usance. So het u l. belieft aen te nemen beschiedt my bajientschap/en indien de goede-

not yet sold, or amount not to so much, I shall make it good to you when and howsoever you please to charge me with it or any part that you come short. For news we have none at present, the king is still at Newcastle, but there is no signe or liketyhood of his subscribing to the propositions. The Lord send us an happy peace. Farewell.

Your loving friend I. K.

ten booz desen ghesonden noch onberkocht sijn / of so veel niet en bedraghen / sal ick u l. we: detom goet doen wanneer en op wat wise u l. my daer mede gelieft te belasten / of soo veel als u l. te kozt sult komen. Nietus hebben wy tegenwooz: dich geen. Den Koninc is noch tot Newcastle / maer daer en is geen teeken of blyck dat hy ondertecken sal t'geene hem boozgeste't is. De Heere gee: be ons een gheluckighe breede. Daert wel.

Wl. beminden vriendt. J. K.

An obligation for debt.

Een obligatie van schuldt.

IC R. of Amsterdam Inkeeper acknowledge and confes by these presents to bee indebted to the worshipfull L. H. of the same city merchaunt, or the bearer here of, the somme of five hundred guldens at 20 stuyvers a peece, and that for a parcell of Borduice wines bought of him and receaved to my content promifetng to pay the said somme at May next coming. And for the same I bind my person and goods present and to come. Renouncing all helps and benefits of lawe any wise contrary hereunto, and particulercly telling the law, that generall renunciation is of no value, except that the spetia'll goe before. In witness of the

ICk C. A herbergier in Amsterdam / bekenne ende belijde mits desen schuldich te wesen den eersamen L. H. koopman der selver stede / oft den brengher deses / de somme van vyf hondert guldens tot 20 stu: berg't Stuck / ende dat ter saecke van een partije wo: deust wijnen van hem gecocht ende tot mijn ghenoeghen ontfanghen : belobende de selve somme te May eerst komende te betalen. Ende daer booz verbinde ick mijnen persoon / ende goederen tegenwoordigh ende toekomende / ontfeggende alle behulpfelen ende booz: deelen van rechte desen eenichsins teghenstrijdende / ende besonder den rechte segghende / dat gemeyne ontfegginghe van geender weerden en is / ten 22 dat de bisonderen booz gae.

auth,

In

truth, I have subscribed this in Amsterdam this fiftenth of September 1646.

By me C. R.

In kennisse der waerheyt hebbe ick dit onderteeckent binnen Amsterdam desen vijftienden September. 1646.

By my C. A.

Another, somewhat shorter, and with severall payments.

Een ander, wat korter, ende met verscheydene betalinghen.

I A B, dwelling at Antwerp, acknowledge and confesse to be indebted to H. M. merchant dwelling at Vilain, or the bearer hereof, the somme of Thirty pounds ten shillings & six pence Flemish coine, and that for five English cloaths which I have bought and received of him: of which cloaths I hold my self to be well satisfied. Therefore I promise to pay him or the bearer hereof the said somme in three payments, to wit Ten pounds in the whitsun faire of Antwerp next coming, Ten pounds more at the Baumas faire, and the remainder in the cold faire of Bergen then next ensuing without any fraud. In witness of the truth I have &c.

I Ck J. B. woonende t'Antwerpen bekenne ende belijde schuldich te zijn H. M. coopsman woonende te Delaine/ofte den bronger van desen, de somme van dertich ponden thien schellingen ende ses penningen Vlaemsche munte / ende dat voer vijf Engheleche lakenen die ick van hem ghekocht ende ontfanghen hebbe: van welcke lakenen ick my wel vergenoecht houde. Daerom beloofde ick hem ofte den bronger des ses de voorsijde somme in drie betalinghen te doen/te weten thien ponden in de Antwerpse Wijnriet merct eerst komende/ noch thien ponden te Wamisse merct ende de reste in de koude merct van Bergen daer aen volghende sonder eenig bezoch. In kennisse der waerheyt heb ick &c.

An obligation with surety. Een obligatie met borge.

We N. I. and I B. as surety, acknowledge by these presents to be indebted and each one of us for the whole and as principall unto A F. accepting the same, the some of 600 Charles guildens of twenty stuyvers a peece, for a sort of linnen cloth bought by the said N. I. & received to his content. For which debt I the said I B. stand surety, and make thereof my proper debt, promising as principall to pay the same unto the said A F. or the bearer hereof, within the space of one year. Renouncing of the exception of the division, *ordinis excussionis*, and all others which might stand me in stead against it. Provided that the said N. I. doe free and release me therefrom without cost and damage like as I the said N. I. promise to doe within the space of fifteen moneths. For which we equally bind our persons & goods moveable and immoveable, present and to come. Renouncing all helps and benefits of law any wise contrary hereto, and particularly selling the law that generall renunciation is nothing worth, except speciall goe before. In witness whereof wee have set hereunder our hands (signes manual)

W 2 N. I. ende F. B. als borge / bekenne midts desen schuldich te zijn / ende elck van ons een voors. al / ende als principael aen A ff. 't selve aen nemende de somme van 600 Carolus gul'dens van twintich stuyvers 't stück / ter sake van een soorte linde laken by des selven N. I. ghekocht ende tot sinen ghenoegeen ontfanghen. Door welcke schult ick F. B. voors. borge blyve ende maecte daer myn eyghen schult van belovende die als principael aen den selven A ff. oft brenget deses binnen den tydt van een jaer te betalen / ontfeggende de uytneyminghen vander bispien ordinis excussionis, ende alle andere die my daer teghen soude moghen te stade komen. Behoudelycken / dat de selve N. I. my daer van kosteloos ende schadeloos ontlaste ende ontslae gelijckertwijck N. I. voors. binnen den tyt van vyfthien maenden beloofte te doen. Waer voors. wy ghelyckelycken onse persoonen ende goederen roerende ende onroerende / tegenwoordigh ende toekomstende verbinden : verwetpende allen behulpselen / ende voordelen van rechte desen eenichsins tegenstrydende / ende bysonder de rechte segghende dat gemeyne ontfegginghe van gheender waerden en is / ten sy dat bysondere voors. In kennisse der waerheyt hebben wy onse handt teeckenen hier onder geseldt

. Hire-scedule.

Huer-Cedule. 213

In presence of W T and H B as witnesses, this fourth of September in the year 1646.

N I. I B.

Sett int betwesen. van ho. T. ende H. B. a's getuygen/desen 4. Septembriis anno 1646.

N. I. I B.

An agreement for hire of an house.

Voorwaerden van huys huere.

I M. E. acknowledge and confesse to have demised (or let) to the worshipful W. O. an house with a garden situate in Leyden in the cleare street, called the thousand seats, next door to - b - N ; for the terme of eighty years following, beginning at May now next coming 1647, and that for the year's somme of Fifty and sixe guildens of twenty Ayvers a peece, to pay every half yeare eight and twenty goldens currant money, the first part wherof wilbe due & shal be payd at Allhallowes tyde or the first of November 1647. or within a moneth after that without fraud. Wherewith both parties being contented, the foresaid demiser and tenant have promised one an other to keep the foresaid conditions, under bond of their persons, and goods moveable and immoveable present and to come. Renounceing al helps of law any wise contrary hereunto, and particularly the law saying, that general renuntiation is of no worth except that the spetial goe alone. In witness wherof there are made hereof two Chirographies (or instrument,) one cut out from the

Ick M. E. kenne ende belijde verhuert te hebben den eersamen ho. O. een huys met een tcf staende te Leyden in de klare streegh ghenaemt de duysent zessen/aldernaest den N. tcoz den tijdt van acht na tolschende jaren/inghaende te Mey eerst komende 1647 ende dat vooz de somme van ses en vijftich guldens tot twintich stuvers 't stuck jaerlijcx te betalen alle half jaer acht en twintich guldens in gangbaren gelde/waer van d'eerste pay op alderheyligen dach es op d'eerste Notemb. 1647. verschijnen sal en betaelt moet worden. of binnen een maent daer na sonder bedroch. waermede beyde partijen te hede zijnde / de voorsz heurder en verhuerder malkanderen belcoft hebben de voorszcrieben coozwaarden te onderhouden onder verbintenisse van haere personen/ende goederen / roerende ende onroerende / teghenwoordige ende toekomende. Derwerpende alle betulsen van rechte desen eenighsins tegensijden/ ende bi sorder den rechte seggende/dat gemerke ontscegginge van cheener waerden en is ten se daer by sordere coozse. Tot oorkonde van dien zijn hier afgemaecht twee hantseghiften d'een uut den

oeker

W. J. ander

214 Acquittances Quyt-scheldingen.

other, subscribed by parties on both sides, and written upon the cutting through with A B C. in presence of N E and F G witnesses the 5 of Aprill 1647.

By me M. B.

andere gesneden door partijen weder sijds onderteeckent/ ende op't selbe deursniden met A B C beschreven in't b. wesen van J D E ende F G. getuygen/ den 5. Aprilis 1646.

By my M E.

An acquittance for house rent. *Quijtscheldinge van huys huere.*

I R P acknowledge by these presents to have received of the worshipfull O T. the somme of eighrie and three guildens for an half years house rent due for the dwelling house of the said O T sciruat in Peter and Iaines street in Amsterdam now at May 1646. In witness of the truth I have hereunto subscribed my signe manuall the 10 of June 1646.

By me R. P.

I Ck R D bekenne mits desen ontfangen te hebben banden eersamen O. T. de somme van daren tachtentich guldens booz een half jaer huys huere in Mey 1646. verschenen booz het huys daer de boozschreben O T intwoont staende in Dier ter Jacobs straet tot Amsterdam. In kennisse der waerheyt hebick mijn hant teycken hier onder ghesieldt den thienden Junij 1646.

By my R D.

An acquittance for debt. *Quijt - scheldinghe voor een schult.*

I A B dwelling at Bridges, acknowledge & confes by these presents to have received of I G. dwelling at Antwerp, the somme

I Ck J B. woonende te Brugge bekenne ende belijde mits desen van J G. woonende tot Antwerpen ontfangen te hebben

Acquittances. quijt-scheldingen. 215

somme of ten gulden s of twenty
 fyvers a peece, which I lent him
 (or which he was indebted tome)
 whereof I have lost the obligation
 which was dated the tenth day of
 Aprill in the yeare 1644. Of
 which somme, and of all other
 debis which hee ha h owed mee
 to this day, I hold my self well
 satisfyed, and acquit him of al.
 In witnes whereof I have here-
 unto set my signe n. annuall in
 Bridges the fift of September
 1646.

I. B.

ben de somme van thien gulden s
 van twintich stuivers 't stuck
 die ick hem geleent hadde (ofs
 die hy my schuldich is ghe-
 tweest) waer t an ick de obligas-
 tie verlozen hebbe dat op den
 tienden dach aprilis in 't jaer
 1644. gedateert was. Doo: welc-
 ke somme ende too: alle ande-
 re die hy my tot nu toe schul-
 dich is geweest ick my boldaen
 houde / ende hem van alles
 quijt-schelde. In kennisse der
 waerhe: dt heb ick mijn handt:
 teecken hier onder ghesfeldt
 binnen Brugge den vyfden
 Septemb:is 1646.

J. B.

A clearing of an ac- Een af-rekeningh. compt.

THIS day the fift of September
 1646 hav we V. F. and G.
 H. agreed together in friendship
 and have reckoned from the be-
 gining to the end for certaine
 disbursed moneys, dyet, chamber
 rent, and otherw ise, which I V. F.
 demaunded and he remained in-
 debted to mee by the end of the
 accompt for the somme of 25
 gulden s, which I acknowledge
 to have receaved, and by this all
 our reckonings are dead and to
 nothing, and all that was stand-
 ing out between us satisfied.
 Acted in Amsterdam in the

howe

Old hurden den vyfden Sep-
 tembris 1646. zyn wy W.
 f. ende G. H. minnelick oer-
 een ghekomen / ende van al-
 les tot alles afgherekent vooz
 beschooten penninghen / mondt
 kosten / kamer huer / ende ander-
 sijn / die ick W. f. was
 erfsschende / ende hy my tot
 slot van rekeninghe schuldich
 bleef vooz de somme van 25
 gulden s / welcke somme ick
 bekenne ontfanghen te heb-
 ben / ende hier mede sijn alle
 onse reekeninghen doodt en-
 de te niet / ende alles wat
 wy met malkanderen hadden
 uytstaen boldaen aldus ghe-
 daen binnen Amsterdam ten
 huse

H 4

huse

hoes of A. R. in presence of A. B
and N. L. as witness at the City of
September 1645. V. F. G. H.

burse van A. R. in de teghens
woordt berydt van A. B. ende
N. L. als getuyghen / den vijft
ste Septembria 1645. D. f. G. H.

*A bill of lading after
the Hollands man-
ner.*

*Een (Connossement
(of vracht brief)
op d' Hollantsche
maniere.*

I I F. of Amsterdam master un-
der God of my ship called
the Saint Peter, at this present
lying ready in the river of Am-
sterdam, to saile with the first
good winde which God shal give
toward London, where my right
unlading shalbe, acknowledge
and confes that I have receaved
under the hatches of my foresaid
ship of you S. I. merchaunt, to
wit foure pipes of oile, two chests
of linnen, sixteen butts of Cor-
rents, one ball of canvase, five
bals of pepper, thirteen rings of
brasse wyer, fiftie bars of iron,
al dry & wel conditioned marked
with this marke standing before.
All which I promise to deliver
(if God give me a prosperous voy-
age with my foresaid ship) at
London aforesaid to the wor-
shipful Mr. A. I. to his factour or
assignes, paying for the freight
of the aforesaid goods 20 s. by
the tun. And for the performance
of this before written, I bind
my self and all myne estate, and
my foresaid ship with all its ap-
purtenances. In witness where-

I Ick J. W. van Amsterdam
Schipper naest Godt van
mynen Schepe ghenaemt de
Sinte Pieter als nu ter tijdt
ghereet liggheende inde rivier
van Amsterdam om metten eer-
sten goeden twint die Godt ver-
lenen sal te seilen na London
a'waert myn rechte ontladinge
zijn sal / oorkonde ende kenne
dat ick ontfangten hebben on-
der den ober'loop van mijn
boorft; schip van u S. I. coop-
man te weten t'iet pijpen Oly/
twee cassen linnwaet / sesien
botten correnten / een baal
canifas / vyf baelen peper/
derthien ringen cooper draedt/
t'istich staven wyer / al droogh
ende wel gheconditioneert ge-
merckt met dit boorftaende
merck. Alle de welcke ick be-
sche te leteren (indien mijn
Godt met mijn voorschreben
schip behouden t'ense verleent)
tot London boorft; aen den eer-
samen E. A. I. sinen factoor
ofte ghedepeteerden / mijs be-
salende boorft; vracht van dit
boorft; goet 20 st per bat. Ende
om 'tgeene boorft; is te voldoen/
vertinde ic mi selken alle mijn
goet e s mijn boorft; Schip met
alle syn toebehoozen. In kenni-

of I have signed three instruments hereof with my name or my purser in my behalf, al of one contents, the one being performed the other to be of no force. Written in Amsterdam the fifth day of September in the year 1646.

I. P.

se der waerheyt hebbe ick hier van drie alleens luydende vracht brieven met mijn name onder teekent of mijn schryver mijnent weghen / waer van het eene voldanen sijnde den anderen van geener weerden is. Geschreven in Amsterdam den 5 dach Septembis anno 1646.

J. D.

A bill of lading after the English forme. Een Connossement (of vracht brief) op d' Enghelsche maniere.

SHipped by the grace of God in good order and well conditioned by me F. P. in and upon the good ship called the *Ellinor* of Pool, whereof is master under God for this present voyage I. C. and now riding at anchor in the Mase, and by God's grace bound for Southampton, to say two fatts conyaining 550 li. of flaxe, and two bags with 50 li. of nutmegs, being marked and numbered as in the margin, and are to be delivered in the like good order and well conditioned at the aforesaid port of Southampton (the danger of the seas only excepted) unto Mr. I. C. and Mr. W. W. or to their assignes, here or they paying freight for the said goods according to custome with prime and average accustomed. In witness whereof the master or purser of the said ship hath

Ick F. D. hebbe dooz de geaade Godes in goede ordie en wel gecondi ioneert gescreept in het goede Schip ghenacmt d' *Ellinor* van Doel waer op is dooz dese tegentwoordige reyse mee ser of Schipper naest Godt I. C. en nu op de Maete te ancker liggende / en dooz Godes genade nae Southampton meent te seelen te weten / twee baten innehouderde 550 li blas en twee saccken met 50 li noten muschaten ghemerckt en gerombzeert a s op de kant en moeten in ghelijcke goede ordie en conditie (ontgengenomen de periculen der Zee) inde boord baten van Southampton aen Mr. I. C. en Mr. W. W. of die sy ordonneren sullen ge'ebert worden / by ofte s boord vracht der boord goederen volghens costum betalen met puen gelt en avarie nae behooren. In getuigenisse der waerheyt heeft de Schipper of schryver van 't boord

at

A s

schre

218 *Bils of exchange* *Wissel-brieven.*

affirmed to three bills of lading al
of this tenor and date, the one
of which three bills being accom-
plished, the other two to stand
voyd. And so God send the
good ship to her desired port in
safety. Amen. Dated in Rotter-
dam 5 of September 1646.

I C.

schreben schip / dy alleens
lu-dende en op eenen dach ge-
dateerde laed-brieven onder-
teekent / waer van den eenen
boldaen synde van anderen
twee hangende: waerde syn.
Doozts gebe Godt dat het
goede schip gheluckelyck ter
ghetwenschte plaetse mach ko-
ken. Amen. In Rotterdam
den 5. Septemb. 1646.

I C.

A Bill of exchange. *Een wissel brief.*

London the 20 Februarij 1645.
for li 100 starlinge at. 33 sz. 2 d
Flemish.

London den 20 february 1645.
voor li 100. starling a. 33. sz.
2 d blaems.

AT double usance pay this
my first of exchange to Mr.
D. D. or assigns one hundred
pounds starlinge at thirty eight
sz. two pence Flemish for the
value of Mr. N. A. and place it
to myne accompt as per advise.

yours. D. M.

To Mr. L. P. marchant in
Amsterdam.

OW dobbel uso betaelt
desen mynen eersten wissel
brief aen Sr. D. D. of ordie
hondert ponden sterling tot
acht en dertich schellinghen
twee grooten blaems. de
waerde van Sr. N. A. en stelt
het op rekeninge als peradvys

Wl. vuerdt D. M.
aen Sr. L. P. coopman
tot Amsterdam.

Another *Een ander.*

In Amsterdam the 5. Septemb.
1646. For li 100 starlinge.

In Amsterdam den 5. Sep-
temb. 1646. voor li 100 star-
lings.

AT usance nor having my first
pay this my second of exchange
to Mr. P. L. or assigns one hun-
dred pounds sterling the value
received here of Mr. I. H. make

OW uso mijn eerste niet heb-
bende / betaelt dese myne
tweede wissel brief aen Sr. P. L.
of ordie hondert ponden ster-
ling de waerde alhier ontfan-
gen van Sr. J. H. Doet goede

goed

beta:

An assignation, Een gelt bewys, 219

good payment and place it to ac-
compt as per advise.

your loving
friend I. N.

To Mr I G.
merchaunt in
Amsterdam.

betalinge en stelt het op reke-
ninge als per advys.

D l. vrient J N.
Aen Sen. J G.
Coopman tot
Amsterdam.

An assignation.

Eenghelt bewijs.

Mr. C. L. bee pleased to pay to
Mr. H. G. or to the bearer hereof
fower hundred and fifty guldens
and it wilbee as satisfactory as
payd to my self. In Amsterdam
11. Septemb. 1646.

A. G.

Er. C. L. u l. ge'liebe aen Er.
H. G. of aen thoondet deses
te betalen vierhondert vijftich
guldens en het sal u l. teghens
my voer goede betalinghe beta-
strecken. In Amsterdam den.
11. Septemb. 1646.

A. G.

F I N I S.

A table of the principal matters contayned in this little book; by the help whereof the scholler may find out any thing therein for his use either in the learning of the matter or signification of words.

Een register vande voornaemste dinghen in dit kleyn boeckgen vervat; door hulpe waer van den leerlinck alles tot sijn ghebruyck vinden sal, ofteomme de saecke of de uytlegginghe der woorden te leeren.

The Scope of the work. ps. 1

Of the letters and their distribution. 1

The abbreviations used in the English tongue. 3

Of diphthongs. 4

Of Consonant-Syllables, and many necessary observations about the reading and pronunciation of words. 6

Of the noun substantive, and its particles, numbers, and cases. 15

Of the noun adjective and its comparison. 18

Of the pronoun and its severall kinds. 21

Of the verb and his conjugation in all moods, tenses, numbers, and persons. 24

Of the parts of speech that are undeclinable, to wit, adverbs. 31

Con-

DEn inhoudt van't werck. pag. 1.

Van de letteren ende haere verdeelinghe. 1

De vercoortinghen in d'Engelsche tale gebuyckelyck. 3

Van diphthongen. 4

Van Consonant-syllaben/ende veel noodighe onderhoudingen aen-aende het lesen ende 'gheluyt der woorden. 6

Van de nomen substantivum ende haer partijck'en/getallen. ende casus. 15

Van de nomen adjectivum ende haer verghelykinghe. 18

Van de pronomen ende sijn verscherdene soorten. 21

Van't verbum ende sijn veranderinghe in alle mooden tensen / gheta'llen / en personen. 24

Van de dee'en der sprake die inderlinabel sijn / te weten/ adverbium. 31

Con-

Conjunction, preposition, and interjection.	32	Conjunctie / prepositie / en interjunctie.	32
Of Syntax s.	33	Dan S ntaris.	33
Certaine examples of sentences profitable in the practise of the foregoing rules. to wit.		Enighe exempelē van redēnē ghedienē sich in d' oeffeninghe der boogaende regelen te weten.	
1 The ten Commandements.	36	1 De tien geboden.	36
2 The Lords prayer.	38	2 Het ghebedt onses Heeren	38
3 Christs Commission to his Apostles.	39	3 't Bevel Christi aen syn Anofelen.	39
4 Institution of the Lord's Supper.	39	4 Insettinghe des abontmaes.	39
5 Ecclesiastical discipline.	41	5 Kerckelijcke ordeninge.	41
6 The Creed.	41	6 Gheloo's artickelen.	41
7 The Nicene Creed.	42	7 Het siene geloof.	42
8 Athanasius his creed.	44	8 Athanasij ge'loof.	44
9 The 35 and 39 chapters of Iob, and a part of the 40 and 41 Chapters, wherein many beafts & other things are spoken of, very profitable for the furtherance of the scholler in the knowledge of the tongues.		9 Den 35 en 39 capit. Jods / oock een redelt des 40 en 41 cap. daerinne van beele ghedierten en andere dinghen ghesproken wordt seer profytel'ck om den eerlingh in de kennisse der talen te boerden.	47
pag 47.		10 De 4. 5 en 6. capittelen des Sendt-briefs Pauli aen den Ephesenen: waerin de plicht der Christenen in't breet verhandelt wordt so wel in't ghemeen als int besonder.	55
10 The 4. 5 and 6 chapters of the Epistle of Paul to the Ephesians, wherein the dutie of Christians is largely handled as well in generall as particular.	55	11 Den 91 Psalm die booghe-naude herten seer troostelijc is: waerinne van beele siekten en quellingen ghesproken wordt / in dese sake seer noodich gheweten te worden.	63
11 The 91 Psalm, which is very comfortable for distressed hearts, wherein many sickness and troubles are spoken of, in this case very needfull to be known.	63	12 Enighe stichtelijcke spreucken en gemeene (of proverbiale) spreek woorden / den geest seer barmhertigh en boordelijc tot d' oeffeninghe der sprake onder 45 hooftstucken ofte capittelen gheselt, te weten.	
12 Certaine moral sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasaunt to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue: set downe under 45 heads or chapters. to wit.			

1 Of the feare of God.	65	1	Van de bresse des Heeren.	65
2 Of duty to Parents and superiours.	65	2	Wande plicht aen onse ouders en overheden.	65
3 Duty to a mans self.	66	3	Van de plicht aen ons selven.	66
4 Duty to neighbours.	67	4	Van de plicht tot d' eben naesten.	67
5 Repentance.	67	5	Van bekeeringhe.	67
6 Vertue.	67	6	Van deucht.	67
7 Education of children.	68	7	Opboedinge van kinderen.	68
8 Pride and humility.	68	8	Hoerhardhe en nedericheyt.	68
9 Covetousnesse and liberality.	69	9	Giericheydt en mildicheydt.	69
10 Hatred and envy.	70	10	Haet en nijt.	70
11 Wisdome and knowledge.	70	11	Wijsheydt en wetenschap.	70
12 Patience and anger.	71	12	Lijsaemheyt en toornicheyt.	71
13 Temperance and mediocrity.	71	13	Maticheyt en middelmaet.	71
14 Good and bad company.	73	14	Goed en quaet geselschap.	73
15 Courtesy and kindenes.	74	15	Welcsefcheyt en vriendelicheyt.	74
16 The good or evill vse of the tongue.	75	16	Het goet of quaat gebuyt der tonghe.	75
17 Backbiting.	77	17	Achter-klap.	77
18 Corruption and nature.	78	18	Verdofticheyt/en aert.	78
19 Riches and poverty.	78	19	Rijckdom en armoede.	78
20 Prosperity.	81	20	Woojspoet.	81
21 Thriftines.	81	21	Sparsicheyt.	81
22 Labour and diligence.	82	22	Arbeijt en naetslicheyt.	82
23 Idleness.	83	23	Idelicheyt.	83
24 Telling.	84	24	Rekeninghe.	84
25 Rebukes.	84	25	Verispinge.	84
26 Injury.	86	26	Onghelick.	86
27 Time and oppertunity	86	27	Tijt en gelegentheyt.	86
28 Contentation.	87	28	Wergenoeginghe.	87
29 Contentation and vniy	88	29	Alteijt en eenigheyt.	88
30 Lyng.	89	30	Leughen.	89
31 Women, love, wooing, marriage, and duties of man and wife.	89	31	Wrouwtulur / liefde / bruyen / treuwen / en plichten tuschen man en wuf	89
32 Hail and sobriety.	91	32	Haelsicheyt en sachtmoedicheyt.	91

33	Promises.	pa. 93
34	Friendship and confidence.	93
35	Discretion.	94
36	Secrecie.	95
37	Necessity.	95
38	Retribution.	96
39	Service.	97
40	Journey-speeches.	97
41	Imitation and likenes.	98
42	Honour, offices; and matters of State.	99
43	Mingled speeches.	10
44	Good counsell in severall cases.	104
45	Christian remembrances.	105
13	The head number.	105
14	The ordinall number.	106
15	The daies of the week and moneths of the year.	106
16	Dialogues and ordinary discourses among men. as follow, to wit.	
1	Morning salutations.	107
2	Salutations at meeting and parting.	108
3	Salutations for the evening tide and night.	109
	An other of the same.	110
	Evening prayer.	112
4	Childrens talke of rising up in the morning, and going to Schoole, and other familiar things.	113
	Morning prayer.	114
	A short prayer before breakfast	116
5	Schoole-talk, about writing, learning lessons, and the things thereunto belonging.	118
	A child	

33	Beloften.	pa: 93
34	Wriendtschap en vast betrouwen.	93
35	Bescherdenheyt.	94
36	Verborgentheden.	95
37	Dootsakelycheyt.	95
38	Weder-looninghe.	96
39	Dienst.	97
40	Wers spreucken.	97
41	Volgvinghe en ghelyckheyt.	98
42	Eere/ampten / en saecken van State.	99
43	Ghemenghde spreucken.	101
44	Goede raden in verscherdesaken.	104
45	Chrijselijcke bedenckingen.	105
13	Het hooft getal.	105
14	Het order getal.	106
15	De daghen van der weke en maenden van den jaere	106
16	T' samen-spreekingen en gemeene coulingen onder de menschen/ als volghet te weten.	
1	Morgen groetenissen.	107
2	Groetenissen in't ghemooten / en van malkanderen s'herden.	108
3	Groetenissen voor den avond-sont ende nacht.	109
	Een ander van de selve.	110
	Het abondt ghebedt.	112
4	Kinder ghespreck/ van s'morghens op te staen/ schoole gaen en andere gemensame saecken.	113
	Het mogghen gebed.	114
	Een kort ghebedt eermen ontbyt	116
5	School - praetgens tweghengschribben lesfen leeren/ ende het ghene daer aen behoort.	118
	Een	

- 6 A childre' teach orderly to his
usher what he & his Schoole-
fellowes have don in their ris-
sing up, cloathing them, and
other things, wherein the names
of many things belonging
to the body are spoken of.
After that they discours of di-
vine matters. A sermon is
heard: out nothing remembered
of it. 129
- 7 Certaine short dialogues,
wherein schollers aske their
master leave to goe forth on
several occasions. 139
- 8 A Scholler inviteth his master
in his fathers name to wake
to the garden. 143
- 9 The diligence of a learned fa-
ther in teaching of his children
at home. 144
- 10 Two boyes compare their
age together. The diligence of
a learned pedagogue is praised. 147
- 11 Two boyes count their
bookes. Men must read extra-
ordinary books sometimes. It
is better to learne late than
never. A booke that is finely
bound is shewed. Some questi-
ons about it: wee must not
provcke God in our jests. 149
- 12 All things ought to bee set
after heavenly matters. It is
shamefull for one to reprove
another of that whereof hee
himself is guilty. A father
giveth
- 6 Een kindt vertelt de ouders
lyck aen sijn ondermeester al
wat hy en sijn mede scel-
len in hare opsaen bekleed-
den: en en andere dingen/ ge-
daen hebben. waerinne ten
de namen van vele dinghen
betlijfaengende gesproken
werdt. Daer nae spoken sy
van goddelijcke saecken. Een
predicatie wordt ghelooft:
maer niets daer van onthou-
den. 129
- 7 Enige korte t'samen spre-
kinghen waerinne School-
jonghers van haren meester
verlof en saken om versche-
dene oorsaecken uyt te gaen. 139
- 8 Een Schoel-jonghen noot-
dicht sijn meester u t naem
van sijn Vader in den hof te
gaen. 143
- 9 De reersicherdt van een
releerden Vader in 's order-
wijzen van sijn kinderen
te verstaen. 144
- 10 Twee jongens vergelijck-
ten haere jaren. De naer-
sichte dt van een gheleerde
kindt meester werdt ghe-
prezen. 147
- 11 Twee jonghers tellen
malkanders boecken. Men
moet somtijts onghewone
boecken lesen. Het is beter
laet aenimmer meer te lee-
ren. Een boeck dat fraey
recherden is wert vertoont.
Eni te verbaen d. eerker.
In onse berispinghen moet
men Godt niet vertoonen. 149
- 12 Alle dinghen moeten
achter de Goddelijcke saken
stellen. Het is schandelijck
een ander te berispen voor't
ghene hy selver doet. Een
Vader

- giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholastical discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole. 152
- 13 A meale of ten persons. 163
Prayer before meat. 170
Thanksgiving, after meat. 180
- 14 How to learne to buy and sell. 182
15 How to demaund a debt. 187
17 The forme of writing letters, and making acquittances and other such like things. to wit.
1 A letter from a son to his father in acknowledgement of his carefull education of him. 190
The answer to the former letter. 192
2 From a son to his father longing to heare from his parents, and to have some money sent him 194
The answer. 196
3 From a son to his father, asking his counsell and consent in way of marriage. 197
The answer. 200
4 A father sends his son to a Schoole-master, and gives him charge to feed and instruct him, and promiseth to pay him for it. 202
5 One friend counselleth another, how to proceed well in merchandizing which he hath newly
- Vader bekeelt sin soen aens de meester. Tucht is noodtsakelyck / en daerom moet men't beredden. Lof der school-tucht. Een uytrenement eremte van een ion den die van sich selfs in't school begeert te woonen. 152
13 Een maeltijt van thien personen. 163.
Het ghebedt voor den eten 170
Danch-segginghe nae den eten. 180
14 Om te leeren coopen ende bercoopen. 182
15 Om een schult te eysschen. 187
De maniere hoemen brieven schrijven obligation en quetscheldingen / en dierre'ghe dingen maken sal. te weten.
1 Een brief van eenen soon aen syn Vader / de sorghe wegens sijne ophoedinge bekennende. 190
Antwoort op de boven geschreven brief. 192
2 Van een soon aen syn Vader verlangende van syn ouders te hooren en dat hem eenigh gheldt toeghesonden worde. 194
Antwoort. 196
3 Van een Soon aen synen Vader / syn raedt en betwillinghe om te huwelijcken versoekende. 197
Antwoort. 200
4 Een Vader sendt sinen Soon een E-hoe' meester / wien hy bekeelt te voeden en te onderwijsen / waer voer hy hem betalinghe beloofft. 202
5 Eenen vriendt gheeft den anderen raedt hoe hy in sinen handel dat hy eerst begonnen

newly begun. pag. 204		gonnen heeft wel boot salbaren. pag. 204	
6	From one friend to another in way of advise about sale and returne of goods. 209	6	Van eenen vriendt aen den anderen raet gebende we- gens het vercoopen en we- der keeringe van goeden, 209
7	An obligation for debt. 210	7	Een obligatie van schuldt. 210
8	Another somewhat shorter, and with severall payments. 211	8	Een ander wat korter en met verscherdene betae- lingen. 211
9	An obligation with surety. 212	9	Een obligatie met borghe- 212
10	An agree ment for hire of an house. 213	10	Dooxtwaerden van huys huere. 213
11	Acquittance for housrent. 214	11	Cuytscheldinge van huys huere. 214
12	An acquittance for debt. 214	12	Cuytscheldinghe toox een schuld. 214
13	A clearing of accompt. 215	13	Een afrekeningh. 215
14	A bill of lading after the Hol- lands manner. 216	14	Een vracht brief op d'Hol- lantsche manieren. 216
15	A bill of lading after the Eng- lish forme. 217	15	Een vracht bñ. fop d'En- gelsche maniere. 217
16	A bill of exchange. 218	16	Een wissel-brief. 218
17	An other. ibm	17	Een ander. ibm.
18	An assignation. 219	18	Een gelt bewijs. 219

ERRATA.

Præfatione.

pa. r.	lin.	23	lege.	these parts
	2	22		door occasie
	4	1		weighty occasions
		22		workers together

In libro.

pa. 5.	lin.	30	lege.	wanneer de leste
		34		Syllabe af-deelt
	6	28		tot onderwysinghe
	8	1		onbekent zijnde
		4		daerom moet.
	10	8		g ende n hoeren
		38		boorders moet
	12	20		a's JPharaoh leeft
	16	20		woord s ofte n met
		36		singularis
	19	10		from a good
	21.	15		singulari mee
	26	23		hebt bemindt
	31	25		in no wise
		32		door toebouwinghe
	35	15		spreeken
	40	25		not discerning
	45	30		neither made
	46	16		before all
		24		although he
	48	23		be broken
	49	15		en is/ op
	52	19		gras as an
	57	19		onteynigheyt
	58	13		Godts niet
	61	29		thing any
		40		his might
	63	12		that love
	64	10		der godtloosen
	82	28		en acht
	92	32		The candle
		34		but to

ERRATA

pag.	lin.	2	lege.	needwendigheyt
103	40			sees not
109	20			night
	24			witb your
110	3			again requite
	14			hastily
113	1			who hath
114	16			you are
119	37			what I have
113	35			hebben : siet
116	10			portages
130	20			bancken ick
	27			nesselen bast
134	15			leben
138	19			bergeef u de
142	9			myn broeder.
145	47			se'dt hy
148	5			a pedagogue
	32			we use
161.	39			by benefirs . lastly
161	16			norch de slaghen .
	43			ick weet
163	30			God be with
165	24			Set op
	25			white towell
168	15			vour cot sin
178	10			Hebt ghy
182	16			the cold
187	23			deleatur u
190	15			and loving
192	13			deleatur ,
	32			deleatur .
198	7			enare. and by your care
201	39			deleatur ,
202	32			deleatur ?
203	3			deleatur :
206	45			soxe en hoe
	46			hebben woest
207	15			too much to

